

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

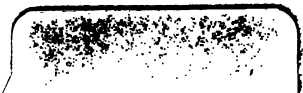
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

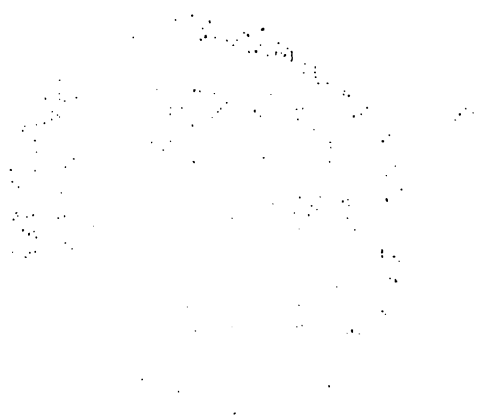
GRAD
EREN
873
BUHR

B 1,206,713

1874

4

ՋԵՌՆԱՐԿ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ

Ա. ՏԱՐԻ

ԳՐԻՄ ԳՐԵՆԻՔ ԻՆՏԵՐՆԱՏԻՏՈՒՏԻ Ե. ԲՆԺԵՆՈՒՄԻՆ

Յարդասկրիմակամ խօսք ու զրոյց սամնքի հետ՝ աղանջ-
նքի եւ հէրմակամ զլիստոր տանքի հետ զուզոր-
դուած:

Մարտի 1906 — Յոսեփ Կ. Կարապետ Կարապետ

13

ԱՐՄԻՆ ԱՐԱՂ-ՔԱՆ. ԲԱԿԱՏՈՒՆԻ

Թ Ի Ն Լ Ի Ս
ՄԱՐՏԻ 1, 1906
1906

UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

Одобрено Кавказскимъ Учебнымъ Комитетомъ, 12 Сентября 1903 г. № 13,827.

Dagrattani, Arsen
Գրառույթը ներքին գործարարական կազմակերպության համար

Dzernar k. kronakan tantsa նախա հոգևորական
գիտելիքներն 5/8 = 900.

ՋԵՌՆԱՐԿ , #

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ

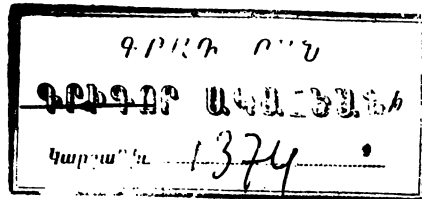
Ա. Տ Ա Ր Ի

ԿՈՄ ԿՐՏՈՒՄ ԵՆԻՆՎՈՐՈՍՏՈՒՄՆ Ը. ԲԱԺՆՆՈՒՄՆ

Բարոյակրթական խօսք ու զրոյց սաների հետ՝ աղօթք-
ների եւ Տէրունական գլխաւոր տօնների հետ զուգոր-
դուած:

Մարիամեան—Յովնանեան օր. Դպրոցի սաների համար

ԱՐՄԷՆ ԱՌԱԳ-ՔԱՀ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՄԻ

ԹԻՖԼԻՍ
ԵՊԱՐԱՆ Զ. Մ. ՌՕՏԻՆՆԵՆԿՈՒ
1906

Grad

FREN

STE

BUHR

Дозволено цензурою, Тифлисъ. 13 Апрелья 1905 г.

ԱՔԲԻ
ԸԻՄ
773
Ա.Ա.Ա.Ա.

Ըստ Բարձու հրամանի Նորին Ս. Օծութեան Վե-
հափառ Հայրապետի ազգիս Տ. Տ. Մկրտչի, Դիւանս
թոյլատրէ տպագրութիւն Դասագրոյս որ ընդ անու-
ամբս «Չեռնարկ Կրօնական Գիտելիքների» վաւերա-
ցուցանելով ստորագրութեամբ եւ զրոշմամբ կնքոյ Հայ-
րապետական Դիւանի:

Ի 18 Սեպտեմբերի 1902 ամի ի Տփլիս:

Դիւանապետ Կորին Վարդապետ

.

1

1

Առաջին տարուայ այս Ձեռնարկը պատրաստուած է կարդալ-գրել չգիտցող մանուկների համար, այդ պատճառով էլ նոր, այսինքն խօսակցական կամ դրուցատրական ձևով է մշակուած, որպէս զի մատչելի լինելով սաներին՝ լինի նաև հետաքրքրական. բայց անշուշտ ուսուցչի ղեկավարութեամբ: Հետևաբար ուրեմն, այս Ձեռնարկը սաների ձեռքը տալու չէ. իրաց առեալ այն եղբայրներն ու քոյրերը կամ հայրերն ու մայրերը՝ որոնք դպրոցական սաներ են այժմ և կամ եղած են երբեմն. ուրիշ խօսքով—ի բաց առեալ ուսման գործի բարեկամները, որոնք կարող են օգնել իրենց ծանօթ, ազգական կամ բարեկամ սաներին այս Ձեռնարկով:

Այս և Բ. ու Գ. տարուայ Ձեռնարկները, թէև յատկապէս Մարիամեան-Յովնանեան օր. Գպրոցի համար են յարմարեցրած՝ սակայն աւելորդ չէր լինի փորձել սոցա գործադրութիւնը և այն դպրոցներում, ուր իւրաքանչիւր դասարանում շարաթական երեք դաս է նշանակուած Կրօնի. մանաւանդ այս՝ առաջին տարուայ Ձեռնարկը. թէև առանց յիշեալ յարմարութեան ևս կարելի է օգտուել սորանից:

Նախապատրաստական բաժանման համար պատրաստած սոյն Ձեռնարկի մէջ օգտակար համարեցի դնել և ծրագիրը—իբրև մի ամփոփ համառօտութիւն իրար յաջորդաբար հետևող դասերի:

Ծրագիրը բաժանուած է Ա. Բ. և Գ. բաժինների Գ. բաժնում համախմբուած է դասաւանդելի իմաստների և աղօթքների, որոնք դրուած են գրաբառ և աշխարհաբառ միայն ուսուցչի նկատողութեան համար և ոչ

սովորցնելու, որովհետև այս բաժանման սաները աշխարհաբառը պիտի սովորեն միայն. զբարառը կսովորեն հետևեալ դասարանում. այստեղ զբարառ սերտողութիւնը բարձր է նրանց ուժերից. ի բաց առեալ Տէրունական աղօթքը, որը պիտի դասաւանդուի այս բաժանման մէջ և զբարառ և աշխարհաբառ:

Այս Ձեռնարկը դասերի է բաժանուած. պարազմունքների գրեթէ մի սեմեսարի—կիսամեակի հաշուով 47 դասերի է մասնատրուած, որոնցից վեցը ընդհանուր կրկնութիւնների է նուիրուած:

Վստահանում եմ անկեզօրէն խոստովանել— որ այս ձև դասախօսութիւնը փոքր սաների, մինչև իսկ մեծերի հետ ես՝ նոր չէ ինձ համար: Գտաւանդման այս եղանակը, ընդհանուր առմամբ, իմ վազուցուայ սիրած ու փայփայած ձևն է և սրտիս շատ մօտիկ. և չեմ էլ զղջացել այս ձև դասախօսութիւններիս մէջ. որովհետև, իրապէս, բարոյական արգիւնքներ եմ նկատել սաների մէջ: Սակայն 1901—902 ուսումնական տարուայ պարազմունքս Մ-Յ. գարսցի նախապատրաստական բաժանման սաների հետ ձիշտ այս ձևով է եղած— ինչպէս հետևեալը ցոյց կտայ. շատ քիչ բացառութեամբ. և այն՝ ըստ մեծի մասին սաների անունների նկատմամբ, որ մի քանիսը հայացրել եմ և սաների հատ ու կտոր պատմութեանը ամբողջացրել եմ այստեղ: Գտերի երկար ու ամփոփ նախապատրաստութիւններով պատմելը՝ իմ զեկտվարութեամբ է եղած. այն է, որ սաների կտոր կտոր պատմութեանը արգէն ուզուած և կոկուած են և ազա միայն ամփոփ հանուած են այստեղ:

Եյս ձև պարապմունքը, ինչպէս ի փորձայ տեսել եմ, մեծ իրիւան է սաների լիզուն բանալու, միտքը սրելու,

աւշադրութիւնը դրաւելա՝ իրենց պատմել տալով, իրենց մտածել տալով, իրենց խօսել տալով և տուած հարցը իրենց գտնել տալով, ի հարկէ իմ ղեկավարութեամբ. մինչև իսկ նոր դասը, եթէ գտնուում է դասարանում իմացող՝ թողնում եմ որ նա պատմէ, վերապահելով ինձ ամփոփելն ու ամբողջացնելը, որից յետոյ դարձեալ պատմում են:

Այս Ձեռնարկը ծայրէ ծայր կարգացողներէց շատերի համար անհաւատալի կթուի սաներից մի քանիսնեքի դատելու, մտածելու և պատմելու ձևը, ելանակը, լրջութիւնը և թշն, որոնք յիշատակում են Ձեռնարկիս մէջ. սակայն դարձեալ կրկնում եմ—ուրիշ կերպ չէր կարելի տալ մի այսպիսի ուղղեցոյց. անշուշտ մանկական պատասխաններն ու պատմութեանքները կիսատ, կարճ ի, կամ երկու խօսքով են լինում. ուսուցչի մեծ գործը հէնց այդտեղ է երևում—որ նա այդ հատուկտոր պատասխանները ամբողջացնէ և այնպէս պատմել տայ օտներին. ինչպէս և այս ուղղեցոյցիս մէջ է հանուած. հետևաբար ձեռնհաս և ուշիմ սաների սահուն և յաջող պատմութեանքները լինում են ուսուցչի, արդէն, ուղղելուց և մշակելուց յետոյ միայն, ինչպէս ասացի:

Ձեռնարկիս մէջ սաների պատասխանի մէջ աչքի ընկնող Տաճկահայ բարբառի վերաբերմամբ պիտի ասեմ, որ թէև մեր կեանքի նկատմամբ դա սովորական մի դրութիւն չէ, բայց իմ դպրոցական պաշտօնավարութեան շրջանում ելակի չեն այդ դէպքերը, երբ առիթ եմ ունեցել սանիկներիս մէջ և Տաճկահայ մանուկներ ունենալ: Հէնց այդ պատճառով և ձեռնարկիս մէջ մտցրի այդ բարբառով պատասխաններ: Եւ այդ կրկին նպատակով. նախ՝ որ ձեռնարկս միայն դպրոցական շրջանի հա-

մար չէ սահմանուած, այլ և ընտանեկան, իսկ վերջին ժամանակներս ծանկահայ ընտանիքներ բաղմաթիւ են մեղանում. օրոնց համար և մի նոր դիւրութիւն կամեցանք ստեղծել. միւս կողմից երկու բարբառների համախմբումը մի նոր առիթ կլինի մեր սանիկներին փոքր հասակից իսկ վարժեցնելու մի բարբառի, որի քաղցրութիւնն ու դիւրալուր շեշտը մեզ համար ևս ցանկալի է, երկրորդ՝ կամեցայ շեշտել այն հանգամանքը, թէ որչափ ծանկահայ մանուկները, — մանաւանդ Պօլսեցիները, — աւելի զարգացած ու հասունացած են, քան մեր մանուկները, որոնց պատասխաններն ու լեզուն աւելի մշակուած և աւելի սահուն լեզուի ու մտքի արտայայտութիւն է.

Ա. տարուայ համար վերցրած նիւթը ձեռնարկիս մէջ գուցէ. ոմանց համար, մի քիչ աւելի երկար երևայ. Գասեմ, որ սեպհական դասաւանդութեանս փորձերն այդ չեն հաստատել: Ամենայն դիւրութեամբ սանիկներս կարողացել են իւրացնել այդ ամբողջ նիւթը. եթէ կպատահեն ոմանք, որոնք կոժուարանան այդ չափով մատակարարել, ապա ուսուցչի և գեկավարողի հրմտութիւնից կախումով կլինի արդէն մշակուած. նիւթը, հանգամանքներն ի նկատի ունենալով, փոքր ինչ նուազ չափով տալ, նայելով սանիկների մտաւոր կարողութեան և ծանօթութիւնների պաշարին ու լեզուի տիրապետութեան աստիճանին: Այս տեսակէտից աւելորդ չի լինի, եթէ ուսուցիչը մի քանի, բուն նիւթին չվերաբերող, դասեր կարողանայ հմտութեամբ կրճատել և նախորդ դասերի վերայ յենուած, գեղեցիկ զուգորդութեամբ աւանդել կարողանայ տօների մասերը, յարմարաւոր առիթ ունենալով դպրոցական կեանքի մէջ պատահած տօները:

Արսէն աւ. քահ. Բազրատունի:

ԾՐԱԳԻՐ

Դ Ա Ս Ը Ն Թ Ա Ց Ի

Ա. տարի կամ կրտսեր նախադատութեանի Ա. բաժանումն

Ա. Բ Ա Ճ Ի Ն

Բարոյակրթական խօսակցութիւններ աղօթքների հետ
զուգորդուած:

1. ՀԱՏՈՒԱԾ

ա. Ծնողական տունը.

1. Ծնողներ—հայր և մայր:

Հայր և մայր—նոցա նշանակութիւնը տան մէջ-
հոգատարութիւնը, խնամքը, աշխատանքը և սէրը:

Մեր տան հայրը կամ փոքր հայր. մեր երկնքի-
հայրը կամ Մեծ Հայր: Երկուսի սիրոյ և խնամատարու-
թեան նմանութիւնն ու զանազանութիւնը: Երկուսի կա-
րողութիւնը և խնամքի ու սիրոյ շատութիւնն ու սակա-
ւութիւնը համեմատութեան առնել սաներին հասկանալի
ու ըմբռնելի բացատրութիւններով, և դուրս բերել Տէ-
րունական աղօթքի առաջին մասը—Կոչումն կամ Յա-
ռաջարանը—«Հայր մեր. որ յերկինս ես». և Տանարա-
նեայ Պատգամաց Ե-որդ յօգուածը—«Պատուիր քո հօրք
և մօրք. որ քեզ բարի լինի, և երկար կեանք ունենա-
տիս»:

2. Որդիք—եղբայրներ ու քույրեր.

Եղբայրներ ու քույրեր—նոցա նշանակութիւնը տան մէջ. պարտականութիւնը դէպի ծնողները. փոխադարձ պարտիք եղբայրների ու քույրերի կամ որդւոց մէջ. նոցա աշխատանքն ու ջանասիրութիւնը: Վերոյիշեալ զրուցատրական բացատրութիւններից դուրս բերել. «ի՛նչ լաւ է. ինչ գեղեցիկ է. երբ եղբայրները ապրում են միասին»: Սաղմ. ճԼԲ. 1: «Եղբորից օգնութիւն ստացող եղբայրը նման է ամուր կամ անառիկ քաղաքի. և հաստատուն թաղաւորութիւնից՝ էլ հզօր է»: Առակ ԺԸ. 19: Կրկնել Տասն Պատգամաց Ե-որդ. յօդուածը:

II. ՀՆՏՈՒՄԵՐ.

ա. Մեծ Հօր Տունը կամ Եկեղեցի:

1. Նշանակութիւնը և համեմատութիւնը ծնողական տան հետ:

Մեծ Հօր Տան կամ Եկեղեցւոյ նշանակութիւնը. նրամանութիւնը՝ ծնողական տանը. գոնազանութիւնը ծնողական տանից—թէ արաարին ձեռկերպութեան՝ և թէ գործողութիւնների նկատմամբ:

2. Սրբազնագործ և եկեղեցական սարին պաշտօնէութիւն:

Քաջանայ. Սարկաւազ—Սարկաւազունի. Դպիր—Դպրունի. Ժամկոչ. նոցա պարտականութիւնը և սպասաւորութիւնը Տաճարին:

3. Ժողովուրդ.

Նորա պարտականութիւնը:

Վերոյիշեալ բացատրական գրուցախօսութիւններէց հետևացնել այս սաղմոսները—«Վտնեմ Քո տունը. երկրպագութիւն կտամ Քս սուրբ Տաճարին. Քո երկիւղը սրտիս»: Սաղմ. Ե. 8: «Ուրախանում էի ես, երբ ինձ ասում էին. գնանք Աստուծոյ Տունը»: Սաղմ. ձԻԱ. 1: Տէրունական աղօթքի երրորդ մասը կամ վերջաբանը. «Զի քո է արքայութիւն և գօրութիւն և փառք յաւիտեանս. ամէն»:

Աղօթակատարութեան արտաքին ձևերը, ժամանակը, տեղը դիւրըմբռնելի ձևով բացատրել և նոցա նշանակութեան մասին շատ համառօտ ծանօթութիւն ապ:

Փարբիկ աղօթքներ—«Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ. Ամէն»: «Փա՛ռք Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ»: «Այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից»: «Սուրբ Աստուած, Սուրբ և Հզօր, Սուրբ և Անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ»:

III. ՀԱՏՈՒԱԾ.

գ. Ուսման տունը—Ուսումնարան կամ դպրոց.

1. Ուսման նշանակութիւնը, կարևորութիւնը և օգուտը:

2. Դպրոցական հայրեր ու մայրեր կամ Ուսման Մեղծներ:

Հոգաբարձուներ. Տեղուչ. Դաստիարակներ. Դասատուներ կամ Ուսուցիչներ. նոցա նշանակութիւնը, պարտականութիւնը և խնամատարութիւնը կրթական ու գլխաւոր զործի նկատմամբ:

Ուսման Ծնողների հոգատարութեան մասին բացատրութիւն տալուց յետոյ՝ հետևացնել այս իմաստը. «Եկէք, սրդիք. լսեցէք ինձ. և Աստուծոյ երկիւզը կստրվեցնեմ ձեզ»։ սաղմ. ԼԳ. 12:

3. Գորոցական սաներ կամ Ուսման որդիք:

Նշակերտներ կամ աշակերտուհիներ. նոցա պարտականութիւնը—աշխատասիրութեան, դասերին ուշադիր ունկնդրութեան, դպրոցական սաներին վաղել համեստութեան, իրենց մեծերին հնազանդութեան, ուսման ծնողներին պատշաճաւոր յարգանք ու մեծարանք տալու և իրար հետ ունենալիք ընկերական փոխադարձ յարարերութեան նկատմամբ,

4. Ազօթք դասից առաջ:

5. Ազօթք դասից լետու:

Վերոյիշեալ բացատրութիւններից հետևացնել Գասից առաջ և Գասից յետոյ ասուելիք աղօթքները:

6. Գորոցական կարգապահութիւն:

Համառօտ հասկացողութիւն տալ սաներին դպրոցական կարգապահութեան մասին:

IV. ՀԱՏՈՒԱԾ:

դ. Արհեստ. Աշխատանք եւ Պաշտօններ.

1. Արհեստ—հշանակութիւնը, տեսակները և նպատակը.

Հիւսնութիւն կամ Ատաղձագործութիւն. Երկաթագործութիւն. Դարբնութիւն. Ներկարարութիւն. Կաշեգործութիւն. Դերձակութիւն. Լուսանկարչութիւն. Գրաշարութիւն և Տպագրութիւն. Հացագործութիւն. Կօշկակարութիւն. Վաճառականութիւն ևայլն:

2. Աշխատանք կամ Մշակութիւն—վերոյիշեալ պարագաներով:

Երկրագործութիւն կամ Հողագործութիւն. Անասնապահութիւն կամ Խաշնարածութիւն, Այգեպանութիւն. Անտառապահութիւն. Քարհատութիւն և Քարտաշութիւն. Զրկրութիւն. Բեռնակրութիւն. Իռնապանութիւն...ևայլն:

3. Պաշտօններ—վերոյիշեալ պարագաներով:

Ուսուցչութիւն. Փաստաբանութիւն. Բժշկութիւն. Գրագրութիւն. Հաշուապահութիւն. Քարտուղարութիւն. Դատաւորութիւն. Գրաքննչութիւն. Հոգևոր և Զինւորական Պաշտօնէութիւն:

Համառօտ տեսութիւն վերոյիշեալ երեք բաժին պարամունքների մասին և հետևութիւն—որ սոքա միջոցներ են օրական ապրուստ ձեռք բերելու և պարապ չբմնալու՝ այլ գործելու և աշխատելու համար. և բացատրութիւնները այնպէս յարմարեցնել՝ որ դուրս գայ հետևեալ իմաստը. «Մեր ձեռքի գործքը ուղիղ արա, Տէր, մեր ձեռքի գործքը յաջողիլ մեզ, ո՛վ Աստուած»: Սաղ. 2թ. 17:

V. ՀԱՏՈՒԱԾ

Ե. Կեանք.

~~Ուտելիք և Խմելիք~~ ~~Հագնելիք~~. Օդ, Լոյս, Արև, Անձրև, Հող

~~1. Ուտելիք և Խմելիք~~

Դաշտեր. Սյգիներ. Լեռներ. Անտառներ—Բուսականութիւն:

Կենդանիներ. Թռչուններ. Չիւներ: Զուր—Ծովեր-Գետեր. Ալբիւրներ. Զրհորներ. Ովասիւններ:

2. Հագնելիք.

Դաշտեր—Բուսականութիւն և Կենդանիներ:

3. Օդ. Լոյս. Արև. Անձրև. Հող.

Օդ—Հնչառութեան համար. Լոյս—տեսութեան. Արև—ջերմութեան. Անձրև—Պտղաբերութեան և Առատութեան բուսոց. Հող—մայր կենդանականութեան համար: Եւ բոլորը միասին—կեանքի դոյութեան համար:

Բոլոր վերոյիշեալների բացատրութիւնից հետևանել—Տէրունական, ձաշից առաջ ու ձաշից յետոյ, Թաղաւորի ու Հայրապետի համար ասելիք աղօթքները:

ա. Աղօթքներ:

1. Տէրունական.
2. ձաշից առաջ.
3. ձաշից յետոյ.
4. Թաղաւորի.
5. Հայրապետի:

Բ. ԲԱԺԻՆ.

VI. ՀԱՏՈՒԱԾ

2. Տէրունական գլխաւոր Տօներ.

ա. Մարիամ Սուրբ Գուտի ծնունդը. բ. Տաճարին
Ընծայուիլը. գ. Աւետումն. դ. Յիսուսի ծնունդը. ե.
Քառասնօրեայ Քրիստոսի Գալուստն ի Տաճարն. զ. Մը-
կրտութիւն Յիսուսի. է. Յիսուսի Երուսաղեմ մտնելը
կամ Ծաղկազարգ. ը. Յարութիւն Յիսուսի. թ. Համ-
բարձումն Քրիստոսի. ժ. Հոգէգալուստ:

Գ. Բ Ա Յ Ի Ն

VII ՀԱՏՈՒԱԾ.

է. Համախնդրումն տուած աղօթքների եւ իմաստների.

1. Ծնողների եւ որդւոց աղօթք—Պատուեա զհայր
քո և զմայր. զի բարի լինիցի քեզ և երկայնակեաց լի-
ցիս 'ի վերայ երկրի:

Լաւ է ունկնդրութիւն՝ քան զզոհ ընտիր. և հնա-
զանդութիւն՝ քան զճարպ խոյոց: Ա. թագ. ԺԵ. 22:

2. Եղբայրների եւ քոյրերի աղօթք—Զի՛ բարի
կամ զի՛ վայելուչ՝ զի բնակին եղբարք 'ի միասին:
Սաղմ. ձԼԲ. 1: Եղբայր յեղբօրէ օգնեալ՝ իբրև զբաղաբ
ամուր. և հօրը է իբրև զհաստատեալ թագաւորութիւն:
Առակ. ԺԸ. 19:

3 Տաճարի կամ Մեծ—Հօր Տան աղօթք—Մտից
'ի տուն քո. երկիրպագից 'ի տաճար սուրբ քո. երկիւ-

սիւ քով: Սաղմ Ե. 8: Ուրախ եղէ՛ ոչք ասէին ցիս. 'ի տուն Տեառն երթիցուք մեր: Սաղմ, ՃԻԱ. 1:

4. Փոքրիկ աղօթքներ—Յանունն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ ամէն: Փառք Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ: Այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից: Սուրբ Աստուած, Սուրբ և Հօր, Սուրբ եւ Անմահ. որ խաչեցար՝ վասն մեր. ողորմեան մեզ: Ժամագիրք:

5. Ուսման տան կամ Դպրոցի աղօթք—Եկնայք. որդիք: և լուարուք ինձ. և զերկիւղ Տեառն ուսուցից ձեզ: Սաղմ. ԼՔ. 12:—Ամենաբարի Աստուած. առաքեան առ մեզ զշնորհս Հոգւոյդ քո սրբոյ. զի սլարգկեսցէ մեզ գմիրոս. և կազդուրեսցէ զգօրութիւնս հոգւոց մերոց. որպէս զի մեր ընդունելով զաւանդեալ մեզ ուսմունս՝ զարգասցուք քեզ, ստեղծողիդ մերում, 'ի փառս, 'ի մխիթարութիւն ծնողաց մերոց և յօգուտ եկեղեցւոյ և հայրենեաց:—Քոհանամք զքէն, Արարիչ. զի արժանի արարեր զմեզ շնորհաց քոց՝ ընդունելութեան ուսմանս: Փրհնեան զմեծաւորս, զծնողս և զուսուցիչս մեր. որք առաջնորդեն մեզ 'ի գիտութիւն բարութեան: Եւ տուր մեզ զկարողութիւն 'ի շարունակութիւն ուսմանս այսորիկ:

6. Ապրուստի եւ գործի աղօթք—Ջհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր: Զգործս ձեռաց մերոց ուղիդ արա 'ի մեզ Տէր. զգործս ձեռաց մերոց յաջողեա մեզ: Սաղմ. 2Թ. 17: Զվաստակս ձեռաց քոց կերիցես: Սաղմ. ՃԻԷ. 2:

7. Կեանքի գոյութեան եւ ծաշի աղօթքներ—Տէրունական՝ Հայր մեր, սր յերկինս ես. սուրբ եղիցի անուն քո. Եկեսցէ արքայութիւն քո. Եղիցին կամք քո, որպէս յերկինս, և յերկրի. Ջհաց մեր հանապազորդ՝ տուր մեզ այսօր. Եւ թող մեզ զպարտիս մեր՝ որպէս և

մեր թողումը մերոց պարտապանաց. Եւ մի տանիր զմեզ
'ի փորձութիւն. Այլ փրկեն զմեզ ի շարէ: Զի քո է
արքայութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս: Ամէն:

Ճաշի աղօթքներ՝ Եչք ամենեցուն 'ի քեզ յուսան. և
դու տաս կերակուք նոցա 'ի ժամու: Բանաս զձեռն քո.
լցուցանես զամենեան քաղցրութեամբ կամօք քովք:
Սաղմ. ԺԽԳ. 15:—Տէր Յիսուս լցաք ի բարութեանց
քոց: Տացուք գոհութիւն Տեառն Աստուծոյ մերոյ, Հօր
և Որդոյ և Հսկոյն Սրբոյ: Զլիութիւն սեղանոյս ան-
հատ և աննուազ արասցէ Քրիստոս Աստուած մեր, որ
զմեզ կերակրեաց և լիացոյց: Նմա փառք յաւիտեանս.
Ամէն:

8 *Թագաւորի աղօթք*—Տէր, պահեան զՎայսրն մեր:
Հգօր ինքնակալ. թագաւորեան դու մեզ ի պարծանս: Թա-
գաւորեան Վայսր յերկիւղ թշնամեաց: Տէր, պահեա զՎայ-
սրըն մեր:

9. *Հայրապետի աղօթք*—Ի Քո իջեալ տեղի,
զԱթոռ Հայրապետի մեր հաստատեան: Զերկարու-
թիւն կենաց Հօր մեր Աստուածազգեաց, շնորհեան պե-
տին մեր հարց, որ զմեզ հովուէ:

Ս. Բ Ա Տ Ի Ն

1. ՀԱՏՈՒԱԾ

ա. *Ծնողական տունը.*

Ի Ծնողներ—հայր և մայր.

Ա. Դ ա ս ¹⁾.

Ծնողական տան մէջ կենում են հայրիկը և մայրի-

¹⁾ Որովհետև ուսուցիչը նախապէս պիտի ծանօթանայ իւր

կը՝ Հայրիկը դուրսն է աշխատում. իսկ մայրիկը՝ տանը՝
Հայրիկը առաւօտից մինչև ճաշ կամ մինչև երեկոյ ձեռք
կերակրելու, հագցնելու, և մեծացնելուց յետոյ էլ, ուս-
ման տալու հոգսն է քաշում, աշխատում է, չտրչարոււմ
է և ճակատի քրտինքով փսփ է վառտակում. իսկ մայրի-
կը՝ ձեռք համար կերակուր է պատրաստում, շորեր է կա-
րում-կարկատնում-լուանում, տունն է սրբում-մաքրում և
տնարարութեամբ է զբաղւում: Հայրիկը մայրիկի հա-
մար էլ է աշխատում. մայրիկն էլ՝ հայրիկի համար:

Հայրիկի ու մայրիկի ցերեկուայ և գիշերուայ մտա-
ծութեան, սիրոյ, խնամքի, հոգսի առարկան՝ որդիքն են.
դո՛ւք էք, երեխայք:

Ո՛րքան են սիրում ձեզ հայրիկն ու մայրիկը. եթէ
մէկը ձեզանից հիւանդանում է՝ ո՛րքան են նեղանում,
մտատանջւում, բժշկի ետևից ընկնում, ուխտատեղիններ
վազում, Եկեղեցիներն են շրջում, «Պահպանիչ» ասել տա-
լի, Աւետարան ու Նարեկ են կարդալ տալի, աղօթք, մա-
տաղ, մոմ. ո՛րքան շարշարանք. իսկ տանը՝ անքուն գի-
շերներ են անցկացնում, ձեր անկողնից չեն հեռանում,
ձեր գլխովն են պտտւում. ո՛չ հալալ հաց են ուտում, ո՛չ
հալալ ջուր են խմում. ամեն ինչ դառն է, ամեն ինչ
հարամ է նրանց համար. ինչո՞ւ. որովհետև դուք հիւանդ էք:

սաների հետ, ցուցակ պիտի կազմէ հալախօսների, վիրախօս-
ների և առհասարակ՝ օտարախօսների, որպէս և աչքի ընկ-
նող զարգացածների ու թուլերի՝ որպէս զի ըստ այնմ ղեկա-
վարէ իւր դասարանը՝ ուստի և այդ ծանօթութիւնը պիտի
կապէ Ա. դասի հետ. զուցէ և Բ. ու Գ. դասերի հետ. և այդ
պատճառով՝ Ա. դասը առհասարակ սաների հետ ծանօթա-
նալու զրոյցներից է կազմուած. հէնց այդ առթիւ իսկ՝ աչ-
դասը կարճ է վերցրած. հետզհետէ դասի կազմը պիտի փոխել,
ծաւալը ընդլայնել, շրջագիծը մեծացնել, չափը աւելացնել:

Ի՞նչ էք կարծում, նրանք սիրում են ձեզ, որ այս-
քան չարչարանք են քաշում, նեղութիւն են կրում ձեզ
համար:

Ի հարկէ սիրում են:

Սէրն է՝ որ դիւրացնում է, հեշտացնում է և քաղց-
բացնում է ծնօղներին իրենց կրած նեղութիւնները. և
նորա չեն յուսահատում, չեն յոգնում. սիրով և համբե-
րութեամբ են տանում իրենց բոլոր նեղութիւնները. ին-
չո՞ւ. նրա համար՝ որ սիրում են ձեզ:

Իսկ դուք ի՞նչ պիտի անէք. դուք էլ պիտի սիրէք
նրանց. ի հարկէ, ի հարկէ. դուք պիտի սիրէք նրանց. իսկ
ինչով պիտի ցոյց տաք ձեր սէրը. նրանով՝ որ հնազանդ
պիտի լինիք ձեր հայրիկին ու մայրիկին. պիտի լսէք
նրանց խօսքը. սիրով պիտի կատարէք նրանց պատուե-
րը, հրամանը, ոչ մի տեղ պիտի չգնաք և ոչ մի բան
պիտի չանէք առանց նրանց հարցնելու. ինչո՞ւ. որովհե-
տեւ նրանք ձեր հայրիկն ու մայրիկն են. և ինչ որ անէք,
խօսէք և պատահի ձեզ թէ՛ դուրսը և թէ՛ տանը՝ պիտի
յայտնէք հայրիկին ու մայրիկին և հաշիւ տաք նրանց:

Հայրիկն ու մայրիկը միասին ի՞նչպէս են կոչում.
Նորա ասում են-Ծնօղներ. որովհետեւ նրանք են ձեզ ծնել,
սնուցել, մեծացրել:

Բ. Դ ա ո 1).

Անցեալ դասին տեսանք, որ հայրիկն ու մայրիկը ձեզ
վերայ շատ աշխատանք ունին. շատ են սիրում ձեզ:

1) Հարցնել սանիկներին— թէ ո՞վ կարող է կրկնել ան-
ցեալ դասը. եթէ չկարողանան՝ ուսուցիչը պիտի ղեկավարէ.
Կրկնելուց լետոյ պիտի անցնել. Բ. դասին. կապելով նախըն-
թաց դասը ներկալ դասիս հետ:

Այսօր մի բան էլ պիտի աւելացնենք. կուզէք սովորել:

— Ի հարկէ:

Ապա մի հարց պիտի տամ. տեսնեմ ով կարող է պատասխանել: Բացի ձեր տան հայրը՝ էլի ուրիշ հայր ունի՞ր որին չէք տեսնում, բայց նորան ալօթում էք ¹⁾:

— Այո, ունինք. նա երկնքի հայրն է:

Այո. ճիշտ է. նա մեր ամենիս Հայրն է: Նա էլ սիրում է արդեօք ձեզ, ինչպէս ծնողական տան հայրը:

— Ի հարկէ սիրում է:

Ինչից գիտէք, ինչիցն է երևում:

Նրանից՝ որ նա տուել է մեզ ծնողներ. — հայրիկ ու մայրիկ. նրանք առողջ են. նրանք մեզ պահում են. լընամում են:

Հապս ասացէք ինձ — ի՞նչ հայրն է ձեզ աւելի սիրում. և ձեզ վերայ ով շատ խնամք ու աշխատանք ունի. երկնքի հայրը կամ Մեծ Հայրը՝ թէ տան հայրը կամ փոքր հայրը ²⁾:

— Ի հարկէ Մեծ Հայրը:

Ինչիցն ենք իմանում. նրանից՝ որ Նրա տուածը շատ է. նա տուել է մեզ երկինք — արևով, լուսնով, աստղերով, ամպերով. նա տուել և տալիս է մեզ լոյս, օդ, անձրև, ձիւն, ցօղ. նա տուել է մեզ երկիր —

¹⁾ Եթէ չկարողանան պատասխանել՝ ուսուցիչը պիտի դեկավարէ, բայց կիսով չափ՝ որպէս զի սաները մասնակցած լինին:

²⁾ Եթէ սաների միջից լաջողներն անգամ չկարողանան պատասխանել ուսուցչի հարցերին՝ աչն ժամանակ ուսուցիչն ինքը օժանդակ և մօտիկ հարցերով պիտի առաջնորդէ սաներին որ գտնեն պատասխանը. հակառակ դէպքում ինքը պիտի պատասխանէ իւր հարցերին:

սարերով, ձորերով, անտառով, դաշտերով, այգիներով, արտերով, հովիտներով, ծառերով, ծաղիկներով, բոյսերով, խոտերով. նա տուել է կենդանիներ, թռչուններ. նա տուել է մեզ ջուր—ովկեանոսներով, ծովերով, լճերով, գետերով, առուներով, աղբիւրներով, նա տուել է մեզ ձկներ. նա տուել է մեզ հողի, միտք, խելք. նա տուել է մեզ աչքեր, ականջներ, բերան, ձեռք, սաք և զգայարանք:

Այս բոլորը՝ Մեծ Հայրը տուել է մեզ մեր օգտի համար. նրանք բոլորն էլ մեզ օգուտ են տալիս ¹⁾: Մէկ խօսքով մեր կեանքը, մեր մահը նորա ձեռքին է ²⁾:

Գ. Գ ա ս ³⁾.

Նախկին դասից մենք տեսանք—որ մեր Մեծ Հայրն է մեզ բոլորիս սլահում, պահպանում, խնամում, կերակրում, կեանք տալիս: 'Ի հարկէ, սրանից յետոյ, պարզ է և հասկանալի—որ Մեծ Հօր սէրը, աշխատանքը: խնամքը շատ և շատ անգամ աւելի է քան մեր փոքր հօր սէրն ու խնամքը: նա շատ խնամք ունի մեզ վերայ և շատ աշխատանք. ուրեմն և շատ էլ պէտք է սիրէ մեզ ⁴⁾:

¹⁾ Որովհետեւ շատ կստուարանար ձեռնարկը՝ եթէ հանուէր այստեղ Աստուծոյ տուած լիշեալ բարիքների օգտակարութիւնը, ուստի մեռում է ուսուցչին՝ որ հարևանցի ծանօթութիւն տալ սաներին իւրաքանչիւրի օգտակարութեան մասին, շատ անգամ սաներից լաջողները կարողանում են ցոյց տալ այդ օգուտները, ինչպէս փորձը ցոյց է տուել ինձ:

²⁾ Ամփոփել. և կրկնել տալ դասը լաւաջողէմներին:

³⁾ Միշտ նոր դաս խօսելուց առաջ պիտի կրկնուի նախընթացը. աշխատելով կապը պահել—նախկինը նորի նախ կապելով՝ զիտակցաբար ըմբռնելու և իւրացնելու նկատմամբ:

⁴⁾ Ուսուցչիչը այստեղ մատչելի օրինակներ պիտի մէջ բեր-

Չատ լաւ. այդ ճիշտ է. բայց Մեծ Հայրը ամեն բան կարող է անել. իսկ փոքր հայրը ամեն բան անել չէ կարող. ինչքան կարողանում է՝ այնքան էլ անում է. ինչ էք կարծում. նա քիչ է սիրում ձեզ:

— Ո՛չ. քիչ չէ սիրում. շատ է սիրում. բայց էլի Մեծ Հայրը աւելի է սիրում. որովհետև շատ աշխատանք ունի մեզ վերայ և նա է տուել մեզ մեր փոքր հօրը, մեր մօրը:

Ո՞րտեղ է այդ Մեծ Հայրը:

— Երկնքումն է:

Ուրեմն կարո՞ղ ենք ասել. «Հայր մեր, որ յերկինս ես». ո՞վ մեր Մեծ Հայր, որ երկնքումն ես:

— Գարող ենք ասել:

Ինչո՞ւ ենք ասում—երկնքումն ես. մի՞թէ մեր Մեծ Հայրը երկնքումն է:

— Այո. երկնքումն է:

Եթէ երկնքումն է՝ հապա ի՞նչպէս է կարողանում լսել ձեր աղօթքը: Ձեր ձայնը այս դասարանից մինչև միւս դասարանը հազիւ է գնում. իսկ մինչև երկինք ի՞նչպէս պիտի հասնի. շատ անգամ էլ ցածր էք աղօթում. շատ անգամ էլ մտքումն էք աղօթում. ի՞նչպէս է որ ձեր աղօթքը լսում է Մեծ Հայրը:

Դժուար է. չէք կարողանում պատասխանել. դէ՛հ ես կասեմ—ձեր փոքր հայրը տանն է այժմ.— ո՛չ: Աշխատանքի է գնացել: Այստեղ է.— ո՛չ: Դուք այժմ որ մի բան ասէք այստեղ՝ նա ձեզ կլսի.— ի հարկէ ոչ: Եթէ նա մի տեղ լինի՝ մի ուրիշ տեղ էլ կարո՞ղ է լի-

րէ սաների կեանքից, որ լաւ ըմբռնեն. օրինակ—սաների տեսրերը ամբողջովին գրուած և երկու երես գրուած. եթէ կորչին կամ ալրուին՝ որի համար աւելի կցաւին... և ինչո՞ւ...

— Եւ միևնոյն ժամին, միևնոյն ըրպէին.— ոչ. ոչ. Իսկ Մեծ Հայրը. — Նա կարող է: Ինչից գիտէք:

— Նրանից՝ որ երբ մեզանից մէկը հիւանդանում է, մայրիկը կամ հայրիկը աղօթում են տանը կամ Եկեղեցումը և նա լսում է նոցա աղօթքը ու առողջութիւն է տալիս հիւանդին:

Չատ լաւ. ուրեմն նա այստեղ մեր դասարանումը կայ.— կայ. միւս դասարանումն էլ կայ.— կայ. հէնց այժմս, էս ընպէին:— Այո՛. Լաւ. Իսկ ճանապարհին՝ Կայ. ձանապարհորդների աղօթքը լսում է:— Լսում է. Ծովի վերայ էլ կայ:— Կայ. Ծովով զնացող ճանապարհորդները աղօթում են նորան:— Այո՛. Լսում է նրանց:— Այո՛. Ուրեմն այնտեղ էլ կայ:— Այո՛ կայ. Հէնց այս ժամին:— Այո՛ հէնց այս ժամին: Հիւանդը անկողնում տնքում է, հառաչում է, ախ ու վախ է քաշում իւր դառն ցաւերից. արդեօք նա աղօթում է Մեծ Հօրը:— Աղօթում է. Մեծ Հայրը հիւանդին լսում է:— Այո՛. Ուրեմն այնտեղ էլ կայ:— Կայ. Իսկ բանտերումը:— Այնտեղ էլ. Եկեղեցումը:— Կայ. Բանտարկեալները բանտումը, ժողովուրդը Եկեղեցումը աղօթում են Մեծ Հօրը:— Այո՛. Լսում է նրանց:— Այո՛. Ուրեմն Մեծ Հայրը այժմ հէնց այս ըրպէիս այս դասարանումն էլ կայ, այն դասարանումն էլ, ճանապարհին էլ կայ, ծովի վերայ էլ կայ, հիւանդի անկողնի մօտ էլ կայ, բանտարկեալի մութ սենեակումն էլ կայ, Յիւրեղեցումը ժողովրդի մէջն էլ կայ. Ո՞վ ինձ կատէ— սրտեզ չկայ:

— Ամեն տեղ էլ կայ:

Միևնոյն ժամին և ըրպէին:— Այո՛:

Փոքր հայրն էլ կարող է միևնոյն ժամին, միևնոյն ըրպէին ամեն տեղ լինել:

—Ո՛չ. միայն Մեծ Հայրն է՝ որ կարող է ամեն տեղ լինել միևնույն ժամին, միևնույն րոպէին:

Իսկ երկնքումն էլ կարող է լինել այն՝ ժամանակ՝ երբ նա այստեղ է:

—Այո. կարող է:

Ուրեմն կարող ենք ասել. «Հայր մեր որ յերկինս ես»:

—Կարող ենք:

Այո. ճիշտ էք ասում. որովհետև եթէ ամեն տեղ է՝ ուրեմն և երկնքումն է. Չատ լաւ. եթէ ամեն տեղ կայ՝ ուրեմն ամեն բան էլ կիմանայ:

—Այո:

Իսկ եթէ մեր մտքումը մի բան մտածենք՝ այն էլ կիմանայ:

—Այո. այն էլ կիմանայ:

Ես շատ ուրախ եմ, որ դուք այդ սովորեցիք ու գիտէք. աւելի ուրախ կը լինեմ—որ դուք ձեր սիրտն ու միտքը մարուր պահէք, իստակ պահէք. վախենաք Մեծ Հօրից. վատ բան չմտածէք. ապա թէ ոչ նա ձեզ չի սիրի. կուզէք որ ձեզ չսիրի:

—Ո՛չ. ոչ. կուզենք որ սիրի և մեզ օրհնի:

Չատ ուրախ եմ. գէ՛ աշխատեցէք որ Մեծ Հայրը՝ ձեզ սիրի և օրհնի:

Այս ամենը, ինչ որ լսեցիք, ինչ որ ասացիք ճիշտ է. բայց ճիշտ չէ՛ արդեօք և այն՝ որ մեր փոքր հայրն էլ շատ աշխատանք ունի մեզ վերայ:

—Այո. ճիշտ է, ՚ի հարկէ մեր փոքր հայրիկն ու մայրիկը այնքան բան չեն կարող անել, որքան կարող է անել մեր Մեծ Հայրը:

Այժմ մի հարց տամ ձեզ, տեսնեմ կարող էք պատասխանել թէ ոչ: Եթէ ձեր հայրիկն ու մայրիկը Մեծ

չօր նման ամեն բան կարողանային անել, ամեն տեղ լինել, ամեն բան իմանալ՝ արգեօք նրանք էլ շատ սկիռ ու աշխատանք չէին ունենալ ձեզ վերայ, քան որքան այժմ ունին:

—Ա՛յ, այն ժամանակ աւելի լաւ կպահէին մեզ և աւելի շատ կսիրէին:

Ուրեմն լիքը սրտով շնորհակալ էր ձեր հայրիկից ու մայրիկից:

—Ի հարկէ և պարտական ենք:

Դէ եկէք մի խրատ սովորենք, որ գրուած է ձեզ նման խելօք որդւոց համար. «Պատուիր քո հօրը և մօրը. որ քեզ բարի լինի. և երկար կեանք ունենաս երկրի վերայ»: ¹⁾

2. Որդիք—նղաւորներ ու քոյրեր.

Դ. Դ. Կ. Կ.

Որդիքը տան մէջ, տանից գուրտ և միշտ՝ իրենց ծնողների սիրոյ, զգուանքի, փայփայանքի, խնամքի, հագացողութեան առարկաներն են:

¹⁾ Այս՝ և առհասարակ սոցնանման խմատներն ու աղօթքները խմբական պիտի ասուին դասարանումը:

Յիշեալ վերլուծական ձևով գրուցաարութիւններ պիտի անուին նաև այն ամեն իրի կամ առարկայի նկատմամբ, որոնք լիչուած են այս դասի մէջ և կամ պիտի լիչուեն միւս նեանեալ դասերի մէջ. օր. այս դասի մէջ առուցիչը կանգ պիտի առնէ. և երկնքի ու երկրի ու նրանց վերայ եղած առարկաների կամ ստեղծուածների, ինչպէս արեւի, լուսնի, աստղերի, անձրեւի, հողի, ջրի, օդի, կենդանիների, թռչունների, ձկների և այլն և այլն, մասին խօսելով պրակտիկ գուրտ բերէ հարեանցորէն. և հարց ու փոքն անելով, սխալները ուղղելով, պատասխանների մէջ վարժեցնելով և առհասարակ

Որդիքը իրենց ծնողների և՛ ուրախութիւնն են և տրտմութիւնը:

Ուրախութիւնն են՝ երբ կկատարեն իրենց հետեւալ պարտականութիւնները:

ա. Սէր դէպի ծնողները—պէտք է սիրեն իրենց ծնողներին ամենից շատ, Մեծ Հօրից յետոյ, և ոչինչ չխնայեն նրանց համար, որովհետև ծնողներն էլ ոչինչ չեն խնայել իրենց համար:

բ. Հաւատք դէպի ծնողները—պէտք է հաւատան իրենց ծնողների բոլոր գործողութիւններին—սիրոյն, ղգուանքին, խնամքին, փայփայանքին՝ որպէս և բարկութեանը և պատժին, որովհետև թէ սէրը, թէ պատիժը որդւոց օգտի համար են:

գ. Հնազանդութիւն—որդիքը պէտք է հնազանդ լինին ծնողներին.—Մեծ Հօրից յետոյ ծնողների կամքը, հրամանը, պատուէրը սուրբ են որդւոց համար. հնազանդութիւնը լաւ և ընտիր արժանիք ու յատկութիւն է. ի՞նչ գեղեցիկ իմաստ ասեմ ձեզ հնազանդութեան մասին—«աւելի լաւ է լսել բարի խօսքը և կատարել՝ քան

սարակ ղեկավարելով՝ միջոց տալ սաներին և նպաստած լինի նրանց գիտակցօրէն պատասխանելու և իւրացնելով դասը՝ զարգանալու. որովհետև երեխաները զարգացման կողմից կաղում են. փոքր ինչ երկար նախադասութիւններ կամ պարբերութիւններ ասել, խօսել՝ չեն կարողանում ինքնուրոյնաբար, այլ թութակի նման անգիր անելուն են ընդունակ. պակասում է նրանց խօսքի պաշարը. և այդ նրանից է, որ մեր ընտանիքներում սովորութիւն չունին ծնողները հէքիաթներ, առակներ, պատմութիւններ պատմելու որդւոց և պահանջել նրանցից վերապատմել. և ալպէս այդ բեռը ծանրացել է ղրպօրոցի վերայ:

ընտիր զոհ կամ մատաղ տալ Աստուծուն. աւելի լաւ է հնազանդութիւնը՝ քան մատաղացուի ճարպը կամ իւրը. Ա. թագ. ԺՅ. 22: Ուրեմն ծնողների բարի խօսքը, պատուէրը, հրամանը լսելը, կատարելը և նրանց հնազանդուելը աւելի հաճելի և սիրելի է Մեծ Հօրը, քան թէ մատաղներ ու զոհեր անելը:

2. Հաշուէտուութիւն — որդիքը իրենց օրական կեանքի մասին հաշիւ պիտի տան իրենց ծնողներին. ոչինչ չծածկեն, չթազցնեն ծնողներից. աւելի լաւ է ծնողները իրենց որդւոց պակասութիւնը որդկերանցից լսեն, քան թէ դրսից կամ օտարներից: Եթէ դուք ուղիւ և ճիշտ հաշիւ տաք հայրիկին ու մայրիկին՝ այն ժամանակ դուք կսովորէք ճշմարիտ խօսել. սուտ չէք ասի, չէք խաբի և երդում էլ չէք ուտի: Երդում ուտելը լաւ է. ոչ. դուք ասում էք մօրս արևը, իմ արևը, ձեր արևը, Աստուած վկայ, երկինք վկայ, էն ժամը խռով կենալ... և այլն և այլն. բայց դա լաւ չէ. պէտք է ասէք—ազնիւ խօսք. հաւատան. ճշմարիտ. սրանից աւելին չար է. գիտէք ինչու. որովհետև երբ դուք ասում էք մօրս արևը՝ այդ նշանակում է—թէ մօրս արևը խաւարի, մայրս մեռնի եթէ սուտ եմ ասում. բայց երբեմն պատահում է որ սուտ էք ասում. յետոյ որ Մեծ Հայրը լսէ ու կատարէ և մայրիկը մեռնի. լաւ կլինի. չէ, չէ. վատ բան է: Ուրեմն սովորեցէք ուղիւ հաշիւ տալ հայրիկին և մայրիկին. ոչինչ չթազցնէք նրանցից. նրանք ձերն են. նրանք ձեզ շատ են սիրում, շատ, շատ:

Ա. Աղօթք ծնողների համար—Որդիքը պէտք է ալօթեն ծնողների համար. ահա թէ ինչ պիտի խընդրէք Աստուծուց ձեր հայրիկի ու մայրիկի համար—որ նրանք արդար և սուրբ լինին, առողջ լինին, փորձանքից ու շարից ազատուին, վատութիւն չաւենն ուրիշներին և վատութիւն էլ չտեսնեն ուրիշներից, աղքատներին ողորմեն, աղօթասէր լինեն. Աստուած էլ նրանց գործը կյաջողէ և կեանք կտայ նրանց:

Գ. Օգնել ծնողներին կամ գործակից լինել նրանց—Որդիքը ծնողներին պէտք է օգնեն և գործակից լինին թէ տանը և թէ դսւրսը, որովհետև ծնողների յոյսը՝ որդիքն են, դուք էք, երեսայր, մանաւանդ ծերութեան ժամանակ. հայրիկին ու մայրիկին օգնող սրդուն կօգնէ և կօրհնէ Մեծ Հայրը. այդպիսի որդին բարի և երկար կեանք կունենայ երկրի վերայ:

Այս վեց պարտականութիւնները եթէ դուք կատարելու լինիք՝ ձեր ծնողներին կուրախացնէք, իսկ եթէ չկատարէք՝ հայրիկին ու մայրիկին կվշտացնէք, կտըխրեցնէք:

Խոստանում էք կատարել այս վեց պարտականութիւնները:

Խոստանում ենք:

Տեսնեմ ո՞վ կարող է կրկնել իմ պատմած վեց պարտականութիւնները *):

*) Յստաջողէսներին դիմել. եթէ կարող են՝ կրկնել տալ և ղեկավարել. իսկ եթէ ոչ՝ ուսուցիչը ինքը պիտի կրկնէ և կրկնել տալ. դեռ առանձին առանձին և քատս խմբովին միմեզն վերնագրերը:

Ե. Դ ա ս .

Նախընթաց դասը կրկնել:

Անցեալ դասին սովորեցինք թէ ինչ պարտականու-
թիւններ ունին որդիքը. այսօր պիտի տեսնենք—թէ
ծնողներն էլ ունին պարտականութիւն դէպի իրանց որ-
դիքը՝ թէ ոչ:

Ի՞նչ էք կարծում, երեխայք, ձեր հայրիկն ու մայ-
րիկն էլ ունին պարտականութիւն դէպի ձեզ. այո՛, ու-
նին. հայրիկն ու մայրիկը պիտի ձեզ սիրեն, խնաման,
ուտացնեն, հազցնեն, ուսումի տան, երբ մեծանաք՝ պաշ-
տօն պիտի ճարեն ձեզ համար, եթէ կարող են. և այդ-
անցն ժամանակ՝ երբ դուք շէք կարող. հայրիկն ու մայ-
րիկը պիտի հսկեն ձեր դրսի քայլերի վերայ, հաշիւ պա-
հանջեն ձեզանից—թէ դուք ինչպէս էք անցկացնում
դուրսը—ինչ էք անում, ո՞ւր էք վնում, ո՞ւմ մօտ էք ման-
գալիս, ի՞նչպիսի ընկերներ ունիք. վատ ընկերներից պի-
տի հեռացնեն ձեզ և լաւ ընկերներին մօտեցնեն. լաւ
գրքեր ճարեն ձեզ համար, որ կարգաք, դարգանաք.
Նրանք պիտի ազօթեն ձեզ համար Մեծ հօրը, որ՝ ձեզ
խեղք տայ, շնորհք տայ—որ լաւ սովորէք և լաւ մարդիկ
դուրս գաք: Հայրիկն ու մայրիկը պէտք է պահեն իրանց
սուրբ, արդար, ազնիւ, աշխատասէր, ազօթասէր, ազ-
քատասէր, որ դուք նրանց նայելով՝ սովորէք նմանուել
նրանց: Ծնողները հայելի են որդոց համար, նրանց մէջ
որդիքը իրենց պատկերն են տեսնում այնպէս՝ ինչպէս
դուք հայլու մէջ ձեր պատկերն էք տեսնում:

Բայց մի բան կայ. բոլոր ծնողները հաւասար կեր-
պով կարող են լաւ լինել. այնպէս լինել՝ ինչպէս ասա-
ցի. ի հարկէ ոչ. կլինին և շարերը, վատերը, կոշտ ու

կոպիտ և բարկացկոտ բնաւորութիւն ունեցողները, ուսում չունեցողները: Չատ երեխաների հայրիկն ու մայրիկը լաւ կրթուած չեն, խելօք և ուսում առած մարդկանց հետ չեն ապրել, չեն սովորել, կոշտ ու կոպիտ են մնացել և կամ որդւոց հետ կոշտ ու կոպիտ են վարվում, այդ դէպքում որդիքը, եթէ հասկանում են, չպիտի նմանուին նրանց, այլ լաւերից օրինակ վերցնեն: Ինչ անենք, էնքան էլ մեղաւոր չեն նրանք. ո՞վ գիտէ ինչ է պատճառը—կարելի է խեղճութիւնն է, կարելի է աղքատութիւնն է, կարելի է դուրսը դորժերը անյաջող են, կարելի է վատ, չար, կռուարար մարդկանց հետ դորժ են ունեցել, վշտացել են նրանցից. ո՞վ գիտէ, երեխայք, հազար պատճառներ կան. ամեն բան հայրիկը չէ ասում ձեզ, և ինչու ասէ. դուք կարող էք օգնել նորան. չէք կարող, քանի՜ քանի՜ անգամ դուք հանգիստ քնած էք եղել. իսկ հայրիկն ու մայրիկը տխուր, տըրտում նստած, ախ ու վախ քաշելով իրենց սև օրը լալիս են եղել. դուք ամեն բան պատրաստ ստանում էք—կերակուր, շոր, բնակարան, ուսման վարձ և այլն և այլն. բայց իսկի մտածում էք՝ թէ սրտեղից են ճարում հայրիկն ու մայրիկը այդ ամենը: Մրանից յետոյ իրաւունք ունիք անբաւական լինելու ձեր հայրիկից ու մայրիկից—թէ կոշտ են, կոպիտ են, այսպէս ու այնպէս են. ո՞չ. ո՞չ. երեխայք, նորա սուրբ են, նորա պաշտելի են. Մեծ չօրից յետոյ՝ նրանց պիտի սիրէք, նրանց պիտի պաշտէք, մեծարէք. հայրիկը մէկ է. մայրիկը մէկ է. ինչքան էլ պակասութիւն ունենան, ինչքան էլ կրթուած չլինին, ինչքան էլ կոշտ ու կոպիտ բնաւորութիւն ունենան՝ էլի, հաւատացէք որ, նրանք ձեզ սիրում են, շատ են սիրում. այլպէս չէ կարելի հասկանալ. նրանք են

ձեզ ծնել, սնուցել, մեծացրել, գիշեր ու ցերեկ, պահապան հրեշտակի նման, ձեզ վերայ հսկել են, ձեզ համար ազօթել են, ձեզ համար աշխատել են. պէտք է համբերել ծնողների բարկութեանը և հնազանդութեամբ քաղցրացնել նրանց սիրտը ¹⁾:

Դուք գիտէք երեխալք, թէ եղբայրներն ու քոյրերը ինչպէս պիտի վարուեն իրար հետ տանը մէջ:

—Սյո՛. գիտենք:

Բայց չէք ուզի որ մի բան էլ ես աւելացնեմ:

—Գուզենք. կուզենք:

Դէ լսեցէք. ասեմ—եղբայրներն ու քոյրերը կամ ծնողական որդիքը հայրիկի ու մայրիկի սիրոյ, խնամքի, հոգսի ու մտատանջութեան առարկան են կազմում. նոցա կռիւր իրար հետ՝ վիշտ է ծնողի համար. նոցա մատնելը իրար, խաբարբզանութիւնը, գանգատները իրարից՝ անհանգստութիւն է ծնողի համար. նոցա ծուլութիւնը, անգործութիւնը, անբանութիւնը, մէջքկոտրածութիւնը՝ ցաւ ու չոռ է ծնողի համար. նոցա իրար չօգնելը, իրարու գիրք, տետրակ, ասեղ, քորոց կամ մի բան փոխ չտալը, խնայելը. մահ է ծնողի համար: Ուրեմն հայրիկին ու մայրիկին սիրոյ որդիքը—եղբայրներն ու քոյրերը պիտի սիրեն և օգնեն իրար, իրարու շնախանձեն. այլ ընդհակառակը բարի նախանձով իրարու առաջը կտրելու ջանք անեն, առանց իրար վնասե-

¹⁾ Սոյն և սոցնանման փափուկ ու կարևոր զրուցատրութիւններ շատ լաճախ պիտի կրկնուին սաւնրի առաջ, բայց զգուշութեան բոլոր պայմանները պահելով. պիտի կրկնուին լաճախ, չեշտում եմ. որովհետև ում չէ լալտնի մեր նոր սերընդի քալերը. մանաւանդ ծնողական լարկի տակ:

լու. պէտք է սիրով և հաշտութեամբ վարուեն իրար հետ. միմեանց սիւսնները ուղղեն, առանց իրարից նեղանալու. և եթէ պատահի որ կռուեն՝ գոնէ բանը դանդատին չհասցնեն. և հայրիկին ու մայրիկին յայտնելուց առաջ՝ իրանք իրար մէջ իրանց հաշիւը խաղաղութեամբ, սիրով ու հաշտութեամբ վերջացնեն:

Եւ երբ մեծանան, գործ ու պաշտօն ունենան՝ այն ժամանակն էլ իրար սիրեն և իրարու հետ անբաժան ապրեն եղբայրները. քոյրերի համար չեմ ասում. որովհետև անկարելի է. իսկ եղբայրները միասին ապրելով՝ ծախսը մէկ կլինի, աշխատանքի վաստակը կըրկնակի կլինի՝ և իրանք մի մեծ ոյժ ու քօրութիւն կը կազմեն ¹⁾:

Եղբայրների, իրար հետ, սիրով և միասին ապրելու մասին Ս. Քրքի մէջ մի գեղեցիկ և սիրուն իմաստ կայ. ասեմ:

— Այո. այո:

Ոյնտեղ ասուած է. «Ի՞նչ լաւ է. ի՞նչ գեղեցիկ է. երբ եղբայրները ապրում են միասին»: Այսպիսի մի գեղեցիկ ու սիրուն խօսք էլ կայ եղբայրների իրար օգնելու մասին. «Եղբորից օգնութիւն ստացող եղբայրը նման է ամուր, անառիկ քաղաքի. և հաստատուն թագաւորութեան նման հօր է»: Առակ. ԺԸ. 19. ²⁾

¹⁾ Ընդարձակել եղբայրների միասին կամ անբաժան ապրելու արժանիքն ու օգուտները:

²⁾ Հասկացնել սաներին եղբայրների օգնութեան օգուտն ու ոյժը:

II. ՀԱՏՈՒՄԾ

ը. Մեծ չօր տունը կամ Եկեղեցի.

Ա. Նշանակութիւնը և համեմատութիւնը ծնողական տան հետ.

Ձ. Գ ա ս.

Երեխայր. դուք ծանօթացաք ձեր ծնողական տան հետ. տեսաք այնտեղ հայրիկ ու մայրիկ—ծնողներ և եղբայրներ և քոյրեր—որպիք: Ծնողական տունը լաւ էր. չէ՛. ի հարկէ լաւ էր. այնտեղ էին ձեր հայրիկն ու մայրիկը, այնտեղ էին ձեր եղբայրներն ու քոյրերը. մէկ խօսքով՝ ինչ որ ձեր սրտին մօտիկ բան կայ, տեսանք այնտեղ ¹⁾:

Ամենից առաջ ձեր ծնողները ձեզ սէր են տարել տանից. ²⁾—ի հարկէ Եկեղեցի. իսկ Եկեղեցին ինչպէս ենք էլի անուանում.—Մեծ չօր տուն: Ինչո՞ւ են տարել ձեզ Եկեղեցի—Մկրտելու: Ո՞վ կարող է ասել ինձ—[Թէ քանի տարի սրանից առաջ տարել են իրան մկրտելու ³⁾: Բացի սրանից, երբ հասակ առաք, մեծացաք, գնացել էք Մեծ չօր տունը:

—Գնացել ենք:

Մենակ՝ [Թէ ծնողների հետ:

—Երբեմն մենակ, երբեմն ծնողներին հետ,

Ինչո՞ւ համար էք գնացել:

¹⁾ Մի ամիոփ կրկնութիւնից լետու, սկսել Ձ. դասը. և առհասարակ միշտ այդպէս վարուել:

²⁾ Միշտ հարցեր պիտի տալ սաներին և պիտի զիւրացնել նրանց տալիք պատասխանները. հակառակ դէպքում ուսուցչին է մնում պատասխանը:

³⁾ Այս հարցի նպատակն է—որ սաները գիտենան իրենց տարիքը:

—Գնացել ենք աղօթք անելու:

Լաւ. այժմ մի բան հարցնեմ. տեսնեմ ո՞վ կարող է պատասխանել: Դուք ասացիք ինձ—[Թէ գնացել էք Մեծ Հօր տունը աղօթք անելու. ուրեմն Մեծ Հօր տունը կամ Եկեղեցին ի՞նչպիսի տուն է:

—Աղօթքի տուն է:

Նման է ծնողական տանը:

—Ո՛չ:

Հնապա լաւ մտածեցէք. տեսնեմ ո՞վ կգտնէ:

—Ես կասեմ:

—Ասա Չուշիկ:

—Մեծ Հօր տունը նման է ծնողական տանը, որք ունի առաստաղ, յատակ, պատեր, դռներ, լուսամուտներ. Մեծ Հօր տունն էլ ունի այս ամենը:

Տեսնա՞ք Չուշիկը գտաւ. էլի ո՞վ կարող է գտնել—
[Թէ էլի ինչո՞վ է նման:

—Էլ ոչ մի բանով նման չէ:

2Է. սխալ էք. հնապա լաւ մտածեցէք և կտեսնէք որ էլի ունի նմանութիւն. է՛հ. չէք կարողանում գտնել. դէ լաւ. ես կասեմ—ձեր տանը հայրիկն ու մայրիկն են, եղբայրներն ու քոյրերն են. Մեծ Հօր տանն էլ կան բահանաներ, դպիրներ, տիրացուներ, ժողովուրդ: Ձեր փոքր հօր տանը աղօթք անում էք.

—Այո. անում ենք:

Այդպէս չէ կարելի ասել, պէտք է հարցը կրկնէք. պէտք է ասէք—այո՞ աղօթք ենք անում. ասացէք խըմբովին:

—Այո՛ աղօթք ենք անում:

Չատ լաւ. Մեծ Հօր տանն էլ աղօթք էք անում. ուրեմն նման է: Այժմ տեսնենք [Թէ ինչո՞վ նման չէ. ո՞վ կարող է աւել:

—Ես կասեմ:

Ասա Նազելի:

—Մեծ հօր տանը քնել, խաղալ, վազվզել, ուտել, խմել, ծիծաղել, խօսել չէ կարելի. բայց մեր փոքր հօր տանը այդ ամենը կարելի է:

Հնտ լաւ. տեսնա՞ք Նազելին գտաւ: Հնապա Աշխէն, դու էլ կարո՞ղ ես զանազանութիւն գտնել:

—Կարող եմ:

Ասա:

—Մեր տանը նրեխայ չէ մկրտում, Պատարագ չէ լինում, ժամ չէ ասում, քահանաները չեն կարգում, երգում, աղօթում. իսկ Մեծ հօր տանը այդ ամենը կատարում է:

Աշխէնն էլ լաւ ասաց. էլի ո՞վ:

—Ես կասեմ:

Ասա Լուսիկ:

—Մեծ հօր տանը սենեակներ չկան, առաստաղը շատ բարձր է, գլուխը սրածայր է, գլխին մեծ խաչ կայ ամրացրած, մեծ զանգակներ կան կախ արած և ժամկոչը այդ զանգերը խփում է ու ժամ է կանչում ձողովրդին. այնտեղ ժամ են ասում, Պատարագ են անում, Մկրտութիւն, Պսակ է լինում. ննջեցեալներին այնտեղ են տանում վերջին անգամ և այնտեղից՝ գերեզմանատուն. Մեծ հօր տանը քահանաները քարոզում են ժողովրդին. այս բաներից ոչ մէկը չկայ մեր ծնողական տանը:

Կեցցէ՛ Լուսիկը. շատ լաւ ասաց. ես գովում եմ Լուսիկին. դուք էլ կգովէք, չէ՞:

—Այո, այո. լաւ ասաց:

Լուսիկը գովական է: Ով այսպէս լաւ կասէ՝ նրան դասարանը կգովէ. այո՞:

—Այն:

Էլի ո՞վ կարող է մի բան ասել:

— Ես կարող եմ:

Ասա Տիգրանուհի:

— Մեծ հօր տանը ուրիշ տեսակ շորեր են հագնում, սիրուն շորեր, դեղեցիկ գառ շորեր:

Անունները չգիտեմ:

— Ո՞չ չգիտեմ:

Ո՞վ գիտէ:

— Ես:

Ասա Չոյեր:

— Բուրվառ:

Էլի:

— Էլ չգիտեմ:

Բայց բուրվառը չմը է, հերիքնազ:

— Ոչ:

Կարող ես ասել—էլի ի՞նչ շորեր:

— Զապիկ են հագնում ժամումը:

Ասում ենք ժամումը. սխալ չէ. բայց ասում ենք նաև եկեղեցումը ¹⁾:

Լաւ. այսքանը բաւական է այս դասին. կշարունակենք գալ անգամ:

Է. Դ ա ս.

Հապա նուարդ, կրկնիր անցեալ դասը:

Այժմ խօսք կտանք ինձ մտքերումդ պահել Մեծ հօր տան մասերը, եթէ ես ձեզ սովորեցնեմ:

— Խօսք կտանք:

— Ձեր ծնողական տունը ունի սենեակներ. այդպէս չէ:

Այն, ունի:

¹⁾ Կրկնել տալ և ամփոփել:

Ես ասեմ սենեակների անուաները:

— 2է, Գոհարիկ, ես կասեմ. այդ սենեակներից մէկն ասուում է նախասենեակ, միւսը՝ դահլիճ. միւսը՝ ճաշարան. միւսը ննջարան: Մեծ չօր տունն էլ ունի այդպէս բաժան-բաժան ջոկ-ջոկ մասեր. օրինակ՝ Գաւիթ. ուր ժողովուրդն է կանգնում և աղօթում. Գասեր աջու ձախ կողմում, ուր քահանաները և տիրացուները—հոգևորականները կանգնում են, աղօթում են, շարական ասում. Ատեան. ուր փոխ են ասում, նախատօնակ են կատարում. Բէմ. բարձր է շինուած. նորա վերայ Սեղանն է, ուր Սուրբ Պատարագ է լինում: Այժմ կասեմ սրբազան իրերից մի քանի դիւսաւորների անուաները. խօսք կտամ սովորել, եթէ ես սորվեցնեմ:

— Խօսք ենք տալիս:

Աւագանը գիտէք, ուր որ մկրտում են երեխաներին:

— Ան, այն. գիտեմք:

Խորանը:

— Այդ չգիտեմք:

Տեսել էլ դուք երբ Պատարագիչը զգեստաւորուած դուրս է գալիս:

— Տեսել ենք:

Որտեղից որ դուրս է գալիս՝ այն տեղը ասուում է Խորան, այնտեղ են զգեստաւորում քահանաները և տիրացուները: Սեղանը գիտէք:

— Գիտեմք, ուր որ Պատարագ է լինում:

Իսկ Դամար:

— Գիտեմք. ուր քահանաներն ու տիրացուներն են կանգնում:

Ջրաշեայ քանի՞ դաս կայ:

— Երկու դաս կայ, աջ ու ձախ կողմերում:

Ո՞վ կարող է ասել—ինչի՞ վերայ են դնում Պատարագի ժամանակ այն մեծ գիրքը, որ ասուում է Աաշոց գիրք և կարդում են:

—Անունը չգիտենք, բայց տեսել ենք:

Նրա անունն է գրակալ և երեք հատ է. երկուսը դասերի համար. իսկ մէկը՝ մէջ տեղն են դնում ձաշոց գիրքը կարդալու համար:

—Իսկ այն ի՞նչ է, որ Պատարագի ժամանակ չըխչըխկացնում են երկար վայտի վերայ հազցրած:

—Հապա տեսնեմ Անահիտի հարցմունքին ո՞վ կպատասխանէ:

—Ե՛ս:

Աստ՝ Արեգնազան:

—Նրան ասում են քշոց: Ես էլի կարող եմ ասել թէ Պատարագիչ քահանան ի՞նչ է դնում գլխին և ի՞նչ է ծածկում վրան և սեղանի վերայ ի՞նչեր են դրում:

Աստ՝

—Պատարագիչ քահանան գլխին դնում է Սաղաւարտ. վրան ծածկում է Զուրջառ. Սեղանի վերայ դրում են Սկիհ, Խաչ, Աւետարան. Սկիհից հաղորդում է ժողովուրդը, Աւետարանը կարդում են, Խաչով օրհնում են:

Ապա աստ ինձ Արեգնազան. ո՞ր տեղից գիտես այդ:

—Քոյրս է ինձ սովորցրել:

Քոյրդ ո՞րտեղ է սովորել:

—Այստեղ է սովորում Ք. դասարանումը. Գուր էք սովորցնում. նա դասերը պատրաստելիս՝ ես լսում եմ և խնդրում եմ, որ ինձ էլ սովորցնի:

Լաւ, լաւ. հերիք է այսքանը այս դասի համար. կամաց կամաց ամեն բան կսովորենք ինչ որ կայ մեր Մեծ Հօր տանը: Այժմ կրկնենք՝ ինչ որ սովորեցինք: Հապա տեսնեմ, ո՞վ կարող է կրկնել ինչ որ այս դասին սովորեցինք. հերիքնա՞ղ. կարո՞ղ ես կրկնել:

—Կարող եմ:

Դէ աստ:

—Մեծ չօր տանը կան—Աւազան՝ ուր մկրտում են Թրեխաներին, Խորաններ՝ նրանցից մէկում զգեստաւորւում է Պատարագիչ քահանան և տիրացուները. Սեղան՝ ուր կատարում է Ս. Պատարագը. Դասեր՝ աջ ու ձախ կողմերում, ուր կանգնում են հոգևորականները. գրակայներ՝ երեք հատ. երկուսը դասերի համար և մէկը մէջտեղն են դնում, երբ հարկաւոր է ճաշոց գիրքը կարգալ. Քշոց՝ որ չխշխկացնում են....

Սոս — ճօճում են:

—Քշոց՝ որ ճօճում են Ս. Պատարագին: Սաղաւարտ՝ որ Պատարագիչ քահանան դնում է գլխին: Հուրջառ՝ որ քահանան ծածկում է վրան. Սկիհ՝ որից հարդրում է ժողովուրդը: Աւետարան՝ որ կարդում են Ս. Պատարագին և ուրիշ ժամանակ Մեծ չօր տանը. Խաչ՝ նրանով օրհնում է քահանան:

Հերիքնազը շատ լաւ ասաց. չէ՞:

—Այո. այո:

Ուրախ չէ՞ք, որ նա այսպէս լաւ պատմեց:

—Չատ ուրախ ենք:

Ես էլ ուրախ եմ. բայց ո՞րքան կուրախանամ, որ դուք քոլորդ էլ լաւ սովորէք և վալ դասին այսպէս լաւ աւէք. շատ կուրախանամ:

—Կաշխատենք լաւ սովորել և ձեզ ուրախացնել: Հասցւո՞ տեսնեմ:

2. Սրբազնագործ եւ Եկեղեցական.

Ստորին պաշտօնէութիւն:

Ը. Դաս.

Կրկնենք անցեալ դասը. ո՞վ կկրկնէ:

—Ես:

Ասան Զարուհի:...

Չատ լաւ. այժմ ասացէք ինձ, բացի քահանաներից, դպիրներից, կոյսերից, ժողովրդից, էլի նվ կայ Մեծ չօր տանը:

— Ես կասեմ:

Ասան Արևատ:

— Կայ ժամակոչ կամ մզախի:

Չատ լաւ. այժմ նվ կարող է ինձ ասել — [Թէ նոցանից իւրաքանչիւրը — ամեն մէկը ինչ է անում կամ ինչ պարտականութիւն ունի Մեծ չօր տանը:

— Ես կոյսերի մասին կասեմ:

Ասան Տիգրանուհի:

— Կոյսերը Եկեղեցին սրբում են, աշտանակները, գրակալները, գրքերը, բէմը, սեղանը, խորանները, կանանց դասի մունաջարները...

Մունաջարի փոխանակ, ասան Ճաղեր, Ճաղ, աւելի ճիշտ է:

Ճաղերը, պատկերները, ընդհանուր, քրոջները, մէկ խօսքով, ինչ որ կայ Եկեղեցում՝ մաքրում են, սրբում են. ժամ ասելու ժամանակ մոմերը վառում են, գրակալները բաց են անում, շարականները դնում են նրանց վերայ, ժամ են ասում օրլնը չորս անգամ — առաւօտը, ճաշին, երեկոյին և Եկեղեցին, փոխ ու քարոզներ են ասում, աղօթք են կարդում, շարական են ասում. Պատարագին երգում, գիրք ու Աւետարան են կարդում:

Չատ լաւ ասաց Տիգրանուհին:

— Դա ուսումնարան դալուց առաջ Կոյսերի մօտ սովորում էր, աշակերտ էր:

Այն:

Այն:

Է՛ ինչ է. լաւ չէ՞ միթէ. երանի՛ր թէ, ձեզ էլ սոր-

վացնող լինէր. և դուք էլ կգիտենայիք: Բայց Տիգրանուհին ասաց—Եկեսցէ են ասում. այդ ի՞նչ բան է. ձեզանից շատերը տեսած չեն լինի. ես ասեմ հա:

—Ես գիտեմ:

Արեգնազան դու գիտես:

Այո:

Երևի էլի քրօջիցդ ես սուտրել. հա:

Այո:

Դէ լաւ. ասա, լսենք:

Կոյսերը գիշերուայ 9 ժամին երեք անգամ զանգ են լսւում. այդ նշանակում է—[Թէ Եկեսցէն սկսուեց, հաւարում են Եկեղեցի, ծունր են դնում, աղօթքներ ու Աւետարան են կարդում և գնում են հանգստանալու:

Հատ լաւ, շատ լաւ. Տիգրանուհին ու Արեգնազանը կոյսերի մասին ասացին. իսկ միւսները մասին ո՞վ կարող է ասել:

—Ե՛ս:

Ո՞ւմ մասին կասես Համասփիւռ:

—Բոլորի մասին:

—Ես էլ կասեմ:

Դու ում մասին կասես, Արեգնազան:

—Բոլորի մասին:

Դու ասացիր. [Թող այժմ էլ Համասփիւռն ասի. ասա՛ Համասփիւռ:

Ժամկուշը կամ մղդսին Եկեղեցին մաքրում, դռները բաց է անում ժամից առաջ, փակում է ժամից յետոյ. զանգերն է տալիս և ծառայում եկեղեցուն: Տիրացուները շապիկ են հագնում, փոխ են ասում, մոմ են բռնում՝ Աւետարան կարդալու ժամանակ, բուրվառը տանում-տալիս են մղգսուն, որ կրակ ածի խունկ ծխելու համար և ժամ են ասում: Քահանաները ժամ են ասում, աղօթք-

ներ ու Աւետարան են կարդում, Պատարագ են անում, Մկրտութիւն ու Պսակ են անում, Մեծ Պասին քարոզ են տալիս ժողովրդին:

Չատ և շատ գեղեցիկ ասաց Համասփիւռը. գոհ էք, երեխայք:

—Սյո՛, շատ լաւ ասաց:

—Սյժմ մենք էլ ենք յիշում այդ բոլորը:

Հապա ինչո՞ւ շասացիր: Լաւ. կտովորէք և յետոյ կատէք. բայց ասա՛ ինձ, Համասփիւռ, գիտենալուդ չեմ գարմանում, այլ կանոնաւոր և սիրուն կերպով ես ասում, ասա՛ ինձ, ո՞վ է քեզ սորվեցրել:

—Հայրիկս քահանայ է. և ես շատ եմ սիրում առաւօտներն ու երեկոները նրա հետ ժամ գնալ. ազատ ժամերին չորում եմ հօրս ծնկների առաջ և խնդրում եմ ինձ սովորեցնել. ես շատ եմ սիրում եկեղեցի գնալ և ուզում եմ սովորել այն ամենը, ինչ որ անում են Մեծ Հօր տանը:

Չատ ուրախ եմ, ազնիւ խօսք: Տեսնում էք երեխայք, ի՞նչ գեղեցիկ ասաց Համասփիւռը և ի՞նչպէս սիրում է եկեղեցին. դուք էլ սիրում էք եկեղեցին Մեծ Հօր տունը:

—Սյո՛, սիրում ենք:

—Ի հարկէ պէտք է սիրէք. մեր Մեծ Հօր տունն է այն: Երբ ծնւում ենք՝ այնտեղ են տանում մեզ մկրտելու. երբ բաղդաւորում ենք՝ այնտեղ են տանում մեզ պսակելու. երբ դարձ ենք վալիս մեր մեղքերը, զղջում ենք, ապաշխարում ենք՝ այնտեղ ենք գնում խոստովանուելու և Հաղորդուելու. երբ մեռնում ենք՝ թաղելուց առաջ այնտեղ են տանում մեզ վերջին պատարագը ցոյց տալու, որ Մեծ Հօր օրհնութիւնը առնենք և նա օրհնի մեր ճանապարհը իրա մօտ գնալու: Եւ այս բոլորը ո՞վ է կատարում—Քահանան. որ Մեծ Հօր կողմից կարգուած է, նշանակուած

Ք մեզ համար իբրև հոգևոր հայր. նա միշտ աղօթում է մեզ համար, հիւանդների համար, ճանապարհորդների համար, բանդարկեալների համար, աշխարհի համար—որ խաղաղութիւն լինի, սէր, հաշտութիւն լինի, պատերազմ չլինի, երաշտ կամ չարութիւն չլինի, մոլորիս, թրթուր, դաշտի մկներ, չլինին, որ ցանքսերն ու ծառերը չվնասուեն, առատութիւն լինի հացի, պտուղների ¹⁾: Նա աղօթում է որ խօլերայ, ժանտախտ և զանազան համաճարակ կամ ամենքին բռնող հիւանդութիւններ չլինին ²⁾: Նա աղօթում է. նա միշտ է աղօթում. երբ զիչեքը դուք հանգիստ ու անուշ քնած էք լինում՝ և հայրիկն ու մայրիկն էլ պահապան հրեշտակի պէս ձեզ հսկում են. դուք ապահով էք. բայց գիտէք ով է զարթուն, ով է սողմոս, Աւետարան, նարեկ կարդում տանը, ով է 4 ժամին դնում եկեղեցի—Մեծ հօբ տունը, երրորդ քաշում, ժամկոչին զարթեցնում, ժամ ասում և աղօթում ձեզ համար ու աշխարհի համար. քահանան է, քահանան. ձեր հոգեւոր հայրը. ա՛խ, սրբան սուրբ և ծանր է քահանայի պաշտօնը. չէ՛ երեխայք:

Այո, այո: Ես մի պատմութիւն գիտեմ քահանայի մասին, լսել եմ աատիցս. շեմ կարողանում մոռանալ. քանի որ քահանայ եմ տեսնում, կարծում եմ Մեծ հօրն եմ տեսնում. կամենայք պատմեմ:

Եկող դասին, Վարդիթեք. ժամանակ չկայ, էս բուպէիս զանգը կտան: Հապա տեսնեմ ինչպէս կպատրաստէք այս դասը:

Չատ լաւ կպատրաստենք. շատ լաւ: Ա՛խ, ինչ լաւ է կրօնի դասը. երանի՛ միշտ կրօնի դաս լինի:

—Լաւ այժմ ես ձեզ կսորվեցնեմ «Սուրբ Աստուած,

¹⁾ Բացատրել լիշածների փեսաները:

²⁾ Թէև խիստ հարեացօրէն՝ բայց անպատճառ բացածրել:

Սուրբ և Հօր, Սուրբ և Անմահ, որ խաչեցար վասն մեր-
ուղորմեան մեզ:

—Ես գիտեմ.—Ես էլ գիտեմ.—Ես էլ...

—Լաւ. հապա դուրս գան գիտացողները և երգեն:

Թ. Դաս.

Ձէք մոռացել անցեալ դասը:

—Ո՛չ:

Ո՛վ կրկնէ:

—Յ՛ս:

Կրկնի Վարսենիկ...:

Հապա Վարդիթեր, պատմիր տատիցդ լսած պատ-
մութիւնը, թող քոյրիկներդ լսեն ու սովորեն:

—Մի գիւղի քահանայ, գիւղի Եկեղեցու հնացած,
մաշուած սկիհը տանում է քաղաք նորոգել տալու, անց-
նում է քաղաքի մի մեծ մէյդանով...

Հապա երեխայք, ով գիտէ ձեզանից-ինչպէս պէտք
է ասել հայերէն. մէյդան խօսքը հայերէն չէ. չգիտէք,
չէք լսել:

—Չենք լսել:

Մէյդան՝ հայերէն ասում են հրապարակ. հապա
կրկնեցէք խմբովին,

Մէյդան՝ հայերէն ասում են հրապարակ ¹⁾:

Ջարունակիր Վարդիթեր:

—Անցնում է քաղաքի մի մեծ հրապարակով. տես-
նում է խալխը հաւարուած...

Չեղաւ, չեղաւ. ի՛նչպէս կարելի է ասել հայերէն. ով
գիտէ:

¹⁾ Ուղղել սխալները. ամբողջ դասը կրկնել, ամփոփել Բառերը հալացնելու՝ մեծ ջանք պիտի անէ ուսուցիչը, որպէս
և, առհասարակ ուղղախօսութեան մասին:

—Ես.

Ասա: Չամիրամ:

— Ժողովուրդը հաւաքուած:

Չատ լաւ. կարելի է տեսի նահ ամբոխը հաւաքուած:

Շապէք խմբովին:—

Տեսնում է որ շատ ժողովուրդ կամ մեծ ամբոխ է հաւաքուել:

— Տեսնում է որ շատ ժողովուրդ կամ մեծ ամբոխ է հաւաքուել և կռուի ձայներ են լսում: Հարց ու փորձ է անում և իմանում է—որ պարտատէրը իւր պարտապանի ունեցած շունեցածը ծախու է հանել տուել իւր պարտքի փոխանակ. ներս է մտնում ամբոխի մէջ, տեսնում որ պարտապանը լալիս է, ազաշում. պաղատում է փողատիրոջը որ մի քիչ էլ սպասէ. բայց ումն ես անում. սիրտը քարացրել է. քահանան շատ է տխրում, մանաւանդ որ ժողովրդի միջից ոչ ոք չէ դուրս գալիս խեղճին օգնելու. գնում է պարտատիրոջ մօտ և սկիհը նորոգելու ծախսի փողը տալիս է պարտատիրոջը. բայց պակսում է. մնացածն էլ իրանից աւելացնում է և աղատում խեղճ պարտապանին: Դարձաւ գիւղը ժողովրդին պատմեց այս անցքը և ասաց. «Աստուած չի նեղանայ, եթէ հին սկիհով Պատարագ անենք. քանի որ ինքը մտորի մէջ ծնաւ. աւելի ուրախ կլինի, որ մարդ ազատեցինք». գիւղացիք ոչ թէ չնեղացան, այլ ուրախացան. էլի փող հաւաքեցին, որ սկիհը նորոգել տան»:

Վարդիթերի պատմութիւնը լանն էր:

—Չատ լանն էր:

Դէ չմոռանաք. տանն էլ պատմեցէք: Հապան ով ինձ կատէ— թէ երբ պատահէք քահանային մի որ և իցէ տեղ կամ տանը կամ փողոցում կամ Եկեղեցում, ինչպէս պիտի բարովէք, սղջունէք:

—Ես կասեմ:

Ասա Լուսնթագ:

—Երբոր պատահենք քահանային՝ պէտք է ձեռքը համբուրենք և ասենք. «Օրհնեա՛ տէր»:

Իսկ եթէ հեռու է; ինչ կանես:

—Հեռուից գլուխ կտանք:

Մի բան էլ հարցնեմ և դասը կվերջանայ. քահանան ձեզ համար աղօթում է, ինչպէս որ սովորեցիք. դուք էլ նորա համար պիտի աղօթէք, թէ ոչ: Հապա՞ դու ասա ինձ հրաշեայ:

—Մենք էլ մեր հոգևոր հօր համար պիտի աղօթենք—որ նա առողջ լինի, ժողովրդին սիրէ, ժողովուրդն էլ նրան սիրէ ու պատուէ. ինչպէս նա մեզ համար է աղօթում, շարշարում՝ այնպէս էլ Մեծ Հայրը նրան օղնէ, ամեն փորձանքից ու շարից փրկէ ու ազատէ:

Լաւ է, լաւ է: Երեք բոպէ ժամանակ կայ. երգենք Սուրբ Աստուած, Սուրբ և Հօր, Սուրբ և Անմահ. մեղք ե հաւասար ձայնով:

3. Ժողովուրդ.

Փ. Դ աս.

Կրկնութիւն նախնթաց դասի:

Անցեալ դասերին քահանաների, կոյսերի, դպիրների կամ տիրացուների, ժամակոչների կամ մղղսիների պարտականութիւններն ու կատարած պաշտօնները լսեցինք ու սովորեցինք. այդպէս է Երանեակ:

—Այո:

Հապա՞ ո՞վ կարող է ինձ ասել—թէ էլի ո՞վ է լինում Մեծ Հօր տանը ժամասացութեան ժամանակ:

—Ես կասեմ:

Առն Մարգարիտ:

—Մեծ հօր տանը ժամասացութեան ժամանակ լինում է ժողովուրդը:

Լաւ ասացիր: Գու, հերիքնազ. կարող ես ասել—
ինչ է անում ժողովուրդը Մեծ հօր տանը, նա էլ պարտականութիւնն ունի թէ ոչ:

—Մեծ հօր տանը ժողովուրդը ծունր է դնում, աղօթում է, մոմ է վառում, քահանային ժամոց է տալի, գանձանակ է ձգում:

Հատ գոհ եմ. այժմ տեսնեմ ո՞վ կարող է ասել—
ինչպէս պէտք մտնենք մեր Մեծ հօր տունը:

—Ես կասեմ:

Առն Անահիտ:

—Մեծ հօր տունը մտնելու համար մենք պէտք է մաքուր ու լաւ շորեր ունենանք հագներիս:

Չէ. չեղաւ. մեր Մեծ հայրը շորին ու երեսին չէ նայում. մի աւելի լաւ բան կայ, այն է ուզում մեզանից. թէ չգիտէք՝ ես ասեմ:

—Չգիտենք, Գուք ասացէք:

Լաւ. ես կասեմ—Անահիտն ասաց—թէ Մեծ հօր տունը մտնելու համար լաւ և մաքուր շորեր պիտի ունենանք հագներիս. դուք էլ նոյնպէս էիք մտածում. չէ:

—Այո:

Բայց եթէ այդպէս լինէր՝ ուրեմն աղքատները, խեղճները, որ պատառատուն ու աղտոտ շորերով են մտնում Մեծ հօր տունը աղօթելու, ծունր դնելու, մոմ վառելու, ժամասացութիւնը լսելու՝ Մեծ հայրը չպիտի լսէ նրանց աղօթքը և դո՞ւրս պիտի անէ իւր տանից. չէ. չէ. սխալ ասացիր Անահիտ. միթէ դուք չգիտէք, որ Մեծ հայրը բարի է. դուք սովորեցիք-որ նա շատ աշխատանք ունի մեզ վերայ. նա շատ է սիրում մեզ. նա

չի ջուկի աղքատին՝ հարստից, գիւղացուն՝ քաղաքացուց. նա ամենքին հաւասար աչքով է նայում, հաւասար սրտով է սիրում. միայն շարերին չէ սիրում, սուախօսներին, ծոյլերին, ծնողներին չլսող որդւոցը չէ սիրում. թէպէտ սիրում է՝ բայց բարկացած, թ[թու երես է ցոյց տալի, որ ուղղունն, լաւանան շարերը. որ ինքը նրանց սիրէ և օրհնէ: Ուրեմն Մեծ Հօր ուզածը ոչ գեղեցիկ չորեր են, ոչ ոսկիներ են, ոչ հարստութիւն է, ոչ փառաւորութիւն է. այլ մի սիրուն բան է, մի շատ գեղեցիկ և փոքրիկ բան է, որ դուք ամենքդ էլ ունիք և ամեն մարդ էլ ունի. հապան գտէք:

— Աղօթքն է:

— 2է, պաս պահէն է:

— 2է, աղքատին ողորմելն է:

Ի հարկէ Աղօթքը, Պահքը, Ողորմութիւնը Մեծ Հայրը սիրում է և ուզում է որ մենք կատարենք, բայց նրա ուզածը դրանցից էլ բարձր է, դրանցից էլ սիրուն ու գեղեցիկ է: Հապան լսեցէք. տեսնենք այդ փոքրիկը, այդ պոզտրիկը, այդ սիրունիկը, այդ գեղեցիկը ինչ է,

— Ա՛խ շուտով ասացէք սովորենք:

Եկէք, երեսայք թողնենք միւս դասին. դուք էլ անհամբեր կսպասէք, չէ՞:

— Այսօր լաւ է. այսօր լաւ է:

2է, շատ կլինի, չէք կարող սովորել: Ինձ չէք հաւատում:

— Հաւատում եմք, հաւատում:

Չատ կլինի. այս դասին կրկնութիւններ անենք և երգենք:

ԺԱ. Դաս:

Կրկնութիւն:

Ուրեմն սպասում էք լսել ինձանից այն փոքրիկի.

«գաղտրիկի, սիրունիկի և գեղեցկի մասին, որ խոստացայ
անցեալ դասին՝ ասել ձեզ այսօր:

—Սպասում ենք, շուտով ասացէք:

Գա է սիրտը. սիրտը շատ լաւ բան է. ինչ որ ա-
նէք և անսիրտ լինի՝ պէտք չէ. սիրտը մեր հարստու-
թիւնն է, մեր գանձն է, մեր քախտաւորութիւնն է.
ինչի՞ նման են անսիրտ մարդիկը. նրանք անգութ են,
անողորմ են, նրանց սիրտը քարացած է, ապառաժ է
դարձել. դու՞ թ ու կարեկցութիւն չունեն. խեղճին,
աղքատին, թշուառին չեն խղճում. նրանց համար ինչ
էլ որ լինի՝ միևնոյն է. միայն իրանք լաւ լինեն, իրանք
լաւ ապրեն. թէ՛ կուզ աշխարհը քանդուի, քար քարի վրայ
չկանգնի. ոչինչ. միայն իրանք լինին և լաւ լինին. ահա
անսիրտ կամ քարասիրտ մարդկանց երեսը: Ուրեմն սիրտը
մեր կեանքն է, մեր արնն է, մեր գանձն ու հանգստու-
թիւնն է, մեր երջանկութիւնն է: Բայց ինչպիսի սիրտ,
այ, էս է գլխաւորը. սիրտ էլ կայ, սիրտ էլ. Մեծ Հօր
ուզած սիրտը ուրիշ է. նա լաւն է, նա պայծառ ու
փայլուն է ինչպէս երկնքի վերայ շողացող ու ցողացող
պայծառ աստղը և ինչպէս աղբիւրի պարզ, վճիտ, ակա-
նակիտ ջուրը, որի տակի քարերն ու աւազները կարելի է
համարել. ահա այդպիսի սիրտ պիտի ունենայ և այդ-
պիսի սրտով պիտի մտնել Մեծ Հօր տունը. այն ժամա-
նակ Մեծ Հայրը կլսէ այդպիսի սրտով մտնողի աղօթքը
և կկատարէ նրա խնդիրքը: Եթէ դուք այդ սրտով մըտ-
նէք նորա տունը՝ վախ էլ կունենաք ձեր սրտումը. դուք
կվախենաք և կմտածէք—թէ մաքուր պահենք սրտերս,
չլինի՞ թէ ազտոտուի և Մեծ Հայրը մեզնից նեղանայ և
մեր աղօթքը չլսէ. ուրեմն մաքուր սիրտ ունեցողը՝ մի-
ևնոյն ժամանակ և վախ կունենայ և զգոյշ կլինի՝ չլինի
թէ Մեծ Հօրը նեղացնի, բայց հարկաւոր է գիտենալ—

Թէ ինչպէս մաքուր պահենք մեր սիրտը. այժմ ես ուզում եմ, որ դուք ասէք այդ. հապա տեսնեմ, ով կ'սրտոջ է ասել:

—Ես կ'ասեմ:

Ասան Գոհարիկ:

—Մեր սիրտը մաքուր պահելու համար՝ պէտք է չխռովենք, սուտ չխօսենք, երդում չուտենք, հայրիկին ու մայրիկին լսենք, շրարկացնենք, քոյրերի ու եղբայրների հետ սիրով լինենք, չկռուենք:

—Ես շարունակեմ,

Ասան Ասողիկ:

—Մեր սիրտը մաքուր պահելու համար՝ պէտք է մեծերի խօսքը լսենք, ծերերին պատուենք, բահանաներին փողոցում պատահելիս՝ ողջունենք, ձեռքը համբուրենք և ասենք «Օրհնեա տէր». պէտք է կաղին, կոյրին խղճանք, ողորմենք և ոչ թէ ծիծաղենք նրանց վերայ. ինչպէս շատ տղայք են անում:

Գարող ես շարունակել, Չողակ:

—Գարող եմ:

Չարունակիր:

—Մեր սիրտը մաքուր պահելու համար՝ պէտք է մտածենք ու աղօթենք մեր հայրիկի ու մայրիկի համար, մեր քահանաների, ուսուցիչների, վարժուհիների, ճանաչապարհորդների, բանտարկեալների, հիւանդների համար:

—Ես էլ ասեմ:

Ասան Հայկանոյ:

—Մեր սիրտը մաքուր պահելու համար՝ պէտք է գնանք տեսութեան աղքատ հարկաններին, հիւանդներին, բանտարկեալներին և հեռաներս տանենք կամ փող կամ ուտելիք, եթէ ունինք:

—Ես էլ ասեմ:

Անս Սիրուշ:

—Մեր սիրտը մաքուր պահելու համար՝ պէտք է ամեն մի մարդու ուզենք այն՝ ինչ որ մեզ համար ենք ուզում:

Հապան տեսնեմ երեխայք, որքի ասածը աւելի հաւանեցիր. Գոհարիկի ասածը, Աստղիկինը, Չողակինը, Հայկանուշինը՝ թէ Սիրուշինը:

—Բոլորի ասածն էլ լաւ է:

Ճիշտ է. ճիշտ է. այժմ գովում եմ ձեզ. շատ ուղիղ ասացիրք, բոլորն էլ լաւ ասացին. ես էլ կաղօթեմ— որ մեր Մեծ Հայրը ձեզ բոլորիդ էլ շնորհք տայ, որ աստղի պէս շողողուն և աղբիւրի պէս վճիտ, յստակ սիրտ ունենաք միշտ և այդպիսի սրտով Մեծ Հօր ասն ու երկիւղը սրտերիդ մէջ՝ մտնէք Նորա տունը. և երբ Մեծ Հօր ասն ու երկիւղը սրտերումդ կունենաք՝ այն ժամանակ ուրախութեամբ կերթաք Նորա տունը. այգ դուք գիտէք, սովորել էք. յիշում էք:

—Յիշում ենք:

Վախով և ուրախութեամբ Մեծ Հօր տունը գնալու և մտնելու համար Սուրբ գրքումը այսպիսի սիրուն իմաստներ ենք կարդում. «Կմտնեմ Քո տունը. երկրպագութիւն կտամ Քո սուրբ Տաճարին, Քո սուրբ երկիւղով»: Մի ուրիշ տեղ էլ այսպէս է գրուած. «Ուրախանում էի ես, երբ լինձ ասում էին՝ գնանք Աստուծոյ տունը»:

Եւ որովհետեւ Մեծ Հայրը, ինչպէս սովորեցինք, ամեն բան կարող է անել. և ամեն բան իրանն է՝ ուստի և ասում ենք. «Որովհետեւ Քոնն է Թագաւորութիւնը, զօրութիւնը կամ կարողութիւնը և փառքը. այժմ և ամեն ժամանակ»: Այսքանը բաւական է այսօր. այժմ երգենք: Ի՛նչ երգ գիտէք Հայերէն դասից սովորած:

—Նրկու փոքրիկ աշակերտ:

Լաւ, թող երկուսը դուրս դան. այս նստարանի վերայ նստեն ու պարապեն, իբրև աշակերտ, ես էլ կգամ իբրև ուսուցիչ. իսկ դուք բոլորդ էլ երկուսներ՝ Հապան սկսենք ¹⁾։

ԺԲ. Գ ա ս .

Կրկնութիւն ²⁾։

Անցեալ դասերին դուք ինձ ասացիք -- [Թէ Մեծ Հօր տունը գնում ենք աղօթք անելու. այժմ ես հարցնում եմ—ա. ի՞նչ ձևով, ի՞նչ տեսակ ենք աղօթում. բ. երբ պէտք է աղօթենք. և գ. սրտեղ պէտք է աղօթենք.

Տեսնեմ առաջին հարցմունքիս ով կպատասխանէ։
—Ես կասեմ։

Ասան Եղսիկ։

—Մենք աղօթում ենք՝ երեսներս խաշակնքելով։

Լաւ. բայց ի՞նչ ենք ասում խաշակնքելիս։

—Ասում ենք—Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն

Սրբոյ. Ամէն.

Չատ լաւ. էլի ի՞նչ ձևեր կան. Եղսիկ։

—Չորում ենք, ծունր ենք դնում։

էլի։

—էլ չգիտեմ։

Ո՞վ գիտէ։ Ոչ սք. լաւ. մնացածն էլ ես կասեմ։

¹⁾ Այսպիսի վարժութիւններ շուտ շուտ պիտի լինեն, որ երեխաները զուարթանան։

²⁾ Մեծ Հօր տան աղօթքները կրկնել տալ. նախ լա-
ռաջադէմներին. լետոյ խմբական ձևով—դեռ առաջին կարգ
նստարաններին. լետոյ՝ երկրորդ. լետոյ՝ երրորդ, եթէ կաւ-
իսկ ամենից վերջը՝ ամբողջ դասարանին կրկնել տալ. վերջը
հատ հատ. ուղղել սխալները. դարձեալ կրկնել տալ հատ հատ
և խմբական—մինչև դասարանը իւրացնէ աղօթքի դասը։

Պատարագի ժամանակ դուք տեսել էք որ Պատարագիչ քահանան ձեռքերը վերև տարածած աղօթում է ¹⁾։

—Տեսել ենք։

—Ես կասեմ երբ է այդպէս անում։

Ասան Վարդուչ։

—Ձեռքերը վերև տարածած աղօթում է Սուրբ, Սուրբ, Սուրբ. ասելու ժամանակ։

Էլի ինչ են անում Սուրբ, Սուրբ ասելու ժամանակ։

—Ես կասեմ։

Ասան Արեգնազան։

—Ամեն մի Սուրբ, Սուրբ ասելիս՝ զանգ են տալիս, առաջ Գասուժը կախած փոքր զանգակը և յետոյ զանգակատան մեծ զանգակը և քշոցները ճոճում են։

Չատ լաւ. Արփենիկ կարող ես ասել—ի՞նչպէս է ասում Պատարագիչ քահանայի ձեռքերը վերև տարածած աղօթելը։

—Չգիտեմ։

Ո՞վ կասէ։

— Չգիտենք։

Լաւ. ես կասեմ այդ ձև աղօթելը կամ աղօթակատարութիւնը ասում է—Բաղկատարած աղօթակատարութիւն։ Կրկնել խմբովին։

—Բազկատարած աղօթակատարութիւն։

Լաւ. իսկ ո՞վ է տեսել ձեզանից ձեռքերի ծափերը ²⁾ իրար կպցրած աղօթելը։

—Ես եմ տեսել։

Ասան Հերիքնազ, երբ են այդպէս աղօթում։

— «Փառք ի բարձունս» և «Հաւատամք» ասելիս։

¹⁾ Պէտք է ցոյց տալ ձևը։

²⁾ Հասկացնել սաներին ծափ, ծափեր բառերը և ցոյց տալ։

Ո՛վ կարող է ասել ինձ—[Թէ այդ ձև աղօթելը կամ աղօթակատարութիւնը ինչպէս է ասուում:

—Չգիտեմք. Դուք ասէք:

Չատ լաւ. ես կասեմ—ձեռքերի ծափերը իրար կպցրած աղօթելու ձևը ասուում է Ձեռնամած աղօթակատարութիւն: Կրկնել խմբովին:

—Ձեռնամած աղօթակատարութիւն:

Չատ լաւ: Ուրեմն աղօթակատարութեան ձևերը սովորեցինք. իսկ ո՞վ կարող է կրկնել:

—Ե՛ս:

Ասո՛ւ չռիփսիմէ:

—Աղօթակատարութեան ձևերն են—*խաչակնքել*. ասելով—Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ. Ամեն. Չորքել. ծունր դնել: Բազկատարած աղօթել. Ձեռնամած աղօթել:

Կրկնել խմբովին: Չատ գեղեցիկ. այժմ տեսնենք աղօթակատարութեան ժամանակը և տեղը: Համասփիւռ, կարո՞ղ ես ասել:

—Կարող եմ:

Ասա՛:

—Մենք աղօթում ենք օրը երեք անգամ. *առաւօտը, ճաշին եւ երեկոյին*. իսկ կոյսերը՝ չորս անգամ. չորրորդ անգամուայ աղօթքը՝ Եկեացէն է. մենք աղօթում ենք Եկեղեցում:

Բացի այդ չորս անգամ Եկեղեցում աղօթելուց. էլ ուրիշ անգամ չենք աղօթում և ուրիշ տեղ չենք աղօթում, Համասփիւռ:

—Աղօթում ենք դասից առաջ և դասից յետոյ *տւումնարանում*:

Լա՛ւ. հապա՛ս տեսնեմ, ո՞վ ինձ կասէ. ուրիշ անգամ

Ա ուրիշ տեղ էլ կարող ենք ազօթել: Չայն չէք հանում չգիտէք, ինչ է:

— Չգիտենք. Դուք ասացէք:

Լաւ. ես կասեմ—մենք ամեն ժամանակ պէտք է ազօթենք. մենք ամեն տեղ պէտք է ազօթենք. Մեծ Հայրը միշտ մեզ լսում է և ամեն տեղ նա կայ: Ո՛վ կարող է ինձ ասել—ե՞րբ պէտք է լաւութիւն անենք, ողորմութիւն տանք, բարեգործութիւն անենք. արդեօք ժամանակ որոշել կարելի՞ է:

— Ես կասեմ:

Ասա՛ Մարրուհի:

— Լաւութիւն անելը, ողորմութիւն տալը, բարեգործութիւն անելը միշտ պէտք է լինի. ժամանակ որոշել չէ կարելի:

Հատ գեղեցիկ. այդպէս էլ ազօթք անելը ժամ ու ժամանակ չունի, ամեն ժամանակ կարող ենք և պէտք է ազօթենք. որովհետև ազօթքով մենք խօսում ենք մեր Մեծ Հօր հետ. ո՞վ չի ուրախանայ՝ որ իւր Մեծ Հօր հետ քանի կարելի է շուտ շուտ խօսի. եթէ իրար հետ խօսել ենք ուզում և ուրախանում ենք, աւելի ևս Մեծ Հօր հետ խօսելը մեզ մեծ ուրախութիւն պիտի պատճառէ: Իրարու հետ խօսելու համար տեղ ու ժամանակ հարկաւոր է:

— Ես կասեմ:

Ասա՛ Աննա:

— Իրարու հետ խօսելու համար տեղ ու ժամանակ հարկաւոր չէ. որտեղ և երբ հարկաւոր է լինում՝ այնտեղ և այն ժամանակ մենք խօսում ենք իրար հետ:

Ուրեմն ճիշտ ես ասում, Աննա. բայց ո՞չ միշտ. երբեմն էլ հարկաւոր է տեղ և ժամանակ նշանակել իրար հետ խօսելու համար: Լաւ: Ուրեմն եթէ իրարու հետ խօսե-

բուհամար տեղ ու ժամանակ որոշելէ կարելի՛ այդպէս էլ Մեծ Հօր հետ խօսելու կամ աղօթելու համար ոչ տեղ է հարկաւոր ոչ ժամանակ. մանաւանդ որ Մեծ Հայրը, ինչպէս սովորեցինք, ամեն տեղ է և միշտ լսում է իրեն աղօթողներին. բայց ժողովրդի համար, որ միասին հաւաքուեն, եղբայրաբար աղօթեն, նշանակուած է Մեծ Հօր տունը - Եկեղեցին:

Ձատ լաւ. յոյս ունիմ չէք մոռանալ ինչ որ սովորեցիք: Այժմ մի քանի փոքրիկ աղօթքներ սովորենք, սր մենք էլ աղօթենք, դուք գիտէք այդ աղօթքները, բայց էլի՛ կրկնենք խմբովին—Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հօգւոյն: Սրբոյ. Ամէն:

Այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն:

Սուրբ Աստուած, Սուրբ և Հօր, Սուրբ և Անմահ, որ խաչեցար վասն մեր. ողորմեան մեզ ¹⁾:

III. ՀԱՏՈՒԱԾ.

գ. Ուսման տունը—ուսումնարան կամ Դպրոց:

1. Ուսման նշանակութիւնը օգուտը և կարևորութիւնը:

ՓԳ. Դ ա ս.

Ընդհանուր կրկնողութիւն ծնողական տան և Մեծ Հօր տան ²⁾ ծնողական տանը ծնուեցար. Մեծ Հօր տանը

¹⁾ Մի քանի անգամ կրկնել. (ետու ջոկ ջոկ հարցնել. խաչանիչի տեղերը ցոյց տալ: Ուսուցիչը երբեմն երբեմն ինքը պիտի կրկնէ, որ սաները ուղիղ արտասանեն. պիտի հարցնէ հատ, հատ. սեղան սեղան և կամ ամբողջ դասարանով խմբովին. նոյնպէս և միւս աղօթքները. իսկ երգող աղօթքները՝ երգել խմբովին:

²⁾ Ամփոփ կրկնողութիւն պիտի անել անցեալ երկու-

մկրտուեցար: Ծնողական տանը սնուեցար, մեծացար-դար-
ձար 2, 3, 4, 5 տարեկան և ինչ սկսար անել, ուր գնալ:

— Ես կասեմ:

Աստ Լուսնթագ:

— Երբ մենք դարձանք 2, 3, 4, 5 տարեկան, երբեմն
հայրիկի, երբեմն մայրիկի, երբեմն էլ երկուսի հետ գնում
էինք Մեծ Հօր տունը:

Ճիշտ է, ճիշտ է. իսկ յետոյ, երբ հասակ առար,
աւելի մեծացար ու դարձար 6, 7, 8 տարեկան, ինչ
կմտածէին ձեր մասին ձեր ծնողները:

— Ես՝ կասեմ:

Աստ Արշալոյս:

— Երբ մենք հասակ առանք, աւելի մեծացանք և
դարձանք 6, 7, 8 տարեկան, մեր ծնողները մտածում
էին մեզ ուսման տալ:

Չատ լաւ ասացիր. բայց ձեր ծնողները ինչու էին
ուզում ձեզ ուսման տալ. միթէ առանց ուսման չէ կարելի
ապրել:

— Ես կառեմ:

— Աստ Զոզակաթ:

— Առանց ուսման էլ կարելի է ապրել. բայց ուսու-
մը լաւ բան է:

Ինչո՞վ է լաւ:

— Ես՝ կասեմ:

Աստ Համասփիւռ:

— Ուսումը լաւ բան է նրանով, որ մենք շատ բան
ենք սովորում. ամիս ու կէս է որ ուսումը սկսուել է և մենք

Հատուածների. աշխատելով որ անցեալների կապերը պահուած
լինին այս՝ և առհասարակ հետեւեալ նորագոյն դասերի հետ-
կրկնողութեանը պիտի զոհել ամենաշատը մի քառորդ, որպէս-
զի նոր դասը չյետաձգուի:

այսքան բան սովորեցինք կրօնից. էնքան էլ հայերէնից, ռուսերէնից թուաբանութիւնից. եթէ ուսումնարան չէինք եկել, ո՞վ մեզ կսորվեցնէր:

Բացի դրանից, էլի ի՞նչ օգուտ ունի ուսումը. հապա՞ տեսնեմ, ո՞վ կարող է ասել:

— Ես կարող եմ ասել:

Ասան Լուսաբեր:

— Բացի դրանից ուսումը էլի է՛ն օգուտն ունի, որ մեր միտքը բաց է անում, մենք շատ բան ենք հասկանում, գրքեր ենք կարդում, առակներ, ոտանաւորներ, երգեր, հանելուկներ ենք սովորում, իմանում ենք՝ թէ ի՞նչ պիտի անենք, ճանաչում ենք մեր պարտականութիւնը դէպի հայրիկն ու մայրիկը, դէպի մեր Մեծ Հայրը. ինչպէս որ սովորեցինք ձեզանից:

Չատ լաւ ասաց Լուսաբերը. ո՞վ կարող է էլի մի բան աւելացնել:

— Ես կաւելացնեմ:

Ասան Իւղաբեր:

— Ուսում առնելով մենք սիրուն պատմութիւններ ենք սովորում. պայծառ աստղի և աղբիւրի մարտւր ջրի պէս սիրտ ենք ունենում, և մեր Մեծ Հայրը մեզ սիրում է և մեզ օրհնում է:

Չատ լաւ: Լուսնթապը, Արշալոյսը. Չողակաթը, Համասփիւռը, Լուսաբերը, Իւղաբերը լաւ ասացին. մի քիչ բան մնաց ասելու. է՛ն էլ ես կասեմ: Ուսման օգտի կամ կարևորութեան մասին շատ բան կարելի է ասել—Մեծ Հօր տանը գրակալ կայ. յիշում էք:

— Այո՛:

Յիշում էք նոյնպէս որ նրա վերայ դնում են ձաշոց գիրքը և կարդում:

— Յիշում ենք:

Մեծ է թէ փոքր:

— Չատ մեծ է:

Ուսման օգուտների մասին այնքան բան կարելի է ասել ու գրել՝ որ հինգ այնքան դիրք դուրս գայ. զարմանում էք հա՛: Աւելի էլ դուրս կգայ, մի զարմանաք և մի վախենաք. դուք դեռ փոքրիկներ էք, ձեզ շատ բան ասել չէ կարելի. քանի մեծանաք՝ այնքան աւելի շատ բան կսովորէք, դասարանից դասարան կփոխուէք, գրքեր կըկարդաք և այնքան աւելի ու աւելի կսիրէք ուսումը. բայց ինչքան էլ սովորէք՝ էլի քիչ կերևայ. կուզէք էլի սովորել, միշտ սովորել. ամեն բան հասկանալ ու գիտենալ: Դուք որ հաց էք ուտում, կշտանում էք՝ թէ ոչ:

— Կշտանում ենք:

Միւս օրը էլի ուզում էք ուտել:

— Ուզում ենք այն:

Քանի տարի էլ որ ապրէք, ասենք հարիւր տարի, էլի կուզէք ուտել, թէ կշտացած կլինիք:

— Էլի կուզենք ուտել:

Ուսումն էլ այդպէս է. քանի սովորէք, էլի կուզէք սովորել. գալ տարի, միւս տարի դասարանից դասարան կփոխէք, շատ գրքեր կկարդաք. դուք չէք կշտանալ, էլի կուզէք կարդալ. ուրիշ էլի շատ գրքեր կկարդաք. էլի չէք կշտանալ. էլի կուզէք կարդալ, և այսպէս ուսումին վերջ չկայ. քանի շատ սովորէք՝ էլի կուզէք սովորել: Ուրեմն տեսնում էք որ ուսումը շատ և շատ օգուտներ ունի և շատ լաւ բան է. երեխան դեռ օրօրոցումն է և ծնողները սկսում են մտածել նրա ուսման մասին: Դուք մուժ խաւարին սենեակից սենեակ կարող էք գնալ, կարող էք կարդալ, կարող էք գրել, կարել, ասեղ թելել կամ մի բան որոնել:

— Ոչ:

Ի՞նչ է հարկաւոր ձեզ:

— Ճրագ կվառենք:

Իսկ ճրագը ի՞նչ ունի:

Լոյս ունի:

Ուրեմն լոյս է հարկաւոր: Առանց ուսումի, էլ են ապրում շատերը. քայց ուսում ունեցողները հասկանում են ի՞նչ որ անում են. մութ խաւարի մէջ չեն. որովհետեւ լոյս ունեն: Ուրեմն Ուսումը՝ լոյս է. ուսումը կեանք է, ուսումը գանձ է, ուրեմն ուսումը լաւ բան է՝ թէ ոչ:

— Չատ լաւ բան է:

Կարող ես ասել Գոհարիկ:

— Կարող եմ:

Ասա:

— Իմ մեծ քոյրս ուսումը վերջացրեց երկրորդ գլմնագիտյում. այժմ էնպէս սիրուն գրքեր է կարդում, հայրիկին ու մայրիկին և մեզ քոյղերիս ու եղբայրներիս պատմում է, ի՞նչքան ուրախանում ենք, որ լաւ լաւ խելօք բաներ ենք սովորում. երբ մեզ մօտ հիւրեր են գալիս, լաւ խօսում է, ասում է, պատմում է դէսից, դէնից. բոլորն էլ զարմանում են նրա խելքի, ուսումի վրայ ու անում են հայրիկին ու մայրիկին— բախտավոր իք՝ վուր էս հանգի գիտում վուրթի ունիք, էլ ինչ գարդէ՞ ինչ փիքը օւնիք. գօգրայ է, խելքի կօլօփ է...-

Ինչո՞ւ էք ծիծաղում Գոհարիկի վերայ:

— Գոհարիկի վերայ չենք ծիծաղում. քաղքի հանգի է խօսում. նրա համար ենք ծիծաղում:

Ձեր խօսելն է լաւ, թէ քաղքի հանգիներ:

— Մեր խօսելը լաւ է:

Ինչի՞ցն է:

— Նրանից որ մենք ուսումնարան ենք գալիս և սովորում ենք և դուք մեր խօսքերը ուղղում ենք:

Ճիշտ է. բայց Գոհարիկը ուղիղ ասաց. ու՛ր լաւ ուսում ունի՝ մատով են ցոյց տալիս նրան: Այժմ դուք գիտէք թէ ուսումը ի՞նչ մեծ նշանակուլթիւն ունի, ի՞նչ մեծ օգուտներ ունի. և քանի շատ սովորէք՝ այնքան շտտ կսիրէք ուսումը, միայն հարկաւոր է աշխատել և չժուլանալ. ծոյլերի համար հացն էլ անօգուտ է, լոյսն էլ անօգուտ է, ուսումն էլ անօգուտ է: Հապա տեսնեմ, սրտնք ձեզանից պիտի ծուլանան ու ոչինչ չչինեն, թող կանգնեն:

Ուրախ եմ, որ ոչ որ չէ վերկենում: Այժմ տեսնեմ — ու՛ր պիտի աշխատասէր լինի և լաւ սովորի, թող նա կանգնի:

Այժմ աւելի ուրախ եմ, որ բոլորդ էլ վերկացաք. հիմա տեսնեմ, խոստումներդ կկատարէք՝ թէ ոչ:

— Գկատարենք. աղնիւ խօսք:

2. Դպրոցական հայրեր ու մայրեր կամ Ուսման ծնողներ:

ԺԳ. Դ ա ս:

• Ծնողական տանը որո՞նք էին ձեր խնամակալները, ձեր պահողները, ձեզ վերայ հսկողները, ձեզ ուտացնողները, խմացնողները, հագցնողները. ու՛ր կարող է ասել:

— Ես կարող եմ ասել:

Ասա՛ հեղինէ:

— Ծնողական տանը մեր խնամակալներն էին մեր ծնողները — հայրիկն ու մայրիկը:

Չատ լաւ. Մեծ Հօր տանը սրտնք էին ձեր հոգևոր հայրերը, որ ձեզ մկրտել են, խոստովանացրել են, հագորդել են, քարոզել են, ձեզ համար ժամ են ասել. և

երբ կմեծանաք՝ ձեր միւս հոգեւոր պէտքերը նրանք պիտի կատարեն:

— Ծ'ս կասեմ:

Աստ Չահանդուխտ:

— Մեծ չօր տանը մեր հոգեւոր հայրերն են քահանաները:

Չատ լաւ: Այժմ տեսնեմ, ով ինձ կասէ — թէ Ուսման տանը որո՞նք են ձեր ուսման հայրերն ու մայրերը:

— Ծ'ս կասեմ: Ծ'ս կասեմ: 2է, ես ասեմ: Ես լաւ կասեմ:

Հն, գիտեմ ամբողջ դասարանն էլ պատրաստ է ասելու, լաւ է, լաւ է: Այժմ ես չեմ նշանակի — թէ ով ասի, ոչ էլ կհարցնեմ — թէ ով կարող է ասել. այժմ ես դիմում եմ դասարանին — ձեզ. հապան երեխայք, դուք ումն էք ուզում որ ասի:

— Համասփիւռն ասի, Համասփիւռը:

— 2է, Չողերն ասի,

— 2է, չէ, Աշխէնն ասի:

— Գոհարիկն ասի, Գոհարիկը...:

Բաւական է լաւ, չորս անուն տուիք, չէ:

— Այն:

Դէ, թող իրանք ջոկեն իրանց միջից ասողին: Հապան Համասփիւռ, Չողեր, Աշխէն, Գոհարիկ, դուք ասէք, ձեզանից ո՞րն ասի:

— Համասփիւռը թող ասի:

Լաւ: Ասա՛ Համասփիւռ:

— Ուսման տանը կամ սուսումնարանումը մեր ուսման հայրերն ու մայրերն են մեր կրօնի տէր-հայրերը, ուսուցիչները, վարժուհիները, տեսուչը, հոգաբարձուները:

Չատ լաւ. բայց ի՞նչու ես ասում կրօնի տէր-հայ-

րերը. կրօնը միայն սէր-հայրերինը հօ չէ, ձերն էլ է-
դուք էլ կրօն ունիք. աւելի ճիշտ կլինի, որ ասէք—
կրօնուսոյցներ. իսկ եթէ դա դժուար է՝ կարող էք ա-
սել կրօնի գասատունները կամ կրօն սովորեցնող քահա-
նաները. այս՝ երեքից որը կարող էք հեշտ ասել:

—Կրօնուսոյցները հեշտ է ասել:

Չմտ լաւ, այդպէս ասացէք: Այժմ տեսնեմ, ո՞վ կա-
րող է ինձ ասել—[Թէ դրանցից ամեն մէկը ինչ պար-
տականութիւն ունի դէպի ուսման տունը, դէպի սաները
—որ դուք էք:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասա Փառանձեմ:

—Մեր կրօնուսոյցները մեզ կրօն են սովորեցնում.
աղօթել, խաչակնքել են սովորեցնում. էլի թէ ժամուժը
ոնց պիտի կանգնենք:

Ինչո՞ւ ես ասում ժամումը, ոնց. աւելի լաւ է, որ
ասես Մեծ Հօր Տանը կամ Եկեղեցումը ինչպէս պիտի
կանգնենք: Այժմ տեսնեմ ո՞վ ինձ կասէ վարժուհի-
ների մասին:

—Վարժուհիների մասին ես կասեմ:

Ասա Նազու...

—Մեր վարժուհիները մեզ սիրում են մեր մայրիկի
նման. չորերս ու մագերս, ձեռքերս ու եղունգներս, զըր-
քերս ու տետրերս ամեն օր նայում են աղլուխներս տես-
նում...

2եղաւ, չեղաւ. ասա, թաշկինակներս:

—Թաշկինակներս տեսնում են, որ մաքուր լինի. հի-
ւանդին դեղ են տալիս ուսումնարանի դեղատնից և սո-
վորցնում են թէ ոնց պիտի...

—Ձէ, չէ, ներողութիւն. ոնց չպիտի ասէի, սխալուե-
ցի. և սովորցնում են ի՞նչպէս պէտք է դեղը խմել կամ

քսել, քանի անգամ, ո՞ր ժամին և այլն. նրանք մեզ սովորեցնում են հայերէն և ռուսերէն դրել ու կարդալ, թուաբանութիւն—գրել ու հաշուել. գծեր քաշել, պատկերների վերայ սովորեցնում են պատմել:

Լաւ է. Նազլուն էլ լաւ ասաց, Ուրիշ ոչինչ չեն անում վարժուհիները:

—Ես կասեմ:

Առա չրաչեայ:

—Նորա գալիտ են տեսնում մեր տները, թէ ինչպէս ենք ապրում, քանի օթախ ունենք...

Ինչո՞ւ օթախ, ինչպէս պէտք է ասել:

—Սենեակ:

—Քանի սենեակ ունենք, աղքատ ենք թէ ոչ. թէ աղքատ ենք՝ մեզ օգնում են ուսումնարանից—չոր են տալին, նախաճաշ, շուտեր...

Լաւ, ճիշտ է: Ո՞վ կասէ տեսչի մասին: Ոչ ոք. իսկ Հոգաբարձուներն մասին. էլի ոչ ոք. դէ լաւ. այդ էլ ես կասեմ. բայց քիչ կտտեմ և կարճ, որ կարողանաք մտքներդ պահել:

Տեսուչը ուսման տան մէջ մեծ գործ ունի կատարելու. նորա պարտականութիւնը շատ, շատ է. նա հսկում է ¹⁾ թէ ձեզ վերայ և թէ մեզ վերայ: նա պէտք է հսկէ—որ մենք ուսուցիչներս ու վարժուհիները լաւ պարապենք ձեզ հետ, յաւ սովորեցնենք ձեզ. նա ժողովներ է անում—մեզ բոլորիս ժողովում է և խորհուրդ է անում մեզ հետ ձեր մասին, որ իմանայ, թէ ծոյլեր շատ կան թէ ոչ, չարեր ու անկարգ աղջիկներ կան արդեօք և ինչ է նրանց անկարգութիւնները, դասերին շեկող, դաս թողնող աղջիկներ կան արդեօք և որո՞նք են. և

¹⁾ Անհասկանալի բառերը բացատրել:

յետոյ միասին խորհուրդ անելով մտածում է վիշոյցներ գտնել—որ ծոյլերը աշխատասէր լինին. շարերն ու անկարգները ուղղուին, խելօքանան. դասերը բաց թողնող աշակերտուհիները դասերը չթողնեն առանց մեծ պատճառի. որ նրանց ծնողներն էլ շնորհակալ մնան դպրոցից աւ ուսման ծնողներից: Նա ժողովներ է անում և մեզ հետ միասին մտածում է—[Թէ ինչ դասաւորքեր են ձեզ հարկաւոր, ինչ պատկերներ, ինչ դասական պիտոյքներ. որպէս զի զնեն ու ձեզ բաժանեն և դուք նրանց վերայ սովորէք ¹⁾]: Նա ժողովներ է անում ձեր մասին և մեզ հետ միասին մտածում է—[Թէ որոնք են ձեր մէջ խեղճերը, որոնք միջոց չունին ուսման փոյ վճարելու. խեղճերի ցուցակ է կազմում և տալիս է հոգաբարձուներին. նրանք էլ իրանց ժողովում որոշում են ազատել այդ խեղճերին ուսման վճարից: Տեսուչը ժողով է անում և մեզ հետ միասին որոշում է—[Թէ ձեզանից ո՞վ է կարօտ շարի ու նախաճաշի. ցուցակ է կազմում և տալիս է հոգաբարձուներին. նրանք էլ իրանց ժողովում որոշում են տալ այդ խեղճերին նախաճաշ և չոր կամ հագուստ, օտնաման: Տեսուչը ժողով է անում մեզ հետ միասին [Թէ քննութիւնից առաջ և [Թէ քննութիւնից յետոյ, և որոշում է—[Թէ որոնք են դասարան փոխողները, որոնք վերաքննւողները և որոնք մնացողները. նրան հոգի կարելի է ընդունել նոր մտնողներից և նրան տեղ կայ: Այս բոլոր բեռը, ծանրութիւնը տեսչի վերայ է. շատ է [Թէ քիչ:

—Չատ շատ է:

¹⁾ Յոց տալ դասարանի պատերից կախ արած կենդանաբանական, բուսաբանական և «Ֆենուի» կամ այլ ընտանեկան պատկերները:

էլի շատ կայ. ես դեռ քիչ ասացի: Ուսուցիչների ու վարժուհիների աշխատանքն էլ շատ է. հեշտ բան է 35, 40, 50, 60 հոգի մի դասարանում նստած՝ ամեն մէկին ջոկ ջոկ հարցնել, պատմել, հատկացնել դասը և աշխատել որ բոլորն էլ լաւ սովորեն, շատ դժուար է. դուք ինքներդ տեսնում էք—քոր ձեր մէջ կան այնպիսիները, որոնց միւսնոյն բանը տասն անգամ կրկնում ենք թէ ես և թէ դուք. Բա՛յց էլի ոչինչ չի դուրս գալիկան թէ չկան:

—Պան այն. կան:

Ուրեմն տեսնում էք—որքան դժուարութիւններ կան ուսուցիչների ու վարժուհիների առաջին: Մեզ էլ ով է օգնում. գիտէք:

—Ո՛չ:

Գուր էք օգնում. ձեզանից նրանք՝ որոնք աշխատասէր են ու յառաջագէտ. մենք ձեզանով ուրախանում ենք, քաջալիւրում ենք—սիրտ ենք առնում:

Այժմ տեսնե՛ք թէ Հոգաբարձուներն ինչ պարտականութիւններ ունին: Ուսումնարանում կամ դպրոցում դասական գործից յետոյ միւս բոլոր մնացած հոգան ու խնամքը Հոգաբարձուների պարտքն է. ուսուցիչներին ու վարժուհիներին ընտրում է տեսուչը՝ հաստատում են հոծաբարձուները. աշակերտների ցուցակը կազմում է տեսուչը ուսուցիչների ու վարժուհիների հետ՝ հաստատում են հոգաբարձուները. դպրոցի համար պէտքական իրեղէնների ցուցակը հաստատում են հոգաբարձուները և որոշում են գնել դպրոցի համար. տեսանք—որ ձրի սովորողների, շորի կամ հագուստի և ոտնամանի ու նախաճաշի կարծա խեղճերի ցուցակը հաստատողն ու որոշողը դարձեալ Հոգաբարձուներն են. ձեզ համար տօնական ուրախութիւններ, տօնածառ կամ զբօսանք-

ներ կազմելու համար պէտք է որոշեն Հոգաբարձուները. դասարաններ աւելացնել կամ պակասացնել, աշակերտուհիներ թիւը աւելացնել կամ պակասացնել, ուսումնարանի կամ դպրոցի տարեկան ծախսն աւելացնել կամ պակասացնել—այս բոլորը որոշում են Հոգաբարձուները իրենց Հոգաբարձական խորհրդի կամ ժողովի մէջ:

Տեսնում էք ուրեմն—որ Գլխոցական հայրերից ու մայրերից ոչ որ հանգիստ չէ. ամենքն էլ մրջիւնի նման աշխատում են: Բայց գիտէ՞ք ում համար: Ձեզ համար. ձեզ համար երեսնայք. սրանից յետոյ, ի՞նչ էք կարծում, պէ՞տք է երախտագէտ լինիք ձեր ուսման ծնողներին՝ թէ ոչ:

—Իհարկէ. Գուր էք տալիս մեզ ուսման լոյսը. Ձեզ ենք պարտական մենք. Ձեզ՝ մեր Ուսման ծնողներ:

Այո, այո. երախտագէտ լինելը, լաւութիւնը ճանաչելը՝ հաւասար է լաւութիւն անելուն. ճանաչեցէք ձեր ուսման հայրերի ու մայրերի շարչարանը. նրանք գիշեր, ցերեկ ձեզ համար են մտածում—թէ ի՞նչ սովորեցնեն և ի՞նչպէս, որ ձեզ համար օգուտ լինի, որ գուր լաւ որդիք լինիք ձեր ծնողների համար, բարեպաշտ որդիք լինիք ձեր Մեծ Հօրը: Նրանք ձեզ ուսում են տալիս. այդ ուսումը լոյս է. գուր առանց լոյսի գիշերը կարո՞ղ էք մանգալ, կարո՞ղ էք բան որոնել, բան անել. չէք կարող. լոյս է հարկաւոր ձեզ. ճրագ է հարկաւոր ձեզ. ահա ուսումն էլ այդպիսի ճրագ է. այդպիսի լոյս է, որ լուսաւորում է ձեր ճանապարհը կեանքի մէջ և ցոյց է տալիս ձեզ—թէ ո՞ր պիտի գնաք և ի՞նչպէս պիտի գնաք՝ որ հասնէք ձեր ուղած տեղը. օգուտ ստանաք կեանքից և օգուտ տաք մարդկանց: Գուր այժմ չէք հասկանում, դեռ փոքրիկներ էք, դեռ երեսնաներ էք. յետոյ կհասկանաք՝ երբ մեծանաք. գուր կիմանաք—որ ուսումը կեանք է տալիս, հաց է տալիս, ջուր է տալիս, շոր է տալիս. բայց որ աւելի

դիխաւորն է—խելք է տալիս, միտք է տալիս և սիրտ է տալիս. որով Մեծ Հօրը սիրում էք. ուսումը սորվեցնում է ձեզ Մեծ Հօրը սիրել իբրև Հայր և վախենալ Նորանից. սւրեմն սիրոյ հետ միասին և երկիւղ պիտի ունենաք ձեր սրտումը դէպի Մեծ Հայրը. ինչպէս ս. Գիւրքն է խրատում. «Եկէք որդիք. լսեցէք ինձ. և Աստուծոյ երկիւղը կսովորեցնեմ ձեզ» ¹⁾։

3. Դպրոցական սաներ կամ ուսման որդիք .

ԺԵ. Դ Ա Ս.

Կրկնութիւն անցեալ դասից։

Ձեր այսօրուայ դասը շատ հետաքրքրական է, հասկանալի կիմանայ—թէ ուսուցիչների, վարժուհիների, տեսչի և հոգաբարձուների մասին սովորելուց յետոյ, էլ ո՞վ մնաց ուսման տանը կամ ուսումնարանումը, որի մասին չենք խօսել, չենք սովորել։

—Ե՛ս կասեմ։ Ե՛ս էլ կասեմ։ Ես լաւ կասեմ։

Արուսեակն ասում է թէ ինքը լաւ կասէ. հասկանալի
Արուսեակ։

—Ուսման տանը կամ ուսումնարանումը ուսման ծնողներից յետոյ, ի հարկէ, պիտի սովորենք ուսման որդիների մասին։

Լաւ ասացիր. բայց ինչպէս գտար Արուսեակ։

—Ծնողական տանը առաջ սովորեցինք ծնողների մասին, իսկ յետոյ ծնողական տան որդիքների մասին. Մեծ Հօր տանը առաջ սովորեցինք հոգևոր հայրերի—քահանաների մասին, յետոյ սովորեցինք ժողովրդի մասին.

¹⁾ Սովորեցնել ազօթքը մեզ լաւանի ձեռով։ Ձեր մասնաբաժնի ասուելու նախնիքացներում։

այժմ էլ նոյն կարգով պիտի սովորենք. առաջ սովորեցինք ուսման հայրերի ու մայրերի մասին. այժմ էլ պիտի սովորենք ուսման տան որդիների մասին; այդ մենք ենք— աշակերտուհիներս:

Կեցցէ Արուսեակը. շատ լաւ ասաց. չէ երեխայք:

— Չառ լաւ ասաց. բայց կարելի է եղբայրը կամ քոյրը սովորցրել են տանը:

— Է՛ր քնչ անենք. թող ձեզ էլ սորվեցնեն. ես շատ ուրախ կլինիմ:

— Ո՛չ. Տէր-հայր, ոչ. ոչոք չէ սորվեցրել ինձ ամառնորովհետեւ նոքա այս ձևով չեն սովորել. բայց ես յիշում եմ անցեալ դասերը և կարգը միտքս պահելով՝ այնպէս եմ պատասխանում:

Չատ լաւ է Արուսեակ. բոլորն էլ գոհ են—որ դու այդպէս գեղեցիկ պատասխանեցիր:

Չատ լաւ. ուրեմն այսօր ձեր մասին պիտի խօսենք. Հապան հարցեր տամ ձեզ—այս ուսման տունը նւմ համար շինուած:

— Մեզ համար:

Ինչո՞ւ:

— Որ մենք այստեղ ուսում առնենք:

Լաւ. այս ուսման տան հայրերն ու մայրերը— ուսուցիչները, վարժուհիները, տեսուչը, հոգաբարձուները նաև համար են նշանակուած:

— Մեզ համար:

Ինչո՞ւ:

— Որ մեզ ուսում տան, սորվեցնեն:

Լաւ. նոքա նւմ համար են մտածում, աշխատում, շարժարւում:

— Մեզ համար:

Ինչո՞ւ:

—Որ մենք լաւ մարդիկ դուրս գանք:

Զատ գեղեցիկ. եթէ ուրեմն ձեր ուսման հայրերն ու մայրերը ձեզ սիրում են, ձեզ համար մտածում են, շար-
շարում են՝ դուք ձեր կողմից ինչնով կարող էք նրանց ուրա-
խացնել—փողով՝ ոչ. շորով՝ ոչ. հացով ու ջրով՝ ոչ. նրանց
տոնն տալով, տեղ տալով՝ ոչ. պաշտօն տալով. ոչ. տեսնում
էք— որ ոչ մի բանով չէք կարող նրանց լաւութեան տա-
կից դուրս գալ. նրանց, ձեզ արած, բարիքը հատուցա-
յանել. դուք այժմ ի՛նչ ունիք, որ նրանց տար. և նրանք
չեն էլ սպասում ձեզանից այդ բաները. բայց նրանք ու-
րիչ բան են սպասում ձեզանից. քիչ բան, շատ թեթե-
բան. բայց լաւ բան. որ ձեզ համար է հար-
կաւոր և ոչ իրանց համար: Ուրեմն ի՛նչ պիտի անէք, որ
ձեր ուսման հայրերի ու մայրերի լաւութիւնը, աշխա-
տանքը, սէրը, խնամքը գին դրած լինիր, ճանաչած լի-
նիր. որ նրանք հաւատան— թէ դուք հասկանում էք և
գնահատում էք: Ես արդէն ասացի ձեզ թէ քիչ բան, շատ
թեթեւ բան է հարկաւոր. բայց շեմ ուղում որ ես ասեմ.
ուղում եմ այդ դուք գտնէք և յոյս ունեմ որ կարող էք,
եթէ լաւ մտածէք. հապա տեսնեմ ո՞վ կասէ. որ մենք լսենք:

—Ե՛ս կասեմ:

Տեսէք. Արարսիան է ուղում ասել. որ ձեզանից
գրեթէ երկու ամիս ուշ է մտել այս դպրոցը. հապա
տեսնենք՝ կարո՞ղ է:

Աստ Արարսիա:

—Մենք աշակերտուհիներս ոչինչ չունենք տալու
անոնց. անոնք մեզնէ հարուստ են, մեզի կարօտ չեն.
մենք աշխատինք պիտի շծուլանալ, համեստ նիստ ու
կաց ունենալ, դաստիարակին խօսած դասը ուշադրու-
թեամբ լսել, իր ժամանակին դպրոց գալ, մեծերուն
հետ քաղաքավարի ու պատուով վարուել, ընկերուհիներու

հետ սիրով ըլլալ, իրար օգնել, ճանապարհին գլուխնիս քաշ գպրոց գալ ու տուն գնալ, մերին անունը պահել. և շատ ասոնց նման պարտքերնիս կատարելով՝ ցոյց տուած կըլլանք երախտագիտութիւննիս գէպի մեր ուսման ծնողները ¹⁾։

Տեսնում էք. ի՞նչ գեղեցիկ ասաց Արաքսիան. բայց հասկանում էք նորա ասածները. նա ուրիշ տեսակ է խօսում. չէ՞։

—Այո. այդ սրտեղի լեզու է։

Դա, Մանուշակ, Տաճկաստանում ասլրոյ մեր Հայ եղբայրների լեզուն է. նորա այդպէս են խօսում. չէ՞ որ մեր Թիֆլիզումն էլ քաղքի հանգի են խօսում. ինչպէս պատմեց Փոհարիկը մի քանի գաս առաջ։ Դուք այժմ լաւ չէք հասկանալ Արաքսիայի և Հրահատի խօսքերը. բայց յետոյ կվարժուէք. և հարկաւոր է, որ սովորէք։

—Այնքան էլ դժուար խօսքեր չկան. հասկանում ենք։

Էլի ո՞վ կարող է ասել. կարելի է պակաս բան մնաց ասելու։

—Ե՛ս կասեմ։

Աստ Մանուշակ։

—Արաքսիան ամեն բան ասաց. մի բան միայն մոռացաւ—մենք աշակերտութիւններս մեր ուսման հայրերի ու մայրերի համար ազօթք պիտի անենք թէ մեր ծնողական ասնը, թէ Մեծ Հօր տանը և թէ այստեղ-ուսման տանը, որ մեր Մեծ Հայրը նրանց ոյժ տայ, առողջութիւն տայ, որ նրանք մեզ խնամեն, սովորցնեն, ուսում տան։

Լաւ է. լաւ է. Մանուշակն էլ լաւ ասաց։

¹⁾ Անձանօթ բառերը պէտք է բացատրել և ընտելացնել մերոնց՝ Տաճկահայ բարբառին. և նրանց՝ մեր գրականական խօսքին.

—Կարո՞ղ եմ բան մը ըսել Մանուշակին պատասխանե-
Նան Աբաբսիա:

—Այգ դասին ես դեռ չէի մտած դպրաց, երբ Մեծ
Յօր տան գասը կտորվէին քայրերս, ես այդ կսովորեմ:
Համասփիւռէն հետզհետէ:

Ի հարկէ Աաբսիան նոր է եկել, դեռ չէ սովորել:

—Ծն կարո՞ղ եմ մի բան աւելացնել:

Ասան Հայկանոյշ:

—Երբ մենք պատահե՞նք մեր ուսման ծնողներին-
Աեծ Յօր տանը, կամ փողօցներում, կամ մի ուրիշ տեղ՝
պէտք է ողջունենք համեստ կերպով:

Լաւ. էլ էլի ո՞վ կասէ:

—Ծն:

Ասան Հոգակաթ:

—Մենք աշակերտուհիներս պէտք է մեզ համեստ
պահենք ամեն տեղ. որ տեսնողները դովեն մեր ուսումնա-
բանը և մեր ուսման հայրերին ու մայրերին:

Լաւ է. բոլորդ էլ լաւ ասացիք. բայց Մանուշակը
մի բան ասաց—նա ասաց թէ պէտք է աղօթք անենք
մեր ուսման հայրերի ու մայրերի համար. բայց չէ որ
մենք սովորեցինք—թէ պէտք է աղօթենք բոլոր մարդ-
կանց համար. որովհետեւ բոլոր մարդիկն էլ մեր եղբայր-
ներն ու քոյրերն են. թէպէտ, ի հարկէ, աւելի շուտ
մենք պիտի աղօթենք մեր բարերարների, մեր խնամա-
կարների համար: Մենք սովորեցինք նոյնպէս—որ աղօթքը
մեր Մեծ Յօր հետ խօսակցութիւն է. սովորեցինք—պը
ամեն տեղ և ամեն ժամանակ պէտք է աղօթենք—մնողա-
կան տանը՝ քնից վեր կենալիս, քնելուց առաջ, հացից
առաջ, հացից յետոյ. Մեծ Յօր տանը՝ ներս մանելիս
և ժամառացութեան ժամանակ: Իսկ ուսման տանը՝ չպէտք
է աղօթենք. ո՞վ կասէ:

—Ես կասեմ:

Ասա Գոհարիկ:

—Ի հարկէ պէտք է աղօթենք. եթէ ծնողական տանը, Մեծ Հօր տանը և ամեն տեղ ու ամեն ժամանակ պէտք է աղօթենք. ուրեմն Ուսման տանն էլ պէտք է աղօթենք, որ Մեծ Հայրը մեզ շնորհք տայ լաւ սովորելու:

Բայց երբ պէտք է աղօթենք. Գոհարիկ:

—Պէտք է աղօթենք դասից առաջ և դասից յետոյ:

Զատ լաւ է. ապրիս Գոհարիկ:

Կուզէք սովորենք այդ աղօթքները:

—Կուզենք. կուզենք:

Բայց շուտով զանգ կտան. լաւելի լաւ է՝ գալ գասին՝ թողնել. այժմ երգենք: Ի՞նչ երգ կուզէք, որ երգենք:

—Ահա՛ հասաւ նոր տարին:

Սովորե՛լ էք:

—Այո. սովորել ենք օրիորդից:

Երգեցէք. բայց մեզմ և միտսին:

4. Աղօթք դասից առաջ ¹⁾,

ԹՁ. Գ Ե Ս.

Մի որ և իցէ բան անելուց, կամ մի որ և իցէ գործ

¹⁾ Առ հասարակ թէ աղօթքներ, թէ շարականներ, թէ տաղեր դասաւանդելուց առաջ, օգտակար է աւանդելի դասի իմաստի համեմատ նախապատրաստական վարժութիւններ անել սաների հետ. այդ վարժութիւնները կնպաստեն սաներին հեշտութեամբ իւրացնելու աղօթքի ոգին ու բովանդակութիւնը գիտակցօրէն և ոչ անգիր սերտողութեամբ:

սկսելուց առաջ՝ ում պիտի դիմենք, ում օրհնութիւնը և օգնութիւնը պիտի խնդրենք:

— Ես կասեմ:

Ասա՛ նազելի:

— Ամեն մի բան անելուց, ամեն մի գործ սկսելուց առաջ մենք պիտի դիմենք մեր Մեծ Հօրը և նորա օրհնութիւնն ու օգնութիւնը պիտի խնդրենք:

Հատ լաւ ասացիր: Այժմ մենք դաս ունինք. մեր գործը, այս ուսման տանը, դասն է. մեր դասական գործը սկսելուց առաջ ում պիտի դիմենք և ի՞նչ պիտի խնդրենք:

— Ես կըսեմ:

Ասա՛ Արարիս:

— Գասական գործը սկսելէն առաջ մենք պիտի դիմենք մեր Երկնաւոր Հօրը. պիտի խնդրենք որ մեզի իր շնորհքը պարգևէ. որպէս զի կարողանանք մենք ամուր կերպով մը դաստիարակին խօսած դասը լսել ու ըմբռնել. ասկէ զատ խօսած դասէն օգուտ քաղենք, որպէս զի իր ժամանակին կարողանանք օգուտ տուած ըլլալ եղբայրներուս ու քոյրերուս. ինչպէս այսօր մեր դաստիարակներն ու դաստիարակչուհիները կընեն:

Գեղեցիկ է, բայց էլի բան կայ ասելու՝ թէ Արարիսի միայն բոլորն ասաց:

— Էլ ոչինչ չկայ, բոլորը ասաց:

2է, բոլորը շատաց. մնացածն էլ ես կասեմ— մենք այսօր պիտի սովորենք, որ դասից առաջ, կամ ուսում առնելուց առաջ՝ ի՞նչ բանի վերայ պիտի դարձընենք մեր ուշադրութիւնը. այսինքն՝ դասից առաջ ասելու աղօթքով ի՞նչ բաների մասին պիտի խօսենք մեր Մեծ Հօր հետ: Մեզ ինչ է հարկաւոր ամենից առաջ. մեզ ամենից առաջ հարկաւոր է, ինչպէս ասացին նա-

գելին ու Արարսիան, մեր Մեծ Հօր օրհնութիւնը. երբ Նա կօրհնէ մեզ՝ ուրեմն կտայ մեզ իւր շնորհքը, այն ժամանակ և Նրա օրհնութիւնը կհասնի մեզ—մեր միտքը կբացուի, մենք կհասկանանք դասը, կըմբռնենք, ամուր ու պինդ կսովորենք: Իսկ սովորելուց յետոյ հւմ պիտի ծառայենք: Արարսիան ասաց —մենք պէտք է ծառայենք մեր եղբայրներին ու քոյրերին. իսկ նրանցից առանց: Ամենից առաջ մենք հւմն ենք պարտական մեր կեանքով:

—Ե՛ս կբսեմ, տէր-հայր.

Ասա՛ Արարսիա:

—Ամենէն առաջ մենք մեր կեանքով պարտական ենք մեր Երկնաւոր Հօրը. վասն զի Նա է մեզ ստեղծէր և ամեն բարիք Նա է մեզ պարգևէր:

Հատ լաւ ասացիր, Արարսիա: Ուրեմն երբ մենք դաս կառնենք, կսովորենք և հետզհետէ ուսում կառնենք, շատ բան կգիտենանք՝ ամենից առաջ պէտք է մեր Մեծ Հօրը ծառայենք. Նորա փառքը ճանաչենք ու հասկանանք: Այսպէս չէ՛ Արարսիա:

—Այո, այդպէս է, տէր-հայր. մենք բոլոր մեր բարի գործքեր Նորա փառքին համար պիտի րնենք, Նորա փառքին պիտի ծառայեցնենք վասն զի Նա է մեր Ստեղծողն ու Տէրը:

Հատ լաւ, ուրեմն մեր ուսումով մենք, ամենից առաջ, պիտի ճանաչենք Աստուծոյ — մեր Մեծ Հօր փառքը: Մ'վ է Աստուծուն աւելի ճանաչում ու սիրում—ուսում ունեցողը՝ թէ ուսում չունեցողը:

—Ե՛ս կբսեմ:

Գու շատ ասացիր, Արարսիա, այժմ մի ուրիշը թող ասէ:

—Գրնամ ես ըսել տէր-հայր:

Կարող ետ. ասան Հրահատ. դու էլ Արաքսիայի հայ-
րենակից ետ և միասին էք մտել այստեղ. դու էլ ուստած
կրինիս. հասակնիդ մեծ է. ուստերէն չգիտենալու համար
միայն նստած էք այս փոքրիկների հետ, ուրեմն դուք
ձեր ընկերուհիներին պիտի օգնէք հայէրեսից, կրօնից
և թուաբանութիւնից. իոկ նրանցից յառաջադէմները ձեզ
կօզնեհ ուսէրենից: Չատ լաւ, դէ, ասա հրահատ:

—Պար հարցուցիք— ուսում ունեցողն աւելի կճանչ-
նայ Աստուծոյ փառքը՝ թէ տգէտը. ես օրինակ կվերցու-
նեմ շինականի մը զաւակ և քաղաքացւոյ մը որդի. շի-
նականին զաւակը, պարզ կեանքին սովոր՝ բան մը չը
գիտէ, փասն գի չէ ուսէր. քաղաքացւոյն տան որդին
դպրոց կերթայ ու կուզայ, դաստիարակներէն կրթիչ
խօսքեր կը լսէ, գրքեր կը կարդայ. հարկաւ նա աւելի
կհասկնայ Աստուծոյ փառքէն, քան որ և է գիւղական մը.
առկէ հեռացնելու է—որ ուսումը Աստուծոյ փառքին կժա-
ռայէ և ով ուսում ունի՝ ան Աստուծոյ փառքն աւելի կը
ճանչնայ:

Ապրիս՝ հրահատ, շատ գեղեցիկ ասացիր: Այժմ ու-
րիշ հարց. Աստուծոյ փառքը ճանաչելուց յետոյ և նորան-
ժառայելուց յետոյ՝ մեր ուսումովը էլի ում պիտի ծա-
ռայենք:

—Ե՛ս կասեմ.

Ասան Լուսաբեր:

—Մենք պիտի ծառայենք մեր ընկերներին:

—Յիսալ ասաց. ես՝ կասեմ:

Ասան համասփիւռ:

—Մենք պիտի ծառայենք մեր ազգին:

—Ան ալ սխալ բառ. կրնամ բան:

Ասան հրահատ:

—Աստուծոյ փառքը ճանչնալէն ու Անոր ծառայե-

էն ետքը, միր ուսումով մենք պիտի ծառայենք ծնողներուս. որովհետև ծնողնիս ծնէր ու սնուցէր են մեզի. ծնողներէն ետքը պիտի ծառայենք մեր ազգին:

Հրահատը շատ լաւ է ասում:

—Չատ լաւ է ասում. բայց մի քանի խօսքեր չենք հասկանում:

Հապա ասացէք, ինչ խօսքեր:

—Օրինակ Շինականի մը զաւակ. այդ նշանակում է—մի գիւղացու սրդի. չէ ուտէր—չէ սովորել. դաստիարակներէն կրթիչ խօսքեր կըսէ—ուսուցիչներից լաւ, խելօք խօսքեր է լսում. հարկաւ—իհարկէ. փառքէն—փառքից. ասկէ հետեցնելու է—սրանից պէտք է հասկանալ. կճանչնայ—կճանաչէ, ծանչնալէն ետքը—ճանաչելուց յետոյ ¹⁾:

Հետզհետէ Արաքսիան ու Հրահատը ձեր խօսքերը կհասկանան, դուք էլ նրանցը. միայն մի բան կայ—որ նրանց խօսքերը մարուր հայերէն են. իսկ ձերը՝ գործիքի, սմնվարը դի, լամպան վառի, էն իժում կուքերիս. ջեր էս քի, ալիտէն վառի քա՛. ի՞նչիս գժի հանգի դեվեր դիվիր անում... ծիծաղում էք հա՛. տեսնում էք. այս խօսքերը ձեզ հասկանալի են և դուք ծիծաղում էք. բայց այդ խօսքերից կէտը հայերէն չեն. նրա համար էլ

¹⁾ Այս բառերը հարցնողը մէկ հոգի չէ. այլ սաներից շատերը կամ հաա հատ, կամ երկերկու, կամ երեք երեք. ինչպէս և ուրիշ անգամ երբ հարցեր են տալիս ուսուցչին կամ քան են ասում: Ուրեմն ինչպէս լիչեցի, Արաքսիայի և Հրահատի խօսքերը կամ Տաճկահայ բարբառի անհասկանալի խօսքերն ու դարձուածները բացատրելու պահանջը պիտի լրացնէ ուսուցիչը: Այսպէս պիտի վարուեն ուսուցիչները և ան ժամանակ, առհասարակ, երբ խօսքը, դարձուածքը հասկանալի չեն սաների համար:

Արաքսիան ու Նրահատը չեն ծիծաղում, որովհետև չեն հասկանում:

Լաւ. այժմ ես ձեր բոլորի առածը ամփոփ կերպով կրկնեմ, որ դուք լաւ ըմբռնէք—Գառից առաջ ասելու աղօթքով մենք մի բան ենք խնդրում մեր Մեծ Հօրից. բայց երեք բանի համար կամ երեք պատճառով. ահա ինչպէս. խնդրում ենք—որ Աստուած տայ մեզ Իւր սուրբ Հոգւոյ շնորհքը, որ մենք լաւ սովորենք: Այժմ հարցնում եմ—ինչո՞ւ տայ մեզ Սուրբ Հոգւոյ շնորհքը և ինչո՞ւ լաւ սովորենք. տեսէք պատճառները սորա են—առաջին՝ որ Աստուծոյ փառքը ճանաչենք. երկրորդ՝ որ մեր ծնողներին ուրախացնենք. երրորդ՝ որ մեր ազգին ու Եկեղեցուն օգուտ տանք: Այժմ հասկացա՞ք աղօթքի միտքը:

—Այո՛. հասկացանք:

Չնտ լաւ. այժմ սովորենք աղօթքը—Ո՛վ Ամենաբարի Աստուած. տուր մեզ Սուրբ Հոգւոյդ շնորհքը. որ մեզ տուած դասը լաւ սովորենք. Քո փառքը ճանաչելու համար. մեր ծնողներին ուրախացնելու համար. մեր ազգին ու Եկեղեցուն օգուտ տալու համար ¹⁾:

¹⁾ Ուսուցիչը սոյն և սոյնանման աղօթքները կարճ կարճ հատուածների պիտի բաժանէ. այստեղ միջակէտից միջակէտ պիտի վերցնել. իւրաքանչիւր մի հատուած նախ ինքը պիտի ասէ. լետոյ կարգ կարգ նստարաններով կրկնել տալ. լետոյ կրկին ինքը. լետոյ լառաջադէմներին կրկնել տալ. լետոյ դարձեալ կարգ կարգ նստարաններով. ամենից վերջը ամբողջ դասարանը կասէ խմբովին ուսած հատուածը. երբ բոլոր հատուածները այս կերպ կկրկնուին դասարանումը ուսուցչի ղեկավարութեամբ՝ այնուհետև ամբողջ աղօթքը լրիւ կասուի դասարանով, մինչև իւրացնելը: Այս և սոյնանման աղօթքները զերծ պիտի պահել բառական ճշուած թարգմանութիւններից. աղօթքի էակն ու միտքը միայն պէտք է թարգմանել և այն՝ շատ կարճ ու ամփոփ կերպով և այն տալ սաներին ուսանելու. ընդարձակ թարգմանութիւնն ու բացատրութիւնը թողնելով բարձրագոյն դասարաններին. երբ գրաբառը կսովորեն.

Աստուծուց աւելի բարի չկայ. նա ամենից բարի է, որովհետև ամենքի համար բարի է, և միշտ բարի է. դրա համար էլ ասում ենք—Ամենաբարի: Մարդն էլ բարի է. բայց մարդը ոչ միշտ է բարի և ոչ ամենի համար է բարի. այսօր մէկի համար բարի է, վաղը նրա համար չար կուզէ. այս մարդու համար բարի է, այն միւս մարդու համար չար է. բայց Աստուած ամենքի համար բարի է և միշտ բարի է. հաւատում էք դուք այս բանին, երեխայք:

—Հաւատում ենք ¹⁾:

Չատ լաւ. մի բան էլ հարցնեմ—եթէ մենք չաշխատենք՝ կարո՞ղ ենք լաւ սովորել. ի հարկէ ոչ. ուրեմն դեռ մենք պիտի օգնենք մեզ, որ յետոյ Աստուած օգնէ. առաջ պէտք է աշխատենք և յետոյ միայն խնդրենք կամ աղօթենք. որովհետև եթէ չաշխատենք, և բաւականանանք միայն ձեռքերս ծալած նստել ու աղօթել՝ ոչինչ չի լինի. Աստուած ծուլութիւն չէ սիրում. նա ծոյլերին չի լսի ամենևին ինչքան էլ որ աղօթեն: Գուք սովորել էք աշխատասէր և ծոյլ երեխաների պատմութիւնը, որ երկուսն էլ աղօթք են անում:

—Չէ, չենք սովորել:

Գէ ուրեմն ես կպատմեմ ձեզ. սիրում էք այսպիսի փոքրիկ պատմութիւններ լսել ու սովորել:

—Չատ ենք սիրում:

Լսեցէք ուրեմն—ծոյլ աշակերտը հարցնում է աշխատասէր աշակերտին—«Ինչիցն է որ դու դասերդ միշտ լաւ ես սովորում և լաւ պատասխանում». «Աղօթք եմ անում». պատասխանում է աշխատասէրը: Այս որ լսում

¹⁾ Պէտք է ընդարձակել սօցն և սոցնանման բացատրութիւնները մանկական մտքին մատչելի ձևով, մանուաւնդ օրինակներ բերելով իրենց կեդրոնից:

է ծոյլը՝ ինքն էլ է սկսում աղօթք անել, բայց գրքի
երեսը չէ նայում. դրա համար էլ չէ կարողանում դա-
սերը սովորել: Քնում է աշխատասէրի մօտ և ասում.
«Ես այնքան աղօթք արի, որ յոգնեցի. բայց դասերս էլի
չգիտեմ, ինչպէս է որ դու գիտննում ես». «Իսկ դու աշ-
խատեցիր, դասերդ սովորեցիր». հարցնում է աշխատա-
սէրը: Ծոյլը պատասխանում է. «Աղօթքը բաւական չէ»:
Աշխատսէրն ասում է ծոյլին. «Աղօթքը միայն՝ առանց
աշխատելու ոչինչ չի օգնի: Աղօթքի հետ հարկաւոր է
և Աշխատանք: Աղօթք և Աշխատանք. ես այդպէս եմ ա-
նում—և՛ աշխատում եմ և աղօթում. գնահ դու էլ այդ-
պէս արա և դասերդ միշտ կգիտենաս:

—Միշտ այդպիսի պատմութիւններ պատմեցէք մեզ:
Չատ լաւ, Արեգնազան, եթէ ժամանակ կլինի՝ ին-
չնու չէ: Բայց ասացէք ինձ—դուք որքն կուղէիք նմա-
նուել:

—Աշխատողին և Աղօթողին:

Չատ լաւ: Այժմ ես կսորվեցնեմ—Մարմին Տէրու-
նական...¹⁾:

5. Աղօթք դասից յետոյ:

Ժէ. Դ ա ս.

Կրկնութիւն ԺԶ. դասի:

Ամեն մի բան, ամեն մի գործ աւարտելուց յետոյ
ճամ պիտի դիմենք և ինչ պիտի անենք:

—Ես կասեմ:

¹⁾ Գիտցողները լատնում են. խմբում են ուսուցչի
մօտ, երգում են նորա ղեկավարութեամբ. լետոյ դասարանով,
նստարաններով և մեզ լատնի կարգով...

Ասան Եսթեր:

— Ամեն մի բան անելուց, ամեն մի գործ աւարտեցուց յետոյ պէտք է դիմենք մեր Մեր Հօրը և փառք տանք Նորան, որ յաջողութեամբ վերջացրինք մեր գործը: Իսկ եթէ անյաջողութեամբ աւարտենք՝ պէտք չէ որ փառք տանք:

— Ես կըսեմ տէր-հայր:

Ասան Հրահատ:

— Մենք ամեն պարագաներու մէջ Աստուծոյ փառքը մեր բերնէն պակսեցնելու չենք, յաջող ըլլան թէ անյաջող. Աստուած զանոնք միշտ օրհնած ունի: Խելքով կշարժինք՝ կօգտինք, անխելք կշարժինք՝ կվնասինք: մեր վնասին ատենն ալ փառք պիտի տանք Արարչին:

Հրահատը լաւ ապաց— թէ մեր բոլոր գործերը յաջող՝ թէ անյաջող, աւարտելուց յետոյ՝ փառք պիտի տանք Աստուծուն և շնորհակալ լինենք, որովհետև Նա մեր գործը օրհնել է. և եթէ անյաջողութեամբ է վերջանում՝ այդ մեր խելքիցն է և ոչ թէ Աստուծուց. Աստուած բարի է և Ամենաբարի. Նա ոչ մէկին մեղանից, մեղաւորին անգամ չար չի ուզի. այդ մենք սովորել ենք. յիշում էք:

— Այո. յիշում ենք:

Ուրեմն մեր գործի յաջող թէ անյաջող լինելը մեզանից է, մեր խելքից է. գործը աւարտելուց յետոյ մենք պարտական ենք Աստուծուն փառք տալ: Դասն էլ մի գործ է չէ:

— Այո. դասն էլ գործ է:

Երբ մենք դասական գործը սկսելու էինք՝ խնդրեցինք Աստուծոյ օրհնութիւնն ու շնորհքը, ոչ թէ գործի վերայ— դասի վերայ՝ որովհետև դասական գործը արդէն վաղուց օրհնուած է, այլ Նորա շնորհքն ու օրհնու-

Թիւնը խնդրեցինք մեզ վերայ, որ մենք խելօք նստենք և դասը ուշադրութեամբ լսենք. իսկ երբ գասական գործը աւարտենք, ինչ պէտք է անենք և ի՞նչպէս. ո՞վ կասէ:

— Թոյլ կուտայք ինձ ըսել:

Ասա Արաքսիա:

— Մենք մեր դասական գործը աւարտելէն ետքը, պիտի գոհանամք Արարչէն, որ շնորհք տուաւ մեզի դասերնիս առնելու:

Չատ լաւ. էլի ի՞նչ պիտի ասենք:

— Ե՛ս կասեմ:

Ասա Զարուհի:

— Որ բարով անցկացրինք դասերի ժամերը:

Ի՞նչպէս թէ բարով. Զարուհի:

— Այսինքն որ խելօք պահեցինք մեզ, չկռուեցինք, դասերը ուշադրութեամբ լսեցինք, մեր ուսուցիչներին ու վարժուհիներին շնորհացրինք, չբարկացրինք:

Լաւ է, Զարուհի:

Կրնամ ես, տէր-հայր, Արաքսիայի ըսածն շարունակելու Կարող ես հրահատ. ասա:

— Գոհանալէն զատ, պիտի խնդրենք Աստուծմէ — որ օրհնէ մեր դաստիարակներուն, որոնք մեզ համար շարձարանք կրեցին, մեզի օգտակար դասեր տուին. նաև մեր ծնողներուն օրհնէ, որ մեզի ուսումի տուին և մենք տպէտ մնալու չենք. նաև մեր խնամակալներուն, բարերարներուն, որոնք մեզի աս դպրոցն ընդունեցին և միջոց տուին կրթուելու:

Չատ ապրիս, հրահատ. շատ ուրախ եմ և զոհ բայց բաւական չէ որ Արաքսիան և դու, ձեր սիրուն պատասխաններով ինձ ուրախացնէք. պէտք է օգնէք և ձեր ընկերուհիներին, որ նրանք էլ կարողանան ձեզ պէտք դաս պատմելով ինձ ուրախացնել:

—Մեծ ուրախութեամբ Ձերին սուրբ պատուէրը կկատարենք երկուքնիս ալ. միայն կխնդրենք մեզի ալ յանձնէք Համասփիւռին, որ մեզ ուուսերենին մէջ վարժեցնէ. վասնզի Տաճկաստանէն նոր գաղթած ըլլալով՝ ուուսերէնին մէջ շատ կկալինք:

Հատ բարի: Համասփիւռ, կարծեմ շես մերժի օգնութիւնդ:

—Ինչպէս կարող եմ մերժել: Ձեր այսքան խրատներից յետոյ. ուրախութեամբ կկատարեմ Ձեր պատուէրը:

Հատ ապրիս. Մեծ հօր օրհնութիւնը լինի քեզ վերայ:

Այժմ ձեր բոլորիդ կտոր կտոր ասածները ետ միացնեմ եւ ամփոփ կերպով կրկնեմ, որ լաւ հասկանաք—Իասից յետոյ աղօթքով մենք փառք ենք տալիս Սստուծուն եւ շնորհակալութիւն ենք անում նորան, որ շնորհք տուեց մեզ դաս առնելու. եւ խնդրում ենք—օրհնել նրանց՝ որոնք մեզ ճանապարհ ցոյց տուին օգտակար ուսում ստանալու. եւ դարձեալ խնդրում ենք նորա շնորհքը—որ նորից կարողանանք շարունակել ձեր ուսումը, նոր նոր դասեր առնելով:

Այժմ սովորենք աղօթքը—

Շնորհակալ ենք Քեզանից, իվ Արարիչ. որ շնորհք տուիր մեզ եւ մենք դաս առանք. օրհնիր մեր մեծաւորներին, ծնողներին եւ ուսուցիչներին, որոնք մեզ օգտակար ուսում են տալիս. կարողութիւն տուր մեզ դարձեալ շարունակելու մեր դասերը մեր ուսումը:

Այս աղօթքը՝ երախտագիտական աղօթք է. այս աղօթքը ցոյց է տալիս—[Ժէ ինչպէս պէտք է մենք շնորհակալ լինենք այն բոլոր մարդկանցից, որ մի որ եւ իցէ կերպով օգնում են մեզ, լաւութիւն են անում մեզ. օրինակ՝ այս աղօթքով դուք ամենից առաջ շնորհակալ էք լինում Արարչից, որ ձեզ օգնեց իւր շնորհքով եւ դուք

չզրկուեցաք դասից. կարող էիք դուք հիւանդանալ և դասին չգալ. կարող էին ձեր ուսուցիչները հիւանդանալ. և դուք դասից կզրկուէիք. կարող էիք շընդունուել դպրոցում և դուք տգէտ մնալ, առանց ուսումի մնալ են. կնշանակէ այդ ամենը աչքի առաջ բերելով՝ դուք գահանում էք Արարչից և ձեր երախտագիտութիւնն էք յայտնում Նորա, ձեզ արած բարիքների համար: Այդ բաւական չէ. դուք խնդրում էք էլի—որ բարի Արարիչը օրհնէ նաև բոլոր աշխատաւորներին, որոնք աշխատել են ձեր ուսման գործի համար. ինչպէս մեծաւորները, ծնողները և ուսուցիչները:

Ձեզ արդէն յայտնի է—[Թէ Նորա ինչքան աշխատանք ունին ձեզ վերայ. ձեզ յայտնի է, որովհետև դուք սովորեցիք այդ ԺԴ-որդ դասում, *Դպրոցական հայրեր ու մայրեր*. Հատուածում. յիշում էք:

—Այս. յիշում ենք:

Այսքան լաւութեան փոխարէն՝ դուք էլ ձեր կողմից Արարչի օրհնութիւնն էք խնդրում նրանց վերայ:

Հերիք է այսքան այսօրուայ համար:

—Երգենք «Մարմին Տէրունական»:

—Երգենք, երգենք:

Յ. Դպրոցական կարգապահութիւն.

ԺԸ. Դ ա ս .

Կրկնութիւն:

Ինչպէս անցեալ դասին՝ Դասից առաջ աղօթքը լաւ էիք սովորել, այսօր էլ Դասից յետոյ աղօթքն էք լաւ սովորել, ես շատ ուրախ եմ. բայց այդ լաւ սովորելը բաւական չէ, պէտք է Կործքով ցոյց տաք բոլոր ձեր սովորածները. գործքով ցոյց տուած կլինիք այն ժամա-

նակ՝ երբ ինչ որ սովորում էք գրքերից, ազօթքներից
և լսում էք ձեր գաստիարակներից խելօք և օգտակար
խօսքեր, պատմութիւններ, առակներ, հեքիաթներ և
այլն, կկատարէք:

— Խօսք ենք տալիս կատարելու:

Ես էլ շատ ուրախ կլինիմ և կօրհնեմ ձեզ Աստու-
ծոյ սուրբ Անունով:

Մի փոքր էլ խօսենք դպրոցի կարգ ու կանոնի՝
այսինքն կարգապահութեան մասին: Ծնողական տան մէջ
կարգ ու կանոն կայ և ինչ է. ո՞վ կարող է ասել:

— Ես կասեմ:

Ասան նարգէս:

— Ծնողական տան մէջ այն կարգ ու կանոնը կայ
— որ որդիքը իրա ժամանակին քնից վեր են կենում,
չորերը հագնում, երեսներն ու ձեռքերը մաքուր լուա-
նում, առաւօտեան ազօթքն ասում, ծնողների ձեռքը
համբուրում են ու բարի լոյս ասում. յետոյ թէյ խմում
և գրքերն առած՝ ուսումնարան գնում:

- Ես շարունակեմ:

Չարունակիր Վարդուհի:

— Դասերը վերջացնելուց յետոյ տուն են գալիս,
ողջունում են մայրիկին, եթէ հայրիկը տանն է՝ նորան
էլ. գրքերը գնում են տեղը, ուսումնարանի շորերը հա-
նում են, թափ են տալիս և պահում, տանու շորերը
հագնում են:

— Ես շարունակեմ:

Չարունակիր Մանուշակ:

— Թէ ճաշը պատրաստ չէ՝ օգնում են մայրիկին
ճաշ պատրաստելու աշխատանքի մէջ՝ յետոյ սուփրայ են
քցում և նստում ճաշելու:

— Գարեկի է ասել *Կփոռց*:

—Սփռոց են գցում, բայց մոռացայ ասել—ճաշից առաջ ազօթք են անում. երբ ճաշը աւարտում են՝ դարձեալ ազօթք են անում և համբուրելով հայրիկի ու մայրիկի ձեռքը՝ յայտնում են իրենց շնորհակալութիւնը:

—Ես շարունակեմ:

Չարունակիր Յասմիկ

—Սփռոցը հաւաքելուց յետոյ ամեն բան իրա տեղն էն դնում, լուանալու ամանները լուանում են և տեղաւորում, սենեակը սրբում են և սկսում են դասերը պատրաստել:

—Ես շարունակեմ:

Չարունակիր Զուչան:

—Յետոյ թէյի պատրաստութիւն են տեսնում և թէյ խմում. թէյից յետոյ՝ ամեն ինչ լուանում են, հաւաքում, տեղաւորում և դարձեալ նստում, դաջերն են սովորում. թէ իրիկնահաց կայ՝ նստում են, թէ չկայ՝ թէյի հետ թեթեւ նախաճաշ են անում. ազօթքը ասելուց յետոյ, ծնողների ձեռքը համբուրելով՝ բարի գիշեր են ասում նրանց և գնում են քնելու:

—Ես ասեմ:

Ասն Զարմանդուխտ.

—Ծնողների մասին ոչ ոք բան չասաց:

Դնւ ասա:

—Ծնողներն էլ, ինչպէս մենք սովորեցինք, իրենց ծնողական պարտքն են կատարում:

Չատ լաւ:

Այժմ ո՞վ ինձ կասէ Մեծ Հօր տան մասին:

—Ես կասեմ:

Ասն Զողեր:

—Մեծ Հօր տան կարգ ու կանոնն այսպէս է— առաւօտեան, ճաշուայ և երեկոյի ժամից առաջ՝ ժամա-

կոչը երրորդ է տալիս, այսինքն երեք անգամ զանգ է քաշում. յետոյ հասարակն է տալիս, այսինքն ժամն օրհնելու կամ սկսելու զանգերն է քաշում. Եկեղեցին բաց է անում, մաքրում է:

— Ես շարունակեմ:

Չարունակիր Նարգէս:

Յետոյ գալիս են դպիրները և ամեն ինչ պատրաստում—գրակալները բաց են անում, մամերը վառում են, կրակ են անում խոռնկ ծխելու համար. դալիս է քահանան, ժամն օրհնում է և սկսում է ժամասացութիւնը. գալիս է ժողովուրդը, մոմ է վառում, ծուներ է դնում, աղօթք անում:

Չարունակիր Եսթեր:

— Մեծ հօբ տանը կամ Եկեղեցում խօսել, ծիծաղել, տեղերը փոխել չէ կարելի. մէկ տեղ կանգնած, լուռ, համեստ, և հարկաւոր ժամանակ խաչ հանելով, ծուներ դնելով պէտք է աղօթել. ժամասացութիւնը վերջանալուց յետոյ՝ քահանան օրհնում է ժողովրդին և արձակում:

Ո՛վ է յիշում քահանայի վերջին արձակման խօսքերը օրհնում է ժողովրդին ու արձակում՝ ինչ է ասում. Գիտենք բայց չենք յիշում:

— Ես կասեմ. լսեցէք, որ օովորէք. քահանան ասում է «Օրհնեալ եղերուք...» յետոյ ժողովուրդը մօտենում է և համբուրում Սուրբ Աւետարանը և քահանայի աջը և դուրս գնում Եկեղեցուց:

Այժմ տեսնեմ ո՞վ կասէ Ուսման տան կամ Դպրոցի կարգ ու կանոնի մասին:

— Ես ասեմ: 2է. ես կասեմ: Ես ամեննին չեմ ասել: Ես էլ իսկի չեմ ասել:

Լնւ. լնւ. բոլորդ էլ կասէք. ¹⁾ բայց. Չողերը *խակի*

¹⁾ Ուսուցիչը սաներին պիտի հասկացնէ կարգապահու-

չեմ՝ ասել: ասաց. այդպէս պէտք է ասէր:

—Ո՛չ. պիտի ասէր—ամենևին չեմ ասել:

—Լաւ. այժմ թող Սրեզնազանն ասի:

Աշակերտները կամ աշակերտուհիները հաւաքուած են ուսումնարան եւ մինչև դասի սկսուելն ու զանգի տալը՝ ոմանք զաս են պատրաստուած, ոմանք խաղում են, միւսները զոյգ զոյգ կամ շատ հոգի միասին ման են դալիս, խօսում են, երգում են. զանգի ձայնին՝ իսկոյն կարգ են մտնում եւ գնում են աղօթելու կամ դահլիճում կամ դասարաններում:

—Ես շարունակեմ:

Չարունակիր Հերիքնազ:

—Ամեն մի աշակերտուհի իւր տեղն է նստում, նոյն դասի գրքերն ու տետրերը հանում ու առաջն է գնում եւ ուլիղ ու լուռ նստում: Եյսպիսի կարգով սպասում են ուսուցչին կամ վարժուհուն:

—Ես շարունակեմ:

Չարունակիր Վարսենիկ:

—Երբ ներս է մտնում ուսուցիչը կամ վարժուհին՝ ստրի են կանգնում, սղջունում եւ նորից նստում: Սկսուած է դասը. դասի ժամանակ պէտք է կարգին նստել, չխօսել եւ իրար չխանդարել. շարերն ու անկարգները պատժուած են. երբ պահը տալիս են եւ դասը վերջանում է, աշակերտուհիները կարգին, առանց դալմադալի... 2եղաւ. ասա՛ առանց աղմուկ հանելու:

Առանց աղմուկ հանելու գնում են բակը խաղալու. իսկ եթէ անձրև է կամ ցեխ, կամ վատ եղանակ եւ կամ ձմեռ՝ ուսումնարանի կարիւղօրում,...

Թիւնը, որ նրանք բաւականանան միայն ձեռք բարձրացնելով լալտնել իրենց պատասխանելու ցանկութիւնը եւ ո՛չ թէ աչնպէս աղաղակեն:

— 2եղաւ. ասան սրահում:

— Ուսումնարանի սրահումն են մանգալի. դասերը վերջանալուց յետոյ աղօթք են ասում և գրքերը, տետրակները, գրիչներն ու մատիտները պայուսակների մէջն են պահում, և մնաս բարե ասելով վարժուհուն գնում են տուն:

Արեգնագանը, Հերիքնագն ու Վարսենիկը ոչինչ չմոռացան Զարոհի.

— Մոռացան:

Հապան, ինչ մոռացան:

— Նորա շասացին—որ ամեն մի գասարան երկուօրապահ ունի, որոնք օգնում են իրենց վարժուհուն. նորա դասից առաջ մտնում են դասարան, պատրաստում են գրատախտակի համար կաւիճը, սրբիչը կամ սպունդը, թանաքամանների մէջ թանաք են ածում և հսկում են որ աշակերտուհիների դասական իրերից ոչինչ չկորչի. ամեն մի դաս վերջանալուց յետոյ, նորա մնում են դասարանումը, և մաքրում են, եթէ թղթի կտորներ են թափուած կամ եթէ դասարանը մաքուր չէ:

— Զարուհին էլ բոլորը շասեց մի բան թողեց, ետ ասեմ:

Ասան Արշալոյս:

— Ուսումնարանի կարգ ու կանոններից մէկն էլ այն է—որ աշակերտուհիները խաղալու ժամանակ անկարգ ձևով չպիտի խաղան— փեշերը քաշքշելով, անհամ ձայներ հանելով, իրար հրելով ու բրթելով կամ վայր ձգելով, ոչ էլ իրար անկարգ խօսքեր ասեն կամ ծաղրածուանուններ դնեն. չպէտքէ անիծեն իրար, չպէտքէ հայհոյեն իրար. այդպիսիները խիստ պատժւում են:

Յոլորդ էլ լաւ ասացիք. դէ ուրեմն աշխատեցէք, որ ձեզ համեստ պահէք. դուք աղջիկներ էք. աղջկա՞ք

ամենաթանկագին գանձը համեստութիւնն է. համեստ մանուշակի նման եղէք—ամօթխած, պարկեշտ, որպէս զի բոլոր ձեզ նայողները ձեզ գովեն ձեր համեստութեան համար:

Եկող երկու դասը ընդհանուր կրկնողութիւն կլինի բոլոր անցածներին. հապատեսնեմ—նվ լաւ կպատրաստէ:

—Բոլորս էլ լաւ կպատրաստենք:

Չատ լաւ:

Ո՛վ կարող է ամփոփել այսօրուայ Գլորոցական կարգապահութեան դասը:

—Ես կամփոփեմ:

—Ամփոփիր չրահատ ¹⁾:

ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ԺԹ. Գ ա ս:

Անցեալ պատին խոստացանք կրկնութիւն անել բոլոր անցածներին. Այժմ ամեն մէկիդ մի մի բան պիտի հարցնեմ:

Ծնողական տան—հայրիկի ու մայրիկի մասին գուր պատմիր Չուշիկ, Չարունակիր Նազելի. շարունակիր Աշխէն: Լաւ: Հապատէրիչ բան հարցնեմ. հայրիկի ու մայրիկի աշխատանքի փոխարէն դուք ի՞նչ պիտի անէք: Պատմիր Լուսիկ, Հայրիկն ու մայրիկը ի՞նչպէս են կոչուում. Տիգրանուհի: Լաւ է: Բացի տան հայրը՝ էլի հայր ունի՞ր որին աղօթում եք. ո՞վ է ինչ է անում, ի՞նչ է տալիս նա ձեզ: Պատմիր Հերիքնագ. շարունակիր Անահիտ:

Մեծ չօր խնամքն է շատ ձեզ վերայ՝ թէ փոքր հօր:

¹⁾ Դասը ամփոփուում է ուսուցչի ղեկավարութեամբ. նա կարող է ամփոփումը մասնատրել մի քանի հոգու մէջ. որ խրախուսուին:

Պատմիր Արեգնագան: Ինչո՞ւ ենք ասում «Հայր մեր, որ յերկինս ես». մի՞թէ երկնքումն է մեր Մեծ Հայրը: Պատմիր Ջարուհի. շարունակիր Համասփիւռ: Ինչից գիտենք թէ մեր Մեծ Հայրը ամեն տեղ է: Պատմիր Վարթիթեր: Ջարունակի Չամիրամ: Ինչից գիտենք թէ մեր Մեծ Հայրը ամեն բան գիտէ: Ասա՛ Լուսնի՛թագ. շարունակիր Հրաշեայ: Փօքր հայրը կարող է ամեն բան անել. իսկ Մեծ Հայրը: Ասա՛ Երանեակ:

Մարգարիտ. դու ինձ պատմիր ծնողական տան որդւոց մասին: Իսկ դու, Գոհարիկ, որդւոց վեց պարտականութիւնների մասին: Շողակ, դու էլ ինձ ասա՛—թէ ինչո՞ւ ամեն ծնող միակերպ չէ խնամում իւր որդւոց: Հայկանուշ. դու ինձ պատմիր ծնողական տան որդւոց—եղբայրների ու քոյրերի փոխադարձ յարաբերութիւնների մասին: Եղբայրների՝ իրար հետ սիրով վարուելու մասին ինչ իմաստ ենք սովորել. ասա՛ ինձ Սիրուշ: Գէպի ծնողները որդւոց ունեցած յարգանքի մասին ինչ իմաստ ենք սովորել. ասա՛ ինձ Ե՛ղսիկ:

Գու պատմիր ինձ Աստղիկ Մեծ Հօր տան մասին—թէ ինչ նմանութիւն և ինչ զանազանութիւն ունի ծնողական տան հետ համեմատած. շարունակիր Վարդուշ. շարունակիր Արփենիկ. շարունակիր Հօրփսիմէ:

Ի. Դաս:

Պատմիր Աննա Մեծ Հօր տան մասին—թէ ինչ սրբազան իրեր կան. իւրօքանչիւր իր ինչո՞ւ համար է և իրտեղ է դրւում. Մեծ Հօր տունը ինչ մասեր ունի և իւրաքանչիւրը ինչո՞ւ համար է. շարունակիր Արշալոյս. շարունակիր Շողակաթ:

Բացի քահանաներն ու կոյսերը, էլի ո՞վ կայ Մեծ Հօր տանը և ինչ են անում. ասա՛ Լուսաբեր. շարունակիր

Իւզաբեր. շարունակիր չեղինէ: Մեծ չօր տան և քահանայի մասին պատմիր Չահանգուխտ:

Չողեր. դու ինձ պատմիր Վարդիթերի պատմած գիւղական քահանայի գովելի և գեղեցիկ արարմունքի պատմութիւնը: Իսկ դո՛ւ, Փառանձեմ, պատմիր ինձ—[Թէ ինչ պարտականութիւն ունիք դէպի քահանաները:

Նազըւ. պատմիր ինձ ժողովրդի մասին. իսկ դո՛ւ, Արուսեակ. ինձ ասա—[Թէ ինչպէս պէտք է մտնենք մեր Մեծ չօր տունը և ինչ իմաստ էք սովորել դրա մասին: Ի՞նչպէս է նայում մեզ Մեծ չայրը և ինչ է ուզում մեզանից:

Արաքսիա. դու ինձ պատմիր Սրտի մասին, իսկ դո՛ւ, չրահատ, պատմիր ինձ—[Թէ ինչ ձևով, սրտեզ և երբ պիտի ազօթենք:

ԻՍ. Դաս:

Չարունակենք կրկնութիւնը:

Եսթեր, դու ինձ պատմիր [Թէ ինչպէս և երբ եկաք ուսումնարան. իսկ դո՛ւ, Նարգէս, պատմիր ուսման օգուտների մասին: Չարունակիր Վարդուհի: Չարունակիր Յասմիկ:

Ծնողական և Մեծ չօր տան մասին պատմիր Չուշան: Ուսման տան մասին պատմիր Զարմանգուխտ:

Ուսուցիչների և վարժուհիների մասին պատմիր Վարսենիկ: Տեսչի մասին պատմիր Արաքսիա: Հոգաբարձուների մասին պատմիր չրահատ:

Իսկ դո՛ւ. Արուսեակ, պատմիր դպրոցական սաների մասին: Ուսման տունը ինչո՞ւ համար և ո՞ւմ համար է շինուած, պատմիր, Արաքսիա: Ուսման որդիքը ինչ պիտի անեն իրենց ուսման հայրերի ու մայրերի համար:

պատմիր Մանուշակ: Ելի ում համար պիտի աղօթենք,
պատմիր Գոհարիկ:

Դասից առաջ աղօթքի մասին պատմիր Արաքսիա:
Դասից առաջ աղօթքը ասացէք խմբովին:

Դասից յետոյ աղօթքի մասին պատմիր Հրահատ:
Դասից յետոյ աղօթքը ասացէք խմբովին:

Դպրոցական կարգապահութեան մասին պատմիր
Արաքսիա: Չարունակիր Հրահատ:

Գոհ եմ ձեր կրկնութիւններից. հետեւեալ դասին լաւ
քաների վերայ պիտի խօսենք իբրև դաս. տեսնեմ լաւ
կսովորէք՝ թէ ոչ:

— Չնտ լաւ կսովորենք:

Հաւատացած եմ:

IV. ՀԱՏՈՒԱԾ

դ. Արհեստ, Աշխատանք, Պաշտօններ:

Արհեստ—նշանակութիւնը, տեսակները, նպատակը:

ԻՅ. Դաս:

Այսօրուայ դասը հետաքրքրական դաս է. այս դասը
դուք խոստացաք լաւ լսել և լաւ սովորել:

Դուք գիտէք—որ մարդիկ ապրում են այս աշխարհում
գործ գործելով, պարապ ու անգործ մարդը ինչ-
պէս պիտի ապրի: Ձեզ յայտնի է—որ առանց աշխատանքի
հաց ուտել չի լինի. հաց ճարելու համար հարկաւոր
է աշխատանք, աշխատանքի համար էլ հարկաւոր
գործ: Գործի տեսակներ շատ կան. այդ տեսակներից
մէկն էլ ասուում է Արհեստ: Արհեստով մարդիկ ապրում
են—փող են աշխատում, փողով շոր են հագնում, հաց

են ուտում, ջուր են խմում, կերակրում են, բնակարանի վարձ են տալիս, ամուսնանում են. որդուց ուտում-կրթութիւն են տալիս. և էլի շատ ու շատ բաներ են անում: Ուրեմն արհեստը շատ և շատ հարկաւոր է. մինչեւ անգամ անհրաժեշտ է. այսինքն առանց արհեստի ապրել չէ կարելի:

Ասացի գործի տեսակներից մէկն էլ Արհեստն է՝ Բայց Արհեստն էլ ունի իւր տեսակները. միայն ես ուզում եմ—որ Արհեստի այդ տեսակները դուք գտնէք: Հապա տեսնեմ ո՞վ կարող է ինձ ասել թէ ի՞նչ տեսակ արհեստներ կան:

Ե՛ս կասեմ: Չէ ես ասեմ: Ես գիտեմ թէ ի՞նչ տեսակ արհեստներ կան: Ես էլ գիտեմ ¹⁾:

Չատ լաւ. ես բոլորիդ էլ կհարցնեմ—առաջինը Չամիրամն էր որ մտտ բարձրացրեց. դէ ասա, ի՞նչ արհեստներ գիտես:

—Ես գիտեմ Սլեսար, Ստալար:

Իսկ դո՛ւ, Հեղինէ:

Ես գիտեմ Նալբանթ, Բոյախչի:

Դո՛ւ Յասմիկ:

—Ես բոլորն էլ գիտեմ:

Ասա՛:

—Դաբաղ, Պարտնօ, Փռնչի, Սապոժնիկ:

Իսկ դո՛ւ Մանուշակ:

—Էլ չկայ բոլորն էլ ասեցին ինչ որ կար:

Չամիրամի, Յասմիկի, Հեղինէի ասածները արհեստներ չէին. արհեստաւորներն էին. և հայերէն չասացին— ո՞վ ինձ հայերէն կասէ:

¹⁾ Ուսուցիչը դարձեալ պիտի լիչեցնէ սաներին Դպրոցական կարգապահութիւնը. դարձեալ պիտի շեշտէ—թէ բաւական է միայն մատ բարձրացնելը:

— Ես կասեմ:

Ասա Արեգնագան.

— Սլնսարին՝ պէտք է ասել Երկաթից բաներ շինող: Ես կասեմ և դուք լսեցէք— Սլնսարին ասում ենք Երկաթագործ. կարող ենք ասել և Պղնձագործ կամ Դարբին. Ստալարին՝ Հիւսն կամ Ատաղձագործ. Նալբանդին՝ Պայտար. Բոյեախշուն՝ Ներկարար. Դաքաղին՝ կամ ձոնին՝ Վաշեգործ կամ խաղախորդ. Պարտնոյին՝ Դերձակ. Փոնշուն՝ Հացագործ. Սապոժնիկին՝ Կօշկակար. Կան և ուրիշ տեսակ արհեստներով պարապողներ — Լուսանկարիչ, Տպագիր, Գրաշար:

Հրահատ, դու ինձ ասա Արհեստի անունները— Չամբրամբ, Ցասմիկն ու Հեղինէն՝ արհեստաւորների անուններն ասացին և ոչ արհեստի:

— Կրսեմ. Հիւս՝ արհեստաւորի անունն է. Հիւսնութիւն՝ արհեստի. ասպէս ալ— Ատաղձագործ— Ատաղձագործութիւն. Երկաթագործ— Երկաթագործութիւն, կամ Դարբին— Դարբնութիւն. Ներկարար— Ներկարարութիւն. Վաշեգործ կամ Խաղախորդ— Վաշեգործութիւն. Դերձակ— Դերձակութիւն. Լուսանկարիչ — Լուսանկարչութիւն. Գրաշար— Գրաշարութիւն. Տպագիր — Տպագրութիւն. Հացագործ— Հացագործութիւն. Կօշկակար— Կօշկակարութիւն:

Ձեր այսօրուայ սովորած արհեստի տեսակներից որ մէկով աշխատում են ձեր կամ հայրը, կամ եղբայրը, կամ քեռին, կամ փեսան և կամ ազգականներից ու ծանօթներից մէկը ¹⁾:

¹⁾ Այս տեղ սահները, ինչպէս կերևի, անշուշտ կանուանեն նրանց՝ որոնք լիջեալ մի որ և իցէ արհեստով պարապում են ու ապրում: Երբ կանուանեն՝ իսկոյն հարց պիտի տալ— Թէ իւրաքանչիւրը ալք պարապողներից որքան ժամանակ է պա-

—Իմ հայրիկը դերձակ է: Իմս էլ: Իմ եղբայրը կօշ-
ձկակար է: Իմս էլ: Իմս էլ: Իմ եղբոր որդին գրաչար է:
Իմ փեսան լուսանկարիչ է: Իմ եղբայրը ներկարար է:

Լուս. բուսական է. այժմ տեսնեմ ո՞վ կարող է հա-
մառօտ, կարճ կերպով պատմել ամեն արհեստի նշակու-
թիւնը, շատ կարճ կերպով միայն. որովհետեւ ընդարձա-
կը հետզհետէ կտոկորէք և՛ դպրոցում և կեանքի մէջ:

—Ես կպատմեմ, որքան գիտեմ ու լսած եմ, յիշեալ
արհեստներուն վրայօր:

Ասան հրահատ:

Հիւանութիւնն անպիսի արհեստ մընէ, որ փայտին
հետ գործ ունենալու է. փայտէն տախտակներ կշինեն,
տախտակներէն տեսակ տեսակ իրեր կամ առարկաներ և
գործիքներ. օրինակ—նստարաններ, գրասեղաններ, գրա-
տախտակներ, դարաններ, պահարաններ, աթոռներ, քա-
նոններ և շատ ասոնց նման իրեր ¹⁾:

բապում օրական, որքան փող է աշխատում, ամեն օր գնում է
աշխատանքի՝ թէ ոչ: Սոցնանման հարցերը օգտակար են նրա-
նով՝ որ դասը մատչելի կանեն սաներին: Միշտ պէտք է աշ-
խատել սաներին իրանց խօսեցնել. թողով դեկավարութիւնը՝
իրեն ուսուցչին: Եւ այսպիսի հարցերով՝ սաների ուշադրու-
թիւնը դաձնել այն պարագմունքների վերայ, որոնցմով ապ-
րուստ են ճարում իրենց ծնողները կամ ազգականները: Կան
և սաներ, որոնք ամաչում են ասել— թէ իրենց հալը կամ
եղբայրը պարապում են այն արհեստներով, որոնք անպատիւ
են իբր թէ իհարկէ, իրենց աշխարհայեցողութեամբ. ուսուց-
չի մանկավարժական քաջութիւնը—հմտութիւնը հէնց այդ տեղ
է երևալու— եթէ նա կարողանալ այնքան բարձրացնել և պա-
տուաւոր տեղ տալ արհեստներին՝ որ սաները առանց ամաչե-
լու ու քաշուելու առաջ ընկնեն ու ճշմարիտս ասեն:

²⁾ Արհեստի, Աշխատանքի, Պաշտօնների իւրաքանչիւր
տեսակի մասին հնարաւորութիւն չկայ գրելու. ձեռնարկը շատ

Երկաթադործութեան մասին մի ուրիշը թող ասէ.
միայն շատ կարճ:

—Ե՛ս կըսեմ:

Աս՛ն Արաբսիա:

—Երկաթէն կշինեն երկաթէ իրեր կամ առարկաներ
ու գործիքներ. պղինձէն՝ պղնձէ առարկաներ. անագէն՝
անագի առարկաներ. օրինակ — խոփ, կացին, կաթսա-
ներ, շամփուրներ, սրիւր, հրացաններ, թնդանօթներ, գըն-
դակներ, ռումբեր և շատ ասոնց նման իրեր:

Ներկարարութեան մասին ո՞վ կասէ:

—Ե՛ս կասեմ:

Աս՛ն Նարգէս:

—Ներկարարութիւնը արհեստ է. ներկարարը ներ-
կում է տեսակ տեսակ առարկաներ—թէ՛ շորեղէններ և
թէ՛ կոշտ առարկաներ:

Չատ լաւ այսքանը այս դասին բաւական է. կէսն
էլ մնայ միւս դասին. շատ կլինի, եթէ բոլոր դասը
այսօր սովորէք, չէք կարող յիշել:

—Կյիշենք, կյիշենք և լաւ կսովորենք. էլի շա-
րունակենք:

Չէ՛ չէ՛. բաւական է, ժամանակ էլ չկայ: Ահ՛ն
զանգն էլ տուին:

Կստուարանալ: Ուստի այդ պակասը լրացնել է հարկաւոր դա-
սարանումը ուսուցչի ղեկավարութեամբ. իսկ այս տեղ բաւա-
կանանալ լոկ վերնագրերի անունները լիչելով և տեսակները
թուելով. մասամբ էլ շատ կարճ տեղեկութիւններ լսել սանե-
րից, նրանց զարգացման չափը ճանաչելու համար:

Ի Գ. Դ ա ս .

Չարունակներ անցեալ դասը—տեսնեմ ո՞վ կպատմէ ինձ Կաշեգործութեան և Կօշկակարութեան մասին:

—Ես կպատմեմ:

Պատմիր Ոսկեհատ:

—Կաշեգործութիւնը արհեստ է. կաշեգործը կաշիներից շինում է տիկեր, պայուսակներ, սակվօյաժներ, շամաղաններ. էլի շատ բաներ:

Ոսկեհատն ասաց սակվօյաժներ, շամաղաններ. ո՞վ կարող է հայերէն ասել:

—Չգիտեմ. Դուք ասէք:

Լււ. ես կասեմ—Սակվօյաժ—կարելի է ասել Չագոյր կամ Մախազ. այսինքն ճանապարհի պարկ, ճանապարհի տոպրակ. կաշուց շինած. իսկ Չամաղանին՝—ձամբրուկ կամ ճանապարհի արկղ¹⁾:

Ո՞վ կասէ դերձակութեան մասին:

—Ես կասեմ:

Ասա՛ չրանոյչ:

—Դերձակութիւնը արհեստ է. դերձակը կարում է շորեր թէ տղամարդկանց և թէ կանանց, թէ հոգևորականների և թէ զինուորականների համար:

Լուսանկարչութեան մասին ո՞վ կասէ:

—Ես կըսեմ:

Ասա՛ չրահատ:

—Լուսանկարչութիւնը արհեստմ'ըն է. Լուսանկարիչներն լոյսին օգնութեամբ կլուսանկարեն իրենց լուսանկարչական գործիքներով. անոնցմէ ոմանք դէմքեր և ոմանք ալ տեսարաններ հանելու ձիրք ունին. Հայրս

¹⁾Կրկնել տալ խմբովին. ջոկ ջոկ. դարձեալ խմբովին. մինչև իւրացնեն սաները ալ դ նոր բառերը:

ադ արհեստով կպարապէր և երկուքն ալ կհանէր: Ատկէ զատ նկարչութիւն ալ գիտէր, Երաժշտութիւն ալ:

Գրաշարութեան և Տպագրութեան մասին ո՞վ կասէ:
— Ես կասեմ:

Աստ՝ Արևհատ:

— Գրաշարութիւնն ու Տպագրութիւնը, երկուսն էլ արհեստներ են. գրաշարը գործ ունի տառերի հետ և ծառայում է տպարանումը. նա արոյրի ¹⁾ կտորների վերայ փորուած տառերը ջոկում է, կապում իրար հետ և բառ կազմում. այդպիսով ամբողջ երես է կազմում. յետոյ դնում են մամուլի տակ, թանձր թանաք են քսում վրան. տպագրութեան թերթը ամրացնում են վրան և ծածկում. յետոյ մեքենան շարժում են, մամուլը ճնշում է և տպուած թերթերը մէկը միւսի ետեից դուրս են գալիս:

Արևհատ, դու տեսել ես, թէ լսել ես գրաշարութեան կամ տպագրութեան մասին:

— Հայրս տպարան ունի. ինձ իրբեմն երբեմն տանում է այնտեղ, ցոյց է տալիս և հասկացնում է. ես այնտեղից գիտեմ:

Լաւ, լաւ: Այժմ ո՞վ կասէ ինձ Հացագործութեան մասին:

— Ես կասեմ:

Աստ՝ Լուսնթագ:

— Երկու տեսակ հացագործներ կան—թոնրի մէջ թխողներ և փռնի մէջ թխողներ: Հացագործները պարկերով ալիւր են դնում և ամբարներում դարսում. յետոյ տեսակ տեսակ հացեր են թխում—երկար ու կոլոլ ձևով, կամ տափակ ձևով, կամ կոլոլ ու տափակ ձևով

¹⁾ Բացատրել սաներին անձանթ բառերը:

և կամ բոլորովին կոլտ ձևով ¹⁾: Այդ հացերը ծախոււմ են և փող են աշխատում:

Ո՞վ կասէ ինձ Վաճառականութեան մասին:

— Ես կըսեմ:

Ասան Արաքսիա:

— Վաճառականութիւնն ալ արհեստի նման բան մ'ըն է. առևտուր կընեն տեսակ տեսակ իրեղէններու, առարկաներու. քաղաքներ ու գիւղեր կըլըջին. աժան կգնեն ու կըբերեն իրենց երկիրն ու գնով կվաճառեն, որ իրենց օգուտ ըլլայ: Անոնք զանազան իրեր և՛ կգնեն և կվաճառեն: Անոնք ալ միւս արհեստաւորներուն պէս ունին իրենց առևտուրին համար խնուածներ, գործարաններ: Ամենքն ալ կաշխատին փարայի վաստակին համար:

Չատ լաւ. թէև կարճ կարճ ասացիք, բայց արհեստի ամեն տեսակի մասին մի մի բան ասացիք. այժմ ես ձեր ասածները միացնեմ դարձեալ կարճ կերպով. որ մի ամփոփ դաս դուրս գայ և դուք զալ անգամուայ համար սովորէք: Դուք մի քանի արհեստների անուններ տուիք. այդքանն էլ հերիք է, որ սովորէք. ասացիք — չիւսնութիւնը՝ փայտի հետ գործ ունենալն է. Երկաթագործութիւնը կամ Դարբնութիւնը՝ երկաթի ու երկաթեղէնների. պղինձ, անագ. ներկարարութիւնը՝ ներկերի ու գունաւոր դեղերի. Կաշեգործութիւնը և Կօշկակարութիւնը՝ կաշու և կաշուեղէն առարկաների. Դերձակութիւնը՝ շորեղէնների. Լուսանկարչութիւնը՝ դէմքեր ու տեսարաններ լուսահանելու գործ է. Գրաշարութիւնը, Տպագրութիւնը՝ տպարանական գործ է. Հացագործու-

¹⁾ Կոլտ կամ այսպիսի բառեր ասելիս՝ ուսուցիչը պիտի ուղղէ և ասելի դեղեցիկ բառեր սորվեցնէ. օր. կոլտ. կասէ — բոլորակ կամ բոլորածէ:

Թիւնը՝ հաց պատրաստելու գործ է. Վաճառականութիւնը կամ Առևտուրը՝ գնելու և վաճառելու գործ է. ամեն տեսակ իրերի ու առարկաների առևտուր է ճութեղէնների, մետաքսեղէնների, բրդեղէնների, բամբակեղէնների, երկաթեղէնների, թղթեղէնների, կաշուեղէնների, քարեղէնների, արծաթեղէնների ու ոսկեղէնների, սերմերի ու բուսեղէնների, հանքային ջրերի ու արհեստական խմիչքների և այլն և այլն: Գուք ասացիք այդ ամենը և լաւ ասացիք: Այժմ հարցնում եմ—ինչ է այդ Առևտուրի կամ Վաճառականութեան, այդ Արհեստների նպատակը. ինչո՞ւ համար առուտուր են անում վաճառականները. ինչո՞ւ համար են շախատում այդ, ձեր ասած, արհեստաւորները. թէ՛պէտ դասի սկզբին՝ ասացի ես՝ բայց, իբրև մի թեթև կրկնութիւն, ուզում եմ որ դուք էլ ասէք:

Հապա՛ տեսնեմ, ո՞վ կասէ:

—Շս կըսեմ:

Ասա՛ հրահատ:

—Արհեստը աշխատանք է. աշխատանքը Աստուած է նշանակեր մարդուս—Նա ըսեր է «ճակտիդ քրտինքով հացդ ուտես». քանի մարդ կապրի՝ պիտի աշխատի. բայց տեսակ տեսակ աշխատանքներ կան, ինչպէս որ Գուք մեզի սորվեցուցիք. իւրաքանչիւրն ինչ տեսակ աշխատանքի ալ ընդունակ է՝ ան կընէ. անով ալ կատարած կըլլայ Արարչի օրէնքը: Ասկէ հետևեցնելու է— թէ Արարչի օրէնքը կատարելը՝ արհեստին նպատակն է. Արարչին օրէնք կատարելն—կեանք է մարդուս. ազով և մարդս կապրի:

Հրահատը լաւ ասաց—թէ մարդ ինչ արհեստի ընդունակ է՝ նրանով է աշխատում, որ կատարած լինի Աստուծոյ պատուիրանը, օրէնքը: Աստուծոյ օրէնքը կա-

տարելով միայն կապրի մարդս. իսկ ապրելը կեանք է: Ուրեմն ամեն մի մարդ որ աշխատում է՝ այդ նշանակում է — թէ նա կատարում է Աստուծոյ պատուիրանը կամ օրէնքը. իսկ Աստուծոյ օրէնքը կատարելով՝ կեանք կունենանք ու կապրենք. ով Աստուծոյ օրէնքը չի կատարի՝ նա չի ապրի. նա թէև կապրի՝ բայց այդ տեսակ ապրելը՝ ապրել չէ. դա մահ է, որովհետև այդպէս են ապրում գողերը, աւագակները, ծոյլերը, ձրիակերները — մուֆտա հաց ուտողները, մարդասպանները, վաշխառուները ¹⁾. նոքա էլ ապրում են, չէ. նոքա էլ կեանք ունին, չէ. բայց դա կեանք է, դա ապրել է. դա աշխատանք է. այդ ինչ տեսակ կեանք է, ինչ տեսակ ապրել է, ինչ տեսակ աշխատանք է՝ երբ պէտք է մարդը մարդու կեանքը ուտի — նրան զրկի, նրան խաբի, նրանից գողանայ, նրան անբախտացնի, նրա արիւնը խմի. դա կեանք է, դա ապրել է. դա աշխատանք է. ոչ, ոչ և էլի ոչ. դա մահ է, դժոխք է. Աստուած այդպիսի աշխատանք չի նշանակել մարդու համար. այլ հալալ քրտինքի աշխատանք. ինչպէս հրահատն էլ ասաց. ծոյլերն ու ձրիակերները ուրիշի դատածն են ուտում ու ապրում. դա ապրել է. ոչ, ոչ:

Ուրեմն շմուռանք երեխայք — որ արհեստներով ապրող մարդիկ, եթէ միայն Արարչի օրէնքը կատարելու համար են աշխատում՝ ահա նոքան են ապրում, նոքան ունին կեանք:

Լաւ հասկացաք:

— Զատ լաւ. շատ լաւ. ի՞նչ սիրուն դաս էր. շատ լաւ կսովորենք. տանն էլ կպատմենք հայրիկին ու մայրիկին:

Զատ ուրախ կլինիմ:

¹⁾ Բացատրել վաշխառու բառը:

2. Աշխատանք կամ Մշակութիւն. նշանակութիւնը,
տեղակները եւ նպատակը:

ԻՊ. Դաս:

Գրկնութիւն:

Այսօր պիտի սովորենք Աշխատանքի կամ Մշակութեան մասին: Աշխատանքի կամ Մշակութեան նշանակութեան և նպատակի մասին չենք խօսի, որովհետև ինչ նշանակութիւն և նպատակ ունէր Արհեստը՝ նոյնն էլ ունի Աշխատանքն ու Մշակութիւնը: Իսկ Արհեստի նշանակութիւնն ու նպատակը սովորեցինք և գիտենք. այդպէս չէ:

—Այն, սովորեցինք, անցեալ երկու դասերով:

Ուրեմն այսօր մենք կսովորենք Աշխատանքի կամ Մշակութեան տեսակների մասին: Այժմ տեսնեմ, ո՞վ ինձ կասէ—[Թէ ի՞նչ տեսակ Աշխատանքներ կամ Մշակութիւններ կան, որոնցմով մարդիկ ապրում են և կատարում Աստուծոյ Օրէնքը կամ Պատուիրանները:

Ե՛ս կըսեմ:

Ոսն հրահատ:

—Աշխատանքներու և մշակութեան շատ մը տեսակներ կան. ես մեզի ծանօթներն միայն կ'ըսուեմ. կարելի է Գարեկի է, ասն:

—Օրինակ՝ Երկրագործութիւն կամ Հողագործութիւն, Այգեպանութիւն, Անտառապահութիւն, Անասնապահութիւն կամ Խաչնարածութիւն, Ջրկիրութիւն, Բեռնակրութիւն, Գոնապանութիւն, Քարհատութիւն և շատ մը ասոնց նման աշխատանքներ,

Չատ լաւ: Ո՞վ ինձ կասէ Երկրագործութեան կամ Հողագործութեան մասին:

—Ե՛ս կասեմ:

Աստ Աշխէն:

—Երկրագործի կամ հողագործի աշխատանքը հողի մէջն է: Երկրագործը հողը վարում է, ցելում է, սերմ է ցանում, ծածկում է և հնձի ժամանակը՝ հնձում է: Եթէ հնձածը խոտ է՝ դեզ է շինում, շորացնում և յետոյ սայլերով տանում է քաղաք և ծախում. իսկ եթէ հնձածը ցորէն է՝ փոքրիկ խուրձեր է կապում, խուրձերից դեզ է շինում, ժամանակը երբ գալիս է՝ սայլերով տանում է կալր, այնտեղ էլ այդ խուրձերից դեզ է բարձրացնում. յետոյ փռում է կալի վերայ ցորենի հասկերը ե սկսում է կամով կալսել. դարմանը հաւաքում է ու մարաքն ածում. իսկ ցորենը ջուալներումն է լցնում, ջրաղաց տանում, աղում, ալիւր շինում ու յետ առն բերում. թէ քիչ է՝ իրա համար է պահում, որ հաց շինեն, ուտեն ինքը, իրա ընտանիքն ու որդիքը. թէ շատ է՝ իրանց տարեկան հացը վերցնում են պահում. մնացածը ծախում ու փող աշխատում:

Աշխէն լաւ ասացիր. այդ սրտեղից դիտես:

—Ես գիւղացի եմ. հայրս հողագործ. վեց տարեկան հասակիցս ինձ իրա հետ էր մանածում թէ դաշտում, թէ կալում, ջաղացն էլ է տարել ինձ սելով. ես էլի շատ բան գիտեմ գիւղական կեանքից:

Բայց դու քանի՞ տարեկան ես:

—Ես տասնութեկումն եմ:

Քանի տարի հօրդ հետ ես աշխատել

—Հինգ տարի:

Ապրիս, ապրիս: Տեսնում էք հինգ տարի հօրք օգնել է. հիմի էլ եկել է ուսում ստանալու. որ յետոյ աւելի էլ օգնէ, չէ՞ Աշխէն:

—Ի հարկէ ես սիրում եմ հօրս օգնել:

Չատ լաւ. շատ լաւ. շատ ուրախ եմ:

Աշխէնը լաւ ասաց. այժմ տեսնեմ ո՞վ ինձ կասէ Այգեպանութեան և Անտառապահութեան մասին:

— Անահիտը լաւ կասի. նրա հայրը այգեպան էր առաջ, հիմի անտառապահ է:

Դու այդ սրտեղից գիտես, Չողեր:

— Անահիտը հօրեղբօրս աղջիկն է. մենք միասին ենք ապրում մէկ տան մէջ:

Հա՛. ուրեմն լաւ. թող ասի Անահիտը: Ասա՛ Անահիտ:

— Այգեպանի ու Անտառապահի գործը գրէթէ մէկ է: Այգեպանը այգին է պահում, այգու ծառերին է նայում, յօշատում, պատուաստ անում. թէ անձրևներ չեն գալիս՝ արխից կամ հաւուզից. որ այգումը լինում է...

Պէտք է ասել աւազանից կամ առուից:

— Աւազանից կամ առուից ջուր է բերում ու այգին ջրում: Երբ պտուղները հասնում են՝ ծառերը թափ է տալիս, պտուղները հաւաքում և տանում, ծախում. խաղողի այգուցն էլ խաղող են հաւաքում, հնձանն են տանում, շիրայ հանում ¹⁾. գինի շինում ու ծախում:

Չիրայ չէ. պէտք է ասել *Քաղցու* են պատրաստում: Չարունակիր:

— Անտառապահն էլ անտառն է պահում, անտառին նայում, որ ծառերը չկտրատեն, ածուխ չշինեն առանց տիրոջ հրամանի. անտառը ջրելու պէտք չունի. ծառերն այնքան խիտ են, որ շուաքն անպակաս է. և միշտ խոնաուութիւն կայ այնտեղ:

Անահիտ, երևի դու էլ գիւղի որդի ես, որ լաւ գիտես գիւղական կեանքը. այդպէս չէ:

¹⁾ Ուսուցիչը պիտի ուղղէ—շիրայ բառի փոխանակ, գործածել տալ քաղցու բառը: Այսպիսի ուղղախօսութեան վերայ միշտ պիտի հսկէ ուսուցիչը:

—Այո. երկու տարի է միայն, որ Չոզերի հօրանք
և մենք քաղաքումն ենք ապրում, հայրս էլ ձմեռուայ
մի քանի ամիսը մեզ մօտ է անցկացնում. յետոյ էլի
գնում է իրա գործին:

Չատ լաւ:

Այժմ տեսնեմ ո՞վ ինձ կասէ Անասնապահութեան
կամ Խաչնարածութեան մասին:

—Ես կասեմ:

Ասն հրաշեայ:

—Անասնապահութեան կամ Խաչնարածութեան
գործը անասունների հետ է. նրանց պահում են, արա-
ծացնում են, ժամանակին նրանց ծինն է լինում, կիթն
է լինում, խուզն է լինում. յետոյ կթում են, խուզում են,
նրանց համար գոմեր են շինում, գոմերը մաքրում են,
անասուններին նայում, խնամում, խոտ, դարման, վար-
սակ, գարի տալի, կուշտ ուտացնում և իրենց պէտքե-
րին ծառայեցնում. իսկ եթէ շատ անասուններ ունին՝
ինչքան պէտք են իրանց աշխատանքի կամ մշակութեան
համար՝ պահում են. մնացած աւելորդները ծախում ու
փող են աշխատում և կամ խաչնարածներին կամ նախ-
րապաններին են յանձնում— որ արածացնեն ու պահեն:

Հրաշեայ. դու էլ գիւղի որդի ես, հա՛:

—Այո. իմ քաւորս ¹⁾ խաչնարած է. ամառը ես միշտ
նրանց տանն եմ լինում. լաւ սար տեղ է, հով է, լաւ
էլ ջրեր կան:

Այդ սրտեղ է, որ այդպէս գովում ես:

—Դարաշիշակումն է լինում կնքահայրս. ամառը ես
այնտեղ եմ լինում մայրիկիս ու քոյրերիս հետ:

Հա՛. Դարաշիշակը լաւ տեղ է:

¹⁾ Քաւոր բառը ուղղել. և սորվեցնել կնքահայր
բառը:

—Այժմ տեսնեմ Քարհատութեան կամ Քարտաշու-
թեան մասին ո՞վ կարող է ասել:

—Ես կասեմ, բայց քիչ գիտեմ:

Ինչքան գիտես, այնքան բաւական է, Հերիքնազ.
ասա տեսնեմ:

—Քարհատները կամ Քարտաշները քարի հետ ու-
նին գործ. նորա քարեր են կտրում սարերից, քարեր են
տաշում շինութիւնների համար. քարեր են մանրացնում
և փշրում ճանապարհների և կամ քաղաքի փողոցների հա-
մար. մոռացայ ասել—որ էլի քարեր են տաշում փողո-
ցի տրօտուարների համար:

Տրօտուար ի՞նչպէս պէտք է ասել հայերէն:

—Չգիտեմք:

Պէտք է ասել Մայթ կամ Սալարկ: Ասացէք խմբո-
ւիին—Մայթ կամ Սալարկ՝ առաջին կարգ—Մայթ կամ
Սալարկ, միջին կարգ—Մայթ կամ Սալարկ. երրորդ
կարգ Մայթ կամ Սալարկ. ամբողջ դասարանը—Մայթ
կամ Սալարկ: Լաւ:

Այժմ թող ինձ ասէ ո՞վ որ կարող է Ջրկրութեան
մասին:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասո՛ւ Տիգրանուհի:

—Ջրկիրները ջուր են բաժանում քաղաքի բնակիչ-
ներին տակառներով կամ տիկերով, որ Թուլուխ են
ասում:

Այդ տիկերը կարելի է ասել—Ջրտիկ: Կրկնեցէք:
Ջրտիկ. Ջրտիկ: Լաւ. բաւական է:

Իսկ Բեռնակիրների և Դռնապանների մասին ո՞վ կասէ:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասո՛ւ Նազու:

—Յեռնակիրները մշակներ են, որոնք զանազան բեռներ են տանում. . .

Աւելի լաւ է ասել ընտներ են կրում:

—Որոնք զանազան ընտներ են կրում մէջքով, կամ ուսերին դբած և կամ ձեռքով: Իսկ Գռնապանները գիշերապահութիւն են անում. տների բակերը աւելում են ու մաքրում. տան առաջի փողոցը և մայթը կամ սալադէպ սրբում են առաւօտները:

Չատ լաւ ասացիք ամենքդ էլ. և այս բոլոր ասածներից դուք պիտի հասկանաք—որ Աշխատանքն ու Մշակութիւնն էլ ունին նոյն նշանակութիւնն ու նպատակը՝ ինչ որ Արհեստը: Մարդս մի բանով պիտի աշխատի ու ապրի. ով ինչ արհեստի կամ աշխատանքի յարմարութիւն ու ընդունակութիւն ունի. և նրանով էլ պիտի գործի այս աշխարհիս մէջ, որ օգուտ տայ թէ՛ իրեն և թէ՛ ուրիշներին. որպէս զի հարկաւոր ժամանակն էլ նրանցից օգտուի, չէ՞ որ ինչ կցանես՝ այն էլ կհնձես. աշխարհս առուտուրի խանութ է կամ հրապարակ. մարդիկն էլ առևտրականներ են. պէտք է տան՝ որ առնեն. պէտք է օգնեն՝ որ ուրիշներն էլ իրենց օգնեն. բացի այս՝ ամեն մի արհեստաւոր կամ աշխատաւոր, բանւոր ու մշակ իւր կեանքի մէջ մի բան չպիտի մոռանայ: Ի՞նչ է այդ տեսնեմ նվ կարող է ասել:

—Ես կասեմ, տէր-հայր:

Ասա հրահատ:

—Չպիտի մոռնայ—որ աշխատանքն ու քրտինք թափելն իր պարտքն է Արարչէն իրեն իբրև օրէնք տրուած. և անոր աշխատանքն ու վաստակ արդարաբար կըլլան՝ թէ որ պահէ իր մէջ ան Սիրտը, որ Գուք մեզի սուրվեցուցիք—Սիրտ՝ պայծառ աստղին պէս փայլուն և աղբիւրի ջրին պէս վճիտ, յստակ ու մաքուր. ան ատեն

միայն մեր Երկնաւոր Հայրն Ստուգած կօրհնէ ադ տեսակ արհեստաւորին, աշխատաւորին ու մշակին գործքն ու աշխատանք:

Հրահատը լաւ ասաց. հասկացանք բոլորդ էլ:

— Հասկացանք, հասկացանք. լաւ հասկացանք. շատ լաւ դաս էր. միշտ այսպէս կսովորենք:

Այո. այո. միշտ այսպէս: Ուրեմն յոյս ունիմ—որ դուք եկող դասին շատ լաւ կպատասխանէք ինձ այս. այո:

— Այո. անպատճառ:

3. Պաշտօններ—նշանակութիւնը, տեսակները եւ նպատակը.

ԻՆ. Դ աս.

Կրկնութիւն:

Ի՞նչ պիտի սովորենք այսօր. տեսնեմ ո՞վ կլիշէ անցեալ դասից. ես ի՞նչպէս ասացի:

— Ե՛ս կլիշեմ, թէ ինչպէս անցեալ դասէն առաջ Դուք մեզի ըսիք:

Հապա տեսնեմ, Արաքսիա:

— Անցեալ դասէն մենք գիտենք— թէ ինչ նշանակութիւն է նպատակ ունէր Արհեստը՝ նոյնն ալ ունի Աշխատանքը կամ Մշակութիւնը, ըսիք: Անանկ ալ աս դասէն կսովորինք Պաշտօններու մասին. ասոնց նշանակութիւնն ու նպատակն ալ նոյն են՝ ինչ որ Արհեստներունն ու Աշխատանքներունն էր. միայն տեսակներն տարբեր են:

Զատ լաւ: Այժմ տեսնեմ ո՞վ գիտէ մի քանի պաշտօններ, որոնցմով մարդիկ աշխատում են դարձեալ նոյն նպատակի համար, որի համար աշխատում էին արհեստով ու մշակութեամբ, ինչպէս տեսանք:

—Ես կըսեմ:

Ասա Արարսիա:

—Հայրս ուսուցիչ է: Խօսիմ ուսուցչական պաշտօնին վրայ:

Ո՛չ. յետոյ կհարցնեմ:

Էլի ո՞վ կասէ, ի՞նչ պաշտօններ գիտէք:

—Ես կասեմ:

Ասա Տիգրանուհի:

—Եղբայրս գրագիր է Միրավոյ Սուրբ մօտ: Դա պաշտօն չէ:

Պաշտօն է. բայց դու հայերէն չասացիր. պէտք է ասել Հաշտարար Դատաւորի մօտ գրագրի պաշտօն ունի. ուրեմն գրագրութիւնն էլ պաշտօն է:

Էլի ո՞վ կասէ:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասա Արուսեակ:

—Իմ եղբայրը սեկրետար է Հաշտարար Դատաւորի մօտ. դա պաշտօն է:

Պաշտօն է, բայց դու էլ Տիգրանուհու նման հայերէն չասացիր. պէտք է ասել—քարտուղար է, ուրեմն քարտուղարութիւնն էլ պաշտօն է:

Էլի ո՞վ կասէ:

—Ե՛ս:

Ասա Նուարդ:

—Իմ փեսան աղվօկատ է:

Լա՛ւ, դա էլ պաշտօն է. բայց հայերէն պէտք է ասել—փաստաբան. ուրեմն փաստաբանութիւնն էլ պաշտօն է:

Էլի ո՞վ կասէ:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասա Անահիտ:

— Իմ բիձէն Սուդիա է Գանջումը:

Գու էլ հայերէն չես ասում. պէտք է ասես—*իմ քն-
ուն* կամ *մօրեղջայրս Դատաւոր է Գանձակում*. ուրեմն
դատաւորութիւնն էլ պաշտօն է:

Էլի ո՞վ կասէ:

— Ե՛ս կասեմ:

Ասա՛ Համասփիւռ:

— Իմ հայրը քահանայ է. ես քահանայական պաշ-
տօնի մասին արդէն ասել եմ դասարանում, բայց չգի-
տեմ—քահանայութիւնը պաշտօ՞ն է:

Այո, այո, պաշտօն է:

Էլի ո՞վ կասէ:

— Ես կասեմ:

Ասա՛ Փառանձեմ:

— Դերահայրս *ափիցար* է, բայց չգիտեմ, պաշտօ՞ն է դա:

Պաշտօն է զինւորական. բայց *ափիցար* չպիտի ա-
սել, այլ *Սպալ*, իսկ սպայն զինւորական է. զինւորա-
կանութիւնը նոյնպէս պաշտօն է:

Էլի ո՞վ կասէ:

— Ե՛ս կասեմ:

Ասա՛ Արեգնազան:

— Մենք հարկան ունինք, բժիշկ է:

Բժշկութիւնն էլ պաշտօն է:

Էլի ո՞վ կասէ:

— Ես կասեմ:

Ասա՛ Սիրուշ:

— Եղբայրս բուխալտեր է Բայանդուրովի կանտօ-
րումը. դա պաշտօն չէ՞:

Պաշտօն է. բայց պէտք է ասես—եղբայրս *Բայան-
դուրեանի գրասենեակում հաշուապահի պաշտօն ունի*.
ուրեմն հաշուապահութիւնն էլ պաշտօն է:

Էլի ով կասէ:

—Շ'ս կասեմ:

Ասն Նագելի:

—Եղբայրս Գարադսկոյ ինժիններ է. Ուպրավումն է ծառայում:

Սխալ ես ասում—ինժիններ չպիտի ասես, այլ ինժեներ. այդ առաջին սխալը. երկրորդ սխալդ էլ այս է—դու ասացիր՝ Գարադսկոյ ինժեներ է, Ուպրավումն է ծառայում. պէտք է ասել—*քաղաքային ճարտարապետ է. քաղաքային վարչութեան մէջ է ծառայում:* Գրկնել խմբովին—*քաղաքային ճարտարապետ է, քաղաքային վարչութեան մէջ է ծառայում. առաջին կարգ, միջին կարգ, երրորդ կարգ, ամբողջ դասարանը:*

Էլի ով կասէ: Չայն չէք հանում, ինչ է, չգիտէք, էլ պաշտօն չկայ:

—Էլ չգիտենք:

Լաւ. ես կասեմ: Հապան մի գիրք տուէք ինձ: Այս գրքի առաջին երեսի վերա: ռուսերէն բան կայ գրուած. դուք կարդալ դեռ չգիտէք. ես կարդամ հմ:

—Աշխէնը ռուսերէն կարդալ—գրել գիտէր, երբ մտաւ այստեղ այս տարի. նա քննութիւն էր բռնել մեծ բաժանման համար, բայց կրօնից ու հայերենից շատ թոյլ էր և *մնաց. նա կարող է կարդալ:

Աշխէն, արի, կարդա:

—Дозволено цензурою:

Լաւ կարդաց. ինչ է նշանակում, չգիտէք:

—Ո՛չ. չենք հասկանում:

Իսկ դու Աշխէն:

—Ես էլ չեմ հասկանում:

Այդ նշանակում է—*թոյլատրուած է գրաքննիչից. Բայց գիտէք ով է գրաքննիչը:*

— 2գիտներ:

Ասեմ ձեզ—օրինակ ես մի գիրք եմ շինում, կամ Մայրենի Լեզու, կամ РОДНОЕ СЛОВО, կամ մի ուրիշ դասագիրք. այդ գիրքը շինելուց յետոյ, պէտք է տանեմ Փրաքննչին: Նա պէտք է կարդայ. եթէ լաւ է գրուած՝ իրաւունք կտայ տպելու. գիրքը կապուի և գրավաճառների մօտ կծախուի. ում հարկաւոր է, կերթայ և գրավաճառանոցից կզնէ. ուրեմն Փրաքննիչը պաշտօնեայ է. իսկ գրաքննչութիւնը՝ պաշտօն է: Բայց ոչ որ ձեզանից գրավաճառանոցի և գրավաճառի մասին բան չասեց, նոյնպէս և թղթավաճառների մասին. նրանց էլ ճանաչում էք:

— Ես ըսեմ:

Ասա հրահատ:

— Փրավաճառանոցն մէկ կամ երկու և կամ երեք ու աւելի սենեակներէն բաղկացած խանութ մ'ընէ. ուր մեծ մեծ դարաններ կդրուին և դարաններուն մէջն ալ գրքեր կշարուին. ազ գրքերն բերել տւոյն, պահազն, ծախողն գրավաճառն է:

— Կրնամ թղթավաճառներուն մասին ալ ես ըսեմ:

Ասա. Արաքսիա:

— Թղթավաճառն ալ կվաճառէ թղթեղէններ, գրիչներ, մատիտներ, քանոններ, և շատ մը դպրոցին պատկանեալ իրեր. ատոնց բերողն, պահողն, ծախողն թղթավաճառն է:

Լաւ ասացին հրահատն ու Արաքսիան. դուք էլ գիտէիք, չէ:

— Այո. միշտ գիրք, թուղթ, տետրակ, գրիչ, մատիտ, թանաք այնտեղից ենք առնում:

Աւելի ճիշտ կլինի ասել—*զնում ենք*. և ոչ առնում:

Ըստ լաւ. այժմ տեսեմ ո՞վ կարող է թուել— թէ քանի տեսակ պաշտօնների անուններ տեսանք այսօր:

գործը տարայ. մեղադրուածի իրաւունքը լաւ պաշտպանեցի. և սւրախանում են:

Նուարդը ճիշտ ասաց— փաստարանին երբեմն յաջողում է յանցաւորի, մեղադրուածի իրաւունքը պաշտպանել և երբեմն՝ ոչ. ի հարկէ յաջողութեան դէպքում՝ սուրախանում է— որ անմեղ մեղադրեալին ազատեց շատ ցաւերից բանտից, գուցէ և աքսոր գնալուց և էլի շատ դրկանքներից. իսկ տխրում է՝ երբ չի յաջողում իրան ազատել մեղադրուածին:

Ինչպէս յիշում եմ, դու ասացիր Արեգնազան, թէ ձեր հարևանը բժիշկ է, հապան տեսնեմ— իսկի հետաքրքրուել ես, ուզեցե՛լ ես իմանալ թէ հիւանդներ շատ են գալիս, երբ, բժիշկը երբ է գնում հիւանդներին այցելութիւն անում, երբ է վերադառնում, ո՞ր օրերն են իւր ընդունելութեան օրերը. կային կալն:

— Հետաքրքրուել եմ, ինչպէս չէ. շատ անգամ հիւանդները մեղ մօտ են գալիս հարցնելու— թէ բժիշկը տանն է, երբ է ընդունում, երբ գնաց, երբ կգայ. Մեր հարևան բժշկի մօտ հիւանդներ են գալիս շարաթը հրեք օր— երկուշաբթի, չորեքշաբթի, ուրբաթ օրերը. առաւօտները 8 ժամից մինչև 10-ը. իսկ երեկոները՝ 6-ից մինչև 8-ը: Նա նրանց նայում է, դեղ է դրում և գնում են. մնացած ժամերին ինքն է գնում իւր հիւանդներին վիզիտ անում:

Վիզիտ չպիտի ասես. չէ՛ որ այս ըոպէին ասացի— բժիշկը երբ է գնում հիւանդներին այցելութիւն անում. էլի ասում ես վիզիտ. պէտք է մտքերդ պահէք իմ սոսած խօսքերը:

Տիգրանուհի, դու ասացիր— թէ եղբայրդ գրագիր է Հաշտարար Դատաւորի մօտ. կարո՞ղ ես մի բան ասել գրագրութեան պաշտօնի մասին. եղբայրդ, Զերեհի, պատ-

մած կլինի տանը և դու լսած և հետաքրքրուած կլինիս. շէ:

—Սյո՛. պատմել է նա և շատ անգամ էլ գանգատուել է. որ ռոճիկը քիչ է, բայց շարշարանքը շատերբեմն այնքան թղթեր է բերում տանը գրելու, որ նստում է մինչև գիշերուայ 2 ժամը. առաւօտն էլ 7 ժամին վեր է կենում, թղթերն առնում և դատարան գնում. այնտեղ էլ գրում է մինչև 2 և 3 ժամը. երբեմն էլ երեկոները գնում է դատարան էլի թղթեր գրելու:

Սիրո՛ւշ, դու էլ ասա հաշուապահութեան մասին, որովհետև եղբայրդ, ինչպէս ասացիր, հաշուապահ է Բայանդուրեանի գրասենեակում:

—Եղբայրս, այո՛, այնտեղ հաշուապահ է. նա առանձին սեղան ունի. խանութի բոշոր մուտքի ու ծախքի հաշիւը նա է անում:

Արուսեակ, քո եղբայրը հաշտարար Դատաւորի մօտ քարտուղար է, ինչպէս ասացիր, կարո՞ղ ես ասել թէ նա ինչ է անում:

—Սյո՛ կարող եմ—նա գրում է սոյն ամեն բաները, ինչոր որոշում է կամ վճուում գատարանումը ¹⁾: հաշտարար դատաւորը տալիս է նորան գանգատի, կամ խնդիրների թղթերը և իւր որոշումը հետը և շատ անգամ ցոյց է տալիս ձեր՝ թէ ինչպէս պէտք է գրել. եղբայրս էլ գրում է և տալիս է դատաւորին, որ նա կարգայ և դրստի:

Սյո՞պէս չէ, ասո՛ւ ուղղի և ստուգի:

—Որ նա ուղղի և ստուգի. եթէ կանոնաւոր է գրել՝ ստորագրում է. եղբայրս ասում է—թէ շատ ծանր է իւր պաշտօնը. որովհետև ինչ որ ասում է ու խօսւում,

¹⁾ ... այն ամեն բաները. պիտի ուղղել—այն ամեն խօսքերն ու վճիռները:

նա պէտք է լաւ կերպով դուրս բերէ այն բոլորը:

Աւելի դեղեցիկ և ճիշտ կլինի՝ եթէ ասես *ամփոփ* կերպով:

— *Ամփոփ* կերպով դուրս բերէ. սխալ չանի: Քանի՛ք քանի՛ անգամ նորից ու նորից ստիպուած է լինում արտագրելու և ասում է— օ՛խ. ինչ դժուար է ապրել աշխարհումս:

Հապա՛ տեսնում ես Արուսեակ, դուք կարծում էք հեշտ է ապրել աշխարհումս: Ձեզ համար, ի հարկէ հեշտ է, ամեն բան պատրաստ— հացը, ջուրը, կերակուրը, շորերը, բնակարանը, ուսումը. ապրին ծնողները— հայրիկն ու մայրիկը. այդ ամենի մասին հագում են, այդ ամենը տալիս են ձեզ. դուք չէք շարշարուում և ամեն բան պատրաստ ստանում էք. բայն ինչքան քրտինք են թափում ձեր ծնողները: Օ՛հ. որքան պիտի աղօթէք նրանց համար, ինչպէս պիտի սիրէք նրանց ու հնազանդ լինիք. որ նրանք ուրախ սրտով և առողջ մարմնով շարշարուեն ձեզ համար: Աշխատեցէք, աշխատեցէք, երեխայք, շքարկացնել ձեր հայրիկին ու մայրիկին. ձեր հնազանդութիւնը ծնողներին՝ նրանց կեանքը կբաղցրացնէ:

— Կաշխատենք տէր-հայր, ազնիւ խօսք, կատարել ձեր խօսքերը, ձեր պատուէրները:

Անահիտ, դու ասացիր— թէ քո քեռին Գանձակումը դատաւոր է. կարո՞յ ես մի բան ասել նորա պաշտօնի մասին:

— Ձեմ կարող, ես միայն լսել եմ— թէ նա դատաւոր է, բայց ոչինչ չգիտեմ նորա պաշտօնի մասին:

Ո՞վ կարող է ասել: Ոչ ոք: Լաւ. ես կասեմ: Գատաւորն ունի դատաւորական աթոռ. նա է լսում բողոքաւորների բողոքները. քարտուղարն արձանագրում է դատարանում:

խօսուածքները: Քառասորը վկաներին է հարցնում, թէ որ կան. նրանց ցուցմունքներն էլ գրի է տնցնում քարտուղարը. այս ամենից յետոյ դատարանի անդամները առանձնաձևում են իրենց խորհրդարանը, այնտեղ վերջնական որոշումն են կայացնում և դարձեալ գալիս են դատարանական դահլիճը, ուր կարդացւում է վերջնական դատավճիռը ¹⁾:

Այժմ դէւ ասա, Փառանձեմ, զինուորականի պաշտօնի մասին. կնքահայրդ զինւորական է, ասացիք, չէ:
— Այո:

Կարո՞ղ ես մի բան ասել:

— Չատ քիչ բան կարող եմ ասել:

Ասա, ոչինչ:

— Կնքահայրս սպայ է. ծառայում է թագաւորին. զինւորների գլխաւորն է. թէ պատերազմ լինի՝ զինւորների հետ պատերազմ կերթայ:

Դու մնացիք, Նազելի, դու էլ քո ճարտարապետ եղբոր մասին մի բան ասա և վերջացնենք այս դասը:

— Եղբայրո՞ւ, ինչպէս ասացի, քաղաքային վարչութեան մէջ քաղաքային ճարտարապետի պաշտօն ունի: Նա հսկում է շինութիւնների վերայ. թէ տներ են շինում, թէ տները նորոգել է հարկաւոր, կամ խախուղ են, կամ քանդուելու վրայ են՝ նորան ուղարկում են տեսնել, քննել և վարչութեանը յայտնել. յետոյ ինչ կկարգադրեն՝ նա այն կանէ:

Լաւ. բաւական է: Ուրեմն տեսանք որ պաշտօններն էլ միևնոյն նշանակուածիւնն ու նպատակն ունին՝ ինչ

¹⁾ Սաներին բացատրել անհասկանալի բառերը և գործողութիւնները:

որ ունէին Արհեստները, Աշխատանքները և Մշակութիւնները: Այդպէս չէ:

—Այդպէս է:

Լաւ սովորեցէք գալ անգամուայ համար:

Ի է. Գ ա ս:

Կրկնութիւն:

Ո՞ր է կարող ինձ ասել—պաշտօն և աշխատանք ունեցողներէց մէկին կամ միւսին չենք մոռացել մենք: Ձեր տանը կարդացողներ կան:

—Կան:—Մեր տանը հայրս է կարդում:—Քսկ մեր տանը և՛ հայրս և մայրս:—Մեր տանը բոլորն էլ կարդում են բացի ինձանից:

Հապա՞ դու ասա, Նազելի, ի՞նչ են կարդում ձեր տանը:

—Պագեթներ, գրքեր:

Բայց ինչո՞ւ հայերէն չե՞ս ասում—գագեթներէ փոխանակ ասա լրագիրներ ¹⁾:

Լաւ, այժմ հարցնում եմ—այդ գրքերը գրող կան, այդ լրագիրներն էլ գրող կան. թէ իրանք իրանց բուսեց են հողից կամ իջել են երկնքից:

—Ես կըսեմ տէր-հայր:

Ասա Հրահատ:

—Նախորդ դասին Դուք մեզի ըսիք գրաբննչին համար—թէ գիրք շինողներն, հարկաւ և թերթ հրատարակողներն, անոր կղիմեն և անոր թոյլաութենէն ետքը կտպուին թէ գրքերն և թէ թերթերն. սակայն մենք

¹⁾ Կրկնել տալ դասարանին և սորվացնել—որո՞նք են ասուում օրաթերթ, շաբաթաթերթ և ամսաթերթ լրագիրներ:

մոռցանք յիշել—[Թէ ուրեմն կան գիրք հեղինակողներ, լրագիր և օրաթերթ հրատարակողներ, որոնց մասին եւ շտրվեցանք. [Թէ կը հրամայէք՝ ես կըսեմ:

Գիրք հեղինակողների մասին [Թող Արաքսիան պատմէ. իսկ լրագիր հրատարակողների կամ խմբագիրների մասին դու կպատմես Հրահատ: Լաւ կլինի:

—Ինչ որ Ձեր կամքն է՝ ան ալ մեզի համար սուրբ է: Բայց առաջ ես կպատմեմ. յետոյ դուք կասէք, որովհետեւ դա փոքր ինչ գծուար կլինի ձեզ համար ¹⁾:

Այժմ դու կրկնիր Արաքսիա գիրք շինողների կամ հեղինակների մասին:

—Հեղինակներուն աշխատանքը շատ է. ինչպէս ըսիր—անոնք կհեղինակեն կամ կթարգմանեն դասագրքեր և կարդալու գրքեր—վէպիկներ, վէպեր, ժողովրդական հեքաթներ, խաղեր, երգեր, բանաստեղծութիւններ, հանելուկներ, առակներ: Հեղինակներուն նպատակն է—որ ժողովուրդն ու մանուկներն կարդան, կրթուին, դաստիարակուին ու զարգանան:

Չատ լաւ ասացիր, Արաքսիա: Այժմ դու ասա Հրահատ:

—Խմբագիրներուն պաշտօնն այ ծանր է. անոնք ալ ժողովրդի լուսաւորութեան մասին կխորհեն ու կգրեն. [Թէ վատ կողմեր կան ժողովրդին մէջ՝ կհարուածեն. [Թէ լաւ և զովելի կողմեր՝ կգովեն և կզրուատեն. անոնք գիշեր, ցորեկ ժողովրդին բարիքին համար կմտածեն ու կգրեն:

Հասկա ինձ ասացէք Արաքսիա և Հրահատ—էլի ինչմի պաշտօն կամ աշխատանք կայ, որ նման է հեղինակ-

¹⁾ Ուսուցիչը, թէև սաներին պիտի թողնէ ասել, պատմել և լետու ինքը ամփոփէ. բայց երբ նիւթը փոքր ինչ ծանր է՝ նախ ինքը պիտի պատմէ:

ների կամ թարգմանիչների, այսինքն—վիպագիրների, առակագիրների, բանաստեղծների և խմբագիրների պաշտօնին կամ աշխատանքին: Յիշում էք իմ ասածներս:

—Ես կըսեմ:

Ասա Հրահատ:

—Թատրոնին բէմին ծառայողներն—գերասաններն:

—Ես ալ կըսեմ:

Ասա Արարսիա:

—Թատերագիրներն ալ անոնց հետ:

Չատ լաւ. շատ գեղեցիկ: Այո. այո. ինչպէս վիպագիրները, առակախօսները, բանաստեղծները, հրապարակախօսները, խմբագիրները՝ նոյնպէս և գերասաններն ու թատերագիրները լաւ և հմուտ բժշկի նման աշխատում են հասարակութեան կամ ժողովրդի հիւանդութիւնը, ցաւը, պակասաւոր կողմերը հասկանալ և նրան բժշկելու յարմար միջոցներ որոնել, գտնել: Դուք հայելի ունիք տանը:

—Ունինք:

Դուք նայում էք նրա մէջ:

—Նայում ենք:

Ինչո՞ւ էք նայում:

—Որ ուղղենք մեզ:

Այդպիսի մի հայելի են և վէպերը, առակները, բանաստեղծութիւնները, լրագիրները և թատրոնական բէմը. դրանց մէջ ահա ժողովուրդը նայում է և ուղղում է իւր սխալները. ինչպէս դուք հայելու մէջ նայում էք և ուղղում էք ձեր երեսը, գլուխը, մազերը, հանգերձները և այլն և այլն:

Էլի երեք բան յիշեցի, որ թեթև կերպով անցեալ դասերին յիշեցինք ու անցանք. ասեմ ձեզ—դուք նուազածուններին լսել էք:

—Նուազածու շենք հասկանում:

—Մոռացել էք՝ այդպէս չուտ. Ձեր լեզուով ասեմ, —

Մուզիկանտներին:

—Լսել ենք:

Ինչի վերայ են ածում:

—Մուզիկաների վերայ:

Մուզիկա՝ ինչպէս ասենք հայերէն ո՞վ կասէ:

—Ես կըսեմ:

Ասո՛ւ Հրահատ:

—Նուազարան կըսեն:

Ճիշտ է. իսկ նուազարանների տեսակները շատ կան, մենք մի քանիսը միայն սովորենք և բաւական է. դրանք են—դաշնամուր, ջութակ, քնար, թմբուկ, սրինգ և այլն և այլն:

Ուրեմն մէկը տեսանք: Մ'նաց երկուսը. դուք լսել էք երգեր. Եկեղեցում, թատրոնում, հարսանիքներում:

—Լսել ենք:

Նրանց, որոնք երգում են, ինչպէս են ասում:

—Ես կասեմ:

Ասո՛ւ Հրանոյշ:

—Երգիչ:—Ես էլ կասեմ: Ասո՛ւ Չոզեր:—Աշուղ:—Ես ալ կըսեմ: Ասո՛ւ Հրահատ:—Երգիչներուն կարելի է ըսել նաև Երաժիշտներ: Իսկ անոնց արուեստն է Երաժշտութիւն:

Քացի Լուսանկարչութիւնը, էլի թնչ արուեստ կայ որ նրան կնմանի:

—Ես կըսեմ:

Ասա Արարսիա:

—Լուսանկարչութենէն դատ, կայ անոր նման արուեստ մ'ընալ, որ կըսուի նկարչութիւն. ազ արուեստ ոտով պարապողներն կըսուին նկարիչներ:

Չատ լաւ: Այժմ հոյ ինձ կողէ—ինչ է նուագածութիւնը, Երաժշտութիւնը և նկարչութիւնը:

—Ես կը սեմ:

Ասան հրահատ:

—Երեքն ալ գեղարուեստ են. երեքն ալ գեղեցիկ արուեստներ են. նուագածուն կնուագէ զանազան նուագարաններու վրայ. Երաժիշտն ալ կերգէ գեղեցիկ երգեր. նկարիչն իր վրձինով ու իւղաներկով ընթիւնան անտարաններ ու մարդոց պատկերներ կնկարէ. անոնց ներքին սքանչելիքն իր վրձինով կստեղծէ, կարաայայտէ. և աս երեքն միասին հոգեկան մեծ հաճոյք կպատճառեն մարդուս. ատոր համար ալ կըսուին Փեղարուեստ...

Ինչո՞ւ ես լաց լինում հրահատ:

—Հայրս ազ երեք ձիրքերն ալ սնէր. անցեալ ատրուն վերջերն մեռաւ. անոր սենեակն գիւղարուեստի մը սենեակ կներկայացունէր. քանի կյիշեմ՝ կխեղդուիմ լացէն ու արցունքէն... Ինչ ընեմ. որք մը ընկայ աս աշխարհիս մէջ:

Մի լար, հրահատ. դու չգիտես որ որբերի հայրը Աստուած է. չէ որ մենք սովորեցինք—թէ երկու հայրունիք. փոքր հայրը չկայ, Մեծ հայրը միշտ կայ. չէ որ նա աւելի է սիրում, աւելի աշխատանք ունի մեզ վերայ. նա միթէ կթօղնէ քեզ. տեսնում ես ինչպէս շնորհալի ես, խելօք ես. դեռ 14 տարեկան է հասակդ բայց 16, 17, 18 տարեկանների խելք ու դատողութիւն ունիս. միթէ դա Մեծ հօր շնորհքը չէ. իսկ եթէ արդպէս խելօք գնաս և հասնես 20րորդ, Հինգերորդ, Վեցերորդ և էլի բարձր դասարանները, գիտես ինչքան խելօք ու զորգացած կլինես. չէ որ մի մի բանով Մեծ հայրը օգնում է մեզ. մէկին՝ լաւ ծնողներով. միւսին՝ հարստութիւնով. երրորդին՝ առողջութիւնով. չորրորդին՝ խելքով:

Հնորհքով. քեզ խելքով ու Հնորհքով է օգնել—ուշիմ, սրամիտ, ընդունակ և սորա հետ միասին աշխատասէր ու ջանասէր ես. և սրանց հետ միասին ուշադիր դասերին, խելօք ու համեստ շարժմունքներով. դու կարծում ես. սրանք հայր ու մայր չե՛ն. գո՛հ չե՛ս, որ այսքան Հնորհք մի անգամից պարգևել է քեզ Մեծ Հայրը. բոլորը քեզնից գո՛հ են—թէ ընկերուհիներդ, թէ դաստիարակներդ:

—Գո՛հ եմ, տէր-հայր, արժանի ալ չեմ Արարչին պարգևներուն. բայց երբ կլիշեմ՝ չեմ կրնար անտարբեր մնալ ան քաղցր յիշատակներուն, որ թողել է հայրս սըրտիս, հոգուս ու մտքիս մէջ:

Լա՛ւ. լա՛ւ. բաւական է. վերջը լաւ կլինի: Հապա՛ տեսնեմ ո՞վ ինձ՝ կասէ՛՝ ի՛նչ նոր պաշտօններ կամ աշխատանք կամ զեղարուեստ աւելացրինք մեր սովորածների վերայ:

—Ե՛ս կրսեմ:

Եսն Արարսիա:

—Մեր սորվածներուն վրայ աւելցուցինք աս հետեւեալներն—հեղինակներու, Քարգմանիչներու, Խմբագիրներու, Գերաստաններու, Քատերագիրներու, Նուագածուներու, Երաժիշտներու և Նկարիչներու աշխատներն ու գործքերն:

Ո՞վ կարող է կրկնել ինձ մեր սովորած պաշտօնների անունները, աւելացնելով այս վերջին սովորածները:

—Ե՛ս կըսեմ տէր-հայր:

Ասն Հրահատ:

—Մեր տեսած տասն և մէկ պաշտօններուն վրայ, որ ասոնք են—Ուսուցչութիւն, Փաստաբանութիւն, Բժշկութիւն, Գրագրութիւն, Հաշուապահութիւն, Քարտուղարութիւն, Դատաւորութիւն, Գրաքննչութիւն, Հո-

գեոր պաշտօնէութիւն, Զինուորական պաշտօնէութիւն, Ծարտարագետութիւն, Թեւեղուցիներ ասան ալ ուրիշ աշխատանքներ. որոնցմէ ոմանք արհեստին, ոմանք առևտուրին, ոմանք պաշտօնին ու աշխատանքին կապակա-նին. ատոնք են հետեւելիներն — Գրավաճառութիւն, Քղթավաճառութիւն, Հեղինակութիւն, Քարգմանչու-թիւն, Խմբագրութիւն կամ Հրատարակախօսութիւն, Գե-րասանութիւն և Քատերագրութիւն, Նուագածուութիւն, Երաժշտութիւն, Նկարչութիւն: Աս վերջիներուս հետ մենք սորված ենք քսան մէկ պաշտօններ:

Չնտ լաւ:

Ո՛վ կարող է ինձ ասել — թէ Արհեստները, Աշխա-տանքները, Մշակութիւնները, Վաճառականութիւնը, Գաշտօնները կայն կայն. այս բոլորը ինչո՞ւ հաճար են մարդիկ, առհասարակ; ինչո՞ւ են պարտապում այս քանե-րով:

— Ե՛ս կըսեմ:

Ան՝ հրահատ:

— Բոլոր մեր յիշած ու սորված աշխատանքներն՝ մի-ջոցներ են մեր ապրուստին համար. մենք ապրինք պի-տի, ապրելու համար՝ աշխատինք պիտի. աշխատանքի համար ալ գործ է հարկաւոր. ան՝ ատոնք բոլորն ալ գործեր են. ադ գործերն գործելով՝ մենք կտտարած կըլլանք մեր Աբարչին Օրէնքն. որմէ է մեր ապրուստն ու կեանքը:

Չատ ճիշտ ասաց հրահատը. և որովհետև բոլոր մեր գործերի ճէրն է մեր Մեծ Հայրն Աստուած՝ ուստի և մենք մեր գործն սկսելուց առաջ պէտք է խնդրենք Աստուծոյ օրհնութիւնը այն գործի վերայ, որը պիտի սկսենք: Այս քանի համար մի շատ սիրուն և փոքրիկ ու կարճ աղօթք

կայ. թէև փոքրիկ ու կարճ է՝ բայց միտքը շատ սիրուն է ու գեղեցիկ: Կուզէք սովորենք:

— Չան ենք ուզում. սովորցրէք մեզ:

Դէ լաւ. ես կասեմ և դուք կարգ կարգ կը կըրկնէք — «Մեր ձեռքի գործքը ուղիղ արա»:

Կրկնիր առաջին կարգ. միջին. երրորդ. դասարանը խմբովին:

«Մեր ձեռքի գործքը յաջողիր մեզ. ով Աստուած»:
Առաջին կարգ. միջին. երրորդ. դասարանը խմբովին.

Այժմ ամբողջ ազօթքը կասեմ. դուք լսեցէք — Մեր ձեռքի գործքը ուղիղ արա. մեր ձեռքի գործքը յաջողիր մեզ. ով Աստուած:

Առաջին կարգ. միջին. երրորդ. դասարանը խմբովին:

Լաւ. ով կարող է միայն ասել ¹⁾:

— Ե՛ս:

Ասո՛ւ չըահատ:

— Ե՛ս:

Ասո՛ւ Արաքսիա:

— Ե՛ս:

Ասո՛ւ Արեգնազան: Բաւական է: Ուրեմն առանց այս ազօթքի ոչ մի գործ չպիտի սկսենք: Եւ մեր գործը պիտի լինի ուղիղ, արդար, հալալ քրտինքով, սրտանց, որպէսզի Տէրը օրհնէ մեր գործը և մեզ օգնէ, յաջողութիւն տալով մեր սկսած գործին:

Խօսք տալիս էք — լաւ սովորել այս դասը:

— Խօսք ենք տալիս. այսպիսի գեղեցիկ դասը ինչպէս կարելի է լաւ շտովորել:

Տեսնեմ:

¹⁾ Սաները հերթով մէկ մէկ ասում են ամբողջ ազօթքը. չետոյ դասարանը՝ խմբովին կամ նստարանների կարգով:

V. ՀԱՏՈՒԱԾ.

Ե. Կեանք

Ուտելիք, Խմելիք, Հագնելիք, Օդ, Լոյս, Արե, Անձրե, Հող:

1. Ուտելիք եւ խմելիք.

ԻԸ. Գաս.

Կրկնութիւն:

Այս օրուայ ձեր դասը շատ հետաքրքրական դաս է. գիտէք ինչպէս. պատմեմ, լսեցէք—դուք ծնողական տանից գնացիք Մեծ Հօր տունը. յետոյ էլ գնացիք Ուսման տունը. Ուսման տանը սովորեցիք, դուրս եկաք և տեսաք որ մարդիկ իրենց ապրուստի համար պարապում են տեսակ տեսակ արհեստներով, աշխատանքներով, կամ մշակութեամբ և պաշտօններով. այս օրուայ դասով դուք կեանք պիտի մտնէք և տեսնէք—[Թէ մարդիկ, որ ապրում են՝ ինչով են ապրում, ինչպէս են ապրում, նրտեղից են ստանում իրենց ապրուստը-Ուտելիքը, Խմելիքը և այլն:

Հետաքրքրական չէ այս դասը:

—Չատ հետաքրքրական է. լաւ կլսենք. լաւ կսովորենք:

Ուրեմն սկսենք—ինչ էք կարծում մարդս կարող է ապրել առանց ուտելու և խմելու:

—Ո՛չ մը մարդ չէ կարող ապրիլ առանց ուտելու և խմելու:

Չատ լաւ. բայց դուք չէք օւզում սովորիլ և գիտենալ—[Թէ այդ ուտելիքն ու խմելիքը նրտեղից է ստանում մարդս:

—Գիտենք. չէ որ Գուք մեզ սովորցրիք:

Այո, Աշխէն, սովորեցրի. դու էլ պատմեցիր Երկրագործութեան մասին. բայց այժմ մի քիչ երկար սովո-

րենք, որ լաւ հասկանանք, բացի դրանից՝ ուրիշ տեսակ էլ պիտի սովորենք: Տեսնեմ ուրեմն, ո՞վ կարող է ինձ ասել—Թէ մեր ուտելիքն ու խմելիքը սրտեղից ենք ստանում:

—Շ'ս կասեմ:

Ասա Աշխէն:

Մեր ուտելիքը ստանում ենք դաշտերից, բոյսերից, էլի ստանում ենք կենդանիներից. իսկ խմելիքը ստանում ենք ջրից:

էլի ո՞վ կարող է ասել—Թէ էլի սրտեղից:

—Շ'ս կասեմ:

Ասա Արեգնազան:

—Ջրից ստանում ենք ձկներ, ձուկը ուտելիք է:

Շ'ս էլ կասեմ:

Ասա Համասփիւռ:

—Քոչուններ էլ ենք ուտում:

Լաւ. այժմ ես կ'ըսեմ թէ մարդիկ ինչ են ուտում. ուտում են ոչխարի, կովի, խոզի, նապաստակի միսը: Քոչուններից կամ հաւերից—մարդիկ ուտում են հաւի, արքաղաղի, սագի, բադի, լորու, երբեմն էլ աղանու, տատրակի միսը, կաքաւի միսն էլ են ուտում: Գնչտեղից, մարգերից, սարերից, ձորերից, հովիտներից—մարդիկ ստանում են և ուտում հաց, բրինձ, կտաւատ՝ որից ձէթ են հանում. սոխ, սխտոր, ռեհան, կոտիմն կամ կոտեմ պրաս կամ պրասխ, բամբայ, պորինջան կամ պատինճան, տարխուն, պիտնայ, քոնդար, սիբեխ, դանգիլ, ծնեբեկ, սինձ, սունկ, փիփերթ, թրթնջուկ, ելակ, մարի ¹⁾:

—Շս կասեմ թէ այգիներից իբրև ուտելիք ինչտեսակ պտուղներ են ստանում մարդիկ:

¹⁾ Սաներին անձանթ բառերը բացատրում են:

2է. Ոսկեհատ. ես կասեմ: Այգիներից մարդիկ ստանում են—խաղող, կեռաս, թուխ, պանձ, խնձոր, ծիրան, սալորներ զանազան տեսակ, դեղձ, սերկևիլ, կիտրոն կամ լիմոն, նարինջ, թուզ:

Բանջարանոցներից ստանում են մարդիկ իբրև ուտելիք—սեխ, ձմերուկ, վարունգ, կազամբ, բողկ, ճակնդեղ կամ բազուկ, գետնախնձոր, ստեպոգին կամ դազար և հազար տեսակ կանաչեղէններ:

Հապան այս բոլոր առածները ամփոփիր Հրահատ:

—Մեր ուտելիքներն մենք կառնունք Գաշտերէն, Այգիներէն, Լեռներէն, Ընտաններէն, Չորերէն, Մարգերէն, Հովիտներէն, Բանջարանոցներէն.— մէկ խօսքով՝ Բոյսերէն կամ Բուսականութենէ: Գարձեալ մեր ուտելիքներն մենք կառնունք կենդանիներէն—կենդանիներէն կառնունք միս, իւղ, կաթ. կաթէն կշինեն—սէր, կարագ, մածոն, պանիր. թռչուններէն կամ հաւերէն կառնունք—միս, ձու: Գարձեալ մեր ուտելիքներն մենք կառնունք ջրերէն: Ջրերէն մենք կառնունք տեսակ տեսակ ձկներ և ուտելիքներու համար ընդունուած ջրային կենդանիներ: Իսկ մեր խմելիքն մենք կառնունք Ջրէն. այսինքն՝ Ծովերէն, Գետերէն, Աղբիւրներէն, Ջրհորներէն:

Հրահատ, մի տեղ մոռացար անուանել. որտեղից էլի ջուր ենք խմում:

—Լճերէն ալ կառնունք հարկ եղած ժամանակ. նոյնպէս ալ անձրևին ջրերէն. բայց շատ հազիւ կալատահի կարօտիլ լճերու կամ անձրևներու ջրերուն:

2է, այդ չէ իմ ուզածս. կնշանակէ չգիտէք. ես կասեմ—ձեզանից ոչ ոք կարծեմ անապատ տեսած չի լինի և թէ ինչ բան է անապատը՝ այն էլ չգիտէք. անապատը:

մի մեծ, հարթ ու հաւասար տարածութիւն է ¹⁾, մի ընդարձակ մեծ դաշտի նման. բայց դաշտը ծածկուած է խոտերով, ծաղիկներով. իսկ անապատը ծածկուած է տաք աւազով. տաք է աւազը, որովհետև միշտ արև է և տաք արև. ամպեր ու անձրևներ շատ հազիւ են պատահում. այնտեղ ոչ խոտեր են բոսում, ոչ ծաղիկներ են ծաղկում, ոչ էլ ծառեր կան. աւազէ. և միայն աւազ. տաք ու շոր աւազ. ջուր էլ չկայ: Բայց տեղ տեղ, այն էլ իրարից շատ հեռու հազիւ երբեմն բերրի, արգաւանդ տեղեր են պատահում, ուր ջուր է լինում. ծառեր են լինում. այդպիսի տեղը թաւում է *ովասիս*. անս այդ ովասիսի ջրից խմում են ճանապարհորդները և խմացնում են ուղտերին: Անապատում առհասարակ ուղտերով են ճանապարհորդում. նախ՝ որ շատ աւազ կայ և այդ աւազը խոր է և շատ տաք, միայն ուղտերով է յարմար այդ խոր ու տաք աւազի վերայով ճանապարհորդել. երկրորդ՝ որ ջուր չկայ, և ջուր չլինելու պատճառով՝ որիչ կենդանիներով չէ կարելի ճանապարհորդել. որովհետև նորա երկար ժամանակ անջուր մնալ չեն կարող. այն ինչ ուղտը ութ օր կարող է մնալ առանց ջրի. իսկ ութ օրուայ ընթացքում կարելի է ովասիսի հանդիպել:

Ուրեմն *ովասիս* խօսքը չէք մոռանալ:

— Չենք մոռանալ. հեշտ է. կյիշենք:

Հրահատ, կշարունակենս՝ թէ ուրիշն ասի:

¹⁾ Տարածութիւն բառը և առհասարակ այնպիսի բառեր, որ կարող են չգիտենալ սաները՝ ուսուցիչը պիտի բացատրէ ու հասկացնէ. շատ երկար կլինէր—եթէ ամեն մի խօսք բացատրուէր այս ձեռնարկի մէջ. դասի ժամանակ անշուշտ հարկաւոր է և կալ հարաւորութիւն:

— Կշարունակեմ. ես ըսի՝ թէ մեր ուտելիքներն մենք կառնունք *Դաշտերէն* — սր կհերկեն, կմշակեն հողագործներն կամ երկրագործներն, ինչպէս սորվեցանք. դաշտերն մեզի կուտան մեր ուտելիքներէն ամենէն զլխաւորն՝ որ է հացը:

— Զարունակիր Արաքսիա:

Այգիներէն — որ կպահեն, կպտսպանեն այգեպաններն. այգիներն մեզի կուտան պտուղներ և խաղող. *Լեռներէն* շատ հազիւ և սակաւ կպատահի պտուղներ առնուլ. ան ալ եթէ անտառոտ է կամ ծառոտ. իսկ *Անտառներէն* — որ կպահեն ու կհսկեն անտառապահներն՝ կառնունք տեսակ տեսակ անտառային պտուղներ: Աս բոլոր իմ ըսածներն բոյսեր են. աս բոյսերով կը կերակրուին մարդիկ. վասն զի բոյսերն ալ ուտելիք են կարգուած Արարչէն մարդու համար:

Հրահատն ու Արաքսիան լաւ ասացին. այժմ ով ինձ կպատմէ մսեղէն ուտելիքների մասին:

— Ե՛ս կպատմեմ մսեղէն ուտելիքների մասին:

Պատմիր Արեգնազան:

— Մեր ուտելիքները մենք ստանում ենք Ընտանի և երբեմն էլ Վայրի *Կենդանիներից* — ընտանի կենդանիները խնամում են ու պահպանում անասնապահները կամ խաշնարածները. նրանք դաշտերից են կերակրւում:

Զարունակիր Աշխէն:

— Վայրի կենդանիները սրտում են որսորդները իրենց հրացաններով. երբեմն էլ ողջ ողջ են բռնում իրենց որսկան շների օգնութեամբ. այդ տեսակ շներն ասում են թաղի:

Աւելի ճիշտ կլինի ասել բարակ կամ բաբակ որսկան:

Զարունակիր Հրահատ:

—Աղ բարակներու օգնութեամբ ու հրացաններով որսորդներն կորսան աղուէսներ, նապաստակներ և շատ մը տեսակ տեսակ վայրի կենդանիներ կամ ուտելու կամ անոնցմէ օգտուելու նպատակաւ: *Թռչուններն*—ասոնց ոչ որ չի խնամեր, ինչպէս և վայրի կենդանիներն. ասոնց խնամողն է ամենուն խնամարկող Արարիչն. իսկ հաւերուն խնամքն մարդոցմէ է. *Թռչուններն* ալ, հաւերն ալ կաննդուին ունդերով, ընդեղէններով, տեսակ տեսակ ճճիներով կամ որդերով. *Թռչուններն* օդին մէջ կ'թռչին և զանազան տեղուանք իրենց բուններն կ'հիւսեն: *Թռչուններուն* համար ալ կան որսորդներ. մարդիկ անոնց կորսան հրացաններով. երբեմն ալ սորվեցուցած բազէներով:

Հապան տեսնեմ հով կասէ ինձ թէ որսկան *Թռչունին* ինչպէս են ասում մեր կողմերը ժողովրդական խօսքով: —Ես կ'ասեմ:

Ասան Նուարդ:

—Այդ որսկան *Թռչունին* ասում են—*Թառլան* դուռ. բայց դա *Թուրքերէն* է:

Այդպէս է: Չարունակիր Արաքսիա:

—Սորվեցուցած բազէն ուսին կամ գլխարկին վրայ կ'դնէ որսորդն. և երբ նա կ'գիտէ որեիցէ *Թռչուն* մը՝ կայծակին պէս կ'սրանայ, կ'բռնէ ու կ'բերէ տիրոջը կուտայ: Հրացաններէն ու բազէներէն զատ՝ *Թռչնորսներն* գործ կ'դնեն նաև *Թռչնորսական* դործիքներ. ադ գործիքներէն կան վարմեր, ցանցեր: *Ձկնեքն* ալ—խնամող շունին մարդոցմէ, անոնց խնամարկողն ալ Արարիչն է: Անոնք ջրի մէջ կ'ապրին, անոնց կորսան ուռկաններով կամ կարթերով. ¹⁾ ձկնորսներն, անոնց միսն ալ կուտինք: Գան մարդիկ, որոնք արհեստական կերպով մը ձկներ կ'աճեցնեն առանձին աւազաններու մէջ վաճառելու համար:

¹⁾ Անհասկանալի բառերը բացատրել:

Արաքսիան էլ լաւ ասաց. ուրեմն ուտելիքների մասին ինչքան մեզ հարկաւոր է՝ սովորեցինք. այժմ էլ սովորենք խմելիքի մասին. հապա տեսնեմ որ կպատմէ ինձ խմելիքի մասին:

— Ես կպատմեմ խմելիքի մասին:

Պատմիր Արեգնազան:

— Մեր ամենագլխաւոր խմելիքը՝ ջուրն է: Առանց ջրի չեն կարող ապրել ոչ մարդիկ և ոչ կենդանիները, ոչ թռչունները և ոչ բոյսերը:

Չատ լաւ. այժմ տեսնենք ջրի տեսակները: Ջուրը մի քանի տեսակ է—օրինակ՝ ծովի ջուրը աղի է ու քիչ դառնահամ. աղբիւրի ջուրը սառն է և համեղ. դետի ջուրն էլ է համեղ, բայց տաք, որովհետև արևից ու քամուց ծեծւում է: Ջրերը բզխում են սարերից, վտակ վտակ հոսելով՝ առուակներ են կազմում և այդ առուակները իրար հետ միանալով՝ հաստանում են, յորդանում են և ծովն են թափւում: Մարդիկ, առհասարակ, իրենց քաղաքները, գիւղերը, ամարանոցները շինում են այնպիսի տեղերում: Ուր ջուր կայ. անջուր տեղերում բնակութիւն չէ լինում: Պէտք եղած ժամանակ մարդիկ խմում են նաև ջրհորների, լճերի և անձրեաների ջուրը:

Ուրեմն ուտելիքի և խմելիքի մասին մեր այսօրուայ դասը աւարտեցինք: Աշխատեցէք լաւ պատրաստել:

— Կաշխատենք:

Սովորենք աշխարհքի շորս կողմերը ¹⁾:

¹⁾ Իբրև մարմնամարզութիւն, ուսուցիչը պատուիրում է սաներին կանգնել տեղներում. դառնալ դէպի արևելք. լետոյ՝ հարաւ. լետոյ՝ արևմուտք. լետոյ՝ հիւսիս. լետոյ՝ դարձեալ նախկին դիրքն առնուլ. միևնույնը վարժել է տալիս երբեմն ևս

2. Հագնելիք:

ԻՔ. Դաս:

Գրկնութիւն:

Այսօրուայ մեր դասը պիտի լինի հագնելիքի մասին: Անցեալ դասին մենք տեսանք—[Թէ քնչպէս և հրտեղից է ճարուամարդս իւր ուտելիքը և խմելիքը. իտի այս դասին մենք կտեսնենք [Թէ ճրտեղից է ճարուամարդս իւր հագնելիքը— այսինքն իւր հագուստը, իւր շորերը: Հապա ով կասէ:

—Ե՛ս կըսեմ:

—Ե՛ս ալ կըսեմ:

Արաքսիա և Հրահատ, ես գիտեմ որ դուք կարող էք ասել, բայց [Թող ուրիշներն ասեն. եթէ սխալ կասեն՝ կուզդէք, իսկ եթէ ուղիղ կասեն՝ վերջը դուք կամփոփէք, այն:

—Ինչպէս Ձերին կամքն է:

Հապա դու ասա Արեգնազան:

—Մարդիկ իրենց հագնելիքը ստանում են դաշտերից ու կենդանիներից:

Այն. ճիշտ ասաց. օրինակ դաշտերում ցանում են բամբակ, վառ կայլն. որոնցից շինում են հագուստեղէններ: Գննդանիներից ստանում են բուրդ, կաշի. որոնցից նոյնպէս շինում են հագուստեղէններ: շերամի որդից

ձեռքերի տարածմամբ: Այսպիսով ուսուցմունքը միանուագ է կատարուում— և՛ աշխարհի կողմերի ծանօթութիւն և մարմնամարզական շարժումներ: Ուրիշ մտրմնամարզական շարժումներ ևս անհրաժեշտ են. երբեմն դասի կիսին, երբ լոգնածութիւն է նկատուում ուսուցիչը սաների մէջ, երբեմն դասի վերջին:

ստանում են մետաքսեղէն զգեստներ. ¹⁾ [Թռչունների վիտուրներինց ու ազուլամագից՝ գլխարկի զարդեր և առ հասարակ շորեղէններ:

Հրահատ, ասան ինձ—նրտեղ են պատրաստում հագուստեղէնները:

—Այ հագուստեղէններն կպատրաստեն գործարաններուն մէջ. բամբակէն կպատրաստեն բամբակեղէններ. բուրդէն—ասուէղէններ. մետաքսէն — մետաքսեղէններ. Գործարաններէն վաճառի կհանուին. վաճառականներն կգնեն ու կտանեն և իրենց խանութներուն մէջ կտեղաւորեն ու կվաճառեն. մենք անոնցմէ կգնենք:

3. Օղ, Լոյս, Արեւ, Անձրեւ, Հող.

1. Օղ.

Հագնելիքի մասին շատ բան չասացինք, բայց այսօրանն էլ հերիք է: Այժմ ուրիշ բանի վերայ խօսենք. օրիփինակ—Օղի մասին: Ո՞վ ձեզանից առանց օղի կարող է ապրել:

—Առանց օղի ոչ ոք չէ կարող ապրել:

Լաւ ասացիր. իսկ առանց հացի ու ջրի:

—Առանց հացի ու ջրի էլ ոչ ոք չէ կարող ապրել:

Այդ էլ լաւ ասացիր. այժմ տեսնեմ ո՞վ կարող է ինձ ասել—[Թէ դրանցից ո՞րն է աւելի հարկաւորը:

—Ե՛ս կասեմ:

Հապան ասա Ոսկեհատ:

—Հացն ու ջուրը հարկաւոր են, առանց հացի ու ջրի չենք կարող ապրել. օղն էլ հարկաւոր է. առանց օղի էլ չենք կարող ապրել:

¹⁾ Անձանօթ բառերը բացատրել. շերամի որդ—ապրեչ ու մի ճիճու:

Ո՞վ կարող է աւելի լաւ տեսլ:

—Ե՛ր կասեմ:

Ասան Համասփիւռ:

—Հացն ու ջուրը աւելի են հարկաւոր: քան թէ օդը:

25. Համասփիւռն էլ լաւ շասաց: Ո՞վ կարող է ճիշտ
ասել:

—Ե՛ս:

Ասան Արեգնազան:

—Հացը հարկաւոր է՝ ուտելու համար. ջուրը հարկաւոր է՝ խմելու համար, իսկ օդը հարկաւոր է շնչելու համար: Առանց օդի շունչ քաշել, շնչել չենք կարող: Կնշանակէ՝ ամէն մէկն իւր տեղն ունի. և երեքն էլ հարկաւոր են մեզ:

Հրահատ, դու կարո՞ղ ես լրացնել ու ամփոփել:

—Կրնամ:

Ասան:

—Ոսկեհատն ու Արեգնազանը մասամբ ճիշտ ըսին. իսկ Համասփիւռն՝ ճիշտ չըսաւ.— թէ հացն ու ջուրն աւելի են հարկաւոր քան թէ օդը, սակայն երեքն ալ ամենազլխաւորն թողին ու չըսին, ադ անէ— որ առանց հացի ու ջրի մարդս օր մը գոնէ կրնայ ապրիլ. իսկ առանց օդի վայրկեան մ'անգամ չի կրնար ապրիլ. վասն զի ամեն վայրկեան շնչել կուզենք, շնչելու կկարօտինք. իսկ շնչելու համար օդ կուզենք. և եթէ օդ չըլլայ՝ կմեռնինք անմիջապէս:

Չատ լաւ, ասաց Հրահատը. եթէ էլի բան մնաց ասելու՝ շարունակիր Արաքսիա:

—Թէև առանց հացի ու ջրի չենք կրնար ապրիլ, ինչպէս ըսուեցաւ, անոնք ալ կեանքերուս համար շատ կարևոր են, սակայն, ինչպէս Հրահատն ալ ըսաւ, ժամանակ մը կրնանք առանց հացի ու ջրի դիմնալ. իսկ

ստանում են մետաքսեղէն զգեստներ. ¹⁾ [Թռչունների փետուրներից ու աղուամազից՝ գլխարկի զարդեր և առհասարակ շորեղէններ:

Հրահատ, ասան ինձ—նրտեղ են պատրաստում հագուստեղէնները:

—Այ հագուստեղէններն կպատրաստեն գործարաններուն մէջ. բամբակէն կպատրաստեն բամբակեղէններ. բուրդէն—ասուէլէններ. մետաքսէն — մետաքսեղէններ. Գործարաններէն վաճառի կհանուին. վաճառականներն կգնեն ու կտանեն և իրենց խանութներուն մէջ կտեղաւորեն ու կվաճառեն. մենք անոնցմէ կգնենք:

3. Օղ, Լոյս, Արեւ, Անձրեւ, Հող.

1. Օղ.

Հագնելիքի մասին շատ բոն շասացիք, բայց այսօրանն էլ հերիք է: Այժմ ուրիշ բանի վերայ խօսենք. օրիինակ—Օղի մասին: Ո՞վ ձեզանից առանց օղի կարող է ապրել:

—Առանց օղի ոչ ոք չէ կարող ապրել:

Լաւ ասացիք. իսկ առանց հացի ու ջրի՞:

—Առանց հացի ու ջրի էլ ոչ ոք չէ կարող ապրել:

Այդ էլ լաւ ասացիք. այժմ տեսնեմ ո՞վ կարող է ինձ ասել—[Թէ դրանցից ո՞րն է աւելի հարկաւորը:

—Ե՛ս կասեմ:

Հապան ասա Ոսկեհատ:

—Հացն ու ջուրը հարկաւոր են, առանց հացի ու ջրի չենք կարող ապրել. օղն էլ հարկաւոր է. առանց օղի էլ չենք կարող ապրել:

¹⁾ Անձանօթ բառերը բացատրել. շերամի որդ—ապրեչուճի ճիճու:

Ո՞վ կարող է աւելի լաւ տեսլ:

—Ե՛՛ո կասեմ:

Ասան Համասփիւռ:

—Հացն ու ջուրը աւելի են հարկաւոր: քանթէ օդը:

25. Համասփիւռն էլ լաւ շասաց: Ո՞վ կարող է ճիշտ
ասել:

—Ե՛՛ս:

Ասան Արեգնազան:

—Հացը հարկաւոր է՝ ուտելու համար. ջուրը հարկաւոր է՝ խմելու համար, իսկ օդը հարկաւոր է շնչելու համար: Առանց օդի շունչ քաշել, շնչել չենք կարող: Կնշանակէ՝ ամէն մէկն իւր տեղն ունի. և երեքն էլ հարկաւոր են մեզ:

Հրահատ, դու կարո՞ղ ես լրացնել ու ամփոփել:

—Կրնամ:

Ասան:

—Ոսկեհատն ու Արեգնազանը մասամբ ճիշտ ըսին. իսկ Համասփիւռն՝ ճիշտ չըսաւ.—թէ հացն ու ջուրն աւելի են հարկաւոր քան թէ օդը, սակայն երեքն ալ ամենազլխաւորն թողին ու չըսին, ադ անէ—որ առանց հացի ու ջրի մարդս օր մը գոնէ կրնայ ապրիլ. իսկ առանց օդի վայրկեան մ'անգամ չի կրնար ապրիլ. վասն զի ամեն վայրկեան շնչել կուզենք, շնչելու կկարօտինք. իսկ շնչելու համար օդ կուզենք. և եթէ օդ չըլլայ՝ կմեռնինք անմիջապէս:

Չատ լաւ, ասաց Հրահատը. եթէ էլի բան մնաց ասելու՝ շարունակիր Արաքսիա:

—Թէև առանց հացի ու ջրի չենք կրնար ապրիլ, ինչպէս ըսուեցաւ, անոնք ալ կեանքերուս համար շատ կարևոր են, սակայն, ինչպէս Հրահատն ալ ըսաւ, ժամանակ մը կրնանք առանց հացի ու ջրի դիմնալ. իսկ

առանց օգի՝ և ոչ վայրկեան մը: Ասկէ հետեցունելու է
—որ օդն աւելի կարևոր է, 'քան թէ հացն ու ջուրը.
վասն զի տեղ չկայ՝ ուր օդ չըլլայ, օդն տարածուած է
ամեն տեղ

2. Լոյս:

Բաւական է ինչքան որ Օդի մասին ասուեցաւ. այժմ
տեսնեմ հով կտտէ Լոյսի մասին:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասն Արեգնագան:

—Լոյսը շատ հարկաւոր է. առանց լոյսի մարդ չէ
կարող բան շինել. գիշերը—մթանը ոչինչ չենք կարո-
ղանում շինել, որովհետև լոյս չկայ, դրա համար էլ մոմ
ենք վառում լոյս ենք անում, որ կարողանանք բան
տեսնել, բան շինել:

—Ես շարունակեմ:

Չարունակի՞ր Համասփիւռ:

— Բացի նրանից, որ լոյսը հարկաւոր է բան տես-
նելու, բան շինելու համար՝ հարկաւոր է էլի առողջու-
թեան համար, տեսութեան համար. ես փորձել եմ—
երբ լոյսից մութ սենեակ եմ մտնում, կարծում եմ թէ
աչքս խաւարեց:

— Ես էլ կասեմ:

Ասն Նագելի:

— Չատ լոյսն էլ վնասում է աչքերին. ես էլ փոր-
ձել եմ—որ երբ մութ սենեակից, արև օրը դէպի լոյսն
եմ դուրս գալիս՝ աչքերս չեն դիմանում:

— Գրնամ ես ալ բան մը ըսել:

Ասն Հրահատ:

— Արեգնագանին ըսածն իսկ է. բայց Համասփիւռ-

ուինն ու Նազելիին ըսածներէն ան միայն կարելի է հետեցունել— թէ անոնք լոյսն կխառնեն արեգակին ճառագայթաւոր լոյսին հետ. մեր աս սոքեամ լոյսն չեն գատեր արեգակին ճառագայթաւոր լուսէն. ան լոյսն, իրօք, աչք կծակէ. ան ալ թոյլ աչքերուն վրայ կազդէ. առողջ աչքերուն վրայ՝ բնաւ, եթէ միայն ուղիղ չեն նայեր արևուն վրայ. սենեակէն դուրս, դուրսէն սենեակ մտնելուն, ելնելուն ժամանակ լոյսն, բայց ոչ արևոտն, առողջ աչքերուն չազդէր այնպէս, ինչպէս կնկարագրեն Համասփիւռն ու Նազելին:

2է Հրահատ, Համասփիւռի և Նազելու ասած լոյսը արեգակի լոյսն է, բայց ոչ ճառագայթները. ցերեկը լոյս է, չէ. բայց այդ լոյսը արեգակի լոյս է. ամպ ժամանակ, արևը չէ երևում, սակայն նրա լոյսը կայ. թէև առանց ճառագայթի. եթէ դու լուսամուտները փեղկերով փակած սենեակից լանկարծ դուրս գաս՝ էլի աչքերիդ վերայ, գրեթէ, նոյն ներգործութիւնը կանէ լոյսը ինչ որ ասաց Նազելին, չնայելով որ ոչ արև կայ, ոչ ճառագայթ. և այն դուռը՝ որից դուրս ես գալիս՝ չէ նայում դէպի արևելք. իսկ արև օրը այդ միևնոյն լոյսը աւելի զգալի է աչքերի համար. ինչպէս ասացին Համասփիւռն ու Նազելին: Այս այսպէս ասելով՝ դուք չպէտք է կարծէք— թէ լոյսը վնասակար է. ոչ. լոյսը օգտակար է. բայց ինչպէս պէտք է նայել, երբ և ինչ ձևով՝ որ աչքերի նայուածքը յարմարուն լոյսի հետ, այդ դուք յետոյ կսովորէք, այս էլ շատ էր ձեզ համար և անժամանակ. բայց Հրահատը խօսք բաց արեց և ես էլ ասացի. միայն մի բան ասեմ ձեզ, քանի որ խօսք բացուեց. երբ դուք ուզում էք մութ սենեակից դէպի լոյսը դուրս գալ. կամ լոյսից՝ մութ սենեակը մտնել՝ այդ դուրսգալն ու մտնելը յանկարծ մի կտտարէք. այլ դուրս կամաց կա-

մաց բաց արէք, որ աչքերդ սովորեն լոյսին ու մթանը—
—Ես այդպէս: եմ անում միշտ. ինձ եղբայրս այդպէս է սովորեցրել:

Նա հրտեղ է սովորում, Չամիրամ:

—Նա սովորում է Երկրորդ Գիմնազիում. Եօթներորդ դասարանումն է, նա ամենին ինձ չէ թողնում—որ յանկարծ դուռը բաց անեմ և դուրս գնամ. նա առում է—թէ քնածնեցի վերայ էլ լաւ չի ազդիլ, երբ լոյսի շողքը ընկնի աչքերին:

Ճիշտ է: Լոյսի մասին էլ բաւական խօսեցինք. այժմ անցնենք մի ուրիշ բանի:

3. Արեգակ.

Ո՛վ կասէ ինձ Արեգակի կամ Արևի մասին:

—Ե՛ս կասեմ:

Առա՛ն Ոսկեհատ:

—Արեգակը մեզ տաքացնում է, լոյս է տալի. առանց արեգակի լոյս էլ չի լինի, տաքութիւն էլ չի լինի:

Էլի ո՞վ կարող է շարունակել:

—Ե՛ս կասեմ:

Առա՛ն Աշխէն:

—Երբեմն էլ մի քանի օր շարունակ արեգակը վայլում է և անձրևներ չեն գալիս՝ երաշտ է լինում. այնժամանակ պիտի հարցնել գիւղացու հայր...

Ինչո՞ւ հալը. աւելի լաւ չէ՞ ատել վիճակը:

—Վիճակը. մանաւանդ ամառը. դաշտի խտրը շորանում է, ցանքսերը չորութիւնից դեղնում են փշանում, գետերի ջրերը քշանում են, ազբիւրների ջրերը պակասում են: Արեգակը երբեմն էլ այս միասն է տալի գիւղացուն. իսկ եթէ շատ երկար քաշի՝ հացի թամգութիւն էլ կլինի:

Լաւ ասաց Աշխէնը—երաշտը վնաս է տալիս դաշտերին, արտերին ու, առհասարակ, ցածրերին: Ո՞վ կարող է շարունակել

—Ես կրտսմ:

Ասա Արաքսիա:

—Ոսկեհատն ըսաւ—երբ արեգակ չկայ՝ լոյս ալ չկայ, տաքութիւն ալ չկայ: Ճիշտ չէ Ոսկեհատին ըսածն. վասն զի ցորեկն միշտ արեգակ կայ. սակայն ամպած ժամանակին՝ նա չերևնար. ամպերն ան կծածկեն մեր աչքերէն. բայց լոյսն ալ կայ, տաքութիւնն ալ. միայն ո՛չ նոյն շափով՝ որ շափով կզդանք պարզ երկնքին ատեն: Ոսկեհատն պէտք է ըսեր—երբ արեգակն չի երևնար մեզի՝ ճառագայթներն ալ չեն փայլեր. ան ատեն տաքութիւնն ալ, լոյսն ալ նուազ է:

—Ես Չարունակեմ:

Չարունակիբ Հրահատ:

—Արաքսիան ճիշտ ըսաւ—[Թէ ցորեկներն արեգակ կայ. բայց ամպերէն միշտ ծածկուած է և մեզի չերևնար. ինչպէս Դուք մեզի սորվեցուցիք. ադ անկէ զիտենք, որ երբ ամպերն կցրուին, երկինքն կպարզի՝ ան ատեն մենք նորէն արևին երեսն կտեսնենք: Ասիկայ պարզ կցուցընէ մեզի—[Թէ ցորեկներն միշտ արեգակ կայ. բայց ամպած ժամանակին չերևնար մեզի: Կրնամ բան մը ըսել արեգակին քանի մը օգուտներուն վրայ:

Ասա:

—Ոսկեհատն ըսաւ—[Թէ արեգակն մեզի կտաքցնէ ու լոյս կուտայ: Ատիկայ ճիշտ է. սակայն շատ քիչ է, վասն զի նա իր լուսովն, ճառագայթներովն և ջերմութեամբ կեանք կուտայ ո՛չ մեզի միայն՝ այլ և կենդանիներուն ու բոյսերուն ալ. օրինակ վերցունենք բոյս մը՝ առանց արեգակի և բոյս մը արեգակին երեսը տեսած:

անոնցմէ ան բոյան աւելի ճոխ զարգացած կըլլայ՝ սրն անձրեին տակն է մեծցեր և անձրև ու ջուր է կերեր. իսկ անարև բոյան նուազ կըլլայ, անգոյն կըլլայ, հիւանդ կըլլայ, ասկէ զատ՝ մարդիկ արև ժամանակ իրենց կերածնին աւելի դիւրաւ կմարսին՝ կան թէ լուսնին լուսին տակ գիշերին կերածն, երբ արև չկայ. ասկէ զատ՝ արևն է, որ երկրիս երեսին ջրերն կգոյորշիացունէ, վեր կըբաշէ, անկէ ամպեր կկապմէ, ամպերն ալ մեզի անձրև կուտան:

Հատ լաւ. բաւական է Սրեգակի մասին այսքանը:

Լ. Գ ա ս .

4. Անձրևու.

Կրկնութիւն:

Այժմ տեսնեմ ով կպատմէ ինձ Անձրևի մասին:

— Ես կպատմեմ:

Աստ Աշխէն. դու գիւղի որդի ես. լաւ կիմանաս անձրևի մասին. յիշում ես որ—Երկրագործութեան մասին սիրուն պատմեցիր, երբ Աշխատանքի կամ Մշակութեան վերայ էինք խօսում: Ի հարկէ կգիտենաս—թէ Անձրևը ինչքան յոյս և ուրախութիւն է հողագործ գիւղացու համար. դէ աստ տեսնեմ:

—Այո. անձրևը մեր յոյսն է. երբ հայրս ցանքան անում, պրծնում է՝ չորում է արտի կողքին, ձեռքերը երկինք է բարձրացնում, աղօթում է ու ասում. «Աստուած. իմ արտը քեզ ամանաթ¹⁾. արեդ ու անձրևդ անպակաս արա իմ արտից. որ գարունըին Գու սուրբ

¹⁾ Սորվեցնել սաներին—ամանաթ ասելու փոխանակ՝ գործ ածել պահ տալ կամ աւանդ տալ. խօսքերը:

փառքը բերնիս, գամ-տեսնեմ արտս կանաչած և ցորենի հասկերը հէրանց գնալիս»։ Էլի շատ այսպիսի խօսքեր. գալիս է առն ու մօրս ասում. «անշի. մոմ բեր, վառենք, չորենք ու աղօթենք—որ Աստուած լաւ պահէ մեզ ու մեր քորփեքին ¹⁾ պահող, կերակրող, ամանաթր. շինայի իրա արևն ու անձրեր»։ և չորում են ու աղօթում. մենք—երեխաներս նոյնպէս չորում ենք ու աղօթում։

Չտո թաւ տասցիր. այն. անձրև, անձրև. ինչ լաւ բան է գիւղացու համար. բայց իրա ժամանակին։ Անձրևը իրա ժամանակին կեանք է ցանքսերին, ծառերին և բոլոր բուսականութեանը. անոանց անձրևի՝ արևը այրում—խաշում է գիւղացու աշխատանքը. իսկ քամին՝ չորացնում, դեղնացնում. անձրևը գալիս է ու կեանք տալիս ցանքսերին, զուարթացնում, շունչ է տալիս մանաւանդ գարունքին, երբ յորդ անձրևներ են՝ գալիս՝ ջրերը շատանում են ու բարձրանում։ Անձրևը ամառ ժամանակ զովացնում է օդը, մարդիկ կարողանում են հեշտ, ազատ կերպով շնչել։ Մի խօսքով անձրևը բուսականութեան կեանքն է, արտերի շունչն է, գիւղացու երկրորդ Աստուածն է և բոլոր մարդկանցն էլ զովացնում է։

Թէպէտ էլի շատ ու շատ բան կարելի է ասել, երեխայք, անձրևի մասին՝ բայց այսքանն էլ հերիք է ձեզ համար. հետզհետէ շատ կսովորէք, գրքեր կկարդաք և ձեր գիտեցածի վերայ էլի շատ բան կաւելացնէք։

Երգենք «Մարմին Տէրունական»։

¹⁾ Ասել մասն բիկն երին կամ մասն երեխաներին, փոքրիկներին։

Ծ. Հող:

Միժմ տեսնեմ ո՞վ ինձ կպատմէ Հողի մասին:

— Էլի ես ասեմ:

2է. Աշխէն. Թող ուրիշն ասի:

— Հողին մասին ես կըսեմ:

Ասա Հրահատ:

— Հողն որ չըլլայ՝ ոչինչ ալ չըլլար. հողն որ չըլլայ՝ երկնքին անձրևին ալ պէտք չըլլար. ան ատեն պէտք չեն ոչ ամպերն, ոչ արևն, ոչ լուսինն, ոչ աստղերն, քամիներն ալ պէտք չեն, ձիւնն ալ պէտք չէ. հողն չըլլալէն ետք՝ մարդն ալ չըլլար, կենդանիներն ալ չեն ըլլար, Թռչուններն ալ չեն ըլլար, բոյսերն ալ չեն ըլլար. վասն զի անոնք հողին համար են և հողն անոնց համար:

— Հերիք է. շարունակիր Արաքսիա:

— Բոյսերն ու կենդանիներն հողով կսննդուին. իսկ ասոնցմէ մարդիկ կկերակրուին և իրենց բոլոր պիտոյքնին կհոգան— Թէ ուտելիք, Թէ խմելիք, Թէ հագնելիք. վասն զի ջուրն ալ հողին համար է: Ասկէ հետևեցնելու է— որ հողն է մայր մը. որմէ կսննդուին Թէ մարդիկ, Թէ կենդանիք և Թէ բոյսերն:

Չատ լաւ ասացիք Հրահատ և Արաքսիա. ապրիք: Այս բոլորը գեղեցիկ է. բայց այժմ մի բան պիտի հարցնեմ— մենք սովորեցինք Գեանքը. և տեսանք— Ուտելիք, Խմելիք, Հագնելիք, Օդ, Լոյս, Արև, Անձրև և Հող: Ինչո՞ւ համար են այս բոլորը— Ո՞վ կասէ:

— Ես կըսեմ:

Ասա Երաքսիա:

— Մեր աս դասն առնելէն առաջ՝ Դուք մեզի ըսիք— Թէ աս դասը շատ հետաքրքիր դասմ'է. և պատուի-

րելով մեզի լաւ լըսել՝ սկսաք պատմել մեզի ըսելով. «Ծնողական տնէն դուք գնացիք Մեծ Հօք տունն. անկէ ետք Ուսման տունն. անկէ ետք՝ մարդիկ տեսաք, որ կպարապէին զանազան արհեստներով, պաշտօններով. իսկ այժմ կեանք պիտի մտնիք և տեսնաք պիտի—[Թէ մարդիկ, որ կապրին՝ ինչո՞վ կապրին, ի՞նչպէս կապրին և ուրկէ կառնուն իրենց ապրուստն—ուտելիքն, խմելիքն, ու ամեն ինչ»։ Մենք ալ աս հետաքրքիր դասէն շատ բան սորվեցանք. սորվեցանք —[Թէ մարդիկ իրենց արհեստներով, աշխատանքներուն տեսակներով, պաշտօններով կաշխատին ապրուստ մը ձեռքբերել. սակայն ապրուստն բաւական չսեպելով՝ կաշխատին հագնելիք ալ ճարել. անով ալ շքաւականանալով՝ երկնքին հետ ուզեցան գործ տեսնալ —սկսան խնդրել Արարչէն՝ պարգևել իրենց, իրենց կենդանիներուն, իրենց դաշտերուն ու այգիներուն—արև, անձրև, օդ, լոյս. և աս բոլորն անոր համար՝ որ ապրի մայր հողը. որուն սաինք կծծեն [Թէ կենդանիներն, [Թէ բոյսերն և [Թէ նոյն իսկ մարդն։

—Չատ լաւ. մնացածը [Թող վերջացնէ Հրահատը. շարունակի՞ր Հրահատ։

—Ասկէ հետևցուցենք՝ [Թէ բոլոր մեր սորվածնին — Արհեստներն, Աշխատանքներն կամ Մշակութիւններն և Պաշտօններն իրենց տեսակներովն. անկէ ետք՝ Ուտելիք, Խմելիք, Հագնելիք նոյնպէս իրենց տեսակներովն. անկէ ետք՝ Օդ, Լոյս, Արև, Անձրև և Հող իրենց հազար մը տեսակ օգուտներովն՝ կծառային անոր համար՝ որ մարդս ապրի, կեանք վայելէ և իր կեանքին վայելման համար փառք տայ իր Արարչին. Որմէ միայն կառնու մարդս իր աս բոլոր բարիքներն։

Ապրիս Արաքսիա. ապրիս Հրահատ. շատ ամփոփ կերպով պատմեցիք։ Այժմ էլ աղօթքներ կսովորենք և

այնպիսի աղօթքներ՝ որոնց մէջ լինին մեր բոլոր սովորածները. այդ բոլոր աղօթքներէ մէջ կայ մի աղօթք՝ որը ամենից գլխաւորն է և որի մէջ պարունակուում են մեր բոլոր սորվածները:

ա. ԱՂԹՔՆԵՐ.

1. Տէրունական աղօթք.

Մեր այս սովորելու աղօթքը շատ սիրուն աղօթք է և դուք գիտէք. բայց այս աղօթքը լաւ սորվելուց առաջ պիտի խօսեմ ձեզ հետ, որ կամայ կամայ մօտենանք այս աղօթքին:

Հապա, ասացէք ինձ—Դուք աշակերտուհիներ էք՝ թէ ոչ:

—Այն. մենք աշակերտուհիներ ենք:

Ուսուցիչներ ունիք:

—Ունինք:

Սիրում—յարգում էք նրանց:

—Չատ ենք սիրում և յարգում:

Պատճառները սովորել էք. աւելորդ է կրկնել: Ի՞նչ էք կարծում՝ ուսուցիչներն էլ ձեզ սիրում են:—

—Այն. չատ. դրա պատճառն էլ սովորել ենք:

Եթէ դուք մի բան խնդրէք ձեր ուսուցիչներէց՝ կկատարեն թէ ոչ:

—Եթէ լաւ բան խնդրենք՝ կկատարեն:

Ուրիշ ուսուցիչներ էլ կան՝ թէ միայն ձեր ուսուցիչներն են:

—Ուրիշ ուսուցիչներ էլ կան:

Նրանք էլ են սիրում իրենց սաներին:

— Այո. ի հարկէ:

Իսկ սաները սիրում — յարգում են իրենց ուսուցիչ-ներին:

— Այո. սիրում են, յարգում են:

Մեզանից առաջ էլ ուսուցիչներ եղել են՝ թէ մենք ենք առաջինն ու վերջինը:

— Եղել են. Գուր էլ սովորել էք Ձեր ուսուցիչներից: Չատ լաւ. շատ լաւ. դէ որ գիտէք — թէ մեզանից առաջ էլ ուսուցիչներ եղել են՝ ուրեմն ես ձեզ կպատմեմ մի շատ լաւ, շատ գիտուն և իւր աշակերտներին շատ և շատ սիրող մի Մեծ Ուսուցչի մասին:

Այդ Մեծ Ուսուցիչը մեզանից շատ ու շատ տարիներ առաջ էր ապրում: Գիտէք ով էր և քանի տարի առաջ էր ապրում:

— Չգիտեմք ով է այդ ուսուցիչը. ինչպէս կարող ենք գիտենալ՝ թէ քանի տարի առաջ էր ապրում:

Մի քանիսները կարող են չգիտենալ, ճիշտ է. բայց մի քանիսներն էլ կարող են գիտենալ. լսած կլինին քոյրերից, եղբայրներից, ծնողներից. ճիշտ չեմ ասում:

— Ճիշտ կըսէք. վասն զի ես գիտեմ:

Տեսնում էք հրահատը գիտէ:

— Ե՛ս ալ գիտեմ:

Արարսիան էլ գիտէ:

— Ե՛ս էլ գիտեմ:

Արեգնազանն էլ գիտէ: Երևի քոյրդ քեզ պատմած կլինի:

— Այո, նա է պատմել ինձ:

Գէ, ասա, թող ընկերուհիներդ սովորեն:

— Այդ Մեծ Ուսուցիչը՝ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսն:

էր, որ ապրում էր մեզանից 1902 տարի առաջ:

— Էդ մենք էլ գիտէինք: — Ես էլ գիտէի: — Ես էլ: —
Ես էդ սովորել եմ:

Հասպա ասում էիք թէ չգիտէք. ինչպէս է որ այժմ
չատերդ գիտէք:

Դէ, լաւ. պատմեմ—այդ Մեծ Ուսուցիչն էր, ինչ-
պէս ասաց Արեգնազանը, մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը,
որ մեզանից 1902 տարի առաջ էր ապրում. նա շատ
աշակերտներ ունէր. բայց ունէր էլի տասներկու աշա-
կերտներ, որոնց միշտ իւր հետն էր ման ածում, միշտ
միասին էին լինում, միասին էին ուտում, գիշեր ու
ցերեկ միշտ միասին էին ու իրարից անբաժան: Յիսուս
Քրիստոսը նրանց շատ էր սիրում. շատ—շատ. նրանք
էլ իրանց Մեծ Ուսուցչին էին սիրում. նրա համար
պատրաստ էին մեռնելու. բացի մէկը նրանցից...

— Ես գիտեմ ով էր:

Ո՛վ էր Արեգնազան:

— Յուզան էր:

Ո՛վ կուզէ ձեզանից Յուզայ լինել:

— Ո՛ւ՛Ֆ. չմնք ուզում, չմնք ուզում. նա նորան
մատնեց. խաչել տուեց. ինքն էլ խեղդուեցաւ. փխն
էր. անպիտան էր...

Լաւ, լաւ, ուրախ եմ— որ Յուզային չէք սիրում և
չէք ուզում նմանուել նորան. նա անպիտան էր և նրա
անունը զգուանքով պիտի յիշել: Եւ լաւ իմանաք— ով որ
ձեզանից իւր պարտականութիւնը չի կատարի՝ նա էլ
Յուզայ կլինի և Յուզայից էլ վատ: Դուք սովորեցիք ձեզ
պարտականութիւնները դէպի փոքր ու Մեծ հայրերը,
դէպի ծնողները, եղբայրները, քոյրերը, դէպի հոգևոր
հայրերը, դէպի ուսման հայրերն ու մայրերը, դէպի ձեզ

ընկերուհիները և դէպի ամենայն մարդիկ. սովորեցի՞ք թէ չէ:

—Այո, սովորեցինք և կկատարենք:

Այսքան բաւական է, լաւ պատրաստեցէք, գալ դասին կշարունակենք:

ԼԱ. Դաս:

Այսօր չենք կրկնի անցեալ դասը, այլ շարունակենք —Մեծ Ուսուցիչը՝ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսն էր, որը երեք տարի շարունակ իւր աշակերտների հետ էր շրջում, ման գալիս զանազան քաղաքներ, գիւղեր. նրանց էլ էր սովորցնում ուրիշներին էլ. ժողովրդին քարոզում էր, խրատում էր—որ արդար լինին, սրտերը սուրբ պահեն, մաքուր պահեն շատ՝ լաւութիւններ, բարեգործութիւններ էր անում—հիւանդներին բժշկում էր աւանց դեղերի, առանց փողի, միայն խօսքով. կոյրերի աչքը բաց էր անում՝ նորա տեսնում էին. խուլերի ականջը բաց էր անում՝ նորա լսում էին. համրերի-մունջերի լեզուի կապը արձակում էր՝ նորա խօսում էին. կաղերին հրամայում էր մանգալ՝ նորա ման էին գալիս. անդամալոյծներին—գամբլաներին հրամայում էր շարժուել, նստել, վերկենալ, մանգալ և նրանք առողջանում էին. քամիններին ու ծովի ալիքներին հրամայում էր հանդարտուել՝ և նրանք հնազանդւում էին նորա հրամանին և իսկոյն հանդարտւում էին. անպտուղ ծառին հրամայում էր—էջ պտուղ շտալ ամենևին՝ և նա չորանում էր բոլորովին. դիւահարների միջից հալածում-քշում էր դևերին, շար ոգիներին՝ և դիւահարները խելօքանում էին, առողջանում էին. մեռելներին հրամայում էր վերկենալ մեռած տեղից կամ գերեզմանից. և նրանք իսկոյն լսում էին նորան և յարու-

Թիւն ագնում: Այս բոլորը անում էր Իւր աշակերտները առաջ, որ Իրան սիրեն ու հաւատան: Նորա նման սուսուցիչներ շատ են եղել աշխարհում և կամ շատ կան այժմ:

— Ե՛ս կըսեմ:

Ասն Արաքսիա:

— Անոր հազարերորդ մասն ալ չի գտնուիր երկրիս վրայ: Ան որ կար՝ անզոյգ էր. աննման էր. մէկ հատիկ մ'էր. ո՛վ կրնայ Անոր հաւասարիլ. փա՛ռք Անոր. Ան մեր Աստուածն է. մենք Անոր կսիրենք ու պաշտենք. Անք Աւետարանին կհաւատանք ու կաշակերտինք:

Հատ ճիշտ և շատ լաւ ասաց Արաքսիան: Անն այդ Մեծ Ուսուցչին խնդրեցին մի անգամ իւր աշակերտները — որ սորվեցնէ իրենց աղօթք անել. նրանք ասացին. «Տէր. սորվեցրու մեզ աղօթք անել, մենք չգիտենք ինչ աղօթք պիտի անենք և ինչպէս»: Մեծ ուսուցիչը սորվեցրեց նրանց: Գուզէք ես էլ ձեզ սորվեցնեմ այն աղօթքը՝ ինչ որ Մեծ Ուսուցիչը սորվեցրեց Իւր աշակերտներին:

— Գուզենք, կուզենք. մենք էլ Ձեզ ենք խնդրում — որ մեզ սորվեցնէք թէ ինչ աղօթք պիտի անենք և ինչպէս: Մենք շատ լաւ կըսենք և լաւ կսովորենք,

Դէ, լսեցէք — Մեծ Ուսուցիչը, սորվեցրեց նրանց իւր աղօթքը. այդ աղօթքն է «Հայր մեր»-ը: Այդ աղօթքը ասում է «Տէրունական աղօթք» այսինքն Տիրոջ աղօթք:

Խմբովին ասացէք — «Հայր մեր-ը Տէրունական աղօթք է:

Հատ լաւ. ուրեմն «Հայր մեր»-ը Տէրունական աղօթք է. որովհետև սորվեցրել է մեզ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը: Խմբովին կրկնել:

Տէրունական աղօթքը տալու է այսպէս —

ձայր մեր. որ յերկինս ես - ձայր մեր. որ երկն-
քումն ես: Խմբովին կրկնել. նշանակում է — Գու մեր ձայրն
եւ. հօր պէս մեզ տիրում ես. մենք էլ Բո որդիքն ենք:
Եթէ Գու մեր ձայրն ես և մենք Բո որդիքը՝ ուրեմն իրա-
րու համար քայր ու եղբայրներ ենք. և քոջ ու եզրօր
նման իրար պիտի տիրենք և իրար օգնենք. ¹⁾ *Որ երկն-
քումն ես.* դուք արդէն սովորել էք — որ մեր Մեծ ձայ-
րը ամեն տեղ է և՛ երկնքումը և՛ երկրումը և ամեն տեղ.
բայց որ երկնքումն ես, աւոււմ է նրա համար՝ որ մենք
հասկանանք — թէ ինչպէս երկինքը բարձր է մեզանից և
երկնքին հասնել շնոր կարող՝ այնպէս էլ մեր Մեծ ձայ-
րը բարձր է մեզանից և մենք նորան հասկանալ շնոր
կարող:

Սուրբ եղեցի անուն քո — Սուրբ լինի Բո Անունք:
Խմբովին կրկնել:

Ձեզ վերայ, իբրև որդի, ում անունն է:

— Ե՛ս կրտսմ:

Սաս Հրահատ:

— Ամեն որդու վրայ իր հօր անունն է:

Չնա լաւ. և որովհետև մենք բոլորս էլ Մեծ Հօր
որդիքն ենք՝ ուրեմն ում անունը պիտի լինի մեզ վերայ-
սան Հրահատ:

— Մեր ամենուս վրայ մեր Մեծ Հօր անունն կրլայ-
վասն զի մենք ամենքս ալ Անոր որդիքն ենք:

Լաւ. դուք չպիտի աշխատէք՝ որ ձեր հօր անունը
լաւ պահեք — լաւ սովորելով, համեստ վարք ու բարբոթի,
աշխատասէր լինելով... և այլն:

¹⁾ Բացատրել — թէ միշտ կարող ենք ասել «ձայր մեր».
եթէ խոով ենք, սրտերումս ոխ, նախանձ ունենք. կարծիք
ենք ասել:

—Ի հարկէ պիտի աշխատենք՝ որ մեր հօր անու-
նը, որ մեզ վերայ է, լաւ պահենք. եթէ մենք մեզ լաւ
պահենք՝ մարդիկ երանի կտան մեր հօրը և կասեն.
«երանի՛ նորան՝ ի՛նչ լաւ որդի ունի». իսկ եթէ մեզ
վատ պահենք՝ մարդիկ վայ կտան մեր հօրը և կասեն.
«վայ՛ նորան. ինչ վատ որդի ունի». կնշանակէ մեր հօր
անունը մեզ վերայ է և մեզ հետ կապուած է:

Արեգնազանը շատ լաւ ասաց. Ուրեմն, եթէ մեր
փոքրիկ հօր անունը պիտի աշխատենք լաւ պահել՝ չպի-
տի աշխատենք արդեօք Մեծ Հօր Անունը աւելի ևս լաւ
պահելու, աւելի ևս սուրբ պահելու. քանի որ մենք սո-
վորել ենք—թէ Մեծ Հօր սէրն ու աշխատանքը անհա-
մեմատ աւելի է, քան թէ փոքր հօր մեզ վերայ ունե-
ցած սէրն ու աշխատանքը: Բայց ի՛նչ բաներու՞մ պիտի
աշխատենք սուրբ պահելու Մեծ Հօր Անունը:

—Ես կըսեմ:

Աստ՛ Արաքսիա:

—Մեծ հօր անունն սուրբ պահած կըլլանք ան-
ատեն՝ երբ լեզունիս կպահենք և վատ, սուտ ու շար-
բաներ չենք խօսեր. սրտերնիս մաքուր կպահենք պայ-
ծառ աստղին պէս և ազբիւրին պարզ ջրին նման. ինչ-
պէս որ Դուք մեզի սորվեցուցեր էք. և գործքերովնիս աչ-
շարուծիւն չենք ըներ մեր ընկերներուն. ան ատեն Մեծ
Հօր անունն, որ միշտ Սուրբ է, սուրբ ալ կմնայ մեր
խօսքերուն մէջ, մեր սրտերուն մէջ, մեր գործերուն մէջ:

Չատ դեղեցիկ ասաց Արաքսիան. շատ ասարիս. զոհ-
եմ: Չարունակներ:

Նկեսցէ արքայութիւն քո—Թող զայ Զո Թագա-
ւորութիւնը: Խմբովին կրկնել: Որդին հօրից աւելի
կվախենայ՝ թէ Թագաւորից և ինչո՞ւ:

—Ես կըսեմ:

Աստ չրահատ:

—Որդին հօրմէն շի վախնար. վասն զի գիտէ որ հայրն զինք կսիրէ, խիտ շի պատժեր, կմեղքնայ. բայց թագաւորէն ամեն մարդ կվախնայ, թէ աղքատ՝ թէ հարուստ՝ թէ իշխան՝ թէ սամիկ՝ թէ քաղաքացի՝ թէ շինական. վասն զի ամենքն ալ գիտեն—[Թէ Թագաւորն օրէնք ունի և օրէնքով կկառավարէ իր ժողովուրդն. օրէնքին անհնազանդներն կպատժուին. օրէնքն արդարութիւն, ճշտութիւն կսիրէ. խաթր չգիտէ. ամենուն հաւասար կգատէ:

Ապրիտ չրահատ. աստ լաւ ասացիր: Ուրեմն մենք մեր Մեծ Հօրը պիտի սիրենք իբրև հայր և Նրան ից պիտի վախենանք իբրև Թագաւորից: Նա հայր է՝ սիրելու և խնամելու համար. նա Թագաւոր է՝ մեզ պատժելու համար. եթէ մենք Նորա Օրէնքը—Պատուիրանը չենք կատարիչ հասկացաք լաւ:

—Այն շատ լաւ հասկացանք:

Չարունակենք—Եղիցին կամք քո, որպէս յերկինս եւ յերկրի—Թող մենք էլ այնպէս կատարենք երկրիս վերայ Քո կամքը՝ ինչպէս երկնքումը հրեշտակներն են կատարում: Խմբովին: Եթէ ձեր հայրը մի բան կամենայ և ձեզ հրամայէ կատարել իւր կամքը՝ դուք կարո՞ղ էք ասել—[Թէ դա լաւ հրաման չէ, ձեր կամքը սխալ է, մենք չենք կատարի:

—Ոչ որ չէ կարող այդպէս ասել:

Բարի: Իսկ եթէ Թագաւորը մի բան հրամայէ, մէ օրէնք հրատարակէ՝ ժողովուրդը կարո՞ղ է չկատարել:

—Չէ կարող չկատարել. պէտք է կատարէ. պարտական է հնազանդուել օրէնքին:

Գարձեալ բարի: Իսկ եթէ Մեծ Հայրը և Մեծ Թա-

գաւորը մեզ յայտնէ իւր կամքը և պատուիրէ կատարել՝
չպէտք է կատարենք:

... Ի հարկէ պիտի կատարենք, և աւելի սիրով. աւելի
լի շուտ, աւելի ճիշտ կերպով:

Ինչհու:

— Որովհետև Մեծ Հայրը մեծ է, բարձր է մեր հօ-
րից. Մեծ Քաղաւորը մեծ է և բարձր է մեր Քաղաւորից:

Բայց ինչ է Մեծ Հօր կամքը: Այդ ես կ'առնեմ. դուք
որ ասէք՝ երկար երկար բաներ կ'ասէք ես կարճ կ'առնեմ,
որ կարողանաք մտքերդ պահել: Մեծ Հօր կամքը երկու
փոքրիկ բան է. առաջինն այն է — որ մենք նորան սի-
րենք իբրև հայր և վախենանք իբրև Քաղաւոր. երկ-
րորդն էլ այն է — որ իրար սիրենք, իբրև եղբայրներ ու
քոյրեր և օգնենք միմեանց: Պարզ է չէ:

— Այն շատ պարզ է:

Ի՛նչ ուրեմն շարունակենք —

Ձեաց մեր հանապազորդ՝ տուր մեզ այսօր — Մեր
ամենօրուայ հացը այսօր էլ տուր մեզ: Խմբովին:

Գուք սովորեցիք — Թէ ինչ է տալիս մեզ մեր Մեծ
Հայրը: Նա միայն հաց է տալիս մեզ, Թէ ուրիշ բաներ էլ:

— Ե՛ս կըսեմ:

Ասա Արարսիա:

— Նա մեզի կուտայ բոլոր իր պարգևներն — Արև,
Լուսին, Աստղեր, Ամպեր, Անձրև, Զիւն, Տոզ, Օդ, Լոյս,
Լեռներ, Անտառներ, Գաշտեր, Ծովեր, Լճեր, Գետեր,
Սղբիւրներ, Զրհօրներ, Ովասիսներ, Գազաններ, Գննդա-
նիներ, Զեռուներ, Սողուններ, Մեծ ու փոքր միջատ-
ներ, Քուշուներ, տեսակ տեսակ հաւեր, Ծառեր, Ծա-
ղիկներ, Համեմունքներ, Բանջարեղէններ և ամեն տեսակ
Քոյրեր և Հոգ. աս բոլորն կուտայ իրենց օգուտներովն:

Չարունակիր Հրահատ:

—Ասանցմէ զատ՝ կուտայ մեզի՝ Կանք, Միրտ, Հոգի, Յիշողութիւն, Ընդունակութիւն. մեր հինգ զգայարանքներն ու անոնց գործունէութեան կարողութիւնն: Ասանցմէ ալ զատ՝ կուտայ մեզի Առողջութիւն, Յաջողութիւն և որ ամենէն գլխաւորն է՝ իր սուրբ Օրհնութիւնն և Օգնութիւնն: Ահա աս հացն է՝ որ մենք կը խնդրենք մեր Մեծ Հօրէն, մեր Արարչէն տալ մեզի այսօր:

Ըստ լաւ ասացիր, Արնքսիա. ուրեմն հաց ասելով՝ զէտք է հասկանալ կեանք. բայց ինչո՞ւ ենք ասում «տուր մեզ այսօր». ինչո՞ւ չենք ասում—տուր մեզ ամեն օր. և քանի կեանք ունինք: Չէք կարողանում պատասխանել: Է՛ս. ես կասեմ—մենք միայն այսօրուայ համար ենք խնրում երկու պատճառով—առաջինը՝ որ մենք չգիտենք—կաւտացնենք գիշերը՝ թէ ոչ. մենք չգիտենք—կհասնենք միւս օրուան՝ թէ ոչ. ով ձեզանից առաջուց հաստատ կերպով կարող է ասել—[Թէ ինչ կլինի մի ժամից յետոյ]:

— Չենք կարող առաջուց ասել և հաստատ կերպով. որովհետև [Թէ և մենք գիտենք, թէ մի ժամից յետոյ զանգ կտան՝ երկրորդ դասը կսկսուի, յետոյ էլի զանգ կտան՝ երրորդ դասը. և յետոյ՝ չորրորդ դասը. և յետոյ՝ տուն կերթանք. բայց յանկարծ կարող է երկրաշարժ լինել. և մենք այն չենք անի, ինչ որ կարծում էինք՝ թէ կանենք. կամ կարող է մի բան պատահել՝ և մեզ հէնց այս քոպէին արձակեն. ուրեմն մենք չգիտենք—[Թէ մի ժամից յետոյ մեզ ինչ կարող է պատահել:

Ըստ լաւ ասաց Արեգնազանը. որովհետև ժամանակի և պատահմունքների տէրը մենք չենք. այլ մեր Մեծ Հօրն է: Ուրեմն մենք հազիւ այսօրուայ համար միայն կարող ենք խնդրել. վաղը մերը չէ. վաղը Մեծ Հօրն է պատկանում. թէ վաղը մեզ ինչ կբերի՝ այդ մենք չգի-

տենք. մենք այսօրուանով միայն պիտի բաւականանանք. և այսօրուայ համար միայն պիտի աղօթենք: Այս առաջին պատճառն է. երկրորդն էլ այս է—որ եթէ մենք մի անգամ միայն խնդրենք, աղօթենք՝ և էլ չխնդրենք՝ այդ մեզ ծուլութիւն և յուսահատութիւն կսորվեցնէ. օրինակ. ես ասեմ—Հայր մեր. ամենօրուայ հացը տուր մեզ. այսօր էլ, վաղն էլ, եկող տարի էլ, ամեն տարի էլ և քանի կեանք ունինք. որ քեզ էլ չնեղացնենք մեր ամենօրուայ աղօթքներով: Մա հեշտ բան է, չէ՛. լաւ. իսկ եթէ Մեծ Հայրն էլ մեզ ասի - շատ լաւ. քո ամենօրուայ հացը ես միշտ կտամ քեզ քո միանգամ խնդրելովդ. բայց դրա հետ միասին քո ամենօրուայ շարշարանքդ էլ, ցաւերդ, վիշտերդ, հիւանդութիւններդ և այն ամեն նեղութիւն՝ ինչ որ դու միքանի տարիների ընթացքում քիչ քիչ պիտի առնէիր, որ դիմանալ կարողանայիր՝ այժմ բոլորն էլ միասին այսօր եմ տալիս քեզ. ինչ էք կարծում՝ լաւ կլինէր:

—Հարկաւ լաւ չէր ըլլար. վասնզի ո՞ր մարդն կարող է մէկ անգամէն տանել ան ամեն նեղութիւններուն, որոնք քանի մը տարու մէջ գալու էին իրեն. նա կընկճուէր և կմահանար. ան ատեն նա կպուար դէպի Արարիչն ու կըսէր. «Մեր ամենօրուան հացն այս օր միայն տուր. մեզ և ոչ վաղն կամ ամեն տարի»:

Ընչտ է. նա կփռչմանէր: Լաւ ասացիր Արարիւհ. Որովհետեւ, բացի դրանից, եթէ այգալէս լինէր՝ մենք էլ կարիք չէինք ունենալ մեր Մեծ Հօր հետ խօսել, աղօթել, խնդրել կամ փառք տալ Նորան. բայց մեզ հարկաւոր է, օգուտ է—որ մենք շուտ շուտ խօսենք մեր Մեծ Հօր հետ. և ո՞չ միայն լեզուով խօսենք՝ այլ սրտով. և ինչպիսի սրտով. այն սրտով՝ որ մենք սովորեցինք. Քանի շուտ շուտ խօսենք մեր Մեծ Հօր հետ, շուտ շուտ:

աղօթենք ու մեր կարիքների համար խնդրենք՝ այնքան նա մեզ մօտիկ կլինի, մեզ կսիրէ, մեզ կօգնէ, մեր կեանքն ու գործքը կօրհնէ: Քանի դուք խելօք, ուսում առած, շնորհալի և իմաստուն մարդկանց մօտ պահէք ձեզ, նրանց հետ խօսէք, նրանց խելացի խօսքերը լսէք՝ այնքան օգուտ է ձեզ. այնքան ձեր միտքը կբացուի և կը զարգանար:

—Վրնամ ես օրինակ մը բերել ձեր ըսածներուն:

Կարող ես, Հրահատ. բայց հետևեալ դասին. այժմ շուտով կզանգեն. ժամանակ է:

ԼԲ. Դաս:

Հապա հրահատ. ասա, ինչ որ ուզում էիր ասել անցեալ դասին:

—Պօլիս եղած ատենս, կյիշեմ որ, մեր տուն կյանձախէին խել մը գրասէրներ, գրական երեկոյթներ կունենային, կկարդային, կզուրցէին, կվիճէին. ծնողներս ինձ չէին արգելել լսել անոնց. ես թէև փոքր էի, բայց ըսածներէն խել մը բան կհասկնայի. հիմակ ալ կյիշեմ անոնց խելացի խօսքերն և կզգամ՝ որ օգտուել եմ:

Լաւ օրինակ բերեց Հրահատը. բայց ես ուզում եմ մի բան հարցնել. տեսնեմ ո՞վ կարող է ինձ պատասխանել—մենք ասացինք՝ թէ պէտք է շուտ շուտ աղօթել կամ խօսել Մեծ Հօր հետ. որովհետև օգուտ է մեզ. Հրահատն էլ օրինակ բերեց և ասաց—թէ ինքը զգում է՝ որ օգտուել է. ես հաւատում եմ Հրահատին, որ ինքը օգտուել է. եթէ նա օգտուած չլինէր՝ գեղեցիկ կերպով պատասխանել իմ հարցերին չէր կարող: Այսպէս չէ՞ երեխայք:

— Այդպէս է:

Չառ լաւ. ուրեմն դուք հաւատում էք՝ թէ խելօք մարդկանց մօտ լինելով, նրանց հետ խօսելով՝ մեր միտքը կբացուի, մենք էլ խելօք կլինենք, կգարգանանք, շատ բան կհասկանանք:

— Այո. հաւատում ենք. հիմա մենք ինչքան բան սովորեցինք Ձեր դասերից. առաջ դժուար էինք գտնում պատասխանները. այժմ շուտ ենք հասկանում, գլխի ընկնում. և կարողանում ենք պատասխանել. այո, ինչիցն է. նրանից է՝ որ մեր միտքը բացանց:

Արեգնազանը ճիշտ ասաց. բայց այժմ ինձ պատասխանեցէք— Մեծ չօր հետ շուտ շուտ խօսելը, շուտ շուտ նորան ազօթելը՝ ինչ օգուտ պիտի տայ մեզ. տեսնեմ նվ կասէ:

— Պարտքերս ենք կատարում. մենք պարտախան ենք Մեծ չօրը ազօթել:

Ձէ. Լուսքնթազ. այդ չէ. իմ ուզած պատասխանը— չառն: տեսնեմ նվ կգտնէ պատասխանը:

— Ես էլ փորձեմ. տեսնեմ՝ կարող եմ գտնել:

Փարձիր Արևհատ:

— Թէ որ խելօք մարդկանց հետ խօսելով, կամ նրանց մօտ լինելով կարող ենք օգտուել. ի հարկէ, աւելի կօգտուենք՝ թէ որ Մեծ չօր մօտենանք մեր ազօթքներով, մեր սուրբ սրտով:

Լաւ է. բայց պատասխանը այդ չէ:

— Դուք ասէք, տէր-հայր, սպիտենք. մենք չենք կարող գտնել:

Դէ լաւ. ես կտեսմ. բայց լաւ լսեցէք:

— Լաւ կլսենք:

Ես էլ օրինակ ասեմ— երբ մի պատուաւոր հիւրը սպասում էք ձեր տանը՝ ինչ էք անում:

— Ես կասեմ:

Աստ Գոհարիկ:

— Տղանը մաքրում ենք, ամեն բան կարգի ենք դնում, մենք էլ մաքուր հագնուում ենք:

Լյու. իսկ եթէ մէկ մեծ մարդու մօտ էք գնում մի բան. խնդրելու՝ ինչպէս էք գնում—կեղտոտ երեսով ու շորերով, գզգզուած մազերով:

— Ես կասեմ:

Աստ Հրանոյշ:

— Մաքուր շոր ենք հագնում և կարգին ու համեստ կերպով մօտենում ենք նորան:

Չատ լաւ. իսկ Մեծ Հօր հետ խօսելու կամ Նորան ազօթելու համար պատրաստութիւն չպիտի տեսնէք:

— Ես կասեմ:

Աստ Շողեր:

— Էլի մաքաւ շորեր պիտի հագնենք, երեսներս լուացած, մազերս սանազրած, մաքուր թաշկինակներ պիտի ունենանք. ինչպէս որ Չատկին կամ տօն օրերին գնում ենք. կկեղեցի:

Չէ, Շողեր. բանն էլ էդ է, որ Աեծ Հայրք ոչ մեք սիրուն, պետլած երեսին է կարօտ, ոչ մեր գեգի շորերին, ոչ մեր խոսնուն. մազերին... ծիծաղում էք, հանձեր լեզուով խօսեցի. դուր եկաւ. չէ... էլի էք ծիծաղում. հեքիք է լաւ:

— Ես րսեմ թէ ինչ կուզէ մեզմէ մեր Մեծ Հայրն:

Աստ Հրահատ:

— Նա մեզնէ ոչ երես կուզէ և ոչ զարդարուն անկուածներ ¹⁾. Նա մեզնէ Սիրտ կուզէ. Սիրտ մը, որ փայլէ պայծառ ասագին պէս, և յստակ ըլլայ՝ պարզ ու վճխա աղբիւրին ջրին պէս. ինչպէս Գուր մեզի սորվեցուցիք:

Հրահատը լաւ ասաց. բայց էլի կխաատ է. ես կը

¹⁾ Բացառել անհասկումայի խօսքերը:

ըրացնեմ—խելացի մարդկանց հետ նստելով, վերկենալով, խօսելով, նրանց լսելով, նրանց մօտ լինելով՝ տեսանք որ օգտուում ենք. այժմ պէտք է տեսնենք—[Թէ Մեծ Հօր հետ խօսելիս, Նորան աղօթելիս, Նորան մեզ մօտ պահելիս էլ կարճով ենք օգտուել՝ [Թէ ոչ: Մենք տեսանք որ մարդոց մօտ գնալիս և նրանց մեզ մօտ հրաչիրելիս պէտք է պատրաստուենք. այդպիսի պատրաստութիւն պիտի ունենանք և այն ժամանակ՝ երբ ուզում ենք խօսել մեր Մեծ Հօր հետ կամ աղօթել, միայն այդ պատրաստութիւնը չպիտի լինի երեսի կամ շորերի կամ մագերի՝ այլ սրտի. մենք աղօթելուց առաջ պէտք է մաքուր լինենք սրտով, մտքով, գործքերով. պէտք է արդար լինենք. մեղք չգործենք. խռով չլինենք. սուտ չխօսենք. չծուլանանք. ծնողներին և մեծերին հնազանդ լինինք և մեր բոլոր պարտքերը կատարենք. ինչ որ սովորել ենք—դէպի ծնողները, եղբայրներն ու քոյրերը, դէպի հոգևոր հայրերը, դէպի ուսման ծնողները—հայրերն ու մայրերը, դէպի ընկերուհիները, դէպի աղբատները, դէպի բանտարկեալները և այլն և այլն. երբ մենք մեր այս պարտականութիւնները կկատարենք՝ այն ժամանակ կիմանանք—որ մենք մօտ ենք մեր Մեծ Հօրը և Նա օրհնում է մեզ, սիրում է մեզ և օգնում: Ուրեմն քանի շատ աղօթենք, քանի շուտ շուտ աղօթենք՝ այնքան էլ մեր սիրտը մաքուր կպահենք, այնքան էլ մենք արդար կլինենք, այնքան էլ մենք մեղքից հեռու կմնանք, որովհետև շուտ շուտ աղօթելով՝ շուտ շուտ էլ մեր խղճմտանքի ձայնն ենք լսում, որը մեզ ասում է—արա՛յ, սա լաւ է. մի անիր այն. նա մեղք է, յանցանք է: Հասկացանք:

—Հասկացանք. լաւ հասկացանք:

Ուրեմն մէկ անգամ աղօթենք ու ասենք «մեր ամե-

Տարուայ հացը տուր մեզ:» թէ ամեն օր և օրը մի քանի անգամ:

— Ես ըսեմ:

Ասա հրահաստ:

— Ամեն վայրկեան մեր սրտերուն, մեր խորհուրդներուն, մեր գործերուն մէջ պիտի որ խօսենք մեր Արարչին հետ. դասն զի նա ազ Կուզէ մեզնէ:

Ըստ լաւ՝ շարունակեմք:

Եւ թո՛ղ մեզ զպարտիս մեր, որպէս եւ մեզ թողուք մերոց պարտապանաց— Թո՛ղ մեր մեղքերը կամ շերի՛ր մեզ այնպէս՝ ինչպէս որ մենք ներում ենք մեզ նեղացնողներին ¹⁾:

Դուք լսել էք այս առածը— Ինչ կցանես՝ այն կը հսձես:

— Լսել ենք:

Ուրեմն ինչ էք կարծում— մենք որ չներենք մեր ընկերներին՝ Մեծ Հայրը կներէ մեզ:

— Ո՛չ, չի ների:

Ինչո՞ւ. ասե՛մ ձեզ— որովհետեւ ձե՛նք այնպէս ենք ասում— Մեծ Հայր ջան. Դու մեզ ներիր այն ժամանակ միայն՝ երբ որ մենք ներում ենք մեր ընկերներին. որոնք մեզ նեղացրել են, մեզ զրկել են, մեզ հետ խռովել են, մեզ վերայ սուտ բաներ են ասել, շար են խօսել, մեր անունը կոտրել են, մեզ բամբասել են, մեզանից բաներ են գողացել. մէկ խօսքով մեզ շատ վատութիւններ են արել. մենք նորանց ներում ենք, նրանց արած վատութիւնները ուզում ենք մոռանալ, էլ չենք

¹⁾ Կրկնել տալ հատուած հատուած և՛ գրաբառ և՛ աշխարհաբառ. առանձին առանձին. նստարան նստարան և խմբովին:

ուզում յիշել, ինչպէս մեր եղբայրներ ու քոյրեր՝ այնպէս ենք նայում նրանց վերայ. Դու էլ մեզ ներիր, մեր մեղքերը մոռացիր, էլ մի յիշեր. իսկ եթէ մենք նրանց չներենք՝ Դու էլ մեզ մի ներիր. որովհետև արժանի չենք: Պարզ է. չէ:

—Այո. շատ պարզ է և լաւ հասկացանք:

—Եւ մի տանիւր զմեզ ի փորձութիւն—Մի ձգի՞ր մեզ փորձանքի մէջ: Փորձանքը մի վատ պատահմունք է—որ կամ կարող է մեզ վնասի մէջ ձգել և կամ կարող ենք ազատուել վնասից. մեր կեանքը միշտ փորձանքի մէջ է. երբեմն ընկնում ենք փորձանքի մէջ. իսկ երբեմն ազատուում ենք: Բայց ինչո՞ւ ենք ասում «մի ձգիր մեզ փորձանքի մէջ». միթէ Մեծ Հայրն է մեզ փորձանքի մէջ ձգողը:

—Ես կասեմ:

Ասա՛ ձողեր:

—Մեծ Հայրը մեզ վատ չի կամենայ. նա միշտ մեր բարին, մեր օգուտը կուզէ. փորձանքը վատ բան է, փորձանքի մէջ պատահուներով ենք ընկնում. կամ անփորձութիւնով:

Արեգնազանը լաւ ասաց: Գարնոյ ես շարունակե՛ք Չահանդուխտ:

—Գարող եմ:

Չարունակիր:

—Երբ ասում ենք փորձանքի մէջ մի ձգիր, ուզում ենք ասել—եթէ մեր անխելքութիւնից կամ պատահմունքից փորձանքի մէջ ընկնենք Դու մեզ ազատիր վնասից: Չահանդուխտն էլ լաւ ասաց. շարունակենք:

Այլ փրկեա՛ զմեզ ի շարէ—բայց չարիքը փրկի՛ր:

Սա շատ պարզ է. փորձանքը վնասակար պատահ-

մունք է. կարելի է այդ պատահմունքի մէջ ընկնել՝ բայց անվնաս ազատուել. այն ժամանակ շարից փրկուեցանք. իսկ եթէ փորձանքի վնասը մեզ հասաւ՝ կնշանակէ—որ մենք շարից չփրկուեցանք: Բայց երկու տեսակ փորձանք կայ—մարմնաւոր փորձանք՝ որ մարմնին է պատահում ու վնասում և հոգևոր փորձանք՝ որ հոգուն է պատահում ու վնասում. երկուսիցն էլ օրինակ ասեմ—փողոցով անցնում էք. շար տղաները քարեր են ձգում ու խաղում. մի քար անցաւ ձեր ճակատի առաջից. դուք փորձանքի մէջ էիք. բայց չդիպաւ: ուրեմն ազատուեցաք վնասից կամ փրկուեցաք շարից. իսկ եթէ քարը դիպաւ ձեր ճակատին, դուք վայր ընկաք, արիւն եկաւ, տուն տարան, բժիշկ, դեղ և այլն և այլն. կնշանակէ—վնասեց չազատուեցաք կամ փորձանքից չփրկուեցաք. բայց սա ձեր հոգուն, ձեր սրտին վնաս տուեց. ոչ:

Այժմ էլ մի ուրիշ օրինակ ասեմ—մի մարդ մէկից ծխախոտ է խնդրում. հասկանում էք ինչ կնշանակէ ծխախոտ:

—Գիտե՛նք—պապիրոզ:

Լաւ: Ծխախոտը որ ստանում է՝ տեսնում է մէջը փող էլ կայ. այժմ մտածում է նա—չլինի՞ թէ փողը սխալմամբ է տուել. պէտք է տանել յետ տալ. մէկ էլ մտածում է—չէ, երևի փողն էլ հետն է տուել. ուրեմն իւր սեփականութիւնն է: Ամբողջ գիշեր խեղճ մարդը տանջւում է մտածելով—յետ տայ՝ թէ իրան վերցնի: Ի՞նչ էք կարծում նա ինչի՞ մէջ է:

—Ծ'ս կրսեմ:

Աստ Արաքսիա:

—Նա փորձանքի մէջ է. եթէ վերադարձունէ՝ շարէն կփրկուի. իսկ եթէ իրեն առնու՝ շարէն չ'ազատուիր:

Ճիշտ ասաց Արաքսիան. բայց ո՞վ կասէ—սա ինչ

տեսակ մի փորձանք է—հոգեհոր՝ թէ մարմնաւոր:

—Ե՛ս կըսեմ:

Առա՛ հրահատ:

—Աս հոգեւոր փորձանք մըն է. վասնզի մարմինն հոս գործ մը չունի. հոգիին գործն է. թէ գողցաւ դրամն՝ հոգիին է վնասն. իսկ թէ վերադարձուց՝ հոգին մեղքէն ազատեց և ինքն ալ շարէն փրկեցաւ:

Չատ լաւ ասացին Արարսիան էլ, հրահատն էլ. շարունակեհք—*Ձի քո է արքայութիւնն եւ զօրութիւնն եւ փառք յաւիտեանս. Ամէն*։—*Որովհետեւ քոնն է թագաւորութիւնը, զօրութիւնը, փառքը այժմ եւ ամեն ժամանակ*։

Ամենից յետոյ, այսինքն երբ ամեն տեսակ խնդրուածքներս յայտնեցինք մեր Մեծ Հօրը՝ այն ժամանակ ասում ենք—այս բոլորը քեզանից ենք խնդրում. Դո՛ւ միայն կարող ես տալ. որովհետեւ թագաւորութիւնն էլ Քոնն է և Դու ես թագաւորների թագաւորը: Զօրութիւնն էլ Քոնն է և ոչ ոք չկայ Քեզանից գօրաւոր: Փառքն էլ Քոնն է. Դու ես փառաւորում երկնքի վերայ, երկրի մէջ բոլոր Քո արարածներից. և Քո թագաւորութիւնը, գօրութիւնը, փառքը միշտ եղել է, կայ այժմ և միշտ էլ կլինի:

Այժմ ճիշտ ասացէք ինձ—մեր Մեծ Ուսուցչի սորվեցրած աղօթքը լաւ աղօթք չէ:

—Չատ լաւ, շատ գեղեցիկ աղօթք է մեր Մեծ Ուսուցչի—մեր տէր Յիսուս Քրիստոսի սորվեցրած աղօթքը:

Ուրեմն կաշխատէք այնպէս լաւ սովորել՝ որ կարողանաք տանը ձեր քոյրերին ու եղբայրներին էլ սորվեցնել, բացատրել:

—Անպատճառ կաշխատենք:

2. Աղօթք մաշից առաջ:

ԼՔ. Դ աս,

Կրկնութիւն:

Մենք սովորեցանք մեր ուտելիքների ու խմելիքների մասին. բայց շտվորեցանք ուտելու և խմելու կամ ճաշի աղօթքները:

Մեր ծնողների ու եղբայրների մասին, մեր Մեծ Տօր տան մասին, մեր դասերի մասին, մեր գործերի մասին աղօթքներ սովորեցանք. Տէրունական աղօթքն էլ սովորեցանք: Այժմ շտվորենք արդեօք ճաշի աղօթքները—[Թէ ճաշ ուտելուց առաջ և յետոյ ի՞նչ պիտի աղօթենք, ի՞նչպէս և ի՞նչ պիտի խօսենք մեր կերակրողի հետ:

—Սովորենք, սովորենք. մենք չգիտենք—[Թէ ի՞նչ աղօթք պիտի անենք ճաշից առաջ և ճաշից յետոյ:

Հատ լաւ. լսեցէք: Մենք տեսանք—որ մեր ամենիս կերակրողը մեր Մեծ Հայրն է. սովորեցինք և գիտենք—[Թէ ո՞րքան անթիւ բարիքներ է տուել մեզ մեր Մեծ Հայրը, որոնցմով մենք կերակրոււմ ենք և էլի պիտի կերակրուինք: Ուրեմն այժմ էլ տեսնենք—[Թէ ի՞նչ է ճաշից առաջ ասելու աղօթքը:

Ամենքի աչքը Քեզ է նայում, Տէր. Գու ես կերակրում ամենքին իր ժամանակին. Բայ ես անում Քո ձեռքը. և քաղցը կամբդ կամ կամքիդ քաղցրութիւնը ամենքին լիացնում է ¹⁾:

Ինչո՞ւ ամենքի աչքը Մեծ Տօրն է նայում—որովհետեւ նա է կերակրում ամենքին իր ժամանակին. այսինքն - Գարնանը՝ անձրև ու արև է տալիս, որ ձիւնները հալչին, խոտը բուսնի, ծլի, ծաղկի և կանաչ ու դալա-

¹⁾ Մեզ լալսնի ձևով կրկնել և իւրացնել տալ աղօթքը:

ըով դաշտերը ծածկուեն, ծառերը կանաչեն, կոկոն ու բողբոջ բռնեն, տերևներով զարդարուին: Մմրանը՝ տաք ու ջերմ արև է տալիս, որ ցանքսերն ու պտուղները հասնեն. և Մմրանն ու աշնան սկզբին բաց է անում իւր ընդարձակ սփռոցը. որ աղօթքի մէջ ասուած է—*Բաց ես անում Քո ձեռքը. և իւր բարի ու քաղցր կամքով հրաւիրում է ամենքին*—*Թէ ասուն, թէ անասուն՝ լիանալու ամենքին բաւական առատ պարգևներից. դաշտային այդ ընդարձակ սփռոցի շուրջը հաւաքւում են մարդիկ ու կենդանիք, թռչուններ ու հաւքեր, գեռուններ ու սողուններ և հազար տեսակ մեծ ու փոքր միջատներ. և կերակրւում են առատօրէն: Գալիս է Աշունը իւր սուլոյ ու շուացնող քամիներով, իւր սրտամաշ անձրևներով, դէտ ու դէն ցրիւ է տալիս իւր դեղնացրած ու շորացրած ծառերի տերևները, սերմերը. բայց դա էլ ունի իւր օգուտը — շաղ է տալիս սերմերը այս ու այն կողմ. և ուր ընկնում են սերմերը՝ այն տեղ էլ մնում են. որ վարնանը նորից քսնին: Գալիս է Ձմեռը և իւր սպիտակ թանձր սաւանի ¹⁾ տակ ծածկում է բոլոր ցանքսերն ու բուսականութիւնը. որ տաք մնան և կամաց կամաց սննդուին, երբեմն հալչող, ձեան կաթիլներից. որպէս զի, երբ վայ գարունը, նորից ծլին ու ծաղկին, աճին և պատրաստուին սնունդ ու կերակուր դրուելու ամրան դաշտային սփռոցի վերայ: Սրա համար էլ ասում ենք—*Գու ես կերակրում ամենքին իր ժամանակին և Քո բարի ու քաղցր կամքովդ ամենքն էլ լիանում են առատաբար:**

Ահա այսպիսի աղօթքով մենք սկսում ենք ճաշել-այսինքն՝ վայելել Մեծ Հօր, մեզ տուած, բարիքները:

¹⁾ Հասկացնել սաներին անծանօթ բառերը. երբեմն ևս պատահած դժուար հասկանալի նախադասութիւնները, որոնք կարող են պատահել:

Գրկնենք իմբողին մի քանի անգամ ճաշից առաջ:
ասելու աղօթքը:

Յնչտ է՝ թէ դժուար:

—Չատ հեշտ է:

Ճաշից յետոյ ասելու աղօթքն էլ որ դաս տամ կարող էք սովորել:

—Կարող ենք:

Ի՞նչ գիտէք՝ թէ կարող էք.—կարելի է շատ երկար է:

—Եթէ չկարողանայինք սովորել՝ Դուք այժմ չէիք տալ այդ դասը, կթողնէիք միւս անգամուան. բայց գիտէք որ կարող ենք. մենք էլ գիտենալով որ Դուք աւելի չէք տալ, այլ այնքան դաս կտաք, որ մենք կարողանանք սովորել, այդ պատճառով ասացինք—թէ կարող ենք:

Արեգնազանը ճիշտ է ասում:

—Ճիշտ է ասում. շատ ճիշտ:

Ուրեմն սովորենք:

—Այո. սովորենք:

Լաւ:

3. Աղօթք ճաշից յետոյ.

Ճաշից յետոյ ասուած աղօթքով մենք յայտնում ենք մեր՝ Տէր Յիսուս Քրիստոսին մեր գահուլթիւնը, մեր շնորհակալութիւնը՝ որ լիացանք Նորա մեզ տուած բարութիւնից. յայտնում ենք մեր գահուլթիւնը նաև չօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն. և խնդրում ենք—որ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը անհատնելի անէ մեր սուփրի լիութիւնը, որով մեզ կերակրեց և լիացրեց. և ամենից յետոյ փառք ենք տալիս Նորան:

Ճաշից յետոյ ասելու աղօթքն այս է.

Տէր Յիսուս, լիացանք Քո մեզ տուած բարութիւնից. Գահուլթիւն կտանք մեր Տէր Աստուծուն. չօրը, Որ-

դուն և Առաք Հոգուն. Այս հացի, կերակրի սեղանը լի
և անպակաս անի մեր Քրիստոս Աստուածը. Սորանով
մեզ կերակրեց և լիացրեց. Փառք տանք նորան այժմ և
ամեն ժամանակ:

Ինչո՞ւ ենք յայտնում մեր գոհութիւնը Յիսուսին և
Հօրը, Որդուն և Սուրբ Հոգուն. չէ որ մեր կերակուրը
ուտելիքն ու խմելիքը մեր ծնողներն են տալիս մեզ. մեր
ուտելու հացը մեր ծնողներն են պատրաստում մեզ հա-
մար: Ա՛յ կասէ ինձ:

—Շ'ս կրսեմ:

Աստ հրահատ:

—Մենք սորվեցանք մեր անցեալ դասերէն— թէ իրօք
մեր ծնողներն կաշխատին. սակայն ծնողներուն աշխա-
տանքն կօրհնէ Արարիչն—նախ՝ որ առողջութիւն կու-
տայ անոնց. երկրորդ՝ գործերուն յաջողութիւն. երրորդ՝
ճաշէն առաջ ըսուելիք աղօթքի բացափութենէն սոր-
վեցանք—որ իր ժամանակին կուտայ ամենուրեւ կերակու-
րը—Քարունքին՝ անձրևներով ու արևով. Ամառն՝ ջերմ
արեղակով. Աշունքին՝ սաստիկ քամիներովն ու անընդ-
հատ անձրևներով. Ձմեռն՝ իր ձիւներով. աստեղծով ալ՝
առատութիւն կըլլայ հացի ու բոյսերի. և աս ամեն պա-
րագաներն իրարու հետ միասին կօգնեն մեր ծնողներուն
կերակրել մեզի: Ասկէ հետեցնելու է—որ մեր ամենուս
կերակրողն Արարիչն է. Որուն ձեռքին տակ գործիքնեք
են մեր ծնողներն և ամեն մարդիկ:

Չատ լաւ: Ուրեմն այսքան դասերից դուք սովո-
րեցիք—թէ այն ամենը՝ ինչ որ մենք տեսնում ենք,
օրինակ—

Երկինքը՝ իւր աստղերով, արեղակով, լուսնով, ամ-
պերով, ձիւնով, հողով, օդով, լայսով՝ ս՛կ է տուել մեզ-
մարդը:

—Ո՛չ, մեր Մեծ Հայրն է տուել:

Լաւ:

Երկիրը՝ իւր լեռներով, անտառներով, դաշտերով, ձորերով, հովիտներով, անապատներով, ովասիսներով, ծովերով, լճերով, գետերով, աղբիւրներով՝ ով է տուել մեզ. մամրը:

—Ո՛չ, մեր Մեծ Հայրն է տուել:

Լաւ:

Օղբ՝ իւր թռչուններով. Ջուրը՝ իւր ձկներով. Հողը՝ իւր բոյսերով, իւր կենդանիներով, զեռուններով, մեծ ու փոքր միջատներով՝ ով է տուել մեզ. մամրը:

—Ո՛չ. մեր Մեծ Հայրն է տուել:

Լաւ:

Աշխարհքը՝ իւր բնակիչներով—մարդիկներով. Ծնողական տունը՝ մեր ծնողներով և տան զաւակներով. Մեծ Հօր տունը՝ մեր հոգևոր հայրերով ու ժողովրդով. Ուսման տունը՝ մեր ուսման հայրերով ու մայրերով և ուսման սաներով. Արհեստները՝ իրենց արհեստաւորներով. Աշխատանքներն ու Մշակութիւնները՝ իրենց աշխատաւորներով ու մշակներով. Պաշտօնները՝ իրենց պաշտօնեաներով՝ ով է տուել մեզ. մամրը:

— Ո՛չ. դարձեալ մեր Մեծ Հայրն է տուել մեզ:

Լաւ:

Իսկ մարդուն՝ իւր հինգ զգայարանքներով—աչքերով՝ որ տեսնում է. ականջներով՝ որ լսում է. բերնով կամ լեզուով՝ որ ճաշակում է. ու խօսում. ունզներով կամ քթով՝ որ հոտոտում է. ձեռքերով, ոտներով կամ ամբողջ մարմնով՝ որ շոշափում է. բացի այն հինգ զգայարանքներից. էլի մտքով՝ որ մտածում է. կամքով՝ որ գործում է. սրտով՝ որ զգում է. խղճով՝ որ բարին որոշում է չա-

րից և հոգևով՝ որով ապրում է՝ ո՞վ է տուել մարդուն.
ինքը մարդը:

—Ո՛չ. դարձեալ մեր Մեծ Հայրը:

Այո. այո. մեր Մեծ Հայրն է տուել. Որին
ասում ենք—Աստուած. Ահա այդ Աստուածն է մեր Մեծ
Հայրը. Որից են ելել թէ Երկինքը, թէ Երկիրը և թէ
մենք բոլորս. նա է մեզ ստեղծել. նա է մեզ պահում,
խնամում. նրանով ենք մենք ապրում ու շնչում և մեռ-
նելուց յետոյ էլ նորա մօտ ենք գնում: Ուրեմն ո՞վ է
մեր բոլորիս սկիզբը, պատճառը և վերջը. Աստուած է.
Նորան պիտի երկրպագենք. Նորան պիտի աղօթենք.
Նորան պիտի պաշտենք ու սիրենք. և Նորան պիտի տանք
մեր սիրտը. միշտ սրբութեամբ կատարելով նորա Օրէն-
քը—Սուրբ պատուիրանները և Սուրբ Կամքը ասելով.
«Եղիցին կամք քո. որպէս յերկինս և յերկրի»:

Լաւ հասկացար:

—Ձատ լաւ:

Ուրեմն կատարեցէք Աստուծոյ Սուրբ Կամքը միշտ
սիրով, յօժարութեամբ, սրտանց, առանց ձանձրանալու.
ալ ուրախութեամբ, որպէսզի նա ձեզ և՛ սիրէ, և՛
օրհնէ, և՛ օգնէ:

—Կկատարենք սրտանց, կկատարենք ուրախութեամբ
մեր սիրելի Մեծ Հօր, մեր Ստեղծող Աստուծոյ Սուրբ
Կամքը. խոստանում ենք ազնիւ խօսքով:

Եթէ դուք կատարէք ձեր ազնիւ խօստումը՝ ես էլ
գոհ և ուրախ սրտով կլիչեմ ձեզ իմ աղօթքներին մէջ
և կխնդրեմ Մեծ Հօրից, սրտանց կխնդրեմ—որ նա ձեզ
օրհնէ, սիրէ, օգնէ և շնորհք տայ. որ լաւ մարդիկ դուրս
գար: Լաւ մարդիկ դուրս կգար, եթէ ունենար անմեղ
մանկական սիրտ—նման պայծառ փայլող աստղին և
վճիտ ու պարզ ջուր ունեցող աղբիւրին:

— Չնտ շնորհակալ ենք տէր-հայր. մենք էլ Ձեզ համար կաղօթենք—որ շատ ապրէք և շատ մեզ նման սաներ դաստիարակէք, որ շատ լինին Ձեզ համար աղօթողները:

Շնորհակալ եմ: Վերջացնենք այս դասը: Թէև կարճ դաս է, բայց երկու աղօթք կայ սովորելու. շինի թէ գժուարանար:

— Չնտ լաւ. Ձեր բարի կամքն է:

Մի երկու անգամ խմբովին կրկնենք մեր սովորած աղօթքները:

4. Աղօթք Թագաւորի համար.

ԼԳ. Դաս.

Կրկնութիւն:

Անցեալ դասերին մենք տեսանք—որ աշխարհիս Ստեղծողը, Խնամողը, Պահպանողը Աստուած է. նա է մեր Երկնաւոր Հայրը. և նա է մեր Երկնաւոր Թագաւորը: Բայց նա նշանակել է մարդկանց համար Երկրաւոր հայրեր. կամ Թագաւորներ. որպէս զի Թագաւորութիւն անելով Իւր կողմից երկրի վերայ՝ Իւր Օրէնքները պահել տան, կատարել տան Իւր որդւոց, Իւր ժողովրդին. որոնց խնամքը, հոգսերը յանձնել է Իւր նշանակած Երկրաւոր Թագաւորներին: Ուրեմն Թագաւորների օրէնքներին չհնազանդողը՝ Աստուծուն չէ հնազանդում. որովհետև Թագաւորներին Աստուած է նշանակում, ընտրում, օծում, և կարգում է իւր փոխանորդը ժողովրդի վերայ:

Կուզէք իմանալ—թէ ի՞նչքան հոգս, մտածութիւն անին Թագաւորները իրենց հպատակ ժողովրդի վերայ:

— Գուգներ. թէև դիտենք էլ, բայց աւելի լաւ է օր էլի սովորենք:

Ձնա լաւ. ես կպատմեմ ձեզ—երկրաւոր թագաւորները օրէնքներ են հրատարակում. այդ օրէնքները կատարել տալու համար պաշտօնեաներ են նշանակում. օրպէս զի օրէնքների կատարելուն նայեն, հսկեն և ժողովուրդը հանդիստ ապրի, խաղաղ կենցաղավարի:

Թագաւորները զօրքեր են պահում զօրանոցներում. նրանց կերակրում են, հագցնում են, և վարժեցնելու, սովորցնելու համար սպաներ, զօրապետներ են նշանակում. ամենքին ուճիկներ են տալիս արքունի գանձարանից. և ինչու համար են այսքան ծախս անում, գիտէք, ժողովրդի համար. որ ժողովուրդը հանգիստ ու ապահով ապրի: Ի՞նչպէս. պատմեմ ձեզ—որ երբ դրսից թշնամին գալու լինի և ուզենայ երկրի խաղաղութիւնը խանդարել, ժողովրդին նեղացնել, հարստահարել. քաղաքներն ու բերդերը տիրել, առնել, քանգել, կամ կրակ տալ, կործանել. ժողովրդին գերել, արսոր քշել, կոտորել, սպանել և այլն և այլն. այն ժամանակ ժողովրդասէր բարի Թագաւորը իսկոյն հրաման է ուղարկում ամեն տեղ իւր զօրապետներին—որ զօրքերը ոտքի կանգնացնեն, պատերազմի պատրաստութիւն տեսնեն և պատերազմով՝ թշնամուն քշեն երկրի սահմաններից. որպէս զի երկիրը խաղաղուի, ժողովուրդը հանգստանայ, ժողովրդի կեանքը, գայքը ապահովուի, առուտունն ու վաճառականութիւնը նորից կենդանանայ. ժողովուրդը իւր արհեստներով ու աշխատանքներով պարապի. և շատ առապիսի խնամքներ ունի Թագաւորը իւր ժողովրդի, իւր երկրի վերայ:

Ահա այս բոլոր խնամքի համար, սր ունի բարի Թագաւորը իւր երկրի ու իւր հպատակ ժողովրդի վե-

քայ, ժողովուրդն էլ իւր կողմից, իբրև երախտագարան
և երախտագետ որդի իւր Երկրաւոր Հօրը, իրան պաշա-
պանող Թագաւորի, իւր երկրաւոր բարի Հօր համար
աղօթում է—որ Երկնաւոր Թագաւորն Աստուած պահէ
պաշտպանէ իւր Թագաւորին. զօրաւոր, հզօր, կարող,
յաղթող և անպարտելի պահէ իւր ինքնակալ Վայսրին,
որ Նորա թագաւորութիւնը փառքով ու պարծանքով
լինի. որ Նորա թագաւորութիւնը երկիւղով ու սաստով
լինի դէպի թշնամիները. որպէս զի նորա սիրտ չանեն,
չհամարձակուեն յարձակուել իրենց Թագաւորի երկրի ու
տէրութեան վերայ և ժպովորդի կեանքը լինի հանգիստ,
խաղաղ, ապահով և բարեկեցիկ:

Այժմ սովորենք Թագաւորի համար ասելու աղօթքը:

Տէր Աստուած. պահիր Դու մեր Թագաւորին. Դու,
Հզօր ինքնակալ, թագաւորիք մեր պարծանքի համար.
Թագաւորիք, իվ Վայսր, թշնամիներին երկիւղ տալու
համար. Տէր Աստուած պահիր Դու մեր Թագաւորին:

Այս աղօթքով մենք խնդրում ենք մեր Երկնաւոր
Թագաւոր Աստուծուց—որ նա պահէ, պահպանէ մեր
Երկրաւոր Թագաւոր Վայսրին. որ նա իւր հպատակ ժո-
ղովրդի, իւր որդւոց համար լինի սիրող, խնամող, պաշտ-
պան Հայր և Թագաւոր. իսկ թշնամու համար՝ անարկու և
Հզօր ինքնակալ. որպէս զի թշնամին չհամարձակուի, սիրտ
չանի իւր ժողովրդի, իւր որդւոց խաղաղութիւնը, բա-
րեկեցիկ վիճակը և իւր երկրի անդորրութիւնը վրդովել:

5. Աղօթք Հայրապետի համար.

Այժմ էլ սովորենք Հայրապետի համար ասելու աղօթ-
քը—Մեծ Հօր տանը գուք անսար քահանաներ և սովորե-
ցիք— որ նրանք ձեր հոգւոր հայրերն են. նրանք են հոգուս

ձեր հոգևոր պէտքերը, կարիքները, նրանք են ձեզ քարոզում, նրանք են ձեզ Կրօն սորվեցնում, նրանք են ձեզ համար ժամ ասում, պատարագ անում. նրանք են ձեր հոգևոր կեանքի վերայ հսկում և այլն.

Այսպէս էլ միւս հոգևոր հայրերը—Վարդապետները, Եպիսկոպոսները: Վարդապետ տեսել էք:

—Տեսել ենք:

Իսկ Եպիսկոպոս:

—Տեսել ենք:

Ի՞նչ զանազանութիւն կայ Վարդապետների օգնական Եպիսկոպոսների և Քահանաների շորերի մէջ:

—Ես կասեմ:

Աստիճակով:

—Քահանաները աշխարհականների գլխարկներին նման գլխարկ են ծածկում. իսկ վարդապետների ու եպիսկոպոսների գլխարկը ուրիշ ձև ունի, սրածայր է և վեղար է կոչւում:

Եթէ քահանաները, վարդապետները, եպիսկոպոսները ձեր հոգևոր հայրերն են՝ ուրեմն Կաթողիկոսը, որ բոլոր այդ հոգևոր հայրերի գլուխն է, ամենից մեծն է՝ ի՞նչպէս պէտք է անուանենք նորան:

—Ե՛ս կասեմ:

Աստիճակով:

—Եթէ քահանաները, վարդապետները, եպիսկոպոսները մեր հոգևոր հայրերն են՝ ուրեմն Կաթողիկոսը, որ նրանց գլուխն է, մեծն է՝ նրան ասում ենք Հայրիկ ¹⁾:

Այո. այդպէս է. բայց բոլոր հոգևորականների գլխարկներին մենք ասում ենք—Կաթողիկոս կամ Հայրապետ.

¹⁾ Պէտք է բացատրել սաներին «Հայրիկ» բառի գործածութեան պատճառը. և սորվեցնել Հայրապետ կամ Կաթողիկոս բառերը:

այսինքն հոգևոր հայրերի պետը — գլուխը կամ գլխաւորը: Ուրեմն եթէ հոգևոր հայրերի պարտքն է ժողովրդի հոգևոր պէտքերը հոգալ, լրացնել, հոգևոր կեանքի վերայ հսկել՝ ինչ էք կարծում— հայրապետի պարտքը աւելի կլինի՝ թէ քիչ. կարող էք ասել՝ թէ ես ասեմ:

— Ես կրտսեմ:

Ձէ, հրահատ. գիտեմ որ դու և Մրաքսիան, կարելի է մի քանիսն էլ կարողանան ասել. բայց ես կասեմ յետոյ ձեզ կհարցնեմ.— հայրապետի պարտականութիւնները շատ շատ են. և շատ աւելի՝ քան թէ միւս հոգևոր հայրերի: Քահանաները հոգում են իրենց ժողովրդի հոգևոր պէտքերը. այդ դուք սովորեցիք. Վարդապետները՝ իրենց վանքերի ու պաշտօնների մասին են հոգս անում. Եպիսկոպոսները՝ իրենց թէմի գործքերն են կառավարում. իսկ Կաթողիկոսը կամ հայրապետը ամբողջ ազգի ու բոլոր հոգևորականների հոգևոր պէտքերի ու հոգսերի վրայ է մտածում, Ազգի որդւոց կրօնական-բարոյական կրթութեան վերայ. Ազգի ու ժողովրդի վերայ է մտածում՝ որպէսզի նրանք բարեպաշտ ու Աստուածապաշտ լինեն, Եկեղեցին սիրեն ու յաճախեն: Նա մտածում է, հոգս է անում, որ իւր հոգևորականները ժողովրդասէր լինին, ժողովրդի բարոյական կեանքի վերայ հսկեն. հրամաններ, կոնդակներ է ուղարկում Առաջնորդներին, որպէսզի նրանք ևս հսկեն իրենց ձեռքի տակ գտնուած հոգևորականների վերայ— որ արի ու ժիր լինին իրենց պաշտօնի մէջ, քարոզեն ժողովրդին. որ արժանաւորներին վարձատրեն, խրախուսեն. իսկ պարտազանցներին խրատեն, յորդորեն՝ որ ուղղուին. իսկ հակառակ դէպքում՝ պատժեն պարտազանցներին:

Հայրապետը կամ Ազգիս Ընդհանրական Կաթողիկոսը մեր Եկեղեցական-Գրօնական գործերի գլուխն է: Նորա-

Աթոռը հաստատուն պահէ. և Հայրապետին էլ երկար
կեանք պարգևէ:

Ո՞վ է եղել ձեզանից էջմիածնում:

—Ե՛ս: Ե՛ս ալ:

Ինչպէս եղաւ՝ որ դուք—Հրահատ և Արարսիա
էջմիածին գնացիր:

—Երբ Տաճկաստանէն գաղթեցիրք Ռուսիա, գնա-
ցիրք Հայրիկին մօտ, որպէս զի Նա հոգայ՝ մեզի աս
դպրոցին մէջ տեղաւորելուն համար և Հայրիկին գրով
ընդունուեցանք աս դպրոցն. թէպէտ տարիքնիս մեծ էր,
քայց Ռուսերէն չդիտէինք. անոր համար ալ աս դասա-
րանն ընդունուեցանք:

Այժմ էլ դու ասա, Արարսիա,—Ինչպէս տեսար
էջմիածինը, հաւանեցիր. ոչինչ չլսեցիր այնտեղ էջմի-
ածնայ մասին:

—Ինչպէս չէ, հաւանեցի. շատ աղւոր վանք մըն է.
անանկ մեծ ու գեղեցիկ Եկեղեցի հոս, աս քայրին մէջ
չի կայ: Հոն ինձ պատմեցին, ես ալ գիտէի—[Թէ էջմիա-
ծինն շիներ է մեր Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչն ու Տրդատ
[Թագաւորն: Սուրբ Լուսաւորիչն տեսիլքին մէջ տեսեր
է—[Թէ ինչպէս Միածինն Յիսուս, ոսկի ուռն ձեռքին մէջ
քունած, հրեշտակներն շորս դին առած՝ իջեր է և զարկելով
քաղաքամէջ հրապարակին վրայ՝ իսկոյն ձևակերպուեր
է տաճարին օրինակը. ան օրինակովն ալ Սուրբ Լուսա-
ւորիչ Հայրն ու Տրդատ [Թագաւորն շիներ են էջմիածնայ
վանքն: Ատոր համար ալ կըսուի էջմիածին: Հոն ինձ
ըսին—[Թէ Լուսաւորիչն, որ աշխարհական մըն էր,
գնացիր է Կեսարիա և Ղևոնդէս Պարիարքէն ձեռնա-
պրուեր է Եպիսկոպոս և գալով Հայաստան՝ ընտրուեր է
Գաթողիկոս. Հայրապետական Աթոռն ալ հաստատեր է
էջմիածինն մէջ:

Լաւ ասաց Երաքսիան: Լսեցիք:

—Այն:

Հէնց այդ է պատճառը, որ ասում ենք մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսին—Քո իջած տեղը—Հայրապետի Աթոռը հաստատուն արա: Այժմ հասկանալի է:

—Հասկանալի է:

Լաւ պատրաստեցէք:

Եկող երկու դասերին ընդհանուր կրկնութիւններ կանենք Արհեստների, Աշխատանքների, Պաշտօնների և Կեանքի մասին:

Կ Ր Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր:

Լ Ե. Դ ա ս:

Անցեալ անգամ խոստացանք կրկնութիւններ անել Արհեստից սկսեալ. կատարենք մեր խոստումը: Խոստանալն է դժուար՝ թէ կատարելը:

—Ես կրսեմ:

Ասա՛ հրահատ:

—Խօսք մը տալ մէկուն՝ շատ դիւրին է, սակայն տուած խօսքին կատարելն՝ թէև դժուար է, բայց պարտականութիւն մըն է. չկատարելն՝ անազնութիւն է:

Ուրեմն մենք ազնիւ լինինք՝ կատարելով մեր խոստումը: Այս մեր կրկնութիւնները դարձեալ հոյն ձևով կլինին՝ ինչպէս որ եզան Ծնողական, Մեծ Հօր և Ուսման տան դասերի կրկնութիւնները—ամեն մէկիդ մի մի բան հարցնելով: Դէ, ուրեմն, Չուշիկ, դու պատմիր ինձ Արհեստի մասին: Լաւ: Չարունակիր Չամիրամ Տեսակների մասին: Նոյնը շարունակեցէք գուր հեղինէ և Յասմիկ: Ասա՛ ինձ Երաքսիա—էլ ինչ Արհեստներ կան: Հրահատ, դու ասա Արհեստների ու Արհեստաւորների անունները: Երաքսիա, պատմիր ինձ իւրաքանչիւր արհեստին շանակութեան մասին: Չարունակիր հրահատ: Կաշե-

գործութեան մասին պատմիր Ոսկեհատ: Դու Հրանոյշ, պատմիր Դերձակութեան մասին: Լուսանկարչութեան մասին պատմիր Հրահատ: Հիւսնութեան մասին սլա-
միր Հրահատ և ամփոփիր: Երկաթագործութեան մասին՝
դու ասա, Արաքսիա: Ներկարարութեան մասին՝ ասա
Նարդէս: Դրաշարութեան և Տպագրութեան մասին պատ-
միր Արևհատ: Հացագործութեան մասին ասա ինձ Լու-
սրնթագ: Արաքսիա դու ինձ պատմիր Վաճառականու-
թեան մասին: Հրահատ, ամփոփիր բոլոր Արհեստների
նշանակութիւնը և կրկնիր, ինչպէս ես պատմել եմ,
նրանց նպատակը և թէ ինչպիսի աշխատանք չէ սիրում
Աստուած: Աշխատանքի կամ Մշակութեան տեսակների
մասին պատմիր ինձ Հրահատ: Երկրագործութեան կամ
Հողագործութեան մասին դու ասա, Աշխէն: Այդեպանու-
թեան և Անտառապահութեան մասին դու պատմիր, Ա-
նահիտ: Հրաչեայ, պատմիր ինձ Անասնապահութեան կամ
Խաշնարածութեան մասին: Քարհատութեան կամ Քար-
տաշութեան մասին՝ ասա Հերիքնագ: Զրկութեան կամ
Զրաբաժնութեան մասին՝ դու, Տիգրանուհի: Բեռնակրու-
թեան և Դռնապանութեան մասին՝ դու, Նազու: Ամեն
մի արհեստաւոր, աշխատաւոր, բանւոր ու մշակ՝ ինչ
չպիտի մոռանայ իւր կեանքի մէջ. ասա Հրահատ: Ի՞նչ
պաշտօններ կան, անո՞նքներն ասացէք—Արաքսիա, Տիգ-
րանուհի, Արուսեակ, Նուարդ, Անահիտ, Համասփիւռ,
Փառանձեմ, Արեգնազան, Սիրուշ, Նազելի, Աշխէն, Հրա-
հատ: Պատմեցէք—Արաքսիա՝ Ուսուցչութեան մասին.
Նուարդ՝ Փաստաբութեան մասին. Արեգնազան՝ Բժշկու-
թեան մասին. Տիգրանուհի՝ Դրագրութեան մասին. Սի-
րուշ՝ Հաշուապահութեան մասին. Արուսեակ՝ Քարտու-
ղարութեան մասին. Անահիտ՝ Դատաւորութեան մասին.
Փառանձեմ՝ Զինւորական պաշտօնի մասին. Նազելի՝

Ճարտարապետութեան մասին. Համասփիւռ՝ Հոգևորական պաշտօնի մասին. Աշխէն՝ Գրաքննիչի մասին. Արաքսիա՝ Գիրք հրատարակողների կամ Հեղինակների մասին. Հրահատ՝ Խմբագիրների մասին. Հրահատ պատմիր ինձ Դերասանների մասին. գ՛ու, Արաքսիա՝ Թատերագիրների մասին: Գեղարուեստի — Նուագածութեան, Երաժշտութեան և Նկարչութեան մասին պատմիր Հրահատ: Կրկնիր Հրահատ մեր սովորած բոլոր պաշտօնների անունները և Արհեստների, Աշխատանքների կամ Մշակութեան և Պաշտօնների նպատակը: Կրկնեցէք խմբովին գործքի աղօթքը:

ԼԶ. Գ ա ս,

Կրկնիր ինձ Հրահատ—Ծնողական տանից ինչպէս հասանք մինչև կեանքը. և այնտեղ ինչ գտանք: Ուտելիքների և խմելիքների մասին պատմիր Արաքսիա: Որսկան շանը ինչպէս են ասում Նուարդ. իսկ որսկան թըւչունին ինչպէս: Հագնելիքների մասին ասա Արեգնազան: Հագնելիքները որտեղ են պատրաստում՝ Հրահատ: Հացի ու ջրի և օդի համեմատութիւնը արա՛ Հրահատ. շարունակիր Արաքսիա: Լոյսի մասին կրկնեցէք—Արեգնազան, Համասփիւռ, Նագելի, Չամիրամ: Արեգակի մասին ասացէք—Ոսկեհատ, Աշխէն, Արաքսիա, Հրահատ: Անձրևի մասին միայն գ՛ու ասա Աշխէն: Հողի մասին ասա՛ Հրահատ: Սա ինձ Արաքսիա—ինչո՞ւ համար է կեանքը—Ուտելիքը, Խմելիքը, Հագնելիքը, Օդը, Լոյսը, Արևը, Անձրևը, Հողը և սոցանով գոյութիւն ունեցող Արհեստները, Աշխատանքը կամ Մշակութիւնը և Պաշտօնները՝ իրենց տեսակներովը: Ուսուցիչների առհասարակ՝ և Մեծ Ուսուցչի մասին պատմիր Հրահատ: Արեգնազան գու էլ ասա Մեծ Ուսուցչի մասին. Յուզա-

յի մասին էլ ասանք: Արաքսիա, դու ասա—[Թէ ինչ գործեր էր գործում Մեծ Ուսուցիչը և կայ Նորա նմանը: Հրահատ. դու ինձ ասանք—ինչ է Տէրունական աղօթքը, ինչո՞ւ է այդպէս ասուում, ո՞վ սորվեցրեց, ո՞ւմը և ինչո՞ւ համար: Ի՞նչ է նշանակում «Հայր մեր որ յերկինս ես». ասա Արաքսիա: «Մուրբ եղիցի անուն քո». առաջ հրահատ: Չարունակեցէք—Արեգնազան և Արաքսիա: «Եկեսցէ արքայութիւն քո». ասա Հրահատ: «Եղիցին կամք քո, որպէս յերկինս, և յերկրի». ասանք Արեգնազան: «Ջհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր». ասանք Արաքսիա: Չարունակիր Արեգնազան: Չարունակիր Արաքսիա: Կրկնիր բերած օրինակդ, Հրահատ: Խելօք մարդկանց մեզ մօտիկ պահելով՝ ի՞նչ օգուտ. ասանք Արեգնազան: Մեծ չօրը շուտ շուտ աղօթելով՝ ի՞նչ օգուտ է մեզ. օրինակներով ասէք—Գոհարիկ, Ըողեր, Հրահատ: «Եւ թող մեզ զպարտիս մեր որպէս և մեք թողու՛մք մերոց պարտապանաց». ասանք Հրահատ: «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն». ասանք Հրահատ: «Այլ փրկեան զմեզ ի շարէկ» ասանք Արաքսիա: Չարունակիր Հրահատ: «Զի քո է աքքայութիւն և զօրութիւն և փաւք յաւիտեանս. Ամեն». ասանք Արաքսիա: Խմբովին կրկնել Տէրունական աղօթքը: Այժմ ասանք ինձ Հրահատ ինչ որ սովորել ես ճաշիչ առաջ ասելու աղօթքի մասին: Խմբովին կրկնել ճաշիչ առաջ ասելու աղօթքը: Արաքսիա. դու էլ ինձ ասանք ճաշիչ յետոյ ասելու աղօթքի մասին: Խմբովին կրկնել ճաշիչ յետոյ ասելու աղօթքը: Թագաւորի համար ասելու աղօթքի մասին ասանք Արաքսիա: Չարունակիր Հրահատ: Խմբ. բովին կրկնել աղօթքը: Հայրապետի համար ասելու աղօթքի մասին ասա Հրահատ: Չարունակիր Արաքսիա: Խմբովին կրկնել աղօթքը:

Բ. ԲԱԺԻՆ.

VI ՀԱՏՈՒԱԾ.

զ. Տէրունական Գլխաւոր Տօներ.

Լէ. Դ ա ս.

ա. ԾՆՈՒՆԴ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ.

Մարիամ՝ Սուրբ Կուսի ծնունդը.

Այսօր ձեզ մի սիրուն պատմութիւն պիտի պատմեմ—Լաւ ծնողների մասին. այնպիսի ծնողների՝ որ շատ բարեպաշտ, շատ աղօթասէր և շատ Աստուածապաշտ ծնողներ էին: Դրանք մարդ ու կին էին. իրար էլ շատ էին սիրում ¹⁾: Ձեր ծնողներն էլ այսպէս են:

—Այո. նրանք միշտ ժամ են դնում, աղօթք են անում, պատահած ժամանակ՝ աղքատներին կերակուր են տալիս, կամ փող, կամ հաց, երբեմն էլ հին շորերու լիստ են գնում, մատաղ են անում և բաժանում են երբեմն Եկեղեցու դրանք կանգնած աղքատներին, երբեմն էլ աղքատ հարևաններին. մեզ համար աղօթում են, մեզ օրհնում են:

Արեգնազանը լաւ ասաց: Բայց ես մի ուրիշ բան պիտի ասեմ—ձեր ծնողները ուրախ են, ձեզ նման որդիք ունեն, ձեզանով ուրախանում են. իսկ կան ծնողներ՝ որ որդի չունեն, տխուր են և Աստուծուց խնդրում

¹⁾ Ուսուցիչը պատմում է դասի նիւթը. հարցերով աւելի մատչելի է անում. լետու պատմել է տալիս լաւաջադէմներին: Այսպէս և միւս դասերը:

Քն—տալ իրանց մի, կամ երկու որդի, որ իրանք էլ ուրախանան:

—Այն կան. իմ փեսան որդի չունի և քանի տարի է խնդրում է, էլ ոչ աղօթք մնաց, ոչ մատաղ, ոչ ժամ, ոչ պատարագ. բայց շլսեց նորան Աստուած և նա որդի չունի. ինքն էլ յոյսը կտրեց, էլ չէ խնդրում:

Այ տեսար Համասփիւռ. քս փեսան յոյսը կտրեց, բայց այն ծնողներն—այն մարդն ու կնիկը որ նոյնպէս որդի չունէին և շատ տխուր էին՝ այնքան բարեպաշտ էին, այնքան հաւատով էին՝ որ յոյսերը չկտրեցին և միշտ խնդրում էին: Յիշում էք—որ ես ձեզ ասացի՝ թէ շուտ շուտ պիտի աղօթենք. որովհետև քանի որ մենք մօտ պահենք Մեր Մեծ Հօրը՝ այնքան էլ նա մեզ կսիրէ, կօրհնէ և մեր խնդիրը կկատարէ. յոյսը կտրելը, յուսահատուելը լաւ բան չէ. յուսահատ մարդիկ ինչպէս պիտի ապրեն այս աշխարհում և կամ ինչպէս պիտի դորժեն: Այն ամուսինները, որոնց մասին ես պատմեցի և մենք սովորում ենք այսօր, շուսահատուեցան, յոյսերը չկտրեցին և միշտ խնդրում էին: Վերջը վերջը ուխտ արին կամ խոստացան—որ եթէ Աստուած իրենց որդի պարգևէ—կամ տղայ կամ աղջիկ՝ նրան ոչ թէ պահեն իրենց տանը, որ մեծանայ իրենց ծառայէ, իրենց օգնէ և ուրախացնէ՝ ոչ. այլ ուխտ արին, խոստացան ընծայել Աստուծոյ Տաճարին: Բայց ո՞վ ինձ կասէ—ինչո՞ւ այդ բարեպաշտ ամուսինները ցանկանում էին անպատճառ որդի ունենալ. մի՞թէ չկան այժմ ամուսիններ—մարդ ու կին՝ որ որդի չունեն, բայց գլուխները չեն պատռում որդի ունենալու համար:

—Ես կասեմ:

Ասա՛ Տիգրանուհի:

—Այժմ չէ. բայց այն ժամանակ ո՞վ որդի չունէր՝

կարծում էր Աստուած իրան պատժել է. ազգականները, բարեկամները, ծանօթները նախատում էին նոցա և առում—ձեր մեղքիցն է, որ Աստուած ձեզ որդի չէ տալիս. նորա էլ ամաչում էին և խնդրում Աստուծուց—որ այն ամօթն ու նախատինքը վերցնի իրանցից մի որդի պարգևելով:

Չատ լաւ ասաց Տիգրանուհին. ճիշտ այդպէս է: Որդին՝ Աստուծոյ պարգևն է ծնողների համար. երանելի՛ն անողին՝ որ որդի ունի:

Ո՛վ կասէ ինձ—ինչո՞ւ Աստուած որդի պարգևեց նրանց. չէ՞ր կարելի՛ որ չտար:

—Ծ'ս կըսեմ:

Աս՛ա Արարսիա:

—Աստուած պարգևեց անոնց զաւակ մը. վասն զի անոնք չէին ուզեր ան զաւակն իրենց քէֆին, իրենց բաւականութեան համար՝ այլ կուզէին Աստուծուն տալուն համար և անոր համար ալ՝ որպէս զի նախատինքն ու ամօթն իրենցմէ վերցուէին: Բարեպաշտներուն Աստուած կ'սէ. և վաղ թէ ուշ՝ անոնց խնդրուածքը կ'կատարէ:

Չատ լաւ. այժմ ով ինձ կասէ—որմեք՝ էին այդ բարեպաշտ ամուսինները և ուր էին բնակում:

—Ծ'ս կըսեմ:

Աս՛ա Հրահատ:

—Ադ բարեպաշտ ամուսիններն էին Յովակիմ և Աննան. անոնք կ'ընակուէին Նազարէթին մէջ, որ Քալիլեային քաղաքներէն մէկն էր: Անոնք զաւակ չունէին, ազօթքով և հաւատով ստացան զաւակ մը—դուստր մը, որուն անուանեցին Մարիամ:

Ուրախացան Յովակիմ և Աննան, որ որդի ունեցան—Այն, ուրախացան:

Ձեր ծնողներն էլ ուրախանում են՝ որ որդի են ծընում:

— Այո, ուրախանում են:

Ինչ զանազանութիւն կայ ձեր ծնողների՝ և Յովակիմ ու Աննայի ուրախութեան մէջ:

— Ե՛ս կասեմ:

Ասան Տիգրանուհի:

— Մեր ծնողներն ուրախանում են—որ որդի ունեցան, կմեծացնեն նրան, իրենց կօղնի, կուրախացնի. իսկ Յովակիմ ու Աննան ուրախացան—որ Աստուած սիրում է իրենց, որովհետև լսեց իրենց աղօթքը:

Չարունակիր Լուսիկ:

— Նորա էլի ուրախացան նրա համար՝—որ իրենց չլրերութեան ամօթը վերցուեցաւ. էլ չեն նախատի բարեկամները թէ նրանց մեղքի համար Աստուած նրանց որդի չի տալի. էլի ուրախացան նրա համար՝—որ ուխտարին Աստուծուն տալ իրենց որդին. ուրեմն եթէ Աստուած պարգևեց իրենց որդի՝ այդ կնշանակէ որ իրենց սիրում է և ընծան ընդունում է:

Չատ լաւ ասացին Տիգրանուհին ու Լուսիկը: Բայց միթէ կան մարդիկ, որոնց ընծան չի ընդունում Աստուած:

— Ե՛ս կասեմ:

Ասան Արեգնազան:

— Վատ մարդկանց ընծան Աստուած չի ընդունի. թէկուզ ոսկիներ լինին:

Բայց ի՛նչ ընծայ է ընդունում Աստուած:

— Ե՛ս կըսեմ:

Ասան Հրահատ:

— Աստուած կընդունէ սրտին ընծան. միայն: Ա՛ն ընծան՝ որ սրտով կտրուի՝ կընդունէ Աստուած. եթէ ան-

գամ չնշին ալ ըլլայ: Յովակիմայ ու Աննային ընծան արտէն էր. Աստուած ընդունեց:

Հատ գեղեցիկ. ո՞վ ինձ կկրկնէ—Մարիամ Սուրբ Կուսի ծննդեան յիշատակը երբ է կատարում մեր եկեղեցին:

—Յս կասեմ:

Ասա Տիգրանուհի.

—Մարիամ Սուրբ Կոյսի ծննդեան յիշատակը մեր Եկեղեցին կատարում է Սեպտեմբերի 8-ին

Կրկնել խմբովին—Մարիամ Սուրբ Կուսի ծննդեան յիշատակը մեր Եկեղեցին կատարում է Սեպտեմբերի 8-ին ¹⁾:

Հրահատ. պատմիր մի անգամ ամբողջ պատմութիւնը, թող ընկերուհիներդ լսեն:

ԼԸ. Դ ա ս .

Բ. ԵՐԻՑ ԱՄԱՑ ԸՆԾԱՅՈՄՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ Ի ՏԱՃԱՐՆ

Մարիամ Սուրբ Կուսի ընծայուիլը Տաճարին

Մենք սովորեցինք—որ խոստում կատարելը պարտապանութիւն է: Յիշում էք:

—Այո յիշում ենք—Հրահատն առաց:

Ապրիք, ապրիք. լաւ էք յիշում: Այժմ լսեցէք թէ ինչ կանէին և ինչ կմտածէին Յովակիմ և Աննան՝ երբ

¹⁾ Անփոփոխ կամ անշարժ տօների մասին ամփոփ գաղափար տալ սաներին:

տացան Աստուծուց մի աղջիկ զաւակ: ¹⁾ Կրկնէր Արարսիա:

—Անոնք առաջին թնգամուն կուրախանային—վասն զի Աստուած լսեց անոթքնին և զաւակ մը պարգևեց. անկէ ետքը փառք կուտային Արարչին, որ նախատինքն վերցուց իրենցմէ. բոլորէն ետք՝ կմտածէին խոստումնին կամ ուխտերնին կատարել:

Ո՞վ ինձ կասէ—չէին զղջալ արդեօք՝ երբ երեք տարեկան աղջիկը կսկկսէր մանգալ, թոթովել—այսինքն այնպէս խօսել, ինչպէս երեխաները նոր լեզու են լինում—նոր են սկսում խօսել, վազվզել, թռչկոտալ, ծիծաղել, զըրկել—համբուրել հայրիկին մայրիկին. չէին ասի—թէ այս առաջինը պահենք մեզ մօտ, իսկ եթէ Երկրորդ որդի կտայ՝ այն կընծայենք Աստուծոյ Տաճարին:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասն Արեգնազան:

—Ուրիշ ծնողներ, շատ կարելի է որ այդպէս անէին—ափսոսային և զղջային. բայց Յովակիմ ու Աննան քարեպաշտ ամուսիններ էին, Աստուծուն սիրում էին, նորա այդպէս բան չարին՝ նորա իրենց ուխտը կատարեցին:

Ճիշտ ասացիր Արեգնազան. բայց ո՞վ կասէ ինձ— քինչ կնշանակէ Տաճարին սուիրել, Աստուծուն ընծայել:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասն Տիգրանուհի:

—Ինչպէս որ այս կուսանաց Անապատի կոյսերն են.

¹⁾ Դարձեալ պատմում է ուսուցիչը նոյն կարգով և լատոյ դիմում է սաներին հարցումներով: Բայց նիւթը պատմեցուց առաջ պէտք է ծանօթիւններ տալ նիւթի մասին, որ ըմբռնումը հեշտ լինի:

Նրանց էլ իրենց ծնողները ընծայել են Աստուծոյ Տաճարին:

Լան. բայց ինչո՞ւ են ընծայել, ի՞նչ պիտի անեն:

— Ես կասեմ:

Ասան Համասփիւռ:

— Տաճարին կժառայեն — կսրբեն, կմարբեն Եկեղեցին և ինչ որ կայ այնտեղ. կաղօթեն, կերգեն, սուրբ գրքեր կկարդան, մեծ կոյսերից դաս կառնեն, կարդալ — գրել կսովորեն, Կրօն կսովորեն, ձեռագործով կպարապեն, սաղմոս կքաղեն:

— Ե՛ս ալ կըսեմ:

Ասան Հրահատ:

— Կան կոյսեր, որոնք հիւանդներուն, բանտարկեալներուն, վշտացածներուն կայցելեն, ժողովրդին տներն կըրջին, կքարոզեն, կսորվեցնեն հաւատին գործը, երբեմն ալ տնային բժշկութիւններ կընեն:

— Ես ալ ըսեմ:

Ասան Արաքսիա:

— Ժողովրդին մէջ տարածուած վատ սովորութիւններուն դէմ կկռուին կցօւցնեն ան սովորութիւններուն վատ կողմերը, կքարոզեն, կխրատեն ձեռք վերցունել անոնցմէ. և շատ ասանկ լաւ բաներ կընեն կոյսերը:

Հրահատն էլ, Արաքսիան էլ լաւ ասացին. բայց նրանց ասածները մեծ Կոյսերի համար է, փոքրիկ կոյսերը այլքան բան անել չեն կարող. նրանք կարող են այնքան բան անել՝ ինչքան որ Համասփիւռն ասեց:

Այս բոլորը շատ լաւ. բայց Յովակիմ և Աննայի գուտորը — աղջիկը... անունը ինչ էր՝

— Մարիամ:

Այդպէս չպէտք է ասել, որովհետեւ ինչ Մարիամ, ձեր քոյր Մարիամը, կամ մօրաքոյր Մարիամը. այդպէ՞ս

ախալ կլինի ասել. աւելի լաւ է ասել—Սուրբ Կոյս Մարիամ կամ Մարիամ Սուրբ Կոյս:

Ուրեմն Յովակիմ և Աննայի դուստր Մարիամ Սուրբ Կոյսը երեք տարեկան հասակն որ առաւ՝ ծնողները պատրաստուեցան իրենց ուխտը կատարել. այսինքն՝ ընծայել Աստուծոյ տաճարին:

Այժմ հարցնում եմ—ինչու Մարիամ Սուրբ Կուսին ծնողներն իրենք տարան և շյանձնեցին ուրիշին:

—Ե՛ս կըսեմ:

Ասն հրահատ:

—Իրենք առին հետերնին. վասն զի երեք տարուան մանուկին չէին հաւատար օտարներու խնամքին. անկէ զատ իրենք ալ կուզէին երկրպագել Երուսաղէմայ Տաճարին և գոհանալ Աստուծմէ, որ պարզեց իրենց ազնիկ զաւակ մը:

Զատ լաւ. հրահատն ասաց—[Թէ իրենք էլ կուզէին երկրպագել Երուսաղէմայ Տաճարին. բայց ինչո՞ւ էին Երուսաղէմ գնում, մի[թէ նազարէթում Տաճար չկար:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասն Նուարդ:

—Կար. բայց այնտեղ էին ուզում տանել—ասած ունէին: Այստեղ Թիֆլիզումն էլ շատ անգամ ծնողները իրանց նոր ծնուած որդուն Թելէթ են տանում մկրտելու, կամ Ծիրանաւորի Եկեղեցին, կամ Զաւնաբաթ են տանում, կամ Ղազախի Սուրբ Սարգիսը...

—Ե՛ս էլ ասեմ:

Ասն Զողիբ:

—Զատ անգամ հենց քաղաքումը այս ու այն Եկեղեցին են ջոկում իրանց երեխին մկրտելու, [Թէպէտ իրանց տան մօտ Եկեղեցի կայ. երբ քահանան ուզում է հասկացնել նրանց [թէ ժամը՝ ժամ է. էստեղ լինի, էն-

տեղ լինի մէկ ա. այս ճնին, ցրտին, ցեխին աւելի լաւ չէ մօտիկ Եկեղեցի տաններ: Երեխայի ծնողները, կամ կնքահայրը, կամ ազգականները պատասխանում են — թէ ասած ունենք...

— Ես էլ ասեմ:

Ասա Երանեակ:

— Հարսանիքների ժամանակ էլ այդպէս են անում: Զատ լաւ. ուրեմն նուարդը, Զողբը, Երանեակը ասում են — թէ նազարէթումն էլ տաճոր կար, բայց երևի ասած ունէին, որ Երուսաղէմայ տաճարին ընծայէին: Արդեօք ճիշտ ասացին այս երեքը. ո՞վ կարող է ասել:

— Ե՛ս կըսեմ:

Ասա Արաքսիա:

— Ճիշտ չըսին անոնք. վասն զի Տաճար մը միայն ունէին Հրէաներն, ան ալ Երուսաղէմին մէջ. ուրիշ քաղաքներուն մէջ Տաճարներ չկային. կային սինագոգներ, որ կըսուի նաև ժողովրդանոց, ուր շարաթ օրերուն կժողովուէին աղօթք ընելու, սուրբ գրքեր կարդալու. ատով ալ իրենց Աստուածաշտուծեան կարգն կկատարէին: Ասկէ հետեցնելու է — որ Յովակիմն ու Աննան իրենց դուստրն Երուսաղէմ պիտի տանէին. ատանկ սովորութիւն մը կար անոնց մէջ:

Ո՛րտեղից գիտես Արաքսիա, երևի հօրիցդ ես լսելօրով հետև դու ասացիր — թէ հայրդ ուսուցիչ է եղել:

— Ոյո՛, հօրմէս լսած եմ. նա կհաւաքէր մեզի իրիկունները և կսորվեցունէր մեզի:

Զատ լաւ. ուրեմն Յովակիմ ու Աննան երեք տարեկան Մարիամ Սուրբ Կուսին հետներն առան և դնացին Երուսաղէմ: Բայց Երուսաղէմը հեռու էր նազարէթից՝ թէ մօտիկ:

— Տե՛ղու կլինէր:

— Մօտիկ կլինէր:

Ի՞նչքան հեռու կամ ի՞նչքան մօտիկ կլինէր:

— Ես կասեմ սովորել եմ:

Ասա՛ Արեգնազան:

— Երեք օրուայ ճանապարհ էր:

Ոտքո՞վ կերթային՝ թէ ձիով կամ կառքով:

— Երեխային դրկած ու ոտքով տանել չէին կարողորովհետև շատ հեռու էր—երեք օրուայ ճանապարհ. իրենք էլ կյոգնէին, երեխան էլ կյոգնէր, մանաւանդ՝ եթէ անձրև կամ ցեխ լինէր. նրանք կերթային կամ էշով, կամ եզնով, կամ ուղտով. դրանց վրայ թամբ են սարքում կարպետից, կամ գորգից կամ իսկական թամբ են դնում վրան և նստում ու ճանապարհորդում:

Արեգնազան, լա՛ւ ասացիր, ապրիս. երևի քրոջիցդ ես սովորել:

— Այո՛. այդ բոլոր պատմութիւնները ես դիտեմ. նա պատմում է ինձ և սովորցնում իմ բոլոր դասերը:

Բայց դո՛ւ Համասփիւռ, ինչո՞ւ դու էլ չես պատասխանում իմ հարցերին. չէ՞ որ քո հայրը քահանայ է, այս պատմութիւնները դիտէ. ինչո՞ւ չես սովորում նրանից:

— Ժամանակ չէ ունենում:

Այսքան բաւական է այսօրուայ դասի համար. գալ դասին կշարունակենք:

ԼԹ. Դ աս.

Ինչպէս տեսնը անցեալ դասին. Յովակիմ և Աննան երեք օրից յետոյ հասան Երուսաղէմ. հասնելուց յետոյ ի՞նչ արին:

Կրկնիր հրահատ:

—Հանգստացան օր մը կամ երկու, ետքը առին հետերնին իրենց աղջիկն ու տարին Տաճարն. հոն հարցուցին — թէ ո՞ւր կըլլայ քահանան և գտնալէն ետք՝ պատմեցին իրենց գալուն պատճառն, իրենց ըրած ուխտն. քահանան ալ ընդունեց աղջիկն, իսկ ծնողներուն օրհնեց: Ծնողներն վերադարձան իրենց քաղաքն—Նազարէթ, իսկ Մարիամ Սուրբ Կոյսն հոն մնաց:

Չարունակիր Արաքսիա:

—Հոն տաճարին շուրջն բնակարան կգտնուէր շատ մը խուցերէ բաղկացած. հոն կկենային աղջիկներ, կսովրէին գրեւ, կարգալ, ետքը սուրբ գրքեր կկարգային, ձեռագործ կընէին, տաճարին մէջ կսպասուորէին և իրենց մայրպետներուն ու քահանային հսկողութեան տակ կուսանէին ու կեանք կանցունէին մինչև տասն և չորս տարեկան հասակնին: Անկէ ետք՝ կերթային իրենց ծնողներուն մօտ:

Չարունակիր Հրահատ.

—Ատանկ ալ եղաւ Մարիամ Սուրբ Կուսին հետ. երբ տասն և չորս տարուան հասակն առաւ՝ Քահանայապետին կարգադրութեամբ ուղարկուեցաւ Նազարէթ: Անոր ծնողներն տարիներ առաջ վախճանած էին. ուստի Սուրբ Կուսին խնամատարութիւնն յանձնուեցաւ Յովսէփ անուն մարդու մը. որն ազգական էր Սուրբ Կուսին և հիւսնութիւն կընէր.

Արաքսիան ու Հրահատը շատ լաւ պատմեցին. իսկ Քրք է կատարում մեր Եկեղեցին Մարիամ Սուրբ Կուսի Տաճարին ընծայուելու յիշատակը:

Ե՛ս կասեմ:

Առն Տիգրանուհի:

—Մարիամ Սուրբ Կուսի Տաճարին ընծայուելու յի-

շատակը մեր Եկեղեցին կատարում է նոյեմբերի 21-ին.
Կրկնել խմբովին:

Հրահանտ, պատմիր մի անգամ ամբողջ պատմութիւ-
նը ամփոփ կիրպով:

Գ. ԱԻԵՏՈՒՄՆ ՍՈՒՐԲ ԿՈՒՍԻՆ.

Հրնշտակը ուրախ լուր է քերում Մարիամ Սուրբ
Գուսին.

Գարձեալ մի նոր սիրուն պատմութիւն պիտի սո-
վորենք, դուր շատ կսիրէք ¹⁾). բայց տեսնեմ, ո՞վ կգտնէ՝
թէ ո՞ւմ և կամ ինչի՞ մասին պիտի լինի այս պատմու-
թիւնը:

—Ես կասեմ,
Ասան Արեգնագան:

—Այս պատմութիւնն էլ, ինչպէս ձեր պատմած երկու
պատմութիւնները, Մարիամ Սուրբ Գոյսի մասին է որ
հրնշտակը աչքալիս է տալիս նորան:

Արեգնագանը գտաւ. երևի էլի քոյրն է սովորցրել:
Բայց աչքալիս խօսքը. էլի ի՞նչ տեսակ կարելի է ասել:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասան Հերիքնագ:

—Աչքալիս խօսքը կարելի է ասել—լաւ խաբար:

¹⁾ Այս պատմութիւնը սաներից գիտցողը կպատմէ. եր-
բանս պէտք է թողնել, որ իրենք պատմեն. ընկերների մէջ
բարի նախանձ զարթեցնելու համար և հետաքրքրելու նոցա
ուշադրութիւնը. իսկ ուսուցիչը պակասը կլրացնէ և հարցե-
րով ծաւալը կլրացնէ: Սաները ուրախանում են, երբ իրենք
են պատմում և ոչ ուսուցիչը. բայց չպէտքէ թողնել որ մե-
ծամտին:

—Յ'ս կասեմ:

Ասն Արշալոյս:

—Խէր խարար:

—Յ'ս կըսեմ:

Ասն Արաքսիա:

—Խարար և խեր խօսքերն ճաճկերէն պիտի ըլլան-
հայերէն կըսեն ուրախ կամ բարի համբաւ, լուր. սա-
կայն առ պատմութեան մէջ, ինչպէս հայրս ինձի պատ-
մեր է՝ պէտք է ըսել—Մարիամ Սուրբ Գուսին աւետումն,
որ բերեց Անոր Աստուծոյ հրեշտակն՝ երբ նա կաղօթէր:

Լնա, բաւական է Արաքսիա, մի շարունակիր. դու
գիտես, ես հաւատացած եմ. միայն ես ուզում եմ հարցեր
տալ: Գուր ուրախանում էք չէ՞, երբ ձեզ մի լաւ, մի ու-
րախ լուր են բերում, մի ուրախ համբաւ են տալիս,
ինչպէս որ դուք էք ասում—աչքալիս են տալիս:

Այն ուրախանում ենք:

Չատ լաւ. իսկ եթէ այդ ուրախ համբաւը, աւե-
տիքը մեծ բանի համար լինէր, որի մասին դուք ամե-
նեին մտածած չլինէիք՝ ինչ կանէիք:

—Գուրախանայինք:—Վեր վկը կթռչէինք:—Գվա-
դէինք մայրիկին կասէինք:

—Յ'ս կասեմ:

Ասն Չողեր:

—Գհպարտանայինք:

—Յ'ս կասեմ:

Ասն Հրանոյշ:

—Չէինք հաւատալ:

—Յ'ս կասեմ:

Ասն Արեգնազան:

—Գհաւատայինք և կասէինք Աստուծոյ կամբն է թող:

լինի սոյնպէս՝ ինչպէս նա է կամենում ¹⁾։

Արեգնազանը լաւ ասաց...

— Ի հարկէ լաւ կասի, քոյրը նորան բոլոր դասերը սովորցնում է։

Չամիրձմ, այդ ինչ ասացիր. միթէ ուրախ չես, որ նա ասաց. և կամ ուրախ չսիրտի լինէիք դուք, երեխաներ, որ ձեր ընկերուհիներից մէկը կամ երկուսը կամ շատերը կարողանում են գտնել ուսուցչի տուած հարցի պատասխանը։

— Ե՛ս կըսեմ։

Ասա՛ Հրահատ։

— Անշուշտ ուրախանանք պիտի, վասն զի մեր առունին համար ալ լաւ է, երբ մենք ամենքս ալ լաւ կսովորենք՝ մեր դասարանն կգովեն. անկէ զատ՝ Դուք մեզ սորվեցուցիք — թէ Սիրտ մը ունենալու ենք, Սիրտ մը՝ որուն սքքութիւնն աւ մարտութիւնն պակաս պիտի չըլլան պայծառ աստղին փայլէն և ազգիւրին ջրի պարզութենէն ու ականակիտ լինելէն. ատանկ Սիրտ մը ունենալէն ետք՝ հարկաւ ուրախանալ միայն կրնանք մեր ընկերուհիներուն բարիքին վրայ և ոչ թէ տխրինք. ան առանձին մեր ազ Սիրտը տուած կըլլանք Արարչին. վասն զի նա Սիրտ կուզէ մեզնէ և ոչ ուրիշ բան մը. ինչպէս Դուք մեզի սորվեցուցիք։

Չնտ ապրիս, Հրահատ. ուրախացնում ես դու ինձ քո պատասխաններով. քեզ հետ և Արաքսիան, Արեգնագոծը և էլի շատերը։ Ի հարկէ, որքան էլ ձեր ընկերուհիները շատ գիտենան, չնտ պատմեն, լաւ պատմեն՝ այն-

¹⁾ Սասնբի տուած սոցնանման պատասխաններից իւրաքանչիւրի վերայ կանգ պիտի առնէ ուսուցիչը. և որքան կարելի է՝ մատչելի բացատրութիւններ պիտի տալ՝ որ սաները իրենց ասածի սխալը կամ ուղիղը ըմբռնեն։

քան էլ դուք շատ կսովորէք, լաւ կսովորէք. մանաւանդ
երբ լաւ լսէք: ձիշտ է ասածներս:

—ձիշտ է, շատ ճիշտ. Չամիրամը սխալուեց. նե-
րեցէք, էլ այդպէս չի ասի:

Չնա շաւ, շատ լաւ. ուրախ եմ, որ ձեր ընկերու-
հու համար սիրտներդ ցաւում է, միշտ պէտք է միմեանց
սխալներն ուղղէք, միմեանց համար բարի կամենաք, որ
մեր սովորած Սիրտն ունենաք: 2Է:

—Այո:

Այն ժամանակ էլ ձեր Մեծ Հայրը ի՞նչ կանէ ձեզ:

—Մեզ կսիրէ և կօրհնէ և աւելի շնորհք կտայ մեզ:

Չնա լաւ շատ լաւ: Այժմ մի բան հարցնեմ ձեզ,
քիչ առաջ Արաքսիան ասաց—[Թէ՛ հրեշտակն աւետիք
տուաւ Սուրբ Կոյս Մարիամին երբ նա կազօթէր...
Յիշում էք:

—Այո:

Հապա տեսնեմ՝ ո՞վ ինձ կասէ—ինչ կազօթէր, ի՞նչ
կխնդրէր Աստուծուց:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասա՛ Աստղիկ:

—Նորա հայրն ու մայրը վաղուց վախճանուած
էին և նա որը էր. ազգական Յովսէփի համար երկար
կեանք կխնդրէր, որ իրան նայի, խնամի:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասա՛ Լուսն[Թագ:

—Նա կխնդրէր որ Մեծ Հայրը իրան, իբրև մի
որբի, հայրութիւն էլ անի, մայրութիւն էլ. որ ինքը
Յովսէփի մահից յետոյ դռնէ դուռը շրջկնի, ինչպէս
որ ես եմ...

Ինչո՞ւ ես լաց լինում, Լուսն[Թագ, չէ՞ որ հրահատն
էլ, երբ գեղարուեստի վերայ պատմում էր, յիշելով իւր
հօրը՝ սկսեց լաց լինել. ես ի՞նչ ասացի՝ շատացի՞ [Թէ՛

որբերի հայրն էլ Աստուած է, որբը մենակ չէ այս աշխարհքումը, որբի Աստուածը մեծ է. նա չի թողնի որ իւր որբ զաւակը կորչի. և էլի շատ այսպիսի խօսքեր ասացի. մոռացանք այդպէս շուտով:

— 2է. չեմ մոռացել. ինչպէս կարող եմ մոռանալ 2եր խօսքերը. բայց ինչ անեմ, ամեն յիշելիս՝ լացս գալիս է և...

Լուսնթագ, հերիք է. Մեծ Հայրը կնեղանայ—որ դասը խանգարում ես:

— 2եմ խանգարի. էլ չեմ լաց լինի:

Ապրիս, այդպէս պէտք է անես միշտ, որ Մեծ Հայրը քեզ սիրի: Դէ լաւ. այժմ էլի հարցնում եմ— Մարիամ Սուրբ Կոյսը ինչ կաղօթէր. թէպէտ մի քանիսներն ասացին՝ բայց ուզում եմ իմանալ, կնյարդեօք ձեր մէջ զիտացող՝ թէ ինչ կաղօթէր:

— Ես սորվեի եմ այդ պատմութիւնը. կրնամ պատմել:

Արաքսիա, դու կպատմես. բայց տեսնեմ էլի սկզիտէ:

— Ե՛ս էլ կարող եմ:

Դու էլ սպասիր, Արեգնազան:

— Ե՛ս ալ կրնամ պատմել:

Դու էլ սպասիր Հրահատ:

էլի սկ:

— Մենք չգիտենք:

Լաւ. ուրեմն թող պատմեն Արաքսիան, Արեգնազանը և Հրահատը:

Սկսիր Արաքսիա:

— Սուրբ Կոյս Մարիամն տասն և չորս տարեկան հասակն առնելէն ետք՝ ճաճարին քահանայապետն յայտնեց անոր իրենց կանոնն— թէ ադ հասակէն վեր այջիկներուն իրենք պահել չեն կրնար. անոնք պիտի դառնան իրենց ծնողներուն: Սուրբ Կոյս Մարիամն յայտ-

նեց քահանայապետին իր ծնողներուն ուխտի մասին, սակայն քահանայապետն օրհնեց անոր և ուղարկեց նազարէթ, իրենց տունն: Սուրբ Կոյսն գիտէր՝ թէ ժամանակն հասեր է երբ գայ պիտի աշխարհի Փրկիչն, սրտով կփափագէր Անոր տեսնել և մեռնիլ. ալ անկէ ետք կեանք չէր ուզեր. քանի որ սրբ էր՝ կմտածէր ծանրութիւն չպատճառել իւր ազգական Յովսէփին, ան ալ ընտանիք ու որդիք ունէր. ծախքին վրայ ծախք չէր ուզէր աւելցնել...

Բաւական է, Արաքսիա. շատ լաւ ես պատմում: Հապա ասացէք ինձ, ո՞վ է հաւանում Մարիամ Սուրբ Կուսին, որ նա այնպէս մտածում է իւր ազգականի մասին:

— Ես շատ եմ հաւանում. ի՞նչ լաւ ազջիկ է. ո՛րևէ հողիս կտայի նրան:

— Ես աւելի լաւ եմ հաւանում. նա որ այժմ լինէր և ինձ ասէր մեռի՛ր ինձ համար՝ ես նրա համար կմեռնէի:

Լաւ, լաւ. Յասմիկն ու Սրբուհին այնքան շատ հաւանեցին, որ էլ դրանից աւելի հաւանելու համար խօսք չկայ ասելու. այժմ տեսնեմ՝ ո՞վ չէ հաւանում:

— Բոլորս էլ հաւանում ենք, սիրում ենք: Նրա շարը տանեմ: Եւանի չէ՛ր որ նրա կիսի շափ լինէինք: Մատաղ ընեմ նրան...

Հերիք է լաւ. հաւատում եմ, որ բոլորդ էլ սիրում էք և հաւանում Սուրբ Կոյս Մարիամին: Կուգէիք որ Աստուած նորա խնդիրքը կատարէր որ նա ապրէր այնքան ժամանակ՝ որ տեսնէր աշխարհի Փրկիչին:

— Կուգէինք, կուգէինք սրտով:

Լաւ. իսկ եթէ աշխարհի Փրկիչը ուշանար, մի հարիւր, երկու հարիւր տարուց յետոյ գալու լինէր՝ կարո՞ղ էր Մարիամ Սուրբ Կոյսը այդքան քարի ապրել: Այն ժամանակ ի՞նչ կուգէիք:

— Գուզէինք որ ապրէր:

— Այդքան տարի ապրել կլինի:

— Գծերանար էլ ոչ ինչ չէր տեսնի.

— Ինչո՞ւ. եթէ Աստուած ուզէր՝ նա լաւ էլ կապրէր,
 ասչքերն էլ լաւ կտեսնէին:

Լաւ. տեսնենք Արեգնազանը ինչ կասէ: Արեգնա-
 զան, դու էլ խոստացար պատմել, հնազա շարունակիր:

— Սուրբ Գոյս Մարիամը, երբ դեռ Տաճարումն
 էր՝ լսել էր որ աշխարհի Փրկչի գալու ժամանակը մօ-
 տացել է, եկել-հասել է. նա լսել էր էլի իւր ազգական
 Յովսէփից, դրա համար էլ խնդրում էր որ տեսնի աշ-
 խարհի Փրկչին ու այնպէս մեռնի:

Արեգնազանը գտաւ. այդպէս է, ճիշտ է. որովհետև
 գրէթէ բոլոր ճրէաները, մինչև անգամ ուրիշ ազգերիցն
 էլ կային գիտացողներ՝ թէ աշխարհի Փրկչի կամ Մե-
 սիայի գալու ժամանակը մօտացել է. և ամենքն էլ
 սպասում էին և ուզում էին տեսնել Նորան: Երբ դուք
 լսում էք թէ Թագաւորը կամ Կաթողիկոսը գալու է
 Թիֆլիս՝ չէք ուզում այնպէս անել՝ որ կարողանաք
 տեսնել:

— Այո, սպասում ենք անհամբեր. դալու օրը՝ այն
 փողոցում, որով պիտի անցնի թագաւորը կամ կաթողի-
 կոսը, եթէ ազգական կամ բարեկամ ունենք՝ գնում ենք
 նրանց տունը և լուսամուտների առաջ կամ պատշգամբ-
 ներում աթոռներ ենք դնում, նստում ենք կամ կանգ-
 նում և առաւօտից շատ վաղ սպասում՝ թէ երբ պիտի
 գայ թագաւորը և անցնի, երբ պիտի գայ չայրիկը և
 անցնի, որ մենք տեսնենք: Ուրեմն աշխարհի Փրկչին
 աւելի շատ սպասողներ կլինէին. որովհետև նա բոլոր
 աշխարհի համար էր գալի: Այդ սպասողներից մէկն էր
 և Մարիամ սուրբ կոյսը:

Բաւական է Արեգնազան, լաւ աստուծոյ. շարունա-

կիր այժմ հրահատ, դու էլ խոստացար պատմել:

—Անգամ մը, երբ Մարիամ Սուրբ Կոյսն իր սենեկին մէջ կաղօթէր՝ յանկարծ լուսաւոր հրեշտակ մը կտեսնայ իր առջին կանգնած, կվախնայ, գլուխն քաշ կձգէ: Հրեշտակն կըսէ. «Ուրնիւ եղիր Մարիամ, Տէրը քեզ հետ է, և մի վախնար. դուն կձնես որդի մը, անունն կընես Յիսուս, նա Մեծ կըլլայ, և Բարձրեալին Որդի կըսուի: Անոր կուտայ Աստուած Գաւթին աթոռը. ան աթոռին վրայ յաւիտեան կթագաւորէ: Անոր թագաւորութեան վախճան ու վերջ չըլլար:

Հապս մի հարց տամ ձեզ—կսպասէր Մարիամ Սուրբ Կոյսը՝ թէ իրանից պիտի ծնուէր աշխարհի Փրկիչը, թէ ինքը նրա մայրը կլինէր և նա իւր որդին:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասն Մարբուհի:

—Կսպասէր. որովհետև ինքն այնքան սուրբ ու մարտը աղջիկ էր՝ որ ուզում էր միշտ ճաճարում մնալ. այդ չկատարուեց, յետոյ խնդրեց Աստուծուց, տեսնել աշխարհի Փրկչին և մեռնել: Նա չէր սիրում այս աշխարհը, նա արժանի էր մայր լինելու Փրկչին. ուրեմն կսպասէր:

—Ե՛ս էլ կասեմ:

Ասն Լուսարբի:

—Մարբուհին ասում է—կսպասէր. եթէ նա սպասում էր՝ հապա ինչո՞ւ էր ուզում տեսնել և մեռնել, ինչո՞ւ չէր խնդրում՝ որ ինքը լինի նորա մայրը:

—Կրնամ պատասխանել:

Կարող ես հրահատ. ասն և վերջացրու պատմութիւնը:

—Մարբուհին ճիշտ ըսաւ. Մարիամ սուրբ Կոյսն Աստուծոյ առջին արժանաւոր էր. սակայն ինքն մանու-

շակի մը նման համեստ ըլլալով, ինք զինք չէր դովեր, իրեն արժանիք ինք չէր գնահատեր, անոր համար ալ երբ հրեշտակին աւետիքն առաւ՝ փոխանակ հպարտանալու, մեծամտելու, ինքզինք բանի մը տեղ չդնելով՝ խոնարհաբար պատասխան տուաւ հրեշտակին ու ըսաւ. «Ես Աստուծոյ աղախինն եմ. թող ըլլայ այնպէս՝ ինչպէս ինքըն Աստուած կ'իմանայ». աս խօսքէն ետք հրեշտակն հեռացաւ. ուրիշ աղջիկ մը կրնար ինքզինք մտածել—[Թէ ես արժանի եմ. վասն զի կուզէի կոյս մնալ՝ չ[թողին. ուխտաւոր եմ ծնուած. ես ուրիշ աղջիկներուն պէս՝ աշխարհ մտնալն բնաւ մտքէս չեմ անցուցեր. ես գիշեր ու ցորեկ ազօթքով կ'անցունեմ օրս. չեմ գուարճանար, չեմ զբօսներ, հագուստներուն ու զարդարանքներուն չեմ փափաքեր, ինձմէ արժանաւորն ո՛վ կ'լլայ. հարկաւ իձմէ ծնուէր պիտի Փրկիչն:

Չարունակիր Արաքսիա:

—Ուրիշ աղջիկ մը ասանկ կ'մտածէր, իսկ Մարիամ սուրբ Կոյսն այլ կերպ կ'մտածէր—[Թէ՛ մի[թէ ես պիտի որ արժանանամ Փրկչին մայր ըլլալու. ես՝ խեղճ, որբ աղջիկ մը. իշխաններուն աղջիկներ կան, մեծատուններուն աղջիկներ կան, թագաւորներուն աղջիկներ կան, ինձմէ շատ աւելօք խելքով, շնորհքով աղջիկներ կան. ես ի՛նչ արժանիք ունիմ որ արժանի ըլլամ Փրկչչին մայր կոչուելու. ասոր համար ալ ըսաւ. «Ես Աստուծոյ աղախինն եմ». ուզելով ըսել— ոչ [թէ Բարձրեալի Որդին ծնելու՝ այլ Աստուծուն աղախին ըլլալու միայն արժան գիս կը սեպեմ. սակայն ե[թէ Աստուած կ'ամեցել է՝ ես Անոր կ'ամբիւն հնազանդ աղախին եմ:

Չատ գեղեցիկ: Սուրբ Կոյս Մարիամի Աւետման յիշատակը մեր Եկեղեցին կատարում է ապրիլի 7-ին: Կրկնել խմբովին:

Այս երեք տօների պատմութիւնները գալ դասին կհարցնեմ ¹⁾։

Դ. Ծնունդ Զրիստոսի.

Խ. Դաս.

Կրկնութիւն:

Կուզէիք որ հրեշտակի, Մարիամ Սուրբ Կուսին, տուած աւէտիքը կատարուէր:

— Կուզէինք:

Կուզէիք շնտ կատարուէր՝ թէ ուշ:

— Կուզէինք շուտ կատարուէր:

Բայց կարո՞ղ էր և չկատարուել:

— Ո՛չ. հրեշտակը սուտ չէր ասի:

Ո՞վ ինձ կասէ՝ թէ ինչ դաս պիտի առնենք մենք այսօր:

— Ես կասեմ:

Ասան Արեգնազան:

— Մեր այսօրուայ դասը պիտի լինի հրեշտակի խօսքի կատարուելը. այսինքն մեր տէր Յիսուս Քրիստոսի ծնունդը:

Հատ լաւ: Դուք երեխայի ծնուելու մասին գիտէք, չէ՞:

— Այո՛:

Երեխայի ծնուելուց առաջ և յետոյ ինչներ են պատրաստում և կամ ի՞նչ են անում. ո՞վ կարող է պատմել:

— Ես կպատմեմ:

Պատմիր Լուսիկ:

— Երեխայի ծնուելուց առաջ պատրաստում են նրա համար բարուր:

¹⁾ Բացատրել սաներին—որ անփոփոխ կամ անշարժ տօներից երեքը սովորեցինք:

Բարուր չեն ասում. պէտք է ասել բալբւլ կամ խան-
ձարուր:

Պատրաստում են նրա համար քալուլ կամ խան-
ձարուր, օրօրոց և օրօրոցի հարկաւոր բաները: Երբ
երեխան ծնւում է՝ բալբւլում են նորան և բարձի վերայ
են դնում, որ փափուկ լինի. իսկ մի քանի օրից յետոյ՝
օրօրոցումն են դնում:

Հապս տեսնենք այդպէս եղաւ և Յիսուսի ծնունդը:
—Ն'ս կըսեմ:

Դեռ չէ Արարսիա, մի քիչ սպասիր. մի քանի հար-
ցեր էլ տամ, յետոյ պատմիր: Ո՛վ գիտէ ձեզանից, թէ
թագաւորը որ ուզում է իմանալ քանի հոգի կամ քա-
նի ընտանիք են իւր տէրութեան մէջ, ո՞ր տեղ են կե-
նում, ինչո՞վ են պարապում՝ ինչ է անում, որ իմանայ:

—Ն'ս կասեմ:

—Ես էլ գիտեմ:

—Ես տեսել եմ թէ ինչ է անում:

—Ես լսել եմ հօրիցս:

Հեղինէ, Չահանդուխտ, Եսթեր, Նարզէս. դուք չորսդ
էլ ասում էք—թէ գիտէք. հնչալա Նարզէս, դու ասա՝ ինչ
որ հօրիցդ լսել ես:

Հայրս պատմում էր—թէ սորանից չորս թէ հինգ
տարի առաջ այստեղ Թիֆլիզում պերեպիս եղաւ...

Սպասիր Նարզէս. *պնրնպիս*՝ հայերէն ինչպէս կա-
սեն, շփտեն:

—2գիտեմ:

Ո՛վ գիտէ:

—2գիտենք:

Հրահատ, Արարսիա դուք էլ շփտէք:

—2ենք լսել:

Չատ լաւ, ես կասեմ: Երբ թագաւորը կամենում է

իմանալ իւր տէրութեան մէջ ապրող հպատակ ժողովրդի թիւը— թէ ինչքան հոգի են ապրում իւր տէրութեան մէջ՝ հրաման է արձակում որ որոշեալ մարդիկ ընտրեն իւրաքանչիւր քաղաքներից ու գիւղերից, որոնք սլարտաւոր են թաղէ թաղ շրջել, տները մտնել և նշանակել իրենց ցուցակներում՝ թէ իւրաքանչիւր տան կամ ընտանիքի մէջ քանի հոգի են, ինչով է պարապում իւրաքանչիւրը, նոցա տարիքը մինչև անգամ և ընակութեան տեղը: Այս բոլոր իրենց հաւաքած տեղեկութիւնները յետոյ յայտնում են թագաւորին. և նա իմանում է թէ որքան են իւր տերութեան մէջ ապրող մարդիկը: Անա՛ այս գործողութիւնը ասում Աշխարհագիր: Ա՛յժմ հասկացա՛ք:

— Այո՛. և շնք մոռանալ:

Լաւ. այժմ մի ուրիշ հարց— Մենք Հայերս ո՞ր տէրութեան մէջ ենք ապրում:

— Ե՛ս կասեմ:

Ասա՛ Զարմանդուխտ:

— Ռուսաց տէրութեան մէջ:

Ուրեմն մենք ո՞ր տէրութեան հպատակն ենք:

— Ես կասեմ:

Ասա՛ Աշխէն:

— Մենք Ռուսաց տէրութեան հպատակն ենք:

Եւ ումն ենք հարկ տալիս:

Ես կասեմ:

Ասա՛ Զարուհի:

— Մենք հարկ ենք տալիս Ռուսաց Թագաւորին:

Չատ լաւ. այժմ ո՞վ կարողէ ինձ ասել— Հրէաները ո՞ր տէրութեան մէջ էին ապրում, ո՞վ էր այդ տէրութեան թագաւորը, ո՞ւմն էին հարկ տալիս Հրէաները և ինչո՞ւ: Չգիտէք... Լաւ. ես կասեմ:

—Հրէաները կենում էին իրենց երկրում—Պագեստինում. իսկ Պագեստինը պաննում էր Հռովմայեցւոց իշխանութեան տակ. Հռովմայեցւոց Քազաւորն էր Օգոստոս կայսրը. Հրէաները հարկ էին տալիս Հռովմայեցւոց թագաւորին, որովհետեւ Հռովմայեցւոց տէրութեան հպատակն էին:

Ո՛վ ինձ կպատմէ—ինչ հրաման արձակեց Հռովմայեցւոց Օգոստոս կայսրը, երբ և ի՞նչ եղաւ:

—Ծս կըսեմ:

Ասն Արաքսիա. բայց այս բոլոր հարցերիս պատասխանելով՝ ինչ պատմած կլինես:

—Աս բոլոր հարցերուն պատասխանելով՝ պատմած կըլլամ Յիսուս Քրիստոսին Ծնունդն:

Չատ լաւ, դէ պատմիր. իսկ դուք, երեխայք, լաւ լսեցէք:

—Ես պատմեմ պիտի Յիսուս Քրիստոսի Ծնունդն—Հռովմայեցւոց Օգոստոս կայսրն հրաման մը հանեց իր տէրութեան մէջ աշխարհագիր ընելու. և ամենքն ալ ադ համարաթուին ցուցակին մէջ պիտի մտնային. ասոր համար ալ Յովսէփն ու Սուրբ Կոյս Մարիամն ելան Նազարէթէն և գացին Բեթղեհէմ...

Սպասիր Արաքսիա: Ո՛վ ինձ կասէ—ինչն է Նազարէթում շջուցակագրուեցան. ինչ հարկաւոր էր նրանց Բեթղեհէմ դնալ: Չգիտէք:

—Ոչ, չգիտենք. Դուք պատմեցէք:

Լաւ, ես կասեմ. նրանք գնացին Բեթղեհէմ այն պատճառով, որ հրամայուած էր—պապերի քաղաքում ցուցակագրուել. իսկ Սուրբ Կոյս Մարիամը և նորա ազգական Յովսէփը Դաւթի ցեղիցն էին. Բեթղեհէմն էլ Դաւթի քաղաք էր ասում, որովհետեւ Դաւիթ Քազաւորը Բեթղեհէմումն էր ծնուել և պապ էր հաշուում

Մարիամ Սուրբ Կոյսին. այդ էր պատճառը՝ որ Մարիամ Սուրբ Կոյսը և նորա ազգական Յովսէփը գնացին Բեթղեմ, այնտեղ ցուցակագրուելու. իբրև պապական քաղաքում:

Չարունակիր Արճաթիա:

— Գացին Բեթղեմ, հակառակին պէս տներն բոլորն բռնուած էին. ազատ տուն մը չգտան, ելան դաշտն ու հոն այր մը տեսան. ադ այրին մէջ հովիւներն կպահէին իրենց ոչխարներն անձրև ու վատ եղանակին. և որովհետև եղանակն լաւ էր՝ անոնք դուրսը կպահէին ոչխարներն և այրն ազատ էր. մտան այրն և գիշերին ծնաւ մանուկն, խոնձարուրին մէջ բալուկեցին և մարին մէջ դրին:

Բաւական է. հապա՛ ասացէք ինձ՝ եթէ Դաւիթը թագաւոր էր և Մարիամ Սուրբ Կոյսն ու Յովսէփն էջ Դաւթի ցեղիցն էին՝ ուրեմն թագաւորի ցեղիցն էին, չէ՞ — Այո:

Լաւ. իսկ Մարիամ Սուրբ Կուսից ո՞վ պիտի ծնուէր, ձեռն էին սպասուած Հրէաները, հրեշտակը ինչ աւետիք տուեց:

— Մարիամ Սուրբ Կուսէն ծնուէր պիտի աշխարհի Փրկիչն: Հրէաներն Մտոր կսպասէին — իբրև թագաւորի հրեշտակին աւետիքն ալ ադ մտքով էր. վասն զի նա ըսաւ — Թէ իր հօր Դաւթի գահին վրայ պիտի թագաւորէ յաւիտեան և Մտոր թագաւորութեան վերջ ըլլալու չէ:

Հրահատը լաւ ասաց. բայց տեսէք ինչ կայ — եթէ Սուրբ Կոյս Մարիամից ծնուած մանուկը Դաւթի ցեղիցն էր, աշխարհի Փրկիչը պիտի լինէր և Հրէաների թագաւորը՝ ինչո՞ւ նա մտորի մէջ ծնաւ, ինչո՞ւ պալատների

մէջ չծնու, ինչո՞ւ Բեթղէհէմում մի տեղ չգտնուեցաւ Նորա համար: Չէք կանոն առել:

— Դուք ըսէք, ուէր հայր, յետոյ մենք ¹⁾:

Կրկնիր հրահատ:

— Դուք մեզի ըսիր այնոր և ասկէ առաջ ալ ըսած էք— թէ Աստուած սիրտ կուզէ մեզմէ. հարստութիւն, փառք, փափուկ կեանք Անոր համար ոչինչ են. յուսահատութիւն նա չը սիրէր. նա կուզէ՝ որ աղքատութենէն մենք չվախնանք. նա կուզէ՝ որ շար գործեր չբռնենք. աղքատութիւնն թէ որ մեր խելքէն, մեր յիմարութենէն չէ՝ այլ մեր ծնողներէն է մեզի իջեր՝ ամօթ չէ և մենք ամչնալու չենք. ինքն Գաւթի մարդարէն ալ հովուութիւն կրնէր, ոչխարներ կարածեցուններ, աղքատ հօր մը զաւակ: սակայն Աստուած անոր բարձրացուց, թագաւոր դրաւ Իսրայէլին վրայ. աղպէս ալ հօս կտեսնանք— թէ և նոյն Գաւթի ցեղէն էին Մարիամ Սուրբ Կոյսն և անոր ազգական Յովսէփն՝ բայց աղքատ էին, աղքատ ծնողներէն էին. և աղքատութենէն չվախցան, վասնզի մեզք մը չունէին անոր մէջ, և արդ համար ալ այրին մէջ գտան իրենց իջևանն. և Յիսուս Քրիստոս՝ որ աղքատներուն պաշտպանն պիտի ըլլար՝ նախ ինքն առաւ իր վրայ աղքատութեան ծանրութիւնն՝ աղքատ մտուրին մէջ ծնուելով. ուր ոչ փափուկ բարձեր կային, ոչ օրօրոց մը և ոչ օրօրոցին զարագայր: որպէս զի մարդիկ աղքատութենէն չվախնան, ոչ ալ ամչնան:

Ըստ լաւ շարունակիր Արարսիա:

— Ան ապեն հոգիներն, որ գիշերուն բացօդեայ դաշտին մէջ իրենց ոչխարներուն պահպանութիւն կրնէին լոյս մը տեսան աչքերնուն առջին. ահաբեկուած կուզէին

¹⁾ Անուոցիչը պիտի բացատրէ և տաներից ձեռնհասին կրկնել տալ. ինչպէս և այստեղ է լինում:

փախչել. սակայն հրեշտակն միամտացուց անոնց ըսելով.—մի վախնաք. վասն զի մեծ ուրախութիւն մը պիտի աւետարանեմ ձեզ, որ պիտի ըլլայ բոլոր ժողովրդին համար. այսօր Փրկիչ մը ծնաւ ձեզի համար, որ Գաւթին քաղաքին մէջ Օծեալ Տէր է. և աս նշանն կուտամ ձեզի—հոն կգտնաք մանուկ մը խանձարուրին մէջ փաթաթած և մսուրին մէջ դրած: Հրեշտակին աս աւետիքէն ետք՝ շատ մը հրեշտակներ երեցան օդին մէջ ու սկսան երգել. «Փա՛ռք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն...»:

Չատ լաւ. ես կասեմ թէ ինչ են նշանակում այդ խօսքերը—փա՛ռք թող լինի Աստուծուն երկնքում, խաղաղութիւն թող լինի երկրի վրայ և սէր, հաշտութիւն, հաճ ու հաւան յարարերութիւն թող լինի մարդկանց մէջ. վասն զի Փրկիչը ծնաւ, խաղաղարարն եկաւ հաշտութիւն բերաւ, հօր սէրը տարածուեց նորա որդւոց—բոլոր մարդկանց մէջ:

Չարունակիր Արաքսիա:

—Աս աւետիքն որ առին հովիւներն՝ իրարու ըսին.— «Եկէք երթանք մինչև Բեթղեհէմ և տեսնանք՝ ինչ պիտի ըլլայ Տիրոջ, մեզի ցուցուցած, նշանն»: Առին հետերնին ոչխարնին և գնացին. ոչխարնին դուրսը թողին, իրենք այրն մտան, տեսան—Աստուածային Մանուկն խանձարուրին մէջ փաթաթած՝ մսուրին մէջ դրած է: Ծունկի եկան, խոնարհ երկրպագութիւն մը տուին և առանց ձայն մը հանելու՝ դուրս ելան այրէն: Մարիամ Աստուածամայրն սքանչացել էր աս անցքին վրայ և կը խորհէր իր մտքին մէջ աս բաներուն վրայ. իսկ հովիւներէն աս անցքի մասին լսողներն՝ կզարմանային հովիւներուն խօսքերին վրայ: Տիսուս Քրիստոսի Ծննդեան

ցիշատակն մեր Հայոց Եկեղեցին Յունվարի վեցին կկատարէ միշտ անփոփոխ ¹⁾։

Հապան երեխայք, լաւ պատմեց Արաքսիան։

— Չատ լաւ պատմեց։

Հասկացանք լաւ։

— Հասկացանք. այժմ հասկանում ենք դրանց լեզուն և շատ լաւ կսովորենք մեր սիրելի Յիսուս Փրկչի Ծնընդեան պատմութիւնը։

Լաւ պատրաստեցէք։

Յ. ՔԱՌԱՍՆՈՐԵԱՅ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԳԱՂՈՒՍՏՆ Ի ՏԱՃԱՐՆ ԿԱՄ ՏՆԱՌՆԸՆԴԱՌԱԶ.

Քառասուն օրական Զրիստոսին տանում են Տաճարը.

ԽԱ Դ ա ս .

Կրկնութիւն։

Ձեզանից ով է տեսել—որ երբ նորածին երեխան մկրտուելուց յետոյ քառասուն օրական է դառնում՝ ինչ անում ծնողները։

— Ե՛ս կըսեմ։— Ես ալ կըսեմ։— Ես դիտեմ ու տեսել եմ։— Ես էլ կասեմ, մեր գիւղումը տեսել եմ։

Արաքսիա, Հրահատ, Հերիքնազ, Աշխէն դուք գիտէք շորսդ էլ. հապան ընտրեցէք ձեր միջից որին ուզում էք՝ և թող նա ասի։

— Մենք չենք կարող. Դուք նշանակեցէք։

Հապան դասարանը թող ընտրէ ու նշանակէ։

Հրահատը թող ասի։— 2է. Արաքսիան։— Նրանք յօգ-

¹⁾ Սաների ուշադրութիւնը գրաւել—որ երբորդ աչարժ տօնն են սովորում։

նած կլինեն. Հիւրիքնազը թող ստի.—2է Աշխէնը ապի-
Որովհետև դուք չկարողացաք նշանակել այս չորսից
մէկին՝ ես Արեգնազանին կասեմ, որ նա ապի. կուզէր:
—Գուզենք, կուզենք:

Արեգնազան կարող ես ասել:

—Գարող եմ:

Ասա:

—Երբ նոր ծնուած և մկրտուած երեխան քառասուն օրական է դառնում՝ ծնողները տանում են նորան Եկեղեցի. հետներն էլ տանում են երկու ազանի. ազանինները թողնում են Եկեղեցում, մայրը երեխային գրկած և հայրն էլ կողքին՝ չորում են, քահանան շուրջառ ծածկած՝ ազօթքներ է կարդում և յետոյ Խաչով ու Աւետարանով «Պահպանիչ» է ասում նրանց, Խաչն ու Աւետարանը գլխների վրայ դրած, օրհնում է նրանց և «Հայր մեր»-ով արձակում:

Լաւ ասաց Արեգնազանը. բայց այդ ամեն տեղ և ամենքն են կատարում մեզանում՝ թէ տեղ տեղ և ոճանք միայն:

—Ես չեմ տեսել:—Մեր երեխաներից ոչ մէկին քառասուն օրական չեն տարել Եկեղեցի.—Մեր գիւղումը 70 տուն հայ կայ. բայց մէկ ընտանիք կայ, որ իւր երեխաներին, երբ դառնում են քառասուն օրադան՝ տանում են Եկեղեցի:—Մեր կողմերն շատերն կընեն:

Ուրեմն լսեցիք—Յղսոն ասաց—չի տեսել. Արփենիկն ասաց—իրանց երեխաներից ոչ մէկին քառասուն օրական չեն տարել Եկեղեցի. Աշխէնն ասաց—իրանց գիւղում 70 տուն հայերից մէկ ընտանիք միայն կատարում է այդ սովորութիւնը. իսկ Հրահատն ու Արաքսիան—որ իրանց կողմերը շատերը կատարում են այդ սովորութիւնը: Կնշանակէ՞ քառասուն օրական երեխային Եկե-

ղեցի տանելու սովորութիւնը պարտադիր չէ ամենի համար. այլ ազատ—ով կամենում է. Սակայն այդպէս ազատ էր արդեօք և Հրէաների մէջ. նվ գիտէ:

—Շ'ս գիտեմ.—Շ'ս էլ.—Հայրս ինձ պատմել է.—Քոյրս ինձ սովորցրել է.—Ինձ կնքահայրս է պատմել, երբ քրոջս ժրտեղաց յետոյ տուն բերին:

Ընա լաւ. Անահիտը, Զարուհին, Համասփիւռը, Արեզնազը, Լուսնթագը գիտեն. առաջին երկուան իրենք իրենց գիտին. երրորդին՝ հայրն է սովորցրել. չորրորդին՝ քոյրը, հինգերորդին՝ կնքահայրը: Համասփիւռը թող պատմէ:

—Հրէաների մէջ սովորութիւն կար, որ քառասուն օրուայ երեխին ժամ էին տանում...

Ի՞նչպէս պէտք է ասել, որ աւելի սւղիղ լինի:

—Շ'ս կասեմ:

Ասա Արեզնազան:

—Եկեղեցի էին տանում:

Աւելի ճիշտ կլինի՞ եթէ ասէք տաճար էին տանում¹⁾:

Չարուսեակիր Համասփիւռ:

—Տաճար էին տանում. ու էլի յետ տուն էին բերում: Համասփիւռը շատ կարճ պատմեց:

Շս կպատմեմ, լսեցէք—Հրէաները մի մարզարէ ունէին, անունն էր Մովսէս. Աստուած Մովսիսին օրէնքներ էր տալիս ու սովորցնում. Մովսէսն էլ այդ օրէնքները ժողովրդին էր սովորցնում. այդ օրէնքներից մէկն էլ այն էր—որ երբ Հրէայ ընտանիքի մէջ առաջնեկը կամ առաջին որդին...

¹⁾ Բացառել—թէ թնչու Տաճար և ոչ Եկեղեցի.—Տաճար՝ իբրև աղօթատուն. Եկեղեցի՝ իբրև Հաւատացեալների ժողով կամ համախմբումն:

Հապան տեսնեմ ո՞վ գիտէ—էլի Բնչպէս կասեն առաջին որդուն:

—Ե՛ս կըսեմ:

Ասան Արաքսիա:

—Առաջին ծնունդն՝ կըսուի անդրանիկ:

Այդպէս է, երբ անդրանիկ որդին տալայ էր ծնւում՝ ծնողները ծնունդից քառասուն օր անցնելուց յետոյ տանում էին Երուսաղէմ. հետներն էլ առնում էին զոհի համար, հարուստները, մի տարեկան զառն, իսկ աղքատները՝ մի զոյգ աղանի կամ տատրակ ¹⁾. զօհը ընծայում էին Տաճարին, երեխային օրհնում էր քահանայապետը: Ուխտի օրերն անցնելուց յետոյ՝ վերադառնում էին տուն:

Կարող ես շարունակել Արեգնազան.

—Կարող եմ:

Չարունակիր:

—Այդպէս էլ արին Մարիամ Սուրբ Կոյսն և Յովսէփը—երբ Յիսուս Քրիստոսը քառասուն օրական եղաւ, առան նորա իրենց հետ մանուկին և մի զոյգ աղանի և ճանապարհ ընկան դէպի Երուսաղէմ օրէնքը կատարելու: Այնտեղ Երուսաղէմում ապրում էր մի ծերունի, արդար մարդ՝ Սիմէօն անունով. նա խնդրել էր Աստուծուց—կեանք տալ իրեն մինչև այնժամանակ՝ երբ պիտի յայտնուի խոստացած Մեսիան կամ Փրկիչը, ինքը տեսնի նորան իւր աչքով, յետոյ միայն մեռնի: Աստուած լսել էր նորան և կամեցել էր—որ ապրի. և ահա նա կենդանի է դեռ. և երբ Յիսուսին տարան Տաճարը, նա այդ իմացաւ Սուրբ Հոգւոյ շնորհքով և զնաց Տաճարը: Չատ լաւ. շարունակիր Լուսնթագ:

¹⁾ Հասկացնել—թէ որն է տատրակ թռչունը:

—Երբ մտաւ Տաճարը, տեսաւ Մարիամ Սուրբ Կուսին, մանուկը գրկին, իսկոյն իմացաւ — որ Նա է խոստացած Մեսիան. առաջ գնաց, ծունկ չորքեց, երկրպագեց. վերկացաւ, առաւ իւր գիրկը երեխային և ասաց. «այժմ մահ տուր ինձ Տէր. որովհետև իմ աչքերը տեսան աշխարհի Փրկչին». օրհնեց և տուեց մօրը:

Հարունակիր Լուսնթագ:

—Տաճարուժը կար և մի ծեր կին, Աննա անունով, Նա 84 տարեկան էր, եօթ տարի ամուսնու հետ ապրելուց յետոյ՝ այրիացել էր և Տաճարում աղօթում էր ցերեկ ու գիշեր և Տաճարին էլ ծառայում էր: Նա էլ որ տեսաւ երեխային՝ իսկոյն իմացաւ Նրա ով լինելը. և այնտեղ եղողներին պատմում էր—[Թէ Սա է խոստացած Փրկիչը: Երբ ուխտի օրերը վերջացան՝ նորա վերադարձան իրենց Նազարէթ քաղաքը:

Ե՛րբ է կատարում մեր եկեղեցին Քառասնօրեայ Յիսուսի գալստեան յիշատակը:

—Ես կասեմ:

Աստ Երեզնազան:

—Քառասնօրեայ Յիսուսի գալստեան յիշատակը մեր եկեղեցին կատարում է միշտ Փետրուարի 14-ին ¹⁾:

Լաւ լսեցիք երեխայք:

—Հատ լաւ լսեցինք:

Այժմ մի բան հարցնեմ՝ դուք ինձ ասացիք—[Թէ երբ երեխան քառասուն օրական է դառնում՝ ծնողները երեխային տանում են Տաճարը. հետներն էլ երկու աղաւնի...և այլն. հապած ասացէք ինձ—ինչո՞ւ համար էին այդպէս անում. հով կարող է ասել:

¹⁾ Հարցնել—[Թէ որ երրորդն է սա անփոփոխ կամ անշարժ տօներից. Թուել տալ նախնթացները, կրկնել տալ խումբովին:

— Ե՛ս կասեմ:— Ե՛ս ալ կըսեմ:— Ե՛ս ալ.

Արեգնազանը, Արաքսիան և Հրահատը գլխեն. էլ ոչ որ չգիտէ:

— Ես էլ կասեմ. Լուսնթագն էլ գիտէ:

Ուրեմն դ՛ու ասա Լուսնթանգ:

— Քառասուն օրական երեխային տանում են Տաճարը նրա համար, որ իրար նայելով՝ ոտկարել են. իրարից օրինակ են վերցնում:

2Է Լուսնթագ, այգալէս չէ. ո՞վ գիտէ:

— Ես գիտեմ:

Ասն Արեգնազան:

— Քառասուն օրական երեխային տանում են Տաճար, իբրև ընծայ Աստուծուն, որ Աստուած օրհնէ նորան, նա առաջին ծնունդն է. և նրա փոխանակ ընծայում են ազանի. իսկ երեխային յետ տուն են բերում:

Լաւ է. բայց էլի կիսատ է. ո՞վ աւելի լաւ կտէ:

2Էք կարողանում. ես կպատմեմ ¹⁾:

Կրկնիր Արաքսիա.

— Քառասուն օրուան մանուկին Եկեղեցի տանելուն սովորութիւն Մովսիսին օրէնքէն է առնուած: Իսկ Մովսիսին այդ օրէնքն Աբրահամէն կիջնայ. զասն զի Աբրահամին իսկական Իսահակ զաւակն ողջակէզ ուզեց իրեն Աստուած: Աբրահամին հաւատն օրհնեց Տէր, հաւանեց և անոր փոխարէն ոչխար մը ընգունեց Իրեն իբրև պատարագ մը. ադ օրինակ մըն էր Յիսուսին պատարագին Խաչին վրայ: Իսկ մերին սովորութիւն ասանկ կբացատրուի— մենք ամենքս ալ Մեծ Հօր սրդիքն ենք և Անոր կպատկանինք, ադ պարագան օրինակաւ մը ցուցնելու համար անդրանիկ ծնունդն կընծայուի Աստուծուն և Անոր օրհնութիւնն կառնուի, ոչ միայն ան անդրանիկ զաւակին վրայ՝ այլ յետագայ ծնունդներուն վրայ ևս, իբրև

¹⁾ Ուսուցիչը պատմում է, լետու կրկնե է տալիս լաւաջողէմներին:

Աստուծոյ պարգևներուն վրայ. Երկրորդ բացատրութիւնն ալ առ է—[Թէ ինչպէս որ անդրանիկ զաւակն Արծաթաւի Աստուծուն՝ անպէս ալ մեր սիրտն ընծայենք պիտի. վասն զի ծնողներն կսիրեն իրենց անդրանիկ ծնունդն իրենց արտին պէս. անոր ընծայելով Արարչին՝ իրենց սիրտն ընծայած կլինին:

Լաւ ասացիր, Արարչիս. այժմ ետ անկոտինմ. հասկանալի երեխաներ, լսեցէք՝ Արարչիան ճիշտ ասաց—[Թէ մենք բոլորս էլ Մեծ Հօր որդիքն ենք և Նրան ենք պատկանում. եթէ Նրան ենք պատկանում, ինչպէս սովորել ենք, ուրեմն մի կերպ պիտի ցոյց տանք. ուստի և ընծայում ենք Նորան մեր անդրանիկ զաւակը, ուզելով ասել—[Թէ Մեծ Հայր, այս մեր անդրանիկ զաւակը Դու ետ տուել մեզ, իբրև Քո սուրբ պարգև. ուրեմն սա Քոնն է, ինչպէս և մենք բոլորս էլ Քոնն ենք, Քո որդիքն ենք. սորան բերելով Քո սուրբ Տաճարը՝ սորա փոխանակ մեր Սիրան ենք տալիս Քեզ. և դրա փոխարէն էլ Քո Օրհնութիւնն ենք խնդրում սորա վերայ և Քո Հնորհքը մեր վերայ, որ ինչպէս սա անմեղ է, սուրբ է՝ այդպէս սուրբ և անմեղ մեծացեանք սորան, որ սա ետ արժանի լինի Քո որդի կոչուելու և միշտ ազօթելու Քեզ, ասելով. «Հայր մեր. որ յերկինս ես»:

Այս սովորութիւնը շատ գեղեցիկ է. բայց ափսոս որ պարտադիր չէ. այլ ով կամենում է՝ նա միայն կատարում է այդ սովորութիւնը:

Ասա հրահատ Տաճարից մեր ընծայածը յետ բերելու բացատրութիւնը:

—Վասն զի Աստուած մեզի է տուեր, որ պահենք, մեծացնենք, կրթենք. իրեն համար բարեպաշտ հաւատացեալ մը պատրաստենք. մենք սորվեցանք—որ նա մեզի կարօտ չէ, քանի որ ինչ ալ ունինք՝ Անորն է:

Մենք կուտանք Աստուծուն զոյգ մը արդարեւ կամ տատրակ ե կամ տարնոր զառ մը. անոնք ալ չեն մնար Աստուծուն համար. անոնք կերակուր կըլլան Եկեղեցւոյն պաշտօնեաներուն կամ աղքատներուն. սակայն անունն Աստուծունն է: Պարզ օրինակաւ մը ըսեմ—աղքատին կողորմենք, ընկերներուս կօզներք, զօհեր-մատաղներ կընենք, դրացիներուս կծառայենք, կոյրերուն, խուլերուն ու համբերուն համար ուսումնարաններ կրանանք, սգաւորներուն, հիւանդներուն, բանտարկեալներուն, օտարականներուն կամ պանդուխտներուն՝ կայցելենք, կմխիթարենք. աս ամենն ընելով անոնց՝ Աստուծուն ըրած կըլլանք: Աստուած մեզնէ ոչինչ չուզէր. կարօտ չէ մեր ունեցածներուն: Նա կուզէ—որ մենք Իր Սուրբ Անունովս մեր ունեցածներէն մաս մը, բաժին մը հանենք մեր շունոր ընկերներուն: Ասանկ ալ հասկնալ պիտի նորածին երեխային իր ծնունդին քառասուն օրէն ետքը Աստուծոյ Անունովս սուրբ Տաճարին ընծայելն:

Հրահատը շատ սիրուն կրկնեց. հասկացանք երեխայք—
—Չատ լաւ հասկացանք:

Հապան տեսնեմ. ինչպէս պիտի պատրաստէք այս դասը:

—Չատ լաւ կպատրաստենք:

Ձ. ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ ԲՐԻՍՏՈՍԻ.

Յիսուսը մկրտում է Յովհաննիսից:

ԽԲ. Դ Ա Ս.

Կրկնութիւն

Չեզանից ով է տեսել երեխայի մկրտութիւն:

—Ծ'ս:

—Յ'ս էլ եմ տեսել:

—Յ'ս էլ:

Լաւ. գիտեմ որ շատերդ տեսած կլինիր: Մկրտում է՞ ով:

—Մկրտում է քահանան:

Իսկ երեխայի կողմից ով է այնտեղ խոստում տալիս:

—Կնքահայրն է խոստում տալիս:

Երբ են մկրտում երեխային, ծնունելուց քանի՞ օր յետոյ:

—Ութ օր:

—Երբեմն էլ մի քանի շաբաթ յետոյ:

—Երբեմն էլ մի ամիս կամ մի քանի ամիս անցնելուց յետոյ:

—Պատահում է և մի կամ երկու տարի յետոյ են մկրտում:

Ի՞նչ էք կարծում:—Քրիստոսը քանի՞ տարի յետոյ կմկրտուէր:

—Յ'ս կասեմ:

—Ես էլ կասեմ:

Ասան Զողակաթ:

—Քառասուն օրից յետոյ նորան տարան Տաճարը. ուրեմն մինչև քառասուն օրական դառնալը՝ պէտք է մկրտուած լինէր. որովհետև մեր երեխաներից անդրանիկ ծնուածին մկրտուելուց յետոյ միայն տանում են եկեղեցի:

Հապան դու ասա Իւղաբեր:

—Զողակաթը սխալ ասաց, ես լսել եմ որ Յիսուսին մեծ հասակում մկրտեց Յովհաննէսը, բայց չգիտեմ քանի տարեկան էր:

—Յ'ս կասեմ քանի տարեկան էր:

Աստ Վարդիթեր:

— Երեսուն տարեկան էր:

Հազար տեղեկում ու կասէ ինչ որտեղ մկրտուեց Քրիստոսը՝ տանը՝ թէ Եկեղեցումը:

— Ե՛ս կասեմ:

Աստ Հեղինէ:

— Եկեղեցումը մկրտուեցաւ Քրիստոսը:

— Սխալ ասաց Հեղինէն. ես կասեմ:

Քստ Նարզէզ:

— Տանը մկրտուեցաւ:

— Նարզէզն էլ սխալ ասաց. ես կասեմ:

Աստ Ըողեր:

— Քրիստոսը մկրտուեց Յովհաննիսից Շորղանանում:

Ի՞նչ է Յորղանան. ու կասէ:

— Ե՛ս կասեմ:

Աստ Վարսենիկ:

— Յորղանանը մեր Քուռ գետը չի:

— Վարսենիկը չգիտէ ես կասեմ:

Աստ Յասմիկ:

— Յորղանանը Քուռը չէ, ուրիշ գետ է, որտեղ մրկրտուեց Քրիստոսը:

Հասկնա՞նք ու կասէ թող պատմէ Քրիստոսի Մըկրտութիւնը:

— Դուք պատմեցէք, յետոյ մենք:

Է՛մ ես կպատմեմ ¹⁾:

Այժմ ու կարող է կրկնել:

— Ե՛ս կըրկնեմ:

Կրկնիր Արաքսիա:

¹⁾ Ուսուցիչը հատուած հատուած պատմում է. ձեռն-հասներն ու լառաջադէմները կրկնում են: Հատուած հատուած պատմելու նպատակն է՝ հարցեր տալ սաներին:

—Յորգանանն Պագիսահինն գետերէն գլխաւորն է:
Բինչպէս Երասին՝ Հայաստանին գետերէն: Այ Յորգանան
գետի ափերուն ժօտ կրարողէր Յովհաննէսն ու կըսէր.
«Ապաշխարեցէք ձեր մեղքերն. վասն զի եկեր հասեր է
երկնքին արքայութիւնն»: Կուգային անոր ժօտ փարիսե-
ցիներն, մաքաւորներն, զինւորներն ու ժողովուրդն,
կհարցունէին—ինչ ընենք՝ որ ապաշխարենք: Ան ալ
կրարողէր անոնց և կստովեցներ, որ սրտերնին մաքրեն
ամեն տեսակ մեղքերէ, ընկերներուն օգնեն հացօր, կե-
րտախորի բաժինով, հանդերձով և այլն. և անոնցմէ ա-
պաշխարողներուն կակրտէր գետին մէջ: Այ ժամանակ-
ներն հեռուէն կերնայ Յիսուս: Յովհաննէսն ձեռքն
դէպի Յիսուան մեկնելով՝ կըսէ «ահա Գառն Աստուծոյ».
ու կցուցնէ, որ ժողովուրդն նայէ: Կուգայ Տէրն մեր
Յիսուս: Այսքան բարի:

Զատ լաւ. այժմ, փոխանակ շարունակելու, ես
կամենում եմ ձեզ մի քանի հարցեր տալ—հապա տես-
նեմ ո՞վ ինձ կուտէ, ինչու էր եկել Յիսուսը. տես-
նելու - թէ ինչ է քարոզում Յովհաննէսը և կամ թէ
ինչպէս է մկրտում՝ թէ մի ուրիշ բանի համար:

—Նո կասեմ:

Ասա Լուսիկ:

—Եկել էր տեսնելու՝ թէ ինչ է քարոզում Յով-
հաննէսը:

—Երբպէս չէ, ես կասեմ:

Ասա Արեգնազան:

—Եկել էր մկրտուելու Յովհաննիսից:

Զատ լաւ, բայց որոնք էին մկրտում Յովհաննի-
սից, Արեգնազան:

—Մկրտում էին նրանք՝ որոնք ապաշխարում էին
իրենց մեղքերը. որովհետեւ, ինչպէս Արարոթան էլ ասեց,

Յովհաննէսը քարոզում էր ու ասում. «Ապաշխարեցէք, պատճառ որ ժօտեցել է երկնքի արքայութիւնը». և ուր որ ապաշխարում էր իւր մեղքը՝ մտնում էր ջուր և մկրտում էր Յովհաննիսից:

Չնա լաւ. ուրեմն Յիսուս ինչո՞ւ էր եկել՝ և եթէ ուզենար մկրտուիլ՝ Յովհաննէսը կմկրտէր Յիսուսին:

Ասա՛ Արեգնազան:

— Յիսուսը եկել էր որ մկրտուի, բայց Յովհաննէսը չէր մկրտի. նա գիտէր—որ խոստացած Մեսիան է և աշխարհի Փրկիչը. նա մեղաւորներին էր մկրտում. Յիսուս մեղք չունէր, ուրեմն չէր համարձակուի նորան մկրտել. եթէ մկրտէր՝ չէ՞ որ պիտի լսէր Յիսուսից— թէ ի՞նչ մեղք ունի. որովհետև մեղքերը հարցնում էր Յովհաննէսը ժողովրդից և յետոյ ապաշխարողներին մկրտում էր. բայց ինքը ասաց Յիսուսի համար. «Անա գառն Աստուծոյ». եթէ Աստուծոյ Գառն ասաց, ուրեմն գիտէր Յովհաննէսը, թէ Յիսուսը մեղք չունի և չէր մկրտիլ:

Լաւ. տեսնենք կմկրտէ՞ Յովհաննէսը՝ թէ կհրաժարուի. շարունակեմ ես, լաւ լսեցէք ¹⁾:

Սյժմ դ՛ու կրկնիր չրահատ:

— Կուղայ Տէրն մեր Յիսուս. կմտնայ ջուրն՝ Յովհաննէսէն մկրտուելու: Ադ սր կտեսնէ Յովհաննէսն՝ յետ կը քաշուի ըսելով. «Ինձի է հարկ գալ Քեզի և մկրտուիլ Քեզնէ. իսկ Դ՛ու ինձի կուզաս»:

Հապա՛ տեսնեմ ո՞վ կասէ ինձ—Յովհաննէսի այս խօսքերից յետոյ Յիսուսը կմրտուէր նորանից՝ թէ ոչ:

— Ե՛ս կասեմ:

Ասա՛ Արեգնազան:

— Կմկրտուէր:

¹⁾ Երկրորդ հատուածը պատմում է ուսուցիչը և կրկնեց է. ապիս ինչպէս ասուեցաւ:

Ինչո՞ւ համար. ով կասէ: Չգիտէք: Հասկանա՞հարար
Արարսիա, Արեգնազան, Համասփիւս. ասացէք ինչո՞ւ հա-
մար Յիսուս պիտի մկրտուէր Յովհաննիսից՝ քանի որ
մեզք չունէր:

— Չենք ուսեր. չենք լսեր. Ի ուր ստովեցուցէք մեզի:
— Այո՛ հրահատը ճիշտ ասաց:

Հատ լաւ ես կասեմ. բայց լիւ լսեցէք:— Յիսուս
պէտք է մկրտուէր Յովհաննիսից հետևեալ սրտաճառնե-
րով— առաջին՝ որ ամեն մի ճշմարիտ Իսրայելացի
պէտք է մկրտուէր վերջին մարգարէից. այդ մարգա-
րէն էր Յովհաննէսը. ով ճշմարիտ Իսրայելացի չէր՝ նա
չէր մկրտուի. ճշմարիտ Իսրայելացի այն հրէան էր՝ որ
օրէնքները սրբութեամբ էր կատարում և Յիսուսին հա-
ւատում էր— իբրև խոստացուած Մեսիայի. Յիսուս օրէնք-
ները պահում էր, ուրեմն ճշմարիտ Իսրայելացի էր. իսկ
ճշմարիտ Իսրայելացիները պիտի մկրտուէին Յովհաննի-
սից. Յիսուսն էլ իբրև ճշմարիտ Իսրայելացի՝ օրէնքին
հնազանդ էր. և ուրեմն վերջին մարգարէից պիտի մկրտ-
ուէր. երկրորդ՝ Յիսուս մկրտում էր Յորդանան գետի
մէջ Յովհաննիսից— ոչ թէ ապաշխարելու համար՝ այլ
ջուրը սրբելու համար. ինչպէս՝ երբ Ադամ և Եւան
մեզք գործեցին՝ Աստուած անիծեց նրանց...

Այս պատմութիւնը շատերդ լսած կլինէք, չէ՞:

— Լսել ենք— որ Աստուած Ադամին ու Եւային ա-
նիծեց և դրախտից դուրս արեց:

Լաւ:

Նրանց հետ էլ անիծուեցաւ և հողը՝ որից ստեղ-
ծուեցան նորա. և ջուրը՝ որ մտնում է հողի մէջ և
անուճ է տալիս բոյսերին, և այդ ջուրը լսմում են թէ
մարդիկ և թէ կենդանիք, ինչպէս որ սովորեցիք. ուրեմն
ջուրը պէտք է սրբուէր. որովհետև բան չկայ, որին

չհարկաւորուի ջուրը: Յիսուս իւր մկրտուելովը՝ սրբեց
այդ ջուրը Աղածային անէծքից: Հասկացանք լաւ:

— Հասկացանք:

Երրորդ՝ Յիսուս մկրտուելով Յովհաննիսից՝ խո-
նարհութեան օրինակ ցոյց տուեց մեզ. ինչպէս որ մտուրի
մէջ ծնուելով՝ սարկեցրեց աղքատութիւնից չվախել և
չամաշել. այնպէս էլ մկրտութիւնով՝ օրինակ եղաւ մեզ
խոնարհութեան. մենք էլ պէտք է խոնարհ լինինք,
չհպարտանանք, որովհետեւ խոնարհներին Աստուած բարձ-
րացնում է:

Չորրորդ՝ Յիսուս մկրտուելով Յովհաննիսից Յեր-
ուանանում՝ հատուտեց Մկրտութեան սուրբ խորհուր-
դը. և դորանից յետոյ՝ ով որ հաւատում էր Յիսուս
Քրիստոսին՝ նորա առաքեալները, աշակերտները, հե-
տևողները մկրտում էին հաւատացողներին: Զրով, ինչպէս
որ մենք ենք անում:

Հինգերորդ՝ Յիսուս մկրտուելով Յովհաննիսից՝
յայտնուեցաւ մարդկանց սուրբ Երրորդութեան խոր-
հուրդը — Որդին Աստուած մկրտում էր. Հօգին սուրբ
Աստուած իջաւ նորա վերայ աղաւնակերպ. Հայրն Ա-
ստուած վերևից վկայեց — թէ այդ Մկրտուողը իւր սիրե-
լի որդին է: Այդ է պատճառը՝ որ երբ գուր խաչակրն-
քում էք երեսներդ՝ ասում էք — Յանուն Հօր և Որդւոյ և
Հոգւոյն Սրբոյ ¹⁾:

Հասկացանք:

— Այն հասկացանք:

Հրահատ, ամփոփիր այդ հինգ պատճառները:

— Դուք մեզի բացատրեցիք ան հինգ գլխաւոր

¹⁾ Կրկնել տալ դասարանին հինգ պատճառները, որոնք
ընդգծուած են. Նախ՝ առաջինը, մինչև իւրացնելը. լետոյ
միւսները կարգով:

պատճառներն, որոնցմէ մենք հասկցանք— [Թէ Յիսուս Քրիստոսն պէտք է որ անշուշտ մկրտուէր Յովհաննիսէն- ազ պատճառներն ասոնք մն— առաջինն՝ որ հայրենի օրէնքն կատարէր պիտի— վերջին մարգարէէն մկրտան- լալի կրկրորդ՝ նախաձեռնորուն մեզքին պատճառով ջրին անէծքն պիտի վերջանէր և ջուրն պիտի սրբէր իր մկրտուելովն. երրորդ՝ խոնարհութեան օրինակ մը պի- տի ցուցնէր մեզի. չորրորդ՝ իր մկրտուելովն, Մկրտու- թեան Սուրբ Խորհուրդն պիտի հաստատէր. հինգերորդ՝ իր մկրտութեան ատեն յայտնուեցաւ Սուրբ Երրորդու- թեան Խորհուրդն:

Այժմ շարունակեմ դատար 1):

Գրկնիւր Արարսիա:

— Յովհաննէսն ըսաւ Յիսուսին, « քնձի է հարկ դալ Քեզի և մկրտուիլ Քեզնէ. իսկ Դու ինձի կուգաս », Յի- սուս պատասխան տուաւ անոր աւ ըսաւ. « Թոյլ առե- վասն զի այսպէս վայել է մեզի արդարութեան օրէնքն կատարել »: Աս խօսքերէն ետք՝ Յովհաննէսն մկրտեց Յիսուսին և ըսուեցաւ Մկրտիչ: Եւ երբ մկրտութենէն ետք՝ Յիսուս ջուրէն դուրս կելլէր՝ իսկոյն Երկինքն բացուեցաւ, Սուրբ Հոգին ազանակերպ իջաւ Յիսուսին վրայ և երկնքէն Հօր Աստուծոյ ձայնն լսուեցաւ, որ կըսէր « Դա է իմ սիրելի Որդին, Որուն ես հաւնեցայ. Գարան լսեցէք »:

Աս տօնը կամ Յիսուսի Քրիստոսի Մկրտութեան յիշատակն մենք կկատարենք Յունվարի 6-ին. Ծննդեան յիշատակին հետ մէկ տեղ:

Կուզէք երեխայք, կրկնենք մի անգամ:

1) Աւսուցիչը երրորդ հատուածն է աւանդում և լեռքը կրկնել տալիս:

— 2է. շատ լաւ հասկացանք ¹⁾։

Հապան ասացէք խմբովին։

— Յիսուսի Մկրտութեան յիշատակը կատարում
ենք միշտ Յունվարի 6-ին Ծննդեան հետ միասին։

Հատ լաւ տեսնեմ ինչպէս կ'պատրաստէք այս դասը։

— Հատ լաւ կ'պատրաստենք։

բ. Յիսուսի Երուսաղէմ մտնելը կամ ծաղկազարդ ²⁾։

ԽԳ. Դ աս.

Ո՞ր գիտէ ձեզանից Մեծ պտտի վերջին Կիւրակէի
անունը, երբ առաւօտեան ժամերգութեանը ժողովրդին
ուռ են բաժանում և մոմեր. և ժամերգութիւնը աւար-
տելուց յետոյ՝ ժողովուրդը ուռի ոստերն ու մոմերը
ձեռքերին, մոմերը վառած՝ զնում են իրենց տները։

— Ե՛ս յիշում եմ։

— Ե՛ս էլ։

— Ես գիտեմ՝ թէ ինչպէս են ասում այդ Կիւրակէն։

— Ե՛ս պատմութիւնն էլ գիտեմ։

— Ես ալ գիտեմ. ուսեր եմ հօրմէս։

Նուճրդը, Երանեակը, Եղսճն, Արեգնազանն ու Ա-

¹⁾ Աւսուցիչը կարող է դասարանումը ցոյց տալ այդ պատ-
կերը ալսպէս— մէկին կնշանակէ իբրև Յովհաննէս Մկրտիչ. մի-
սին՝ Յիսուս. երրորդը՝ կլինի պատմողը. իսկ չորրորդը՝ ժողո-
վուրդը, սոքա նստած կ'մնան տեղերը, իսկ երեքը դուրս կ'գան
ուսուցչի առաջ և կ'պատմեն հերթով. Ալսպէս կարելի է և
մի քանի դասեր պատկերացնել։

²⁾ Շատ համառօտ կերպով պիտի կցել այս պատմու-
թեանը— Ոտնայուան, Խորհրդաւոր ընթրիքը, Յիսուսի Մատ-
նութիւնը, Խաչելութիւնը և Քաղումը։

ընթացին գիտեն իմ ասած Վիւրակէի անունը. իսկ Արեգ-
ձագանն ու Արնքսիան՝ պատմութեանն էլ գիտեն. Հա-
պան ասացէր ինձ Նորարգ, Երաննակ և Եղսիկ:

— Մեծ Պատի վերջին Վիւրակէն ասում են Ծաղկազարգ:
Լաւ:

Էլի ուրիշ կերպ ասում են թէ ոչ:

— Ե՛ս կասեմ,

Ասան Եղսո՛:

— Մեր կողմերում ասում են Ծառզարդար:

Լաւ:

Բայց ինչո՞ւ են ասում Ծաղկազարգ կամ Ծառզար-
դար. ո՞վ կարող է ինձ ասել:

— Ե՛ս կասեմ:

Ասան Արեգնազան:

— Որովհետև Մեծ Պատի վերջին շարժին կամ երբ
ձօտենում է Ջատիկը՝ Ծաղիկները բացւում են ու զար-
դարւում, ծառերն էլ կանաչում են ու տերևներով զար-
դարւում. դրա համար էլ ասում են Ծաղկազարգ կամ
Ծառզարդար. այդ լինում է գարունքին:

Արեգնազանը լաւ ասաց. բայց հասկացանք երեխայք:

— Մենք էլ գիտէինք:

— Մենք չգիտէինք, հիմա գիտենք:

Չնտ լաւ:

Այժմ մի ուրիշ բան հարցնեմ:

Ինչո՞ւ Ծաղկազարգ Վիւրակէին ուռ ենք բաժանում
ժողովրդին:

— Ե՛ս կասեմ:

— Ե՛ս ալ:

— Ե՛ս ալ:

Արեգնազանը, Արնքսիան և Հրահանքը գիտեն:

Չնտ լաւ. էլի ո՞վ գիտէ:

— Չգիտենք թող նրանք պատմեն, մենք կտոժորենք—
հապա տաս Արեգնազան:

— Ծաղկազարդ Կիրակէին ուն են բաժանում Յի-
սուտի Երուսաղէմ մանկու յիշատակի համար. որովհետեւ
Երուսաղէմի ժողովուրդը ձեռքերին ոստեր բռնած՝ դուրս
եկան Յիսուսի առաջ և այնպէս ընդունեցին նորան իրենց
քաղաքը:

— Կրնամ ես ըսել՝ թէ ինչ ոստեր սնէին ձեռքեր-
նուն բռնած:

Սա Արաքսիա:

— Երուսաղէմին մօտերքը շատ մը արմաւենիներ ու
ձիթենիներ կան. հոն տաք կլիմային պատճառաւ անոնք
չուտ կծաղկին: Երբ Յիսուս Երուսաղէմ կմտնար՝ ադ
ծառերուն ոստերն ունէին ձեռքերնուն. ադ պատճառաւ
Ծաղկազարդն կըսուի նաև Արմաւենեաց տօն:

— Մենք շհասկացանք՝ թէ ինչ բան է արմաւենին,
ձիթենին, որ Արաքսիան ասաց:

Արմաւ՝ նշանակում է խուրմա. իսկ արմաւենի՝
խուրմի ծառն է. Ձիթապտուղը՝ զիւտք—զէյթունն է
կամ զեթիսիսիլ որ ասում էք. իսկ ձիթապտղի կամ
զէյթունի կամ զեթիսիսիլի ծառը՝ ասում է Ձիթենի-
թէ արմաւենու և թէ ձիթենու տերեւները լայն ու եր-
կարածե են լինում, չորացած էլ կարելի է պահել: Մեր
կողմերը գրէթէ չկան. մեր կողմերը ամենից առաջ ու-
ռենին—ուռի ծառն է ծաղկում. այդ պատճառով Ծաղ-
կազարդ կիրակէին ուռի ոստեր—ճղնիկներ են բաժա-
նում ժողովրդին: Հասկացա՞ք այժմ:

— Այո հասկացանք. խուրման ու ձիթապտուղը զի-
տներ, ուտում էլ ենք. բայց ծառերը չենք տեսել:

Զատ լաւ. այժմ տեսնենք. ե՛վ կպատմէ մեզ Յիսու-
սի Երուսաղէմ մտնելու պատմութիւնը:

—Արաքսիան պատմէ, Արաքսիան. նա լաւ է պատմում:

Ես գիտեմ որ Արաքսիան գիտէ. բայց չէ որ դուք էլ պիտի պատմէք. մեզք չէ Արաքսիան. պատմութիւնը երկար է, նա կոզնէ:

—Մենք չգիտենք:

Իսկ դու Արեգնագան:

—Սխալ կ'պատմեմ:

Ուրեմն ես կ'պատմեմ: Լսեցէք ¹⁾:

Կրկնիր Արաքսիա:

—Ես պատմեմ պիտի Յիսուս Քրիստոսին յաղթական մուտքն Երուսաղէմ—Երբ Յիսուս մօտեցաւ Զիթենեաց լերան մօտ գտնուած Բեթանիա ու Բեթբաղէ գիւղերուն, ան ատեն աշակերտներէն երկուքն կուզարկէ ըսելով—կերթաք ան գիւղն՝ որ մեր հանդէպն է. հոն կգտնաք էշ մը կապած և աւանակը մը անոր մօտ, որուն վրայ ոչ ոք մարգկանցմէ չէ նստեր, կապն կարձակէք և երկուքն ալ կբերէք ինձի. եթէ կհարցունեն՝ թէ ինչու կարձակէք՝ ասպէս կըսէք—իրեն տիրոջն պէտք է: Գնացին և ինչպէս պատուիրեր էր Յիսուս՝ անպէս ալ ըրին. բերին և իրենց հանդերձներն անոր վրայ ձգեցին և հեծուցին իրենց Տէրն անոր վրայ: Երբ Զիթենեաց լեռնէն կիջնային և Երուսաղէմին կմօտենային՝ աշակերտներն իրենց հանդերձներն կտարածէին Տիրոջ ճանապարհին վրայ. իսկ ժողովուրդն ընդառաջ գալով Յիսուսին, ծառերէն ոստեր կբաղէին, կէս մը ձեռքերուն մէջ բռնած և կէս մը ոտքերուն առաջ ճանապարհին կձգէին ու կբրդէին—Օրհնութիւն ըլլայ Դաւթի որդուն:

¹⁾ Ուսուցիչը պատմում է. և կրկնել է տալիս ձեռնհասներից մէկին.

Յրհնե՛ալ է Ան՝ սր Տիրոջ Անունովն կուգայ. իրադադու-
թիւն երկրին վրայ և փառք ի բարձունս: Հոն բժշկու-
թիւններ ըրաւ կոյրերուն, կաղերուն. քարոզեց, սորվե-
ցուց և ամեն բարիք ըրաւ ժողովրդին: Ժողովուրդն կը
սիրէր Անոր և կուղէին թագաւորցնել իրենց վրայ. աս
բանը հաճելի չէր ժողովրդին մեծերուն ու իշխաննե-
րուն. անոնք խորհուրդ ըրին կորսնցունել Անոր, որպէս
զի ժողովուրդն չհաւատայ Անոր...

Սպասիր Որսքիա, տեսնեմ երեխաները կուզէն որ
չարունակենք: Երեխայք կուղէք սովորենք թէ Յիսուսին
ինչպէս մասնեցին, ինչպէս շարշարեցին, խաչեցին և
թաղեցին:

— Կուզենք, կուզենք. մի քանիսներս էլ գիտենք,
լսել ենք:

Չատ լաւ. ուրախ եմ: Բայց պատմութիւնը կերկարի,
յետոյ որ չկարողանաք սովորել:

— Ճամբիտ ենք ասում որ կարող ենք սովորել:

Դէ լաւ ես կպատմեմ...

Չարունակիր Արեգնազան:

— Յուզան գիտենալով նրանց միտքը, ինքն էլ ար-
ծաթասէր լինելով՝ դիմեց նրանց և հարցրեց— թէ ինչ-
քանով կվարձատրեն իրան, եթէ ինքը իւր Ուսուցչին
մատնէ նրանց ձեռքը: Նրանք էլ վճռեցին տալ նրան
երեսուն արծաթ¹⁾: Յուզան նշան տուաւ նրանց թէ
որին ինքը կհամբուրէ՝ նրան բռնեն...

Սպասիր Արեգնազան. ինչն Յուզան խոստացաւ
որ ինքը մատնէ, մի՞թէ իշխանները, մեծերը չէին կա-
րող բռնել Յիսուսին և տանել Դատաւորի մօտ: Ո՛վ կատէ:

¹⁾ Բաղատրել տաներին— թէ երեսուն արծաթը մեր
գրամով հաւասար է գրեթէ 28 բուբլուն:

—Մ՞ն կրանմ:

2է Արմարսիա, դու շատ ես ասել, տեսնենք ուրիշներն էլ գիտեն՝ թէ ոչ: Ոչինչ չէք ասում. չգիտէք: Իսկ դու հրահատ:

— Զեմ ուսեր:

Ինչ Արեգնազան:

— Քոյրս պատմել է թէ՛ն՝ բայց լաւ չեմ յիշում. միայն այնքան եմ յիշում— որ ցերեկները դժուար էք Յիսուսին բռնել. որովհետեւ միշտ ժողովուրդը նորա շորս կողմը փաթաթուած էին ¹⁾։ Նա նրանց քարոզում էր, սովորցնում էր, բժշկում էր նրանց հիւանդներին. ժողովուրդը նորան սիրում էր, չէր թողնի որ նրան բռնեն:

Լաւ ասացիր, Արեգնազան. ինչո՞ւ չէիր ազում ասել: Մի ուրիշ բան էլ հարցնեմ, տեսնեմ ով կզանէ— ինչո՞ւ Յուզան նշան տուեց— թէ ում որ ինքը կհամբուրէ՝ նորան բռնեն: միթէ հրէաները չէին ճանաչում Յիսուսին:

— Շ՞ն կասեմ:

Ասա Արեգնազան:

— Հրէաները ճանաչում էին Յիսուսին. բայց ցերեկով չէին կարող բռնել, պատճառք ասացի. պէտք է որ գիշերը բռնէին. գիշերն էլ մթան մէջ չէին կարող ջոկել— թէ ո՞րն է Յիսուսը, որովհետեւ Յիսուսն էլ աշակերտներն էլ մէկ տնտակ շորեր ունէին հագած. բացի դրանից Յուզան գիտէր— թէ գիշերները Յիսուս որ տեղ է լինում, իսկ հրէաները չգիտէին:

Քան է, լաւ է. ապրի Արեգնազանը հա՛:

¹⁾ Ուղղել և սովորցնել— որ ասեն՝ ժողովուրդը գրեթէ միշտ նորա շուրջը հաւաքուած լսում էին նորա քարոզութիւնը:

—Ապրի, շատ ապրի. մենք էլ սովորեցինք այժմ, չենք մոռանայ.

Չարունակեմ. լսեցէք...¹⁾:

Կրկինիւ Չողեր:

—Աւագ-Հինգշաբթի իրիկունը, հաւաքեց Յիսուս իր աշակերտներին վերնատան մէջ, ոտքերը լուաց. խոնարհութեան օրինակ տալով նրանց, յետոյ սեղան նստաւ, առաւ հացը, օրհնեց, մանրեց և տալով աշակերտներին՝ ասաց. «Մէք, կերէք. այս իմ մարմինն է, որ կբաշխուի ձեր և շատերի մեղքերի քաւութեան և թողութեան համար». յետոյ առնելով բաժակը՝ դոհացաւ, ասեց աշակերտներին ասելով՝ «խմեցէք այս բաժակից. այս իմ արիւնն է, որ կթափիմ ձեզ համար և շատերի համար. այս կկատարէք իմ յիշատակի համար»: Եւ երբ կուտէին՝ յստաց Յիսուս. «Ձեզանից մէկը այս գիշեր ինձ պիտի մատնէ». աշակերտները շատ տխրեցան. նրանք չգիտէին — թէ ով պիտի լինի իրենց սւսուցչի մատնողը, այդ պատճառով էլ, մէկ մէկ հարցնում էին և ասում—մի՞թէ ես եմ Տէր:

Բաւական է Չողեր, շարունակիր հրահատ:

—Յիսուս ըսաւ անոնց—ան է, որուն կտամ պատու, որ թաց պիտի ընեմ. պատուն թաց ըրաւ և տուաւ Յուդային: Յուդան դուրս էլաւ և գիշեր էր: Ասկէ ետք Յիսուս երկար խօսեց իր աշակերտներուն հետ, յայտնեց անոնց իր սէրն և ան՝ որ մատնութեան գիշերը անոնք ամենքն ալ իրեն պիտի թողուն մենակ ու փախչին: Պարօսն ըսաւ «եթէ ամենքն ալ փախչելու ըլլան՝ ես չեմ փախչեր. ես իմ անձս դրել եմ քեզի վըրայ»: Յիսուսն ըսաւ անոր. «աս գիշեր մինչև հաւուն խօ-

¹⁾ Պատմում է սւսուցիչը և յետոյ պատմել է տալիս ձեռնհասին:

տելն՝ իրեն անզամ պիտի ուրանաս զիս: Աս խօսքերէն քտը՝ ելան վերնատունէն և գնացին Գիթսեմանի պարտէզն. հոն թողուց աշակերտներուն, որ ըիջ մը հանդատան և ինքն հեռացաւ քանի մը քայլ, շոքեց ու սկսաւ աղօթք ընել: Իսկ Յուդան, որ պիտէր Յիսուսին տեսն, առեր էր իրեն հետ զինւորներուն գունդ մը, քահանայապետներուն, փարիսեցիներուն ծառաներէն շատ մը հոգի ու յառաջ կուգային ջահերով, լապտերներով և զէնքերով դէպի ան տեղն՝ ուր կաղօթէր Յիսուս: Երբ Յիսուս վերջացուց իր աղօթքն՝ ելաւ տեղէն և եկաւ աշակերտներուն մօտ, անոնք քներ էին, դարձեցուց անոնց ու ըսաւ. «Գնանք ասկէ, վասն զի եկեր է ան՝ որ զիս մատնէ պիտի»:

Բաւական է. շարունակիր Չահանդուխտ:

— Մօտեցաւ Յուդան Յիսուսին և համբուրելով նորան՝ ասաց. «Ողջոյն քեզ, ուսուցիչ». Յիսուսը պատասխանեց. «Յուդա, համբուրելով ես մատնում Մարդու Որդուն»: Յետոյ մտեցան զինւորները, բռնեցին ու կապեցին Յիսուսին և տարան Գայիափայ քահանայապետի տունը: Այս որ տեսան աշակերտները՝ բոլորն էլ փախան:

Չարունակիր Եվթի:

— Գետրոն ու Յովհաննէսը հետեցին իրենց ուսուցչին. բայց Գետրոնն ուրացաւ Յիսուսին, երբ քահանայապետի տան պատժումը ասում էին նրան — թէ դու էլ Յիսուսի աշակերտներիցն ես. երրորդ անգամ երբ ուրացաւ Յիսուսին դուրս էին բերում քահանայապետի տանից, Յիսուս աչքերը ձգեց Գետրոսի վրայ, հաւը խօսեց: Գետրոսը յիշեց իւր Ուսուցչի խօսքը և սկսեց լաց լինել: Չարունակիր Զարմանդուխտ:

-- Միւս առաւօտ Յիսուսին տարան Պիղատոսի մօտ, ուր դատեցին. և վերջը վճռեցին նորան խաչ հանել:

խաչը ինքն էր տանում: Գողգոթայի վրայ խաչեցին Յիսուսին և նորա երկու կողմերն էլ երկու առաջակներ խաչեցին: Խաչի վերայ՝ աւանդեց հողին:

Չարունակիր Լուսնթագ:

— Երկու բարեպաշտ մարդիկ, որ ծածուկ աշտկերա էին Յիսուսի՝ գնացին Գիզատոս գառաւորի մօտ և խընդրեցին— թոյլ տալ իրենց խաչից ցած բերելու մարմինը և թաղելու: Գիզատոսը թոյլ տուեց նրանց այն ժամանակ՝ երբ ստուգեց— թէ յիբրաւի մեռել է Յիսուսը: նրանք էլ իջեցրին Յիսուսին խաչից, պատանեցին և տարան թաղեցին Գեթսեմանի պարտիզի մէջ. այդ օրը ուրբաթ էր:

Չարունակիր Արևատ:

— Քահանայապետները գերեզմանի քարը կնքեցին իրենց կնիքով և պահապաններ գրին գերեզմանի մօտ, որովհետև նրանք կարծում էին— թէ աշակերաները գիշերը կըզան ու մարմինը գերեզմանից կհանեն ու կփախցնեն և կանան— թէ յարութիւն է առել:

Չատ բաւ, բաւական է: Լնւ հասկացար երեխայք:

— Չնտ լաւ հասկացանք:

Կուզէք Արարսիան կրկնէ, թէ յոգնեցիք:

— Չենք յոգնել, կուզենք որ Արարսիան կրկնէ:

Կրկնիր ու ամփոփիր Արարսիա:

Ը. Յարութիւն Յիսուսի կամ Չատիկ.

ԽԳ. Դ ա ս .

Կրկնութիւն:

Ծաղկազարդ Կիւրակէի երեկոյեան ժամերգութիւնից յետոյ ինչ է կատարում մեր Նկեղեցին և վերջին

Զարթիմ — Իօթնեակը ինչպէս է աւսում. ով կատէ-
Զգիւնք:

— Զգիւնք, թող Արարսիան պատմէ:

Ոչ, ես կ'պատմեմ. իսկ Արարսիան կ'կրկնէ ¹⁾:

— Ծագկազարգ Գիւրակէի երեկոյին ժամերգութեանէն ետք Դուռնբացէք կ'կատարէ մեր Եկեղեցին. վերջին եօթնեակն ալ Զարչարանաց Զարթի կ'ըսուի, վասն զի Յիսուսին Մաննութեան, Զարչարանքին, Խաչելութեան, Մահուան և Թաղման խորհուրդն կ'ըստէ: Ասկէ զատ Աւագ Զաքարթ ալ կ'ըսուի. վասն զի Տիրոջ տնօրէնութիւններուն մասին կ'կատարուի Աստուածպաշտութիւնն. Օրերուն խորհուրդն ալ ասիկայ է — Աւագ Երկուշաբթին՝ կ'իշխցունէ մեզի Արարչութիւն աշխարհի, Նախածնողներուն մեղքի մէջ իյնալն և Փրկչի՝ մասին խնամումն: Աւագ Երեքշաբթին՝ կ'իշխցունէ մեզի ջրհեղեղն, և Յիսուսին Դատաստանն, որ վերջին օրն պիտի ըլլայ. Աւագ Զորեքշաբթին՝ Յուդային մատնութիւնն կ'իշխցունէ: Աւագ Հինգշաբթին՝ Խորհրդաւոր ընթրիքն Վերնատան մէջ և Ոտնալուայն:

Զարունակիր Զողեր:

— Աւագ Ուրբաթը՝ Քրիստոսի Խաչելութեան ու մահուան յիշատակն է: Տերեկուայ ժամերգութեան ժամանակ ծուներ դնել չէ կարելի, որովհետև Հրէաները ծաղրելով ծուներ էին դնում Խաչի առաջ. մենք ծուներ չենք դնում, որովհետև Յիսուս դեռ Խաչի վրայ է. իսկ երեկոյեան ժամերգութեան ժամանակ, ծուներ ենք դնում, որովհետև Խաչի վրայ չէ, Խաչից վերցրել են թաղելու համար:

Զարունակիր Տիգրանունի:

¹⁾ Ուսուցիչը պատմում է և կրկնել է տալիս ձեռնհասներէց մէկին:

—Աւագ Ըարաթ օրը յիշեցնում է մեզ Յիսուս Քրիստոսի Թաղումը: Իսկ Զատիկ Կիւրակէն՝ յիշեցնում է մեզ Յիսուսի Քրիստոսի փառաւոր Յարութիւնը, որ մեր այսօրուայ դասը պիտի լինի:

Չնայ լաւ ասացիք Արարսիա, Չողեր, Տիգրանուհի. ապրիք: Երեխանք, ինչ որ պատմեցին սորա, կարող էք մտքներդ պահել, եթէ չէք կարող՝ չսովորենք:

—Կարող ենք, կարող ենք. շատ հարկաւոր է մեզ գիտենալ, տանը կպատմենք:

Կուզէք կրկնեն Արուսեակը, Անահիտը, Երանեակը, Միրանոյշը, Նուարզը, Աստղիկը, Լուսաբերը:

—Թող կրկնեն. աւելի լաւ կսովորենք:

Ասացինք թէ Զատիկ Կիւրակէն յիշեցնում է մեզ Յիսուսի Քրիստոսի փառաւոր Յարութիւնը. որը պիտի լինի մեր այսօրուայ դասը, ես կպատմեմ ձեզ. լաւ լսեցէք, որ տեսնեմ—թէ ո՞վ կարող է կրկնել... ¹⁾: Այժմ տեսնեմ՝ ո՞վ կկրկնէ:

—Ես կկրկնեմ. Ես ալ կրնամ:

Կուզէք որ Արեգնազանը պատմէ, թէ Արարսիան:

—Արարսիան շատ է պատմում, մեզք է. Արեգնազանը թող կրկնէ:

Լաւ, կրկնիր Արեգնազան:

—Ուրբաթ գիշեր լոյս Ըարաթ Յիսուսի մարմինը դրին գերեզմանի մէջ, կնքեցին գերեզմանը և պահապաններ կարգեցին: Յիսուսի աշակերտուհիներից մի քանիսը տեսան հեռուից թէ ուր դրին. նրանք մտածեցին որ միւս օրը—լոյս Կիւրակէ խունկ ու իւղ վերցնեն ու գնան գերեզմանը—օծելու և խնկելու Տիրոջ մարմինը. այդ սովորութիւնը կար հրէաների մէջ:

¹⁾ Ուսուցիչը պատմում է:

Չարունակիր Լուսիկ:

— Բայց մինչև նրանց գալը՝ գիշերը մեծ շարժում
եղաւ. այդ նրանից էր՝ որ Աստուծոյ հրեշտակը իջաւ
երկնքից, մօտեցաւ գերեզմանին, դէն ձգեց գերեզմանի
քարը և Յիսուս յարութիւն առաւ. իսկ հրեշտակը նստեց
գերեզմանի քարի վերայ:

Չարունակիր Սիրուշ:

— Այս որ տեսան պահապանները՝ վախեցած վալը
ընկան երեսի վերայ, ուշքները գնաց ¹⁾. երբ ուշքի ե-
կան՝ փախան քաղաք և ամենքին պատմում էին— թէ
Յիսուսը Յարութիւն առաւ...

Չնտ լաւ. Չարունակիր Արաքսիա:

— Յիսուսին Յարութեան մասին պահապաններուն
առջին անդին պատմած թուրն քահանայապետներուն,
իշխաններուն. ու փարիսեցիներուն ²⁾ ականջն հասնելուն
պէս՝ իսկոյն խորհրդի կուգան, ատեան կկազմեն և կո-
րոշեն— կանչել պահապաններուն, շատ մը ըստակ տալ
անոնց և պատուիրել— շրտել թէ յարութիւն է առեր, այլ
ըտել թէ իրենց քուներնին տարել էր՝ եկեր են աշակերտ-
ներն ու գօրցեր են անոր մարմինն գերեզմանէն:

Չարունակիր Հրահատ:

— Կկանչեն պահապաններուն, անանկ ալ կըսեն,
ինչպէս որոշեցին իրենք: Սակայն պահապաններն կվախ-
նան դատաւորէն և կպատասխանեն անոնց— մենք ինչ-
պէս ըսենք թէ քնած ժամանակնիս գոզցեր են մարմինն.
դատաւորն մեզի շատ խիստ կպատժէ: Անոնք կպահանջ-
ցունեն պահապաններուն ըսելով— մենք կհաճեցունենք ա-

¹⁾ Ուղղել— ուշագնաց եղան և կրկնել տալ տպաւոր-
ելու համար:

²⁾ Հասկացողութիւն տալ նոցա մասին և թէ՛ նոքա թըշ-
նամի էին Յիսուսին:

նոնց և ձեզի անհոգ կրնենք. դուք ատանկ բռէք ամե-
նուն, ինչպէս մենք ձեզի խրատ տուինք: Անտօք ալ կը
տուէին և ամենուն կրտէին—[Թէ իրենք խոք քունին մէջ
ընկղմած ասան՝ Յիսուսին աշակերտներն անան ու անոր
մարմինն դրացան:

Հարունակիր Փառանձեմ:

—Երբ շարաթն անցաւ, Մարիամ Մագթազենացին
և միւս Մարիամն՝ քունկ պատրաստեցին և գալիս էին
օծելու Տիրոջ մարմինը. բայց ճանապարհին մտածում
էին—[Թէ ո՞վ պիտի գլորէ գերեզմանի քարը, որովհետեւ
մեծ էր շատ: Երբ մօտեցան գերեզմանին՝ տեսան որ
քարը գլորուած է: Ներս մտան և սպիտակ շորերով մի-
երիտառարդ տեսան և վախեցան. գա Աստուծոյ հրեշ-
տակն էր՝ որ ասաց նրանց—մի վախճնաք. դուք խա-
չեցեալ Յիսուս նազովրեցեան էք որսնում. բայց ինչն
կենդանին մեռելների մէջ էք պտտում. չէ որ նա ձեզ
տեսլ էր—[Թէ երեք օրից յետոյ յարութիւն պիտի առնի-

Հարունակիր Հրանոյշ:

—Նա յարութիւն է առել: Գնացէք ասացէք նախ
աշակերտներին որ Գալիլեայուժը Նորան կտեսնեն: Այս
որ լսեցին նորա՝ ուրախ ուրախ գարձան Գալիլեա և
պատճեցին Յիսուսի աշակերտներին և աշակերտուհի-
ներին:

Հարունակիր Հռիփաթմէ:

—Այսպէս ահա քառատուն օր, յարութիւնից յետոյ
մտալով երկրի վերայ երևեցաւ ըոքոր աշակերտներին և
ամենքն էլ հաւատացին—[Թէ իրենց Տէր և Վարդապետ
Յիսուս Քրիստոսը յարութիւն է առել մեռելներից ¹⁾:

¹⁾ Գառը կենդանացնելու և սաների վշողութեան մէջ
տպաւորելու համար՝ ուսուցիչը մէկին նշանակում է իբրև

Յիսուսի Յարութեան յիշատակը կամ Չատիկը կատարում ենք Չարչարանաց կամ Աւագ շաբաթի Կիւրակէ օրը:

Հնտ լաւ. բայց նվ կասէ ինձ՝ ինչո՞ւ մենք Կիւրակէ օրն ենք հանգստանում մեր գործերից, չէ՞ որ Աստուած աշխարհը վեց օրում ստեղծեց և հանգստացաւ եօթներորդ օրը—ար շաբաթ էր:

—Ե՛ս կըսեմ. ես ադ դիտեմ. հայրս պատմել է ինձի ատոր պատճառն:

Ասն Արաքսիա:

—ձիշտ է՝ Աստուած իր հանգիստն առաւ Արարչութեան եօթներորդ օրն, ադ օրն շաբաթ էր. շաբաթ կնշանակէ հանգիստ. Հրէաներն շաբաթն շատ խիստ կպահեն, գործ մը չեն գործեր: Սակայն որովհետեւ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս միաշաբաթ օրն յարութիւն առաւ՝ ուստի ադ հրաշափառ Յարութեան յիշատակն նորահաւատ Քրիստոնէաներուն յիշողութեան մէջ անմոռաց պահելուն համար՝ որոշեցին փոխանակ շաբաթու՝ միաշաբաթն պահել իբրև օր հանգստի. որն ասուեցաւ Կիւրակէ:

Տեսնեմ, նվ ինձ կասէ—[Ժէ ինչու Չատիկը կարմիր ձեով ենք շնորհաւորում միմեանց:

—Չպիտեմք, չենք սովորել. գնւք սովորցրէք մեզ: Հատ լաւ, ես կպատմեմ. լսեցէք...¹⁾:

Կրկնիր Հրահատ:

—Երբ կ[թագաւորէր Տիրերիոս կայսրն Հռովմայ. ան-

պատմող, միւսին իբրև հիեշտակ, միւսը Մարիամ Մագթաղե-
նացի, երկուսին աշակերտուհիներ, չորսին պահապաններ և
մի քանի հոգի ևս իբրև ատենակալներ:

¹⁾ Պատմում է ուսուցիչը:

դամ մը Չատիկին օրն Սուրբ Պատարագէն ետք՝ երբ Տիրե-
րիոս դահին վրայ նստած կըսպասէր՝ կմտենայ անոր Մա-
րիամ Մազզադենացին և տալով անոր իր ձեռքին բռնած
կարմիր ձուն՝ կըսէ «Քրիստոս յարե՛աւ ի մեռելոց»։ Ադ անց-
քէն ետք՝ սովորութիւն եղած է Քրիստոնէաներուն մէջ
կարմիր ձուով շնորհաւորելու Չատիկն

Կրկնեցէք—Իւղարեր, Սիրուշ, Լուսիկ, Եզսիկ, Գո-
հարիկ, Մանուշակ ¹⁾։

Հասկացանք, երեխայք։

—Հասկացանք, ի՛նչ լաւն է, տանք կպատմենք-
ի՛նչպէս կուրախանան հայրիկն ու մայրիկը։

Մի բան էլ պիտի հարցնեմ—Յիսուսի Ծննդեան և
Յարութեան տօներին ի՛նչ սովորութիւն կայ մեր մէջ-
յոյս ունիմ որ կըտնէք։

—Ես կասեմ։

Ասա Արեգնազան։

—Այդ երկու մեծ տօներին Տնօրհնէքի սովորութիւն-
կայ, քահանաները ման են գալի...։

Պէտք է ասել շրջում են ¹⁾։

—Քահանաներն շրջում են ժողովուրդների տները և
օրհնում են։

Հապա տեսնեմ—կարող էք ինձ ասել—Ծննդեան
տնօրհնէքին ի՛նչ շարական են ասում և ի՛նչ Աւետարան-
են կարդում։

—Էլի ես կասեմ։

Դու սպասիր տեսնեմ էլ ո՞վ կարող է ասել։

—Չգիտեմք. Արեգնազանը թող ասի։

Ասա. Արեգնազան։

¹⁾ Կրկնում են սաները։

²⁾ Հասկացնել—աւելի լաւ է ասել շրջում են. թէ՛ն
աջնպէս էլ կարելի է։

— Ծննդեան տնօրհներին երգում են Ծննդեան շաբափանը— Խորհուրդ մեծ և սքանչելի. իսկ Աւետարանը՝ Մկրտութեանն են կարդում— Թէ ինչպէս մրկրտուեցաւ Յիսուսը Յովհաննէս Մկրտչից: Ասեմ և Ջատկի տընօրհների մասին:

— Աստ:

— Ջատկի տնօրհներին երգում են Յարութեան շաբափանը— Այսօր յարեալ ի մեռելոց... իսկ Աւետարանը՝ Յարութիւնից յետոյ Աւետարանն են կարդում. որով պատուիրում է Յիսուս իւր աշակերտներին գնալ ամեն աշխարհ և քարոզել Աւետարանը. հաւատացողներին մրկրաել յԱնուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ:

Ջատ լաւ է.

Մի բան էլ հարցնեմ և դասը կվերջանայ— Ծննդեան և Ջատկի երկրորդ օրը՝ ի՞նչ օր է և ի՞նչ սովորութիւն կայ:

— Էլի ես կասեմ:

Աստ Արեգնազան:

— Ծննդեան և Ջատկի երկրորդ օրը՝ Մեռելոց օր է. ժողովուրդը գնում է հանգստարան և քահանաներին օրհնել է տալիս իրենց ննջեցեալների գերեզմանները:

Այս ևս լաւ ասացիր, մի բան էլ հարցնեմ և վերջ. հապա տեսնեմ՝ ով ինձ կասէ— Ջատիկ Գիրակէ օրը Եկեղեցու գաւթումը կամ բակումը ի՞նչ են բաժանում ժողովրդին:

— Այդ էլ ես կասեմ:

Աստ Աշխէն:

— Ջատիկ Գիրակէ Սուրբ Պատարագից յետոյ Եկեղեցու բակումը մեծ պղնձի մէջ միս են եփում և բաժանում Եկեղեցուց դուրս եկող ժողովրդին, դա ասում է Ախառ: Ննջեցեալների յիշատակի համար է այդ և

իրեն բերան բացէր մտի. որովհետև, թէև առաջ բաց-
ւում է շարաթ երեկոյեան, բայց նաւակատիք է. միս
ուտիլ չէ կորելի, այլ ուտում են կաթնեղէն, իւղեղէն,
ձկնեղէն. մսեղէնի բերան բացէք լինում է Կիւրակէ
օրը Սուրբ Պատարագից յետոյ Ախառով:

Չատ լաւ. բայց ես մի բան կաւելացնեմ—Ախառը
գլխաւորապէս ժողովրդի աղքատ դասակարգի համար
է, որ տօնի պատճառով բաւականութիւն տրուի նրանց,
իրեն *եղբայրական ճաշ*, որ մնացել է Առաքեալների
ժամանակից ¹⁾:

Չատ լաւ, հերիք է. լաւ պատրաստեցէք:

—Չատ լաւ կսովորենք:

Թ. ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄՆ ԳՐԻՍՏՈՍԻ.

ԽՆ. Գ ա ս.

Կրկնութիւն:

Այսօր ձեզ մի սիրուն դաս պիտի տամ, բայց առաջ
մի բան պիտի հարցնեմ, տեսնեմ ո՞վ կգտնէ պատասխանը
—Ի՞նչ տօն կամ ի՞նչ օր է գալիս՝ երբ գնում են ծաղիկ-
ներ հաւաքելու, յետոյ անխօս ջուր են բերում, յետոյ
զանազան իրեր են հաւաքում իրարից՝ օրինակ դիւտեր,
մանեակներ, ապարանջաններ, մատանիներ...

—Գինտեր, մանեակներ, ապարանջաններ չգիտենք
ի՞նչ են:

Գինտը՝ ականջի օղն է, որ ականջից կախում են
տեսել էք:

—Այո, այո. գիտենք:

Մանեակը վզից են կախ անում, մի գարդ է: անդ
էլ տեսել էք:

¹⁾ Հասկացնել սաներին, մանկական մտքին ըմբռնելի
կերպով, Առաքեալների ժամանակուայ «Եղբայրական ճաշի—
Հասարակաց սեղանի» սովորութիւնը և այլն:

— Այն, տեսիկ ենք:

Աղարանջանը րրասլետն է...

— Այն, այդ գիտենք:

Ուրեմն երեքն էլ գիտէք, այն:

— Այն, գիտենք:

Հատ լաւ. ահա այդ իրերը ե զրանց նման էլի տարիչ բաներ հաւաքում են և վիճակ են հանում «Ջան գիւլում»-ը երգելով:

— Ե՛ս կասեմ:

— Ե՛ս էլ կասեմ:— Իմ քոյրս խաղացել է «Ջան գիւլում»-ը նա պատմել է ինձ— թէ այդ ի՛նչ օր է գալիս և այդ օրը ի՛նչ մեծ տօն է կատարում:

Հողեր և Հերիքնազ. դնք կատէք՝ թէ Արեգնազանն ասի:

— Արեգնազանն ասի. նա լաւ կասի մեզանից:

Ասան Արեգնազան:

— «Ջան գիւլում»-ը լինում է Համբարձման օրը, Համբարձումը այն տօնն է՝ որ Քրիստոս իւր Յարու թիւնից քառասուն օր անց՝ երկինք համբարձաւ, Քրիստոսի Համբարձման տօնը միշտ հինգշաբթի է կատարում:

Լաւ է. մի բան էլ հարցնեմ— Քրիստոսի Համբարձման տօնի օրը Տփլիսին մօտիկ եղած ուխտատեղիներից որի տօնն է, ուր շատ ուխտաւորներ են գնում:

— Ե՛ս կասեմ:— Ես միշտ գնում եմ ծնողներիս հետ:

— Ե՛ս էլ գիտեմ, երկու անգամ եղել եմ:

— Ես եղել եմ և լսել եմ թէ այդ օրը քանի ուխտաւորներ են լինում և քանի գլուխ ոչխար ու զառն է մորթւում:

Գոհարիկ, Համիրամ, Ասողիկ, դնք կատէք թէ Արեգնազանն ասի:

—Արեգնազանը շատ բան ասեց, մենք այդ չգիտենք, նա ասի լաւ է. մենք էլ կսովորենք:

Աստ Արեգնազան:

—Համբարձման տօնին՝ Թեթիթօրա է, այսինքն Թեթիթի Սուրբ Գէորգ Եկեղեցու տօնն է. ասում են—Թէ երեք հազարի չափ ուխտաւորներ են հաւաքուում և վեց հարիւրի չափ ոչխար ու գառն է մորթուում իբրև մատաղ-Ուխտաւորները տեղաւորուում են Վանքի սենեակներու, գիւղացւոց տներում և վրաններում. կառքերին, սայլերին, ֆուրգոններին թիւ չկայ:

Շատ լաւ. ուրեմն գտաք—Թէ ինչ պիտի լինի այսօր մեր դասը, այժմ տեսնեմ—պատմող կայ՝ Թէ ետ պիտի պատմեմ: Գիտեմ Արաքսիան կտրող է պատմել-բայց ես կպատմեմ—յետոյ նա կկրկնէ... ¹⁾:

Կրկնիր Արաքսիա:

—Ես պատմեմ պիտի Համբարձումն Քրիստոսի: Յիսուս իր Յարուժենէն ետքն՝ քառասուն օր երկրիս վրայ կշրջէր, իր աշակերտներուն կերնար և Աստուծոյ պրքայութեան վրայօք կխօսէր, կուսուցանէր և շատ մը մաթ բաներ կբացատրէր ու կմեկնէր: Եւ երբ հաց կրեկանէին, կճաշէին անգամ մը՝ պատուէր կուտայ աշակերտներուն չմեկնիլ. չհեռանալ Երուսաղեմէն, այլ սպասել չօր աւետիքին, որուն մասին իբմէն լսեր էին:

Չարունակիր Հրահատ:

—Անգամ մը պատուէր տուաւ անոնց գնալ Զիթե-նեաց լեռն ու ինքն ալ գնաց անոնց մօտ. հոն ալ քարոզեց անոնց ու ըսաւ «Ես կուղարկեմ ձեզ Սուրբ Հոգին և դուք զօրութիւն կառնուք վկայ ըլլալու ինձի Երուսա-

¹⁾ Ուսուցիչը պատմում է և մոթ կէտերը բացատրում. յետոյ կրկնել է տալիս ձեռնհասներին:

դիմին, Հրէաստանին, Սամարիային և բոլոր երկիրներուն մէջ»։ Այս որ ըսաւ, անոնք կնայէին, համբարձաւ և ամառն ծածկեց Անոր աշակերտներուն աչքէն։ Մինչ դեռ անոնք զարմանքով պատած վեր կղիտէին՝ երեցան անոնց երկու մարդիկ սպիտակ հանդերձներու մէջ և ըսին անոնց. «Ո՛վ Գալիլիացի մարդիկ. ինչո՞ւ զարմացմամբ կնայիք դէպի երկինք. այս Յիսուս՝ որ վերացաւ ձեզմէ՝ դէպի երկինք, ինչպէս տեսաք Անոր վերանալուն ատեն՝ անանկ ալ դարու է որոշեալ օրն»¹⁾։

Չարունակի Արէգնագան։

—Իրանից յետոյ Ձիթենեաց լեառը թողեցին և դարձան Երուսաղէմ, և սպասում էին վերնատան մէջ։ Քրիստոսի Համբարձման կամ Երկինք Վերանալու յիշատակը ժեր Եկեղեցին կատարում է Չատկից քառասուն օր յետոյ, միշտ հինգշաբթի օրը։

Չատ լաւ պատմեցին Արաքսիան, Հրահատը և Արեգնագանը. բայց հակացեք ամենքդ էլ։

—Չատ լաւ հասկացանք։

Այժմ մի հեշտ բան պիտի հարցնեմ, տեսնեմ ձզ կզանէ—Յիսուս որ Համբարձաւ երկինք՝ բաժանուեց իւր աշակերտներից. չէ։

—Այն. բաժանուեց.

Ի՞նչ էք կարծում—աշակերտները կուրախանային՝ թէ կտխրէին։

—Ե՛ս կասեմ։ Ե՛ս էլ։

Անահիտ, դու տաս. իսկ դու Վարթիթեր նորա պակասը լրացրու, թէ որ կլինի։

¹⁾ Ուսուցիչը ընտրում է ձեռնհասներից մէկին՝ իբրև պատմող, միւսին՝ իբրև Յիսուս, որ պատուէր է տալիս. տասն և մէկին՝ առաքեալներ. երկուսն՝ հրեշտակներ. և այնպէս պատմել է տալիս իւրաքանչիւրին։

—Սշակերտները շատ կտխրէին, օրովհետև էլ չէին տեսնի Նորան:

էլ ոչինչ:

—էլ ոչինչ:

Վարդիթեր, կարո՞ղ ես պակասը լրացնել:

—Կարող եմ:

Ասա:

—Քացի շտեմներուց՝ չէին էլ լսի Նորա սուրբ խօսքերը, Նորա քարոզութիւնը, չէին տեսնի Նորա բժշկութիւնները. երեք տարի իրենց սիրող ուսուցչի հետ միասին էին. այժմ նա չկայ՝ ինչպէս ուրախանան. հիմա սր մեր օրիորդին տանեն ուրիշ դասարան՝ մենք չենք տխրի. ի հարկէ կտխրենք, թէպէտ զիտենք—որ մենք նրան ամեն օր էլ կարող ենք տեսնել. իսկ նրանք՝ էլ չէին տեսնելու ամենակին, մինակ պիտի մնային. տխուր չէին լինի:

Գուր ասացիր—թէ կտխրէին. ուրեմն մենք էլ պիտի տխրենք, ոչ Նորան ամենակին չենք տեսել. նրանք երեք տարի գոնէ տեսել են, խօսել են հետը, միասին են եղել:

—Ե՛ս կասեմ:

Ասա Արևհատ:

—Մենք ինչո՞ւ պիտի տխրենք, քանի որ չենք տեսել. շտեմած մարդու համար կարելի է տխրել:

Հապա ինչո՞ւ համար դուք «ո՛ւֆ, փիս Յուդայ» ասացիր. երբ դասի մէջ ասուեցաւ—թէ Յուդան մատնեց Յիսուսին. յիշում էք:

—Այո, ճիշտ է, յիշում ենք:

Ուրեմն տխրեցաք, չէ՞:

—Այո տխրեցանք:

Ինչո՞ւ տխրեցաք. չէ՞ որ Յիսուսին չէիք տեսել. քա-

ցի դրանից, երբ դուք սովորեցիք—[Թէ Յիսուսի մասին վճիռ կայացրին [Թէ պիտի խաշուի և խաշը ինքն էր տանում, ծանր խաշը. և խաշեցին Յիսուսին. դուք այս բոլորը լսելուց յետոյ ուրախացա՞ր՝ [Թէ տխրեցաք:

—Ի հարկէ տխրեցանք:

Ինչո՞ւ տխրեցաք. տեսիլ էիք Յիսուսին:

—Ձե՞նք տեսել, բայց լսում էինք Ձեզանից դասը և տխրում էինք:

—Ձե՞ որ դուք ասացիք—չտեսած մարդու համար կարելի է տխրել. այժմ տեսնում էք—որ ստեսած մարդու համար էլ կարելի տխրել. ճիշտ է:

—Ճիշտ է. մենք սխալուեցինք. ներեցէք:

Այդ ոչինչ. բայց մի ուրիշ բան կայ—ես հարցնում եմ՝ [Թէ Յիսուսի համբարձումից յետոյ աշակերտները կտխրէին՝ [Թէ կուրախանային:

—Ե՛ս կըսեմ:

Ասան հրահատ:

—Երկուքն ալ կրնար ըլլալ. կտխրէին իրենց ուսուցչէն բաժանուելնուն համար. ադ սովորական է ամենուս համար. կուրախանային նաև՝ որ իրենց ուսուցչի փառքն տեսին. սակայն անոնք սովորականէն դուրս պիտի ըլլային, անոնք չպիտի տխրէին, անոնք ամեն ինչ հասկցած էին իրենց ուսուցչէն, բոլոր ըլլալիքներն առաջուրնէ գիտէին. ան ալ գիտէին—[Թէ իրենց ուսուցիչը հասարակ մարդ մը չէ՝ այլ Աստուած է: Ասկէ հետեցնելու է—[Թէ անոնք կուրախանային՝ որոնց հաւատնին ամուր ու պինդ էր. և անոնք կտխրէին՝ որոնց հաւատնին թոյլ էր:

Հրահատի ասածը հասկացա՞ք երեսայք՝ [Թէ բացատրեմ:

— Չատ՝ լաւ հասկացանք. նա ասում է—[Թէ անոնք աշակերտները՝ որոնք հաստատ հաւատ ունէին՝ կուրա-

խանային. իսկ որոնք թոյլ հաւատ ունէին՝ կտիրէին. մենք էլ ենք այնպէս—ով մեզանից հաւատ ունի՝ արդար է. իսկ ով հաւատ չունի՝ մեզքեր է գործում. ով հաւատ չունի՝ արքում է, երբ մի նեղութիւն է պատահում իրան. իսկ ով հաւատ ունի՝ ուրախանում է:

Ճիշտ ասաց Արեգնազանք: Բաւազան է՝ թէ մի պատմութիւն էլ սովորենք:

—Մէկն ալ սովորենք:

—Սովորենք, սովորենք:

Ժ. ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ.

Լաւ. ով կարող է ասել ինչք մասին պիտի սովորենք:

—Ե՛ս կըսեմ — չոզեզալտեան մասին:

Ես հարցնում եմ—թէ ով կարող է պատմել, որ իմանամ թէ բացի Արաքսիան՝ ուրիշներն էլ գիտեն, թէ ոչ: Ես գիտեմ որ Արաքսիան կպատմէ. բայց ես կուզէի որ ուրիշներն էլ պատմէին: Բայց ես կպատմեմ. լսեցէք...¹⁾:
Կրկինը Արաքսիա:

—Ինչպէս պատուիրեր էր Յիսուս իր աշակերաններուն շմեկնիլ Երուսաղէմէն և մնալ վերնատունին մէջ մինչև չօր աւետիքն ստանալն՝ անպէս ալ ըրին: Համբարձումէն առն օր անցեր էր. իսկ չրէաներուն Պասէքէն յիսուն օր ետք մեծ տօն մը կուզար, որ Պննաէկոսաէ կըսուէր. ադ կնշանակէ յիսներորդ օր. այսինքն Պասէքէն յիսուն օր ետքը կատարուելիք տօն. ադ օրն էր՝ որ Առաքեալներն ու Յիսուսին աշակերաններն հաւա-

¹⁾ Պատմում է ուսուցիչը և բացատրում մութ տեղերը. կրկին էլ տալիս ձեռնհասներին:

քուեր էին Վերնատունին մէջ և կապատէին Սուրբ Հագուն:

Չարունակիր Հրահատ:

— Եւ յանկարծակի երկնքէն հնչուն մը ելաւ և սաստիկ հողմոյ մը նման եկաւ ու տունը լցուց, ուր որ անոնք նստած էին: Եւ կրակի նման լեզուներ երեցան և իւրաքանչիւրին վրայ մէկ մէկ լեզու իջաւ: Ամենք հոն եղողներն լցուան Սուրբ Հոգւով ու ամեն աեսակ լեզուներով սկսան խօսել: Չատ մը ժողովուրդ վերնատան շորս դին կանդնած կլսէին. շատերն կզարմանային— թէ ուսկէ և կամ երբ սորվեցան ասոնք— աս Գալիլիացի ազէտ ձկնորսներն մերին լեզուներն ու բարբառներն, սր կխօսին ասանկ ազատ ու անսխալ. շատերն ալ ծաղրելով կլսէին— խմած, արբած կլլան. իրենք ալ չզխտեն ինչ կխօսին: Ան ատեն Պետրոս առաքեալն սկսաւ անոնց քարոզել. ազ քարոզին վրայ երեք հազար հոգի հաւատացին Քրիստոսին և մկրտուեցան: Աս տօնը կըսուի Հոգեգալուստ և կկատարուի Զատկէն յիսուն օր՝ իսկ Համբարձումէն՝ տասն օր ետքը:

Չատ լաւ է, ապրիք: Ո՛վ ինձ կասէ— հարկաւոր էր որ Առաքեալները ամեն լեզու խօսէին և ինչո՞ւ համար:

— Չզխտենք. Գուր պատմեցէք:

Հարկաւոր էր. վառն զի նրանք պիտի երթային ամեն աշխարհ, ամեն ազգերի մէջ և Քրիստոսի Աւետարանը ամենքին և ամեն տեղ պիտի քարոզէին, հաւատացողներին պիտի մկրտէին: Եթէ լեզուներ չզխտնային՝ չէին կարող ամեն ազգերի լեզուով քարոզել:

Այժմ տեսնեմ ո՞վ ինձ կասէ— եթէ Առաքեալները պիտի գնային ամեն աշխարհ քարոզելու՝ ուրեմն մեր աշխարհն էլ կգային, չէ՞:

— Այո՛, կգային:

Լաւ. իսկ ո՞վ եկաւ մեր աշխարհը քարոզելու Քրիստոսի Աւետարանը:

— Ե՛ս կըսեմ:

Այն Արարսիա:

— Մեր Հայաստան աշխարհն եկան քարոզելու Թադէոս և Բարդուղիմէոս առաքեալները:

Չատ լաւ. կրկնել խմբովին:

Լաւ. ուրեմն լաւ կպատրաստէք այս դասը: Հետեւեալ դասին կրկնութիւններ կանենք մեր սովորած տասնէ զլուխ պատմութիւնների:

ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ԽԶ. Դ ա ս.

Անցեալ անգամ խոստացանք կրկնութիւն անել մեր սովորած տասն զլուխ պատմութիւնների: Մեր այս կրկնութիւնները նոյն ձևով կրկնին՝ ինչպէս նախկին երկու ընդհանուր կրկնութիւնները - ամեն մէկիդ մի մի բանէ կհարցնեմ: Ուրեմն սկսենք Մարիամ Սուրբ կուսի ծընունդի պատմութիւնից. բայց նախ՝ ասա ինձ Արեգնազան, ի՞նչպիսի ամուսիններ էին Յովակիմն և Աննան և ի՞նչպէս են մեր ծնողները: Համասփի՛ւտ, դու ինձ ասա ի՞նչ էին խնդրում Յովակիմ ու Աննան. յոյս ունենա՞ն է լաւ՝ թէ յուսահատուելը: Տիգրանուհի՛, ինչո՞ւ Յովակիմ ու աննան ուզում էին անպաճառ որդի ունենալ: Չարունակիր Արնքսիա: Հրահնտ, դու պատմիր թէ որո՞նք էին Մարիամ Սուրբ Կուսի ծնողներն և ո՞ւր էին բնակուում: Տիգրանուհի՛, դու ինձ ասա— ի՞նչ զանազանութիւն կայ այն ուրախութեան մէջ՝ որ ունենում են մեր ծնողները որդի ունենալուց յետոյ. և այն ուրախութեան մէջ՝ որ ունեցան: Յովակիմ ու Աննան: Արեգնազան, ասա ինձ - կան մար-

դիկ՝ որոնց ընծան չէ ընդունում Աստուած: *Հրահատ*,
ինչպիսի ընծայ է ուզում մեզանից Աստուած: *Տիզրա-*
նունի՛, երբ է կատարում Մարիամ Սուրբ Կուսի Ծընն-
դեան յիշատակը: Այժմ *Մարիամ Սուրբ Կուսի Տաճա-*
րին ընծայուելու պատմութիւնը կրկնենք: *Հրահատ*, պատ-
միր ինձ խոստումը կատարելու և չկատարելու մասին:
Արնքսիա, ի՛նչ կանէին Յովակիմ ու Աննան՝ երբ իրենց
ազօթքը լսեց Աստուած ու խնդիրքն էլ կատարեց: *Արեգ-*
նազան, չէ՛ ին ավստասլ հոգա ընծայելու իրենց դուստրը
Տաճարին: *Տիզրանունի՛*, ի՛նչ կնշանակէ Տաճարին ընծա-
յելը: *Համասփի՛ւտ*, ծնողները ինչո՞ւ են ընծայում Տաճա-
րին իրենց աղջիկներին որ կոյս լինեն. ի՛նչ պիտի անեն
նրանք: Չարունակեցէք *Հրահատ* եւ *Արնքսիա*: *Հրա-*
հատ, քանի տարեկան էր Մարիամ Սուրբ Կոյսը որ տա-
րան ընծայելու Տաճարին, ո՞վ տարաւ և ինչո՞ւ ծնողնե-
րը: *Նունարդ*, ասա՛ ինձ—ինչո՞ւ Երուսաղէմ տարան. Նա-
զարէթում տաճար չկար: Չարունակեցէք *Շողմ՛ր* եւ *Երա-*
նե՛ակ: *Արնքսիա* ուղղիր Նուարդի, Չողբի և Երանեա-
կի սխալը: *Արեգնազան*, պատմիր ինձ—քանի օրուայ-
ճանապարհ էր Նազարէթից Երուսաղէմ և ի՛նչպէս կտա-
նէին երեխային: *Հրահատ*, ի՛նչ կանէին Յովակիմ ու
Աննան Երուսաղէմ հասնելուց յետոյ: *Արնքսիա*. դու
ինձ պատմիր—թէ ի՛նչ կանէր այնտեղ Մարիամ Սուրբ
Կոյսը և միշտ կմնար այնտեղ: *Տիզրանունի՛*, երբ է կա-
տարում Սուրբ Կոյս Մարիամի Տաճարին ընծայուելու
յիշատակը:

Այժմ *Մարիամ Սուրբ Կոյսի Աւետման* պատմու-
թիւնը կրկնենք: *Ասողի՛կ*, ի՛նչ կազօթէր Մարիամ Սուրբ
Կոյսը կամ ի՛նչ կխնդրէր Աստուծուց: Չարունակիր *Հու-*
սընթագ: *Արնքսիա*, դու ասա թէ ի՛նչ կազօթէր և
ինչ կմտածէր իւր ազգական Յովսէփի մասին: *Արեգ-*

Նագան գու պատմիր—թէ ումն էին սպասում Հրէաները, նրանց հետ և Մարիամ սուրբ Կոյսը. մենք էլ եթէ մէկին սպասում ենք՝ ի՞նչ ենք անում: Հրահատ, պատմիր—ի՞նչ աւէտիք առեց հրեշտակը Մարիամ Սուրբ Կուսին: Մաքրունի՛, կօզատէր Մարիամ Սուրբ Կոյսը այգպիսի մի մեծ աւէտիքի: Զարունակիր Լուսաբեր: Զարունակիր Հրահատ և լրացրու: Ե՛րբ է կատարում Մարիամ Սուրբ Կուսի Աւետման յիշատակը:

—Սյժմ Յիսուսի Ժննդեան պատմութիւնը կրկնենք: Արեգնագան, գու ինձ պատմիր—թէ հրեշտակի աուած աւէտիքը կկատարուէր թէ ոչ: Լուսի՛կ, գու ինձ պատմիր—թէ ի՞նչ են պատրաստում երեխայի համար ծնունդուց առաջ: Թագաւորը, որ ուզում է իմանալ ի՞նչքան հօգի են ապրում իւր աւերութեան մէջ՝ ի՞նչ է անում—Սոս Եարգէս: Հրահատ, գու պատմիր աշխարհագրի մասին: Մենք՝ Հայերս ո՞ր տէրութեան մէջ ենք ապրում, ում հպատակն ենք, ումն ենք հարկ տալիս—ասացէք Զարմանդուխտ, Անահիտ, Աշխէն եւ Զարունի: Իսկ գու, Արեգնագան, ասան Հրէաների մասին: Արաքսիա, գու ինձ ասան ի՞նչ հրաման հանեց Օգոստոս կայսրը և պատմիր Յիսուսի ծնունդը: Արեգնագան—ինչո՞ւ Յովսէփն ու Մարիամ Սուրբ Կոյսը նագարէթում շրջակա գրուեցան, այլ գնացին Բեթղեհէմ: Զարունակիր պատմութիւնը, Արաքսիա: Մարիամ Սուրբ Կուսից ո՞վ պիտի ծնուէր և ումն էին սպասում Հրէաները. ասան ինձ Հրահատ: Եթէ Մարիամ Սուրբ Կուսից ծնուած որդին պիտի լինէր Փրկիչ և իւր հօր Դաւթի աթոռը պիտի ժառանգէր կամ Թագաւոր լինէր՝ ինչո՞ւ ուրեմն այրի մտորի մէջ ծնաւ և ոչ փառաւոր և հոյակապ պալատներում. ասան Հրահատ, Զարունակիր պատմութիւնը

Արաքսիա: Յիսուսի Քրիստոսի Ծննդեան յիշատակը
Երբ ենք կատարում, **Արաքսիա:**

— Այժմ կրկինը **Ըստասուն օրական Ըրիստոսին**
Տաճար տանելու պատմութիւնը: Մեր մէջ երբ երեխան
մկրտուելուց յետոյ քառասուն օրական է գտնուում՝ քնչ
են անում ծնողները, քնչ սովորութիւն կայ. **աստ**
Արեգնազան: Մեր մէջ պարտազիր չէ քառասուն օրա-
կան երեխային Եկեղեցի տանել՝ իսկ Հրէաների մէջ
քնչպէս էր. **պատմիր Համասփիւս. շարունակիր Արեգ-**
նազան. շարունակիր Լուանթագ. շարունակիր Արեգնա-
զան. պատմութիւնը վերջացրու Լուանթագ: Ինչո՞ւ հա-
մար քառասուն օրական երեխային Եկեղեցի էին տա-
նում. **պատմիր Լուանթագ. դու պատմիր—Արեգնազան:**
Հազոն Արաքսիա, դու պատմիր. նրանք կիստա պատ-
մեցին: Հրահատ, դու տառ ինչ—թէ ինչո՞ւ երեխային
կրկին յետ ասուն ենք բերում. ինչո՞ւ Տաճարում շնք
թողնում: **Արեգնազան,** երբ ենք կատարում քառասուն
օրական Քրիստոսին Տաճար տանելու յիշատակը:

ԽԷ. Գ ա ս.

Այսօր պիտի կրկիննք մնացած միւս հինգ պատ-
մութիւնները: Այժմ կրկիննք **Յիսուսի Մկրտութեան**
պատմութիւնը: Մեզանում երբ են մկրտում երեխային.
աստ Արեգնազան. Քրիստոսին երբ կմկրտէին. աստ
Շողակաթ. դու Իղաքեր. դու տառ Վարդիթեր: Որ-
տեղ մկրտուեց Քրիստոսը. աստ Հնդինէ. դու Նարզէս.
դու Շողեր: Ի՞նչ է Յորդանանը. աստ Վարսենիկ. դու
Յասմիկ: Պատմիր Արաքսիա Քրիստոսի Մկրտութիւնը:
Ինչո՞ւ եկաւ Յիսուս Յորդանան Յովհաննիսի մօտ, **աստ**
Լուսիկ. դու տառ, Արեգնազան: Որո՞նք էին մկրտուում

Յովհաննիսից, ասան Արեգնազան: Ինչո՞ւ էր մտնում Յիսուս ջուրը և եթէ ուզէր մկրտուիլ՝ Յովհաննէսը կմկրտէր Նորան. ասա Արեգնազան: Չարունակիր պատմութիւնը, Արաքսիա: Ինչո՞ւ էր մկրտում Յիսուս Յովհաննիսից, քանի որ մեզք չունէր—*Հրահատ*: Չարունակիր պատմութիւնը, Արաքսիա. և ասա—Երբ է կատարում Յիսուսի Քրիստոսի Մկրտութեան յիշատակը:

—Այժմ կրկիննք Յիսուսի Երուսաղէմ մտնելը կամ Ծաղկազարդ: Ի՞նչպէս է ասում Մեծ պատի վերջին Կիւրակէն. ասացէք ինձ *Նունարդ, Երանենակ, Եղսիկ*: Այդ կիւրակէն ինչո՞ւ է ասում Ծաղկազարդ կամ Ծաղարդար, ասան Արեգնազան: Ծաղկազարդ Կիւրակէին ինչո՞ւ ստտեր են բաժանում, ասան Արեգնազան: Իսկ Երուսաղէմի ժողովուրդը ի՞նչ ոտտերով գնացին ընդ առաջ Յիսուսի և էլի ինչպիսի Կիւրակէ է ասում. ասա Արաքսիա: Իսկ դո՞ւ Արեգնազան, ասա ինձ—Ծաղկազարդ Կիւրակէն ինչո՞ւ է ասում Արմաւենեաց տօն և ի՞նչ են արմաւենին ու ձիթենին. նոցա փոխանակ մեր կողմը ո՞ր ծառն է ծաղկում ամենից առաջ: Պատմիր Արաքսիա - Յիսուսի Երուսաղէմ մտնելու պատմութիւնը և Յուդայի մտադրութիւնը: Ասան ինձ Արեգնազան, ի՞նչ հարկ կար որ Յուդան մատնէր Յիսուսին, ինչո՞ւ իրենք Հրէաները չէին բռնում և ինչո՞ւ նշան տուա՞՛ միթէ Հրէաները չէին ճանաչում Յիսուսին: Արաքսիա, պատմիր Ուանալուան և Խորհրդաւոր Ընթրիքը, Յիսուսի դուշակութիւնները—Յուդայի մատնութեան, Աշակերտների փախչելու և Պետրոսի ուրացութեան մասին, Յիսուսի աղօթքը Գէթսեմանի պարտեզում, Յուդայի մատնելը Յիսուսին, Աշակերտների փախչելը, Պետրոսի ուրացութիւնը, Պիղատոսի վճիռը, Յիսուսի Խաչուիլը, Մահը և Թաղումը:

—Այժմ կրկնենք *Յիսուսի Յարուժիմը*: Պատմիր *Արաքսիա*—[Ժէ Ծաղկազարդ Գիւրակէ երեկոյեան ժամ-
երգութիւնից յետոյ ինչ է կատարում մեր Եկեղեցին. վեր-
ջին շաբաթը ինչպէս է ասում և իւրաքանչիւր օրուայ
խորհուրդը: *Արեղնազան*, պատմիր ինձ Յիսուսի Յարու-
թիւնը. շարունակիր *Արաքսիա*. շարունակիր *Արեղնա-
զան* և ասա ինձ—Երբ ենք կատարում *Զատիկը*: *Արաք-
սիա*, դու ինձ ասա—[Ժէ ինչո՞ւ մենք Քրիստոնեաներս
Գիւրակէ օրն ենք հանգստանում: *Հրահատ* ասա ինձ—
ինչո՞ւ *Զատիկը* կարմիր ձուկ ենք շնորհաւորում:
Ծննդեան և *Զատիկի տնօրհնէքների* և *Մեռելոցների մա-
սին* պատմիր ինձ *Արեղնաղան*: Ախառի մասին դու
ասա, *Աշխճն*:

—Այժմ կրկնենք *Յիսուսի Համբարձումը*: Պատմիր
ինձ *Արեղնազան* «*Ջանգիւլում*»-ի և *Թիլէթի* տօնի մա-
սին: Իսկ դու, *Արաքսիա*, պատմիր Քրիստոսի Համբար-
ձումը: Յիսուս որ համբարձաւ երկինք՝ բաժանուեց իւր
աշակերտներից. նրանք կտխրէին՝ [Ժէ կուրախանային.
ասացէք ինձ—*Անահիտ*, *Վարդիթներ*, *Արեւատ*, *Հրա-
հատ*:

—Այժմ կրկնենք *Հոգեգալուստը*, և կրկնութիւնները
կաւարտենք: Դու պատմիր, *Արաքսիա*, ամբողջ պատմու-
թիւնը: Իսկ դու *Հրահատ*. ասա ինձ—հարկաւոր էր՝ որ
Առաքեալները ամեն լեզու խօսէին և ինչո՞ւ էր հարկա-
ւոր: *Արաքսիա*, Յիսուսի Առաքեալներից որոնք եկան
մեր Հայաստան աշխարհքը քարոզելու Քրիստոնէութիւնը:
Ի՞րբ է կատարում այս տօնը *Արաքսիա*:

Ս խ ա ը

բաժիններ
միտն.

համար

և

կրկնութի
ների

կապ.

կարծի
հատուկտ

արդէն.

զուցէ.

Բարբառո

Տէրուչ

մարիկին.

խօսքը.

մարիկը

ունին.

անցներ.

տամ.

Այն.

Նրանից

Մտողներ

առողջ և

պահում

սիրում.

աշխատ

ունի.

աղբիւրի

խնամքը

ի հարկ

լինի

բազէին

ախտեղ

Ռարմն

ժողովրդ

արգետ

3)

հոկեն

դուք

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Ուղիղ:	Տ	Սխալ:	Ուղիղ:	Տ
բաժինների.	5	հնպա	հնպա	34
միայն	»	— Ձեր	Ձեր	36
համար	»	Այն	— Այն	»
և՛	6	— Չք	Չք	37
կրկնութիւններ-	»	կողմում	կողմերում	»
րի	»	ասում են	ասում են	38
կտալ	»	Այն	— Այն	40
կարճ մի	7	Այն	— Այն	41
հատուկտոր	»	Այն	— Այն	»
արդէն	»	Կոյսերի	— Կոյսերի	»
գուցէ,	8	Ժամկոչը	— Ժամկոչը	»
Քաղաքատունի	»	Այն, այն:	— Այն, այն:	43
Տեսուչ	11	Շատ լաւ	— Շատ լաւ	»
մարիկին,	19	— Լնւ այժմ	Լնւ, այժմ	»
խօսքը,	»	— Լնւ.	Լնւ.	44
մարիկը	»	գիտացողները	գիտացողները	»
ունին,	»	կրկնի	կրկնի	»
անցնել	»	Ասասէք խմրո-	Ասացէք խմրո-	»
տամ,	20	վին: —	վին:	45
Այն,	»	Տեսնում է որ	— Տեսնում է որ	»
— Նրանից՝	»	պաս պահելն է	պաս պահելն է	48
Մտողներ—	»	հաւատում	հաւատում	»
առողջ են,	»	Ասն	Ասն	50
պահում են,	»	իմաստներ	իմաստներ	51
սիրում և	»	ծունր դնել:	Մունր դնել.	54
աշխատանք	»	Ասն Շողակաթ	Ասն Շողակաթ	57
ունի,	»	Ուսումը լաւ	Ուսումը լաւ	»
, աղբիւրներով.	21	հասկանում	հասկանում	58
Խնամքը	»	Յիշում էք	Յիշում էք	»
ի հարկէ	23	Լոյս ունի	— Լոյս ունի	60
լինի	»	քոյգերիս	քոյրերիս	»
րոպէքն	23	ունիք	ունիք	»
ախտեղ	»	ուսումնարա-	ուսումնարա-	»
Ուրեմն	»	նումը	նումը	62
ժողովրդի	»	հեչտ	հեչտ	63
արդեօք	25	Ասա Նազլու.	Ասն Նազլու:	»
1)	28	կասեմ և կտրճ	կասեմ	64
հսկեն	29	ինքներդ տես-	ինքներդ տես-	»
դուք	30	նում է—քոր	նում էք որ	66
քաշելով	»	Հոճաբարձու-	Հոգաբարձու-	»
ու քորեր	33	ները	ները	»

բան 67
 ում համար շի- նուած
 շորով
 կասեմ
 Այդ
 էլ էլի ո՞վ կասէ—
 անժամ երգենք—
 ԹՁ. Դաս
 գործը սկսելէն—
 առաջ
 խօսած դառը լսելիս
 ես՝ կասեմ
 ծնէր ու սնուցէր
 ինչպէս
 դասական գործը
 մեզի
 այդ ամենը
 — Երգենք «մար
 մին
 Շարունակիր
 Վարդուհի
 Գիտենք՝ բայց
 չենք
 — Լաւ. այժմ թող
 Աշակերտները
 Առանց աղմուկ
 — Չեղաւ
 Չարոհի
 գասարան
 — Ամփոփիր
 Հրահատ
 Շարունակիր
 պատմիր, Արաք-
 սիա
 ծանօթներից
 մէկը
 շատ ցաւերից
 բանտից,
 Անահիտ
 Գանձակումը
 կան թէ լուսնին
 — Շատ լաւ.
 նրանց էլ էր սո-
 վորցնում
 մաքուր պահեն
 մաքուր պահեն. «

շատ՝ լաւութիւն- շատ լաւու-
 ներ թիւններ »
 69 կսիրենք ու կսիրենք ու
 պաշտենք կպաշտենք 150
 » որ լերկինս ես որ լերկինս ես-151
 70 մտ լաւ անսոցիր շնորհ լաւ 155
 » կասէք ես կարծիքս էք. ես 157
 72 կասեմ
 « համար ենք խնդրում 158
 74 ինքնում
 ճաշակում է, ու ճաշակում է ու 160
 Փաստարութեան Փաստարան. 177
 76 ոտացան սասցան 180
 կղկկէր կակէր »
 շատ պատմեն շատ 198
 82 Ես աւելի լաւ եմ Ես աւելի շատ 198
 » — Ես էլ դիտեմ -- Ես էլ գիրտեմ 200
 84 Ես կասեմ — Ես կասեմ 204
 » Հրահատը թող — Հրահատը 209
 ասի
 — Նրանք լող — Նրանք լող-
 նած կլինին. նած »
 87 աչարժ տօնն անչարժ
 Արեգնազը Արեգնազանը 211
 88 Լուսնի թանգ Լուսնի թագ 214
 » Արեգնազանն ու Արաքսիա 225
 » Արաքսիան
 89 Բեթթաղէ Բեթթաղէ 227
 » Սպասիր Արաք- Արաքսիա;
 սիա, 228
 90 Ոչինչ էք ասում. չգիտէք 229
 չգիտէք
 91 ոտքերը լուաց. ոտքերը լուաց, 230
 օրինակ տալով օրինակ ցոյց տա-
 նրանց, լով նրանց. »
 92 մտանցան զին- մտանցան 231
 ւորները,
 Կրկնիր Արաքսիա 233
 91 ժամանակ ժամանակ »
 92 ծունդ ենք դնում ծունդ »
 93 թէ Արաքսիան Արաքսիան 234
 94 չէ սր նա Նա 236
 95 լարե՛ աւ լարե՛աւ 238
 — 25 որ 25 որ 241
 ստեսած շտեսած »
 իսենց իրենց »

